

ЗМІСТ

	стор.
РЕФЕРАТ	5
РОЗДІЛ 1 ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІ ПРОЦЕДУРИ ТА ОПЕРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	6
1.1. Сутність безготівкових розрахунків та розвиток їх форм	6
1.2. Еволюція, сутність та місце оперативного контролю в системі управління підприємством	16
1.3. Особливості обліку основних засобів в сучасних умовах господарювання	25
1.4. Особливості зберігання, архівування та захисту електронної облікової інформації	33
1.5. Актуальні питання обліку основних засобів бюджетних установ	43
1.6. Необхідність адаптації бухгалтерського обліку в державному секторі до вимог міжнародних стандартів	51
1.7. Суттєвість інформації при формуванні облікової політики сільськогосподарського підприємства	61
1.8. Облік, аудит та оподаткування необоротних активів	72
1.9. Удосконалення обліку готової продукції та її реалізації у сільськогосподарському підприємстві	83
1.10. Економічна сутність поняття «Дохід»	92
1.11. Облік та аналіз дебіторської заборгованості як фактор підвищення ефективності управління фінансовою діяльністю підприємств	101
1.12. Аспекти здійснення розрахунків з підзвітними особами	112
1.13. Облік готової продукції: теоретичні та практичні аспекти	121
1.14. Облік і контроль використання фінансових ресурсів у бюджетних установах	129
РОЗДІЛ 2 ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	136
2.1. Кооператив як форма підприємницької діяльності	136
2.2. Капітал сільськогосподарських підприємств: формування, аналіз та управління	145
2.3. Інноваційна модель розвитку сільськогосподарських	157

	підприємств		
2.4.	Методичні підходи до визначення платіжних зобов'язань сільськогосподарських товаровиробників у сфері використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення		167
2.5.	Інноваційна діяльність, як складова в управлінні конкурентоспроможністю підприємств АПК		187
2.6.	The influence of Chinese agricultural development strategy on agricultural enterprise strategy		199
2.7.	Research on the periodical development of China's sports management system		210
2.8.	The operation reengineering under the influence factor of agricultural enterprise logistics		224
РОЗДІЛ 3	ФІНАНСИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ		237
3.1.	Формування системного підходу до управління та прогнозування фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства		237
3.2.	Діагностика, прогнозування фінансового стану та особливості фінансової санації сільськогосподарських підприємств		248
3.3.	Сутність та особливості впровадження системи бюджетування діяльності сільськогосподарських підприємств		260
3.4.	Індексне страхування у сільськогосподарському виробництві		271
3.5.	Основні напрямки вдосконалення банківського кредитування агропромислових підприємств в Україні		283
3.6.	Фінансове забезпечення екологізації сільськогосподарського виробництва: стан та перспективи розвитку		295
	ВИСНОВКИ		309
	СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСИЛАНЬ		310

РЕФЕРАТ

В процесі інтеграції України до Європейського союзу наша держава розпочала реформи національної системи бухгалтерського обліку та звітності. Адже проведення такого роду реформ дозволить усунути економічні та торгівельні бар'єри, які існують на сьогодні, а також залучити іноземні інвестиції. Державні перетворення, що здійснюються сьогодні в Україні, визначають необхідність формування ефективної системи бухгалтерського обліку та звітності як однієї з важливих умов покращення економічної ситуації в країні.

Метою є дослідження обліково-аналітичних та фінансово-економічних аспектів діяльності сільськогосподарських підприємств, які сприятимуть вдосконаленню результатів їх діяльності.

Об'єкт дослідження – виробничі відносини й економічні закони та закономірності, що виникають і діють в аграрних підприємствах і враховують особливості сільськогосподарського виробництва.

Теоретичною і методологічною основою науково-дослідної роботи є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення господарських процесів, що відбуваються в сільськогосподарських підприємствах, законодавчі і нормативні акти органів державної влади України з питань розвитку економіки та управління, праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань реформування економіки та вирішення проблем вдосконалення результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. У процесі роботи застосовувалися такі методи економічних досліджень: абстрактно-логічний, порівняльний, морфологічний, економіко-статистичні методи дослідження.

Результатами даної науково-дослідної роботи є: раціоналізація використання ресурсного потенціалу аграрного сектору, що визначає пріоритетні напрями розвитку сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: облік, аналіз, ринкове середовище, фінансово-економічні аспекти діяльності сільськогосподарських підприємств, використання ресурсного потенціалу аграрного сектору, статистична система показників виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.

Проблема обліково-аналітичних та фінансово-економічних аспектів діяльності сільськогосподарських підприємств досліджувалася виконавцями звіту, результатом чого є раціоналізація використання ресурсного потенціалу аграрного сектору, що визначає пріоритетні напрями розвитку сільськогосподарських підприємств.

Звіт: 314 стор. (13,1 ум.др.арк.), 3 розділи.

Умови отримання звіту: за договором. 40021, м. Суми, вул. Герасима Кондратьєва, 160, Сумський національний аграрний університет.

РОЗДІЛ 1.

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІ ПРОЦЕДУРИ ТА ОПЕРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. СУТНІСТЬ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ ТА РОЗВИТОК ЇХ ФОРМ

*Славкова О.П., д.е.н., професор,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку,
Сумський національний аграрний університет*

Функціонування економіки України в сучасних умовах глобалізації нерозривно пов'язано з розробкою та функціонуванням якісної та надійної системи безготівкових розрахунків. Безготівкові розрахунки дуже важливі для ефективної роботи країни, підприємств та життя суспільства. Використання цього виду розрахунків призводить до зменшення витрат на їх здійснення, прискорення здійснення розрахункових операцій та руху грошових коштів. В випадку їх використання грошова маса акумулюється в банках та створюються умови для контролю за її цільовим використанням.

Актуальність даної теми також пов'язана із сучасними вимогами до всіх учасників ринкових відносин та розвитком нових форм взаємовідносин між суб'єктами господарювання. Безготівкові розрахунки стають як ніколи актуальними за умов ринкової економіки, оскільки помітно збільшилась ефективність банківської діяльності і знижуються видатки за банківськими операціями [1].

Розвиток безготівкових розрахунків почався в Україні з червня 1993 року. За роки незалежності створена національна платіжна система, функціонує Центральна розрахункова палата, Центр міждержавних розрахунків, Національна платіжна рада, а з січня 1994 року працює Система електронних платежів (СЕП). Введення СЕП дозволило досягти світового рівня обробки

інформації в сфері міжнародних розрахунків, підвищити надійність, обмежити ризик обігу фальшивих грошей та прискорити рух коштів між окремими банками [1].

В Україні правова база організації безготівкових розрахунків визначається рядом нормативних документів а саме: Законом України «Про банки і банківську діяльність»[2], Законом України «Про Національний банк України»[3], Інструкцією «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» [4].

Питання обліку, аналізу та контролю операцій, пов'язаних з безготівковими розрахунками розглядалися в роботах таких вчених: М. Білухи, І. Бланка, Ф. Бутинця, С. Голова, В. Горелкіна, В. Завгороднього, А. Кузьмінського, А. Мазаракі, Є. Мниха, В. Сопка та ін. Серед іноземних можна виділити: Д. Блейка, Ф. Вуда, Є. Брігхема, Глена А. Велша, Деніела Г. Шорта та ін.

В якості основних завдань, що стоять в дослідженнях безготівкових розрахунків можна назвати такі як:

- розробка пропозицій щодо вдосконалення класифікації безготівкових розрахунків;
- удосконалення аналітичного обліку безготівкових розрахунків для забезпечення інформаційного забезпечення організаційної, фінансової та інвестиційної діяльності;
- вдосконалення обліку безготівкових розрахунків в національній та іноземній валюті за монетарними статтями;
- удосконалення методики аналізу безготівкових розрахунків;
- удосконалення системи аналізу (оперативного та прогнозного) системи безготівкових розрахунків.

Безготівкові розрахунки в діяльності підприємства мають велике значення у зв'язку тим, що від їх правильно налагодженої роботи залежить правильна робота банків та господарських суб'єктів та від рівня ефективності використання тієї чи іншої форми безготівкових розрахунків, що потребує

відповідної оцінки стану розрахунків на підприємстві і розробки певних дій. Тому що правильна організація безготівкових розрахунків є важливою умовою забезпечення нормального кругообороту коштів на підприємствах, зміцнення їх фінансової і господарської самостійності і підвищення ефективності виробництва [5].

Для визначення ролі та місця безготівкових розрахунків в системі кругообігу коштів розглянемо думки вчених із цього питання.

На думку Косенко Т.Г. головним етапом удосконалення безготівкових розрахунків є комп'ютеризації бухгалтерського обліку безготівкових розрахунків та використання дистанційних систем керування банківськими рахунками, вибір яких зумовлює специфіку бухгалтерського обліку, зокрема документального оформлення розрахункових операцій, безготівкових розрахунків підприємства [6].

Безготівкові розрахунки, в трактуванні Завадського Й. С., це система грошових розрахунків, які проводяться без участі готівки, тобто перерахування банком певної суми з рахунку платника на рахунок одержувача або заліком взаємних вимог підприємств і громадських організацій [7].

Золотогоров В. Г. вважає, що безготівкові розрахунки це розрахунки, які здійснюються без участі готівки, шляхом перерахування певних сум з рахунків платника в банках на рахунок одержувача або шляхом заліку взаємних вимог [8].

На думку Дянів Р. П. безготівкові розрахунки це форма грошового обігу, за якою зберігання і рух грошових коштів здійснюється без готівкових грошей, шляхом перерахування грошових сум з рахунку платника на рахунок одержувача [9].

Борисов А.Б вважає, що безготівкові розрахунки – розрахунки, які здійснюються між фізичними і юридичними особами без застосування готівкових грошей шляхом перерахування засобів через банк з розрахункового (поточного) рахунку платника на рахунок їх одержувача [10].

Один з економістів визначає безготівкові розрахунки як розрахунки, що проводяться без участі готівки, тобто в сфері безготівкового грошового обороту [11].

Такий вчений як Партин Г.О. визначає безготівкові розрахунки як платежі, які здійснюються шляхом списання коштів із банківського рахунку платника і зарахування їх на банківський рахунок одержувача [12].

Деякі вчені трактують безготівкові розрахунки як платежі, що здійснюються без участі готівки, шляхом перерахування грошових сум з рахунків платників на рахунки одержувачів або зарахування взаємних вимог [13].

Щетинін А.І. визначає безготівкові розрахунки як організацію розрахунків між учасниками суспільного виробництва, які здійснюються без використання готівки, шляхом перерахування коштів з одного розрахункового рахунку на інший [14].

Актуальність безготівкових розрахунків пов'язаних також з тим, що в сучасних умовах глобалізаційних процесів весь світ переходить на електронні розрахунки та практично відмовляється від готівкових коштів.

Безготівкові розрахунки мають ряд переваг над готівковими:

– по-перше, зменшуються затрати праці і відсотки, пов'язані з використанням готівкових грошей (карбування, друкування, перевезення, зберігання, сортування);

– по-друге, сприяють безперервному кругообігу коштів. Тісний взаємозв'язок між готівковим та безготівковим оборотом пов'язано з перетіканням однієї форми в іншу з постійним зменшенням частки готівкового обігу.

Безготівковий платіжний оборот максимально пришвидшує оплату придбаних товарів чи послуг і погашення боргів, що в сукупності по країні поліпшує ділові стосунки між усіма суб'єктами господарювання. Основна задача безготівкових розрахунків полягає в протидії розвитку тіньового сектору економіки та покращенні економічного стану суб'єктів господарювання [15].

Проблематику обліку грошових коштів піднімає Гнатенко Є.П. [16]. До проблем обліку автор відносить:

- 1) визнання та класифікацію грошових коштів;
- 2) правильне їх відображення у фінансовій звітності;
- 3) організацію контролю над процесом збереження та використання грошових коштів;
- 4) оптимізацію надходжень і виплат готівки та формування інформаційної бази даних для аналізу отриманих і втрачених вигод від проведених заходів;
- 5) повноту та своєчасність відображення в системі обліку рух грошових коштів [16].

Проблеми обліку безготівкових розрахунків можна поділити на макро та мікрорівні. До проблем макрорівня такі вчені як Рябоконт І.В.[17] відносять:

- зміну підходів до організації бухгалтерського обліку на базових підприємствах, про що свідчить узагальнення теоретико-методологічних основ вивчення обліку грошових коштів в умовах ринкових перетворень.

- реформування вітчизняної системи бухгалтерського обліку згідно з міжнародною обліково-економічною теорією і практикою та прийняття національних стандартів бухгалтерського обліку, що підтверджує правомірність і доцільність поділу економічної інформації на фінансову й управлінську в межах єдиної бухгалтерії, паралельне функціонування якої на базових підприємствах надасть можливість вирішити внутрішні управлінські проблеми та задовольнити інформаційні потреби зовнішніх користувачів;

- створення фінансово-аналітичної служби, яка буде оперативно проводити оцінку фінансового стану на основі бухгалтерської звітності;

- моделювання ринкового конкурентного середовища і перспективний аналіз зміни об'єктів виробництва, що передбачає пошук стратегічних зон господарювання, привабливих з погляду найкращих умов для розвитку потенціалу базових підприємств, що сприятиме підвищенню їх іміджу в діловому світі;

- постійний внутрішньогосподарський аудит формування та використання грошових коштів, щоб підтвердити правильність їх віднесення на валові доходи та валові витрати [17].

Безготівкові розрахунки здійснюються через банк шляхом перерахування коштів з рахунку платника на рахунок одержувача коштів; кошти підлягають обов'язковому зберіганню в банках, за винятком залишків готівки в касі; розрахункові документи банк приймає до виконання в межах наявних коштів на рахунку клієнта; розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів банк здійснює на договірній основі; підприємства самостійно обирають форми розрахунків та вказують їх при укладенні між собою договорів; кошти з рахунку клієнта списують за розпорядженням його власника, крім окремих випадків, передбачених законодавством; аналіз грошових розрахунків дає змогу контролювати дебіторську та кредиторську заборгованість, регулювати їх погашення, зменшувати ризики діяльності підприємства; методичні рекомендації з обліку грошових розрахунків мають застосовуватися з урахуванням специфіки діяльності підприємства. Використання такого програмного продукту як клієнт-банк дозволяє здійснювати миттєві розрахунки між підприємством та контрагентами, що прискорює погашення дебіторської та кредиторської заборгованості [18].

Безготівкові розрахунки суб'єктів господарювання, фізичних осіб підприємців, фізичних осіб суворо регламентуються та затверджені для установ банків на державному рівні. Призначення того чи іншого способу розрахунку полягає в погашенні своїх зобов'язань перед державою в вигляді податків та заборгованості юридичним і фізичним особам. Для прискорення проведення платежів кожен суб'єкт безготівкових розрахунків вибирає для себе той спосіб платежу який для нього найбільше підходить, на вибір більшим чином впливає вимога пришвидшення перерахування коштів, також впливає зниження витрат на проведення платежів, нормалізації кругообігу обігових коштів. Для оплати закордонних покупок, бронювання готельних номерів, оплати навчання,

відпочинку або лікування, грошових переказів фізичним особам доцільно використовувати міжнародні платежі SWIFT.

Переказ іноземної валюти від фізичної особи за кордон може здійснюватися за операціями неторгового характеру та не поширюється на перекази, пов'язані з підприємницькою діяльністю.

Документи для надсилання SWIFT-платежу в іноземній валюті:

- для громадян України – паспорт громадянина України або документ, що його замінює;
- для іноземних громадян – національний паспорт (з відміткою про наявність дозволу на постійне місце проживання) і посвідка на постійне проживання в Україні для іноземців.

Реквізити для надсилання SWIFT-платежу в іноземній валюті:

- найменування банку одержувача;
- SWIFT-код банку одержувача;
- номер рахунку одержувача (або міжнародний номер рахунку – IBAN);
- найменування (для фізичної особи – прізвище, ім'я) та адреса (резидентство) одержувача;
- призначення платежу (мета платежу, номер рахунку-фактури).

Достатньо зручним є один з сервісів безготівкових розрахунків - iPay.ua, який пропонує зручний, швидкий та безпечний переказ грошових коштів на картку випущену будь-яким українським банком.

Для того щоб здійснити переказ необхідно ввести наступні дані:

- 16-ти значний номер Вашої банківської картки, її CVV-код і термін дії;
- ваш мобільний номер;
- суму переказу;
- 16-ти значний номер картки на яку буде зарахований переказ, а також, при бажанні, контакти одержувача для того щоб ми могли повідомити його про зарахування коштів на рахунок. Тариф на послугу складає 1% від суми переказу

+5 гривень, комісію за переказ сплачує відправник. Гроші перераховуються і в тому випадку, коли власник картки знаходиться за кордоном.

Всі операції, що здійснюються на сайті iPay.ua знаходяться під захистом технології 3D-Secure. Введені Вами дані ретельно шифруються відповідно до протоколу PCI DSS, який був розроблений провідними світовими платіжними системами. Сервіс iPay.ua використовує анти-фрод систему, що розпізнає і блокує будь-які спроби шахрайських транзакцій.

В числі партнерів сервісу iPay.ua знаходяться 18 українських банків, на сайтах яких кожен клієнт може зробити грошовий переказ на картку. Це такі банки як: ФОРВАРД, Південний, ГЛОБУС, УкрСибБанк, Марфін, Піреус, ВернумБанк, УкрЕксімБанк, КредоБанк, Полтава Банк, Юнекс банк, Universal Bank, Міжнародний інвестиційний банк, Інвестбанк, ПУМБ, КредітДнепр, Укрсоцбанк, Асвіо Банк.

Деякі безготівкові розрахунки на даний момент можна здійснювати за допомогою мобільного зв'язку. Так абонентам передплатеного зв'язку «Київстар» можна здійснювати поповнення платіжних карт (VISA / MasterCard) будь-яких українських банків, управляти своїм кредитом, оплатити відсотки за договорами мережі ломбардів, переказати кошти на рахунок Forex4you, отримувати готівку. Кошти для проведення платежів використовуються з основного мобільного балансу.

З розвитком платіжних систем та безготівкових розрахунків в 2019 році буде впроваджено декілька нових форм розрахунків, які значно розширять можливості власників банківських карток і рахунків. Купівля та продаж доларів з екрана смартфона, масові платежі за допомогою QR-кодів, відкриття рахунків не виходячи з дому [19].

Розвиток нових форм буде пов'язано з можливістю знімати готівку з банківських карток прямо на касі супермаркета, повноцінне впровадження безготівкової оплати в наземному транспорті, а також поширення моментальної розстрочки при купівлі товарів банківською картою.

Нововведенням буде встановлення POS-терміналів «навпаки» в деяких великих мережевих супермаркетах країни. Такий сервіс вже доступний жителям США, Європи, Туреччини. З такою ініціативою виступив банк «Схід», власником якого є ПрАТ «Фоззі». Вони разом з MasterCard і Visa лобіюють цей проект – щоб через торговельні мережі можна було видавати готівку. Поки що мова йде про те, щоб переказувати відносно невеликі суми – не більше 5 тис. грн.

Новий сервіс буде дуже корисним жителям районних центрів та сільської місцевості, де до банкомата часом треба добиратися декілька кілометрів. Але для проведення таких операцій торгова точка повинна мати відповідне обладнання.

Така послуга дозволить вирішити проблему недостатнього розвитку банківської інфраструктури. Передбачається, що видача грошей відбуватиметься паралельно з продажем будь-якого товару. Для торговців плюс у залученні нових клієнтів і в економії витрат на інкасацію. Для споживача зручність у тому, що не потрібно шукати банкомат – гроші можна зняти, наприклад, на заправці. На даний час тарифу на такі послуги не встановлено, найбільш вірогідним очікується встановлення вартості операції як зняття коштів з картки через банкомат «чужого» банку (приблизно 0,4%) [19].

Однак, така послуга може не отримати великого розвитку в зв'язку з стрімким розвитком безготівкових розрахунків. За даними НБУ, з вересня 2017-го по вересень 2018 відсоток безготівкових карткових операцій в обсязі зріс з 38,6 до 44,3%. При цьому тільки 22% карткових транзакцій були операціями зі зняття готівки. А за оцінками Європейської бізнес-асоціації, в загальній структурі роздрібних продажів на карткові оплати в 2018 році припадало всього 15% покупок, цього року цифра за просто може зрости до 20% [19].

В 2019 році очікується масштабний запуск безготівкової оплати в комунальному наземному транспорті. Такий сервіс вже запустили в Чернігові, Чернівцях, Тернополі та кількох інших міст. А найближчим часом він має запрацювати і в столиці, яка вже давно анонсувала запуск послуги для городян.

В 2019 році НБУ планує підготувати нормативну базу для стандартизації послуги оплати за допомогою QR-кодів.

Лідерах за безготівковими платежами в статисткою Нацбанку незмінно фігурують Київ, Дніпро і Харків. У цих містах можна легко розрахуватися картою не тільки в невеликих магазинах, але навіть купити каву у вуличного бариста. У сфері торгівлі і послуг, орієнтованій на звичайних громадян, працюють приблизно 500 тис. суб'єктів господарювання, але з них тільки близько 200 тис. приймає до оплати банківські картки, хоча попит на ці послуги у покупців є. І це незважаючи на те, що постановою Кабміну вже до 2013 року всі торгові точки мали бути обладнані відповідними пристроями [19]. За офіційною статистикою Національного банку України за III квартал 2018 року кількість роздрібних торговців, готових прийняти до оплати картку, збільшилася всього на 13% до 196,4 тис., причому 77,9% всіх карткових операцій українців в цей період були безготівковими.

Нині найвищий рівень інноваційної новизни мають електронні гроші, які можуть бути використані в безготівкових розрахунках. Основні з них – біткоїн (Bitcoin, BTC), які отримали назву «крипто валюта» або «віртуальна валюта», зокрема в офіційних звітах Світового банку та Європейського центрального банку (ЄЦБ). Поширеною також є неофіційна їх назва – «інтернет-валюта». До цієї категорії разом із біткоїном також належать її похідні або альтернативи – лайткоїн (Litecoin), піркоїн (Peercoin), неймкоїн (Namecoin), ЕксЕрПі (XRP, система Ріплз – Ripples). Нині обіг віртуальної валюти біткоїн у світі становить майже 12 млн. шт. із річним темпом приросту 12.5%, але поступово темпи зростання обсягу біткоїнів будуть зменшуватися з урахуванням максимального обмеження випуску до 21 млн. шт.

Але в Україні Національний банк України надав роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти / криптовалюти» біткоїн, наголосивши, що відповідно до законодавства дозволеними є лише ті платіжні системи або оператори платіжних систем, які зареєстровані Національним банком [20].

Підводячи підсумки можемо сказати, що система безготівкових розрахунків знаходиться в постійному розвитку та приймає нові форми та види, які пов'язані в розвитку економіки та вимогами споживачів. Подальші наші дослідження пов'язані з внесенням пропозицій стосовно розвитку системи безготівкових розрахунків як в банках так і у суб'єктів господарської діяльності.

1.2. ЕВОЛЮЦІЯ, СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

*Гордієнко М.І.,
к.е.н., професор, завідувач кафедри
економічного контролю та аудиту,
Сумський національний аграрний університет*

*Людині притаманно помилятися, але типовіше –
перекладати свої помилки на інших.*

Закон Мерфі

В сучасних умовах невизначеності та прискореної глобалізації економіки успіх та ефективність бізнесу господарюючих суб'єктів багато в чому залежить, від якісної інформації, на основі якої приймаються та реалізуються виважені управлінські рішення. Основною інформаційною базою для пізнання людиною економічної дійсності, є бухгалтерський облік, який ставить нові проблеми, розкриває нові можливості, спонукає до дій, про які ще до вчора не було уявлення. Бухгалтерський облік – це фінансовий центр управлінської інформаційної системи, який дає як управлінському апарату, так і зовнішнім користувачам повну картину господарської діяльності підприємства.

Давньоримський філософ та політичний діяч Марк Тушій Цицерон називав філософію культурою розуму. Знати бухгалтерський облік необхідно не

лише бухгалтерам, а й менеджерам різних рівнів, з метою краще зрозуміти цифри, ефективно з ними працювати.

Система інформаційних потоків – важливий елемент системи оперативного контролю на підприємстві. Сам процес управління досить часто розглядають як процес перетворення інформації. У теорії інформації математично доведено, що існує певний мінімальний її об'єм, без якого не відбудеться ефективне управління. Відносно окремо взятого підприємства це означає, що чим складніша його внутрішня будова – тим більше інформації потрібно для ефективного управління. Тому, керувати, не володіючи інформацією, сьогодні не можливо.

На етапі радикальних реформ в Україні особливої уваги набувають питання вдосконалення управління, що в свою чергу обумовило об'єктивну необхідність значного підвищення уваги до організації та місця оперативного контролю в системі управління підприємством. При цьому, оперативний контроль повинен бути орієнтований не на виявлення і фіксацію порушень або втрат, що вже відбулися, а на їх запобігання або усунення [4].

Вагомий внесок у вивчення історії оперативного контролю здійснено видатними вітчизняними й зарубіжними вченими, як Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Н. В. Гавришко, В. Мітрофанов, М. С. Пушкар, Р. В. Романів, Я. В. Соколов, Л. О. Сухарева, В. О. Шевчук, К. Мельник та ін.

Проблеми організації, методики та техніки здійснення оперативного контролю розглядалися в багатьох працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед них: Ф.Ф. Бутинець, М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук, Г.Г. Кірейцев, В.М. Кужельний, В.О. Ластовецький, В.Г.Лінник, Ю.Я. Литвин, Л.В. Нападовська, Г.О. Партин, П.Т. Саблук, П.А. Хомин та інші

Дослідженням контролю як функції управління займалися такі видатні зарубіжні вчені як: М. Альберт, В. Зігерт, Л. Ланг, М. Мескон, Ф. Хедоурі, Г. Шредер та ін. Значний внесок у дослідження теоретичних і прикладних аспектів проблеми контролю зробили такі вітчизняні дослідники, як М. Білуха, Ф. Бутинець, Г. Давидов, Н. Дорош, Л. Кулаковська, Ю. Піча,

Б. Усач. О. Шпіг та ін. Проте вивчення сутності, особливостей реалізації та місце оперативного контролю, як одного із найважливішого фундаментального елементу керування досліджено недостатньо. Це обумовлює актуальність теми виконаного наукового дослідження.

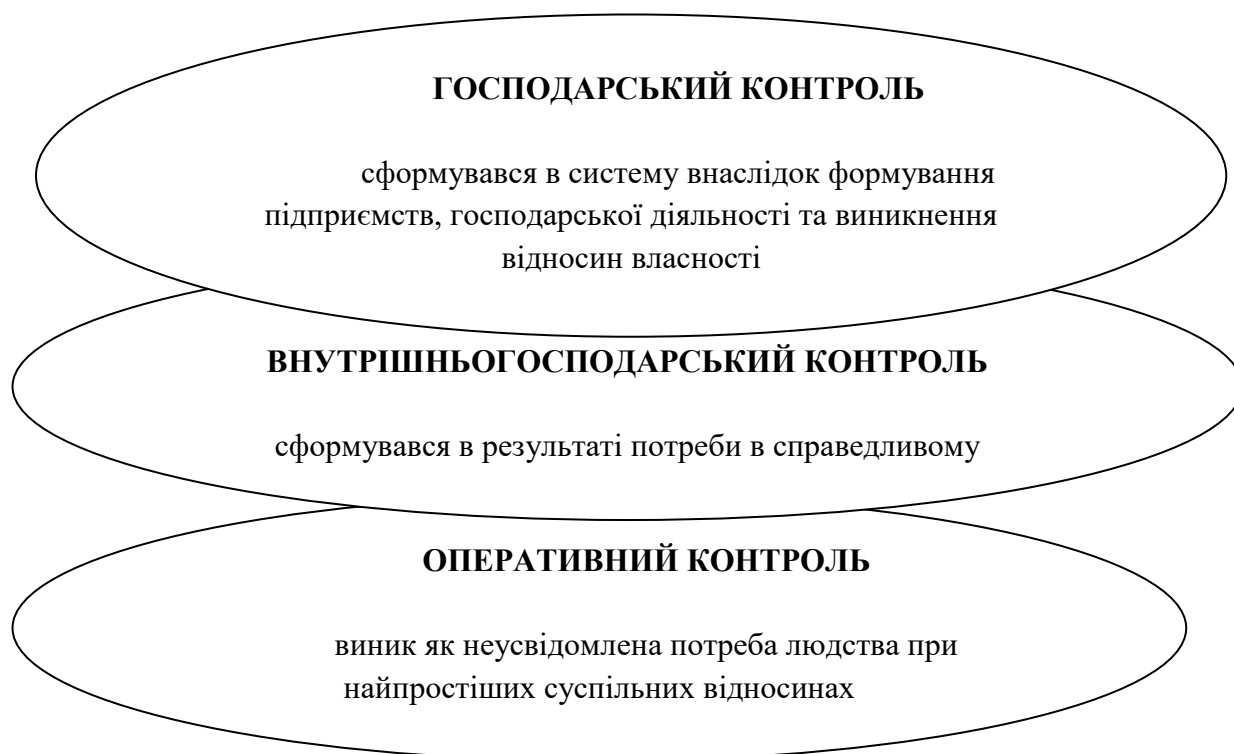
Метою наукового дослідження є висвітлення на основі комплексного і системного дослідження етапів розвитку оперативного контролю, розкриття сутності контролю на основі проаналізованих праць та визначення його місця у сфері управлінської діяльності.

Поява та розвиток оперативного контролю має достатньо давню історію, його еволюція супроводжувалася розвитком суспільно-економічних відносин у різних формах і проявах. Контроль виик на перших стадіях прояву свідомої співпраці людей і розвивався разом із суспільством, як необхідна умова спільної праці. При цьому Н.Г. Виговська відмічає, що у первісному суспільстві контроль функціонував як неусвідомлена потреба, ключовим на її думку є несвідоме контролювання правильності розподілу та споживання [3].

Наступні стадії розвитку суспільних відносин, поява та урізноманітнення господарської діяльності, виникнення відносин власності, прагнення до збереження власності стало передумовою виникнення господарського контролю. Тобто в часовому просторі оперативний контроль з'явився значно раніше від господарського обліку та господарського контролю. На сьогодні, оперативний контроль є ключовою складовою системи господарського контролю, разом з тим на думку науковців, зростає потреба у визначенні його ролі та місця в даній системі (Рис.1).

Як висновок, хочеться навести цитату із праці Катерини Мельник: «історія є унікальним джерелом, що дає можливість зрозуміти причини виникнення певних понять та необхідність у їх існуванні» [9].

Дослідження існуючих у економічних наукових працях трактувань контроль, його сутнісної характеристики, класифікаційних ознак дають підставу констатувати, що на даний час немає єдності у поглядах до визначеної проблематики.

Рис. 1. Еволюція оперативного контролю

Джерело: узагальнено автором

Так, поняття «контроль» не є однозначною категорією, різні вчені трактують його по різному: контроль як фундаментальний елемент процесу управління, контроль як стадія процесу (циклу) управління, контроль як функція управління. Це пояснюється тим, що кожен виробничий цикл або соціальний процес відрізняється певними характеристиками та вимагає управлінського впливу, що забезпечує досягнення мети, визначеної заздалегідь. Для цього орган, що відпрацьовує управлінські впливи, повинен знати про їх необхідність та мати деякі конкретні вихідні характеристики, які можуть бути корисними для підготовки впливу.

Слово «контроль», як і слово «влада», викликає, передусім, негативні емоції. Для багатьох людей контроль здається примусом, відсутністю самостійності – всім тим, що прямо протилежне до наших уявлень про свободу особистості. Внаслідок такого стійкого сприйняття контроль відноситься до числа тих функцій менеджменту, сутність яких не завжди сприймається правильно.

Таким чином, термін «контроль» викликає насамперед негативні емоції й асоціюється з безліччю обмежень, примусом, відсутністю самостійності.

Під феноменом контролю слід розуміти систему спостереження і перевірки процесу функціонування і фактичного стану керованого об'єкта, яка реалізується з метою:

1. Оцінка обґрунтування й ефективності прийнятих управлінських рішень.
2. Оцінка результатів реалізації цих рішень.
3. Виявлення відхилень у функціонуванні об'єкта:
  - від прийнятих рішень;
  - від установлених правил і норм.
4. Розроблення заходів із виправлення виявлених відхилень.
5. Розроблення заходів з коригування управлінських процесів із метою профілактики деструктивних відхилень.
6. Усунення перепон для оптимального функціонування об'єкта.

Процес контролю полягає у визначенні стандартів, фактично досягнутих результатів та здійсненні корегувань, якщо досягнуті результати суттєво відрізняються від визначених стандартів.

Контроль за М. Мескон – «процес, що забезпечує досягнення організацією поставлених цілей» [8].

Згідно Лімської декларації керівних принципів контролю, визначення терміну «Control/Контроль», означає будь-яку дію виконану керівництвом, правлінням та іншими учасниками, щодо управління ризиками і збільшення вірогідності, що встановлені цілі та завдання будуть досягнуті.

З даного визначення робимо висновок, що керівництво самостійно планує, організовує і координує виконання дій, достатніх для забезпечення гарантії, що завдання і цілі будуть досягнуті. Тобто термін «контроль» застосовується як правило, в основному в поняттях «внутрішній контроль», «контроль якості» тощо [7].

Контроль [франц. controle] – перевірка, спостереження для встановлення відповідності чого-небудь певним вимогам [11, 12].

Контроль — це процес, який забезпечує відповідне функціонування конкретного об'єкту, прийнятим управлінським рішенням і направлений на успішне досягнення поставленої мети. Основною метою контролю є об'єктивне вивчення фактичного стану справ у різних галузях суспільного і державного життя, виявлення тих факторів і умов, які негативно впливають на виконання прийнятих рішень і досягнення поставленої мети [5].

В економічному словнику [2] надається наступне визначення даного поняття: контроль – одна з функцій управління, призначення якої – виявлення можливих відхилень величини фактичних параметрів керованої системи від бажаних (мети, завдання, норми і т.д.) із метою забезпечення досягнення організацією своїх цілей.

На наше переконання функції управління (менеджмента) можна представити наступними складовими, при цьому ми не претендуємо на безальтернативний варіант, тому вони можуть бути доповнені, укрупнені, деталізовані тощо (Рис. 2).

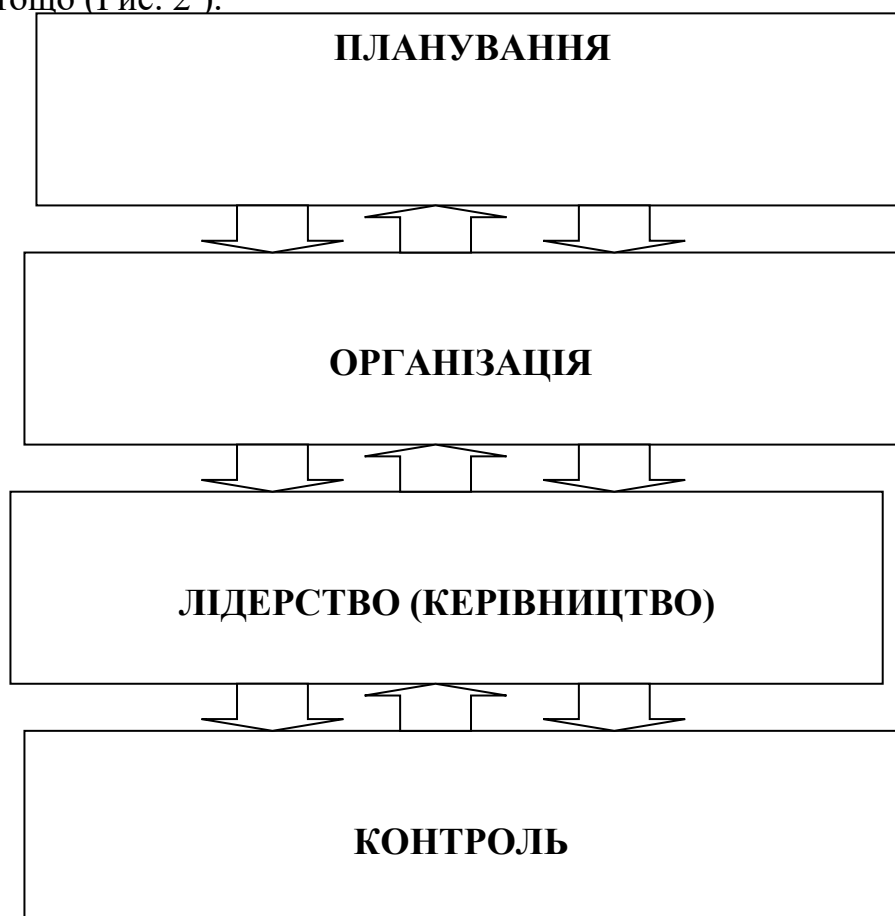

Рис. 2. Функції менеджменту

Контроль виступаючи одним із головних інструментів розвитку підприємства, передбачає наявність тісного взаємозв'язку з іншими функціями менеджменту.

Оперативний контроль є постачальником інформації, необхідної для функціонування системи управління на підприємстві. Основні проблеми інформаційного забезпечення управління наступні:

- інформація надходить до користувача зі значним запізненням;
- інформація є занадто деталізована і містить багато зайвих даних;
- інформація як правило надається в цифровій формі;
- інформація яка надходить з різних джерел є суперечливою;
- інформація надходить до користувачів нерегулярно;
- недостатність інформації, необхідної для визначення майбутніх цілей діяльності та стратегічних рішень.

Інформація, як сукупність відомостей, які зменшують ступінь невизначеності, повинна відповідати слідуючим вимогам:

- достовірність;
- повнота;
- релевантність (сутність);
- корисність;
- зрозумілість;
- своєчасність;
- регулярність.

Зупинемося більш детально на одній з ключових вимог які пред'являються до інформації – релевантність (суттєвість). Релевантність в перекладі з англійської мови «relevance» означає міру відповідності отриманого результату бажаному.

Релевантний підхід передбачає зосередження уваги лише на релевантній інформації в процесі прийняття управлінського рішення, що при значному обсязі інформації дозволяє полегшити та прискорити процес прийняття

найкращого рішення. При цьому повинні бути дотримані критерії релевантності інформації, які представлені на рисунку 3.

При підготовці релевантної інформації обов'язкове дотримання двох правил:

1. інформація для керівництва повинна забезпечити правильне рішення. Це є основною ознакою якості інформації для менеджменту.

2. інформація для керівництва повинна бути представлена у зручному для сприйняття форматі та не повинна містити зайвої інформації.

Враховуючи специфічні особливості сільськогосподарської діяльності, а саме: сезонність виробництва, довготривалі операції відновлення, багаточисленні циклічні процеси виробництва, довгострокові обігові процеси обумовлюють необхідність врахування їх впливу на організацію та впровадження системи оперативного контролю на підприємствах аграрної галузі.

Рис. 3. Критерії релевантності інформації

Джерело: запропоновано автором

З цією метою виникає необхідність розробки та застосування відповідної моделі, виключно для підприємств аграрної сфери, а саме:

- схеми оперативного контролю для різних рівнів управління діяльністю;
- склад і структуру суб'єктів оперативного контролю;
- визначити об'єкти оперативного контролю;
- ключові контрольні показники, як на рівні підприємства, так і окремого виробничого підрозділу;
- терміни контролю за оперативно-обліковими показниками;
- форми організації контролю;
- методичні прийоми оперативного контролю;
- центри відповідальності;
- головний координаційний центр тощо.

Контроль, виступаючи однією із функцій управління, здійснюється у процесі повсякденного оперативного менеджменту. Поточний контроль виступає як попередник відносно наступного внутрішньогосподарського контролю. Це пояснюється, перш за все особливостями функцій які притаманні тому чи іншому виду господарського контролю. При цьому слід пам'ятати, що невиконання або не якісне виконання контрольних функцій суб'єктами попереднього виду контролю, послаблює та зменшує дієвість наступного контролю.

Оперативний контроль залежить від часових меж, його ефективність забезпечується тільки за умови здійснення у найкоротші терміни. Але необхідно пам'ятати, що не всі методи та прийоми (способи) господарського контролю актуальні для оперативного контролю, окремі з них взагалі йому не притаманні, наприклад прийоми документального контролю.

Ми приєднуємося до наукової точки зору М. Грінчука, що для підвищення ефективності проведення оперативного контролю, весь контрольний процес доцільно поділити на відповідні стадії: початкова стадія; інспекційна; аналітична; оцінювальна, інформативна, прийняття рішень; виконання рішень [4].

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене можна стверджувати про те, що саме економічний зміст категорії «оперативний контроль» розкриває його

роль та місце в системі управління підприємством. Разом з тим, можна погодитися з науковими поглядами учених у відмінностях стосовно самого визначення оперативного контролю. Але це на нашу думку пояснюється специфікою галузі конкретного суб'єкта господарювання, а також інформаційними потребами і запитами менеджменту. В сучасних умовах ведення бізнесу актуальним залишається обґрунтування нормативно-правових засад здійснення оперативного контролю та подальше дослідження й вдосконалення довідково-методичного його забезпечення.

1.3. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

*Довжик О.О., к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Сумський національний аграрний університет*

Однією з важливих проблем, що стоять перед системою управління сільськогосподарським підприємством є створення на підприємстві дієвої системи управління його майном. Ефективність такої системи напряму визначається якістю інформації, що використовується для управління. Тому одним з найважливіших завдань, що впливаю на побудову системи ефективного та результативного використання майна сільськогосподарських підприємств є формування на підприємстві достовірної інформації про рівень забезпеченості використання основних засобів. Визначальне місце в такій системі належить бухгалтерській інформації. В історичному плані принципи та завдання бухгалтерського обліку основних засобів постійно змінювались, що визначалось зміною економічної ситуації та політичної системи в країні. На сьогодні можна констатувати новий етап в розвитку бухгалтерського обліку, що пов'язаний з запровадженням Міжнародних стандартів фінансової звітності, переорієнтацією пріоритетів при підготовці фінансової звітності в цілому і про

майновий стан зокрема, появою, справедливої вартості та поступовим впровадженням її в господарський та обліковий процеси підприємства.

Великий внесок у розроблення теоретичних основ і методологічних підходів до розв'язання проблеми обліку й контролю основних засобів та їх використання внесли Ф.Ф. Бутинець, Н.Г. Виговська, А. Г. Загородній, З. В. Задорожний, Я.Д. Крупка, М.Ф. Огійчук, Г.М., В.С. Рудницький, В.В. Сопко, Л.К. Сук, Н.О. Ткач, Б.Ф.Усач та інші вітчизняні і зарубіжні провідні вчені і економісти. Однак, дослідження щодо пристосування існуючих принципів та завдань бухгалтерського обліку до потреб ефективного та раціонального використання основних засобів потребують поглиблення в напрямку їх адаптації до міжнародних принципів та вимог.

Основні засоби є важливою і невід'ємною складовою фінансово-господарської діяльності підприємства, вони відіграють важливу роль, зокрема, в економічних процесах, саме через це термінологія відіграє значну роль у відображенні основних засобів у синтетичному і аналітичному обліку та зрештою у звітності. Сутність категорії «основні засоби» неодноразово ставали предметом дослідження науковців України та зарубіжних країн. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про основні засоби та інші необоротні матеріальні активи, порядок розкриття інформації про них у фінансовій звітності визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби” (далі П(С)БО 7) [1]. Використання МСФЗ в світі та застосування в Україні продовжує розширюватись. Це пов'язано зі збільшенням обсягів міжнародних інвестицій та державною політикою в сфері бухгалтерського обліку, відповідно до якої міжнародні стандарти приймаються в якості національних або національні стандарти розробляються на основі міжнародних. Представляють значний інтерес дослідження науковців і практиків, в яких автори широко висвітлюють порівняння міжнародних і національних стандартів [4,5].

Згідно з П(С)БО 7 основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання

товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Критерії визнання основних засобів аналогічні критеріям визнання, які застосовуються для всіх активів, а саме:

Об'єкт основних засобів визнається активом, коли:

1. існує ймовірність того, що підприємство отримає в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з використанням цього об'єкта, і
2. його вартість може бути достовірно визначена.

Крім того, у визначенні основних засобів наведені такі критерії їх визнання, як:

1. матеріальність (мають матеріальну форму);
2. призначення (утримуються з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій);
3. термін корисного використання (більше року або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Додатковий критерій визнання –критерій вартості– використовується при виділенні тільки однієї групи основних засобів: малоцінних необоротних матеріальних активів, які обліковуються на рахунку 112. Відповідно до П(С)БО 7 підприємства можуть самостійно установлювати вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів. До основних засобів, які визнані малоцінними, підприємства можуть застосовувати спрощені методи нарахування амортизації.

Одиницею обліку основних засобів, відповідно до П(С)БО 7, є об'єкт основних засобів. Об'єкт основних засобів – це закінчений пристрій з усіма пристосуваннями і приладдям до нього або окремий конструктивно відокремлений предмет, що призначений для виконання певних самостійних функцій, чи відокремлений комплекс конструктивно об'єднаних предметів

одного або різного призначення, що мають для їх обслуговування загальні пристосування, приладдя, керування та єдиний фундамент, унаслідок чого кожен предмет може виконувати свої функції, а комплекс – певну роботу тільки в складі комплексу, а не самостійно або інший актив, що відповідає визначенню основних засобів, або частина такого активу, що контролюється підприємством [6].

Якщо один об'єкт основних засобів складається з частин, що мають різний строк корисного використання, то кожна з цих частин може визнаватися в бухгалтерському обліку як окремий об'єкт основних засобів.

Правильність обліку та контролю за збереженням та ефективним використанням даного виду майна на кожному підприємстві забезпечується наказом про облікову політику, який обов'язково повинен містити розділ щодо обліку основних засобів. У цьому розділі необхідно передбачити:

- перелік первинних документів з обліку основних засобів, якими повинні користуватися на даному підприємстві;

- список осіб, які мають право підписувати документи, що підтверджують рух основних засобів та порядок контролю за матеріально відповідальними особами;

- порядок оцінювання основних засобів;

- метод та порядок нарахування амортизації;

- визначення ліквідаційної вартості основних засобів;

- термін корисної експлуатації основних засобів;

- облік орендованих основних засобів

Залежно від цільового призначення засоби поділяють на виробничі і невиробничі. Виробничі основні засоби функціонують у сфері матеріального виробництва, неодноразово беруть участь у виробничому процесі, поступово зношуються і переносять свою вартість на створюваний продукт частинами в міру зношення.

Невиробничі основні засоби функціонують в галузях невиробничої сфери. Вони безпосередньо не беруть участі в процесі виробництва і призначені для

невиробничого споживання.

Зокрема, для обліку основних засобів застосовують наступну низку первинних документів.

– Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів (ф. № ОЗ-1) – Акт приймання-здавання відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів (ф. № ОЗ-2);

– Акт на списання основних засобів (ф. № ОЗ-3);

– Акт на списання транспортних засобів (ф. ОЗ-4) .

Акт складають у двох примірниках комісією, призначеною керівником, потім затверджується керівником господарства або особою на те уповноваженою.

Основні аспекти та методологічні засади ведення бухгалтерського обліку викладено у Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби». Основні засоби відповідно до МСБО 16 «Основні засоби» є матеріальними об'єктами, що їх: 1) утримують для використання у виробництві або постачання товарів чи наданні послуг для надання в оренду або для адміністративних цілей; 2) використовуватимуть, за очікуванням, протягом більше одного року. Основні засоби надходять на підприємство, більшим чином, від постачальників, придбані за грошові кошти. Такі активи оцінюються за собівартістю придбання. Основні засоби можуть бути отримані/оприбутковані в результаті будівництва, обміну на подібні та неподібні активи (в результаті комерційних і некомерційних операцій), від власників при обміні на корпоративні права, за рахунок державних коштів/допомоги або грантів. Особливостями оприбуткування основних засобів, придбаних за кошти державної допомоги або грантів застосовується у використанні методу капіталу або чистої вартості та методу відкладених доходів або відстачення. В першому випадку сума отриманої допомоги/гранту скорочують первісну вартість основного засобу, в іншому – сума допомоги/гранта відображається як доходи майбутніх періодів, котрі підлягають

оподаткуванню в наступних звітних періодах протягом експлуатації основних засобів.

Під первісною вартістю розуміють суму сплачених (або таких, що підлягають сплаті) коштів чи їх еквівалентів або справедливую вартість іншого відшкодування, переданого за той чи інший актив на дату його придбання. Отже, первісна вартість об'єкта основних засобів - це сукупність витрат у грошовому вираженні, що створюють вартість, за якою об'єкт купують (будують, споруджують), доставляють і/або доводять до готовності для експлуатації. Це визначення однаково правильне як для обліку за МСФЗ, так і для обліку за національними П(С)БО. Але, як кажуть, відмінності - у деталях. І їх між МСФЗ та П(С)БО у цьому аспекті досить багато.

Якщо розглядати витрати на створення резерву майбутніх витрат згідно з МСБО 16 при первісній оцінці об'єктів основних засобів до вартості об'єкта основних засобів може включатися резерв майбутніх витрат на демонтаж, ліквідацію об'єкта і відновлення ділянки після закінчення терміну експлуатації. Такі резерви нараховуються (визнаються й оцінюються) відповідно до МСБО 37.

Згідно з П(С)БО 7 витрати на створення резерву майбутніх витрат- не передбачено.

Витрати на сплату відсотків згідно з МСБО 16 об'єкт будується (створюється) за допомогою залучення кредитів, то облік витрат на виплату відсотків здійснюється відповідно до МСБО 23 «Витрати на позики», залежно від того, чи є цей об'єкт кваліфікованим активом, а також від умов і обставин сплати таких відсотків. Під кваліфікованим активом розуміють актив, підготовка якого до запланованого використання або для продажу обов'язково потребує значних витрат часу.

Згідно з П(С)БО 7 витрати на сплату відсотків визначається поняттям “кваліфікований актив” у національних П(С)БО немає. Витрати на виплату відсотків за кредит не включаються до первісної вартості об'єкта у жодному випадку. Усі ці норми не дозволяють включати до первісної вартості основних

засобів, нематеріальних активів, запасів витрати на сплату відсотків за кредитами і позиками.

Оцінка об'єктів при їх будівництві відповідно до МСБО 16 та з П(С)БО 7 оцінюються аналогічно. Об'єкти, побудовані/споруджені компанією (як і самостійно виготовлені промисловим способом), оцінюються за тими самими принципами, що й об'єкти, придбані на стороні.

Придбання основних засобів за рахунок грантів згідно з МСБО 16 балансова вартість об'єкта основних засобів може бути зменшена на суму отриманих державних грантів, якщо таке фінансування пов'язане з придбанням саме цього об'єкта. Облік отримуваних грантів регулює МСБО 20 "Облік державних грантів та розкриття інформації про державну допомогу". Метод зменшення вартості активів МСБО 20 не називає як єдиний, а лише як альтернативний іншому методу – методу визнання грантів у доходах.

Згідно ж з П(С)БО 7 при первісному визнанні придбаних за рахунок урядових грантів (коштів цільового фінансування) об'єктів основних засобів вартість цих активів на суму отриманих коштів зменшувати не дозволяється.

Оцінка об'єктів при їх обміні відповідно до МСБО 16 об'єкт основних засобів, придбаний в обмін на немонетарний актив, з грошовою доплатою або без, оцінюється за справедливою вартістю у тому випадку, якщо обмінна операція визнається комерційно змістовною. Якщо обмінна операція недостатньо комерційно змістовна і справедливу вартість як отриманого, так і переданого активу неможливо визначити достовірно, то отриманий об'єкт оцінюється за балансовою вартістю переданого. Стосовно оцінки об'єктів при їх обміні за П(С)БО 7 - оцінка активу, отриманого шляхом обміну на інший актив, залежить від того, подібні активи обмінювалися чи не подібні. Ці вимоги відповідають застарілим нормам МСБО 16, що втратили чинність з 01.01.2005 р.

Ремонт основних засобів та заміна деталей згідно з МСБО 16 відбувається, якщо у процесі поточного ремонту окремі деталі або конструктивні частини замінюються новими, то нова балансова вартість об'єкта визначається за формулою. Витрати на регулярні техогляди обліковуються

аналогічно до операцій заміни запчастин: додаються до балансової вартості об'єкта, але при цьому вартість попереднього техогляду віднімається (списується).

В свою чергу П(С)БО 7 не передбачає зміни вартості об'єкта у разі заміни старих деталей новими під час проведення поточного ремонту і/або регулярного техобслуговування. У таких випадках усі витрати, включаючи вартість нових деталей, однозначно розглядають як витрати поточного/звітного періоду. Вартість об'єкта, згідно з П(С)БО 7, може збільшитися лише у результаті поліпшення основних засобів (реконструкції, модернізації тощо). Проте навіть для таких випадків процедура обліку операцій із заміни старих деталей новими у П(С)БО 7 не прописана чітко.

Придбання ОЗ за рахунок пайових інструментів відбувається при оцінці об'єктів основних засобів згідно з МСБО 16, придбаних в операціях за участю пайових інструментів (акцій, опціонів на акції), регулює МСФЗ 2 «Платіж на основі акцій». Так, якщо за отримані активи компанія розраховується пайовими інструментами, в обліку таку операцію відображають за дебетом рахунка відповідних активів і за кредитом рахунка акціонерного капіталу; якщо ж грошовими коштами (сума яких еквівалентна вартості запропонованих пайових інструментів) – дебетується також рахунок відповідних активів, але кредитується у такому разі рахунок зобов'язань.

Придбання ОЗ за рахунок пайових інструментів відповідно до МСБО 16, відбувається за допомогою методики обліку будь-яких операцій, в яких брали б участь пайові інструменти або їх (інструментів) вартість, у національному обліку не опрацьовано. У національних П(С)БО розрахунки з використанням пайових інструментів (або вартості таких) розглядають тільки у контексті виплат працівникам.

Момент припинення формування вартості основних засобів регламентується за МСБО 16, а саме формування вартості, за якою придбаний об'єкт повинен значитися на балансі як основні засоби, припиняється з моменту поміщення його у положення й умови, в яких він стає придатним для

експлуатації. Припинення формування вартості основних засобів подібних вимог не міститься, але з тексту П(С)БО 7 іншого не випливає [2,3].

Отже, витрати, що формують вартість об'єкта основних засобів, - це грошове вираження вартості, за якою об'єкт купують (будують, споруджують), доставляють і/або доводять до готовності для експлуатації плюс передбачувані витрати на його ліквідацію після закінчення терміну експлуатації.

Отже, на підставі порівняльної характеристики МСБО 16 та П(С)БО 7 можна сказати, що зазначені нормативні документи, поряд з тотожними, містять відмінні положення. Крім того, ці документи мають надавати користувачам інформацію щодо змін у складі основних засобів протягом періоду та розкриття інформації про залишки на звітну дату, тому вони не повинні суперечити один одному. Безумовно, власникам підприємств самостійно вирішувати, чи застосовувати міжнародні стандарти для ведення обліку, чи дотримуватись національних. Але, оскільки МСБО вбирають в себе позитивний досвід багатьох країн, на нашу думку, було б доречним почати удосконалювати національні стандарти, або ж надати міжнародним стандартам статус національних. Це б полегшило роботу бухгалтерів, підприємства яких мають справу з іноземними партнерами, і покращило імідж країни.

1.4. ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРІГАННЯ, АРХІВУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ ЕЛЕКТРОННОЇ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

*Гаркуша С.А, к.е. н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Сумський національний аграрний університет*

Стаття 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [1], а також пункт 2.4 Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затвердженого наказом Мінфіну від 24.05.1995 р. № 88 [2], дозволяють складати первинні документи в електронній формі. Але – за умови дотримання вимог

законодавства про електронні документи й електронний документообіг. Основним нормативом щодо цього є Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. № 851-IV [3]. Тож, згідно із цим Законом, під електронним документом мають на увазі документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа.

Збереження даних є одним з основних завдань при роботі з комп'ютерними програмами. Для цієї мети передбачено дуже багато правил і норм, які слід дотримуватися. На сьогодні є значна кількість спеціальних програм, які допомагають в практичному аспекті забезпечити збереження і захист даних (антивірусні програми, які справляються з віртуальними загрозами, програми для діагностики та відновлення жорстких дисків).

Усі юридичні особи, незалежно від форм власності, повинні застосовувати спеціальний Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання, затверджений наказом Мін'юсту від 11.11.2014 р. № 1886 [4]. На цей документ слід особливо звернути увагу, адже він містить різноманітні вимоги, зокрема щодо:

- найменування файлів електронних документів;
- найменування файлів електронних облікових документів;
- найменування файлів архівних електронних документів.

Як влучно зазначає автор А. Карапозюк [5], що завдання інформаційного суспільства щодо документування інформації неможливо уявити без застосування сучасних інформаційних технологій.

Це також підтверджує Н.О. Пронь – в інформаційному суспільстві головний ресурс комунікації – інформація. Саме на основі володіння інформацією про процеси і явища можна ефективно й оптимально будувати будь-яку діяльність. Більша частина населення в інформаційному суспільстві зайнята в сфері обробки інформації або використовує інформаційні та комунікаційні технології у своїй повсякденній діяльності. Це і стало причиною

появи електронних документів, електронного документообігу, електронного цифрового підпису та нових носіїв інформації [6, С. 356].

Сучасні пристрої для зберігання цифрової інформації мають великий об'єм пам'яті. Flash-карти пам'яті, жорсткі диски та спеціалізовані сховища даних надають десятки і сотні терабайт пам'яті під різні потреби. Саме це і досягається завдяки використанню процесу архівування даних. Збереження інформації підвищується завдяки створенню та використанню резервних копій даних. Передача інформації меншого обсягу економить час і доступні потужності мережі передачі даних.

Процес стиснення або архівування даних – це перетворення вихідної інформації, засноване на спеціальних алгоритмах, що проводиться з метою зменшення її обсягу.

Існує два основні методи стиснення – з втратами і без втрат.

Стиснення з втратами – характеризується більшою ефективністю, з точки зору зменшення початкового об'єму даних. Використовується для роботи з відео, аудіо та графічними даними. Втрачена інформація не перешкоджає відновленню та подальшому використанню інформації.

Стиснення без втрат – характеризується повним відновленням вихідних даних з архіву. Використовується для роботи з текстовими файлами, кодами програм та іншою інформацією, для якої критична втрата частини вихідних даних.

Існують різні формати архівів: ZIP, ARJ, RAR, CAB, TAR, LZH та ін. Коли створюється архівний файл, йому присвоюється розширення, що співпадає з форматом архіву. Наприклад, файл з ім'ям MyDoc.zip – це архів формату ZIP. Формат впливає на ефективність стиснення файлів; наприклад, архів формату RAR займає на диску менше місця, ніж архів формату ZIP, що містить ті ж самі вихідні файли. Крім того, ефективність залежить від типу файлів, упакованих в архів. Файли картинок, що мають розширення BMP, документи Microsoft Word вдається стиснути в два-чотири рази, текстові файли – приблизно в два

рази. Дещо гірше піддаються стисненню файли з розширенням EXE, а графічні файли, що мають розширення TIF, практично не стискаються.

Майже всі сучасні програми-архіватори для Windows дозволяють працювати з архівами різних форматів. Принципи управління даними програмами практично ідентичні.

Програма-архіватор призначена для виконання двох основних функцій:

- створення архівів;
- вилучення файлів з архівів.

Крім стиснення файлів програми-архіватори дозволяють так само робити багатотомні архіви (наприклад, необхідно передати по електронній пошті файл розміром 100 Мб, але поштовий сервіс має обмеження на вкладені файли максимум по 10 Мб. В такому випадку разом з архівацією потрібно зробити розбиття файлу на частини по 10 Мб і відправити їх окремими листами, а одержувач вже з частин зробить вихідний 100-мегабайтний файл).

Якщо немає впевненості в наявності у одержувача програми-розархіватора, можна створити файл, що саморозпаковується. Тобто користувачу досить двічі натиснути на отриманий файл, і він сам розпакується в зазначеному каталозі.

Можливість архівування з різними рівнями стиснення: вибираючи в налаштуваннях програми максимальний рівень, файл в деяких випадках стискається набагато сильніше, ніж при звичайному рівні. Але при цьому необхідно пам'ятати, що процес стиснення і, відповідно, розархівації на максимальному рівні вимагатимуть набагато більше часу. До речі, ступінь стиснення багато в чому залежить від типу файлу і його внутрішньої структури.

Архівувати можна як окремі файли, так і папки з файлами.

Головним недоліком архівації є те, що файл, який знаходиться в архіві, не можна відкрити і використувати відразу. Перед кожним доступом до такого файлу його необхідно попередньо вилучити з архіву. Процес вилучення не складний, але якщо архів великий, це може зайняти досить багато часу. Тому

файли, які часто використовуються, зберігати в заархівованому вигляді не дуже зручно.

Даний недолік значною мірою перекреслює переваги архівування. У той же час, в разі зберігання файлів, що рідко використовуються, а також пересилання файлів через Інтернет, архівація повністю себе виправдовує.

Створення архівів (образів) системи обробки бухгалтерської програми є одним із основоположних питань, що перебувають у полі зору бухгалтерів-практиків. Архіви (образи) використовуються для відновлення в разі критичних збоїв. Розглянемо вбудовані засоби, за допомогою яких здійснюються всі необхідні операції.

Зберігання інформації в процесі організації безпаперового обліку здійснюється за допомогою централізованого сховища робочої документації.

Централізоване сховище робочої інформації – це каталогізований загальний мережевий ресурс, який може мати обмеження прав доступу в зазначені каталоги.

Централізоване сховище робочої інформації забезпечує вирішення наступних завдань:

- оптимізацію пошуку робочої інформації в разі потреби;
- забезпечення системи збереження документації;
- мінімізацію ймовірності втрати робочої інформації;
- захист інформації від несанкціонованого доступу з боку співробітників підприємства;
- створення і зберігання повних комплектів робочої документації за межами сховища та за межами підприємства;
- мінімізацію впливу людського фактору в плані випадкових і некваліфікованих дій співробітників з документами.

Централізація зберігання робочої документації є першим та обов'язковим завданням перед впровадженням систем збереження інформації, систем гарантованого і розподіленого збереження інформації.

При безпаперовому обліку здійснюється автоматизована робота зі звичайними файлами, що створюються як в процесі функціонування підприємства, так і в робочому порядку (чернетками, проектами, результатами переговорів і т.п.). Також користувач може працювати і з іншими типами файлів – офісними документами, зображеннями, текстами, файлами в аудіо - та відео форматі, архівами, додатками та ін.

Обробка різних типів файлів реалізується за допомогою встановлених на комп'ютері програм, призначених для роботи з тим чи іншим типом файлів.

Зберігання файлів відбувається в базі даних або в томах на диску, а при першій необхідності роботи з тим чи іншим файлом, він копіюється на комп'ютер користувача.

Зберігання файлів в інформаційній базі здійснюється за допомогою розподілу по папках. При необхідності є можливість розмежувати доступ того чи іншого користувача до папок з певною інформацією.

Структура папок може формуватися різними способами:

- за організаційною структурою підприємства (наприклад, бухгалтерія, відділ збуту та ін.);
- за тематикою даних (плани, калькуляції, розробки та ін.);
- за правами доступу (загальні, конфіденційні та ін.)

У процесі роботи щодня в інформаційну базу вводяться первинні дані, які створюють нові документи, елементи довідників та ін. Розмір інформаційної бази при цьому поступово збільшується.

В процесі організації безпаперової бухгалтерії в практичному аспекті можуть мати місце ситуації, які призводять до збою обладнання (на жорстких дисках з'являються помилки внаслідок різних збоїв або перепадів напруги в електромережі; пошкодження жорсткого диску без можливості відновлення даних; втрата робочої бази).

Наслідки повної втрати даних (при відсутності резервних копій на інших комп'ютерах / компакт-дисках та інших носіях) дуже складно переоцінити.

З метою забезпечення збереження інформаційної бази потрібно створити надійну систему захисту інформації. Якщо на підприємстві працює системний адміністратор, то він може забезпечити щоденне (або навіть кілька разів за день) автоматичне зберігання інформації на інший комп'ютер або інший носій.

У випадку, якщо на підприємстві у штатному розписі не передбачено посаду штатного системного адміністратора, то з метою збереження інформації, яка акумулюється в бланках електронних документів, потрібно постійно виконувати архівування облікової інформації на інший комп'ютер (ймовірність того, що з ладу одночасно вийдуть два комп'ютери значно низька).

Архівування також доцільно виконувати перед кожним сеансом сервісного обслуговування (розрахунку підсумків, перепроведення документів, тестування даних та ін.).

Кібербезпека – це реалізація заходів щодо захисту систем, мереж і програмних додатків від цифрових атак. Такі атаки зазвичай спрямовані на отримання доступу до конфіденційної інформації, її зміни і знищення, на вимагання у користувачів грошових коштів або на порушення нормальної роботи підприємств.

Реалізація заходів ефективної кібербезпеки в даний час є досить складним завданням, оскільки сьогодні існує набагато більше пристроїв, ніж людей, а зловмисники стають все більш винахідливими.

Успішний підхід в сфері кібербезпеки виражається у вигляді багаторівневого захисту, що охоплює комп'ютери, мережі, програми або дані, які необхідно убезпечити. Співробітники, робочі процеси і технології повинні доповнювати один одного, щоб забезпечити ефективний захист від кібератак.

Користувачі мають розуміти і дотримуватися основних принципів інформаційної безпеки, такі як вибір надійних паролів, уважне ставлення до вкладень в електронних листах і резервне копіювання даних.

На підприємстві повинен бути розроблений набір базових заходів з протидії атакам. Можна керуватися одним надійним набором заходів, який

пояснюватиме, як визначати атаки, захищати системи, виявляти загрози та протидіяти їм, а також відновлювати працездатність після здійснених атак.

До найбільш поширених технологій, що використовуються для захисту перерахованих компонентів, відносяться міжмережеві екрани нового покоління, фільтрація DNS, захист від шкідливого програмного забезпечення, антивірусне програмне забезпечення та рішення для захисту електронної пошти (табл. 1).

Таблиця 1

Типи загроз кібербезпеки

Загрози кібербезпеки	Характеристика загроз
Програми-вимагачі	Це різновид шкідливого програмного забезпечення. Вони призначені для вимагання грошей за допомогою блокування доступу до файлів комп'ютерної системи до надходження викупу. Перерахування викупу не гарантує відновлення файлів або працездатності системи.
Шкідливе програмне забезпечення	Шкідливе програмне забезпечення призначене для отримання несанкціонованого доступу або пошкодження комп'ютерної системи.
Соціальна інженерія	Це тактика, яку використовують зловмисники, щоб схилити користувача до розкриття конфіденційної інформації. Вони можуть звернутися з проханням про грошові платежі або про отримання доступу до конфіденційних даних. Способи соціальної інженерії можуть застосовуватися разом з погрозами будь-якого з перерахованих вище типів, щоб з більшою ймовірністю змусити користувача натиснути на посилання, завантажити шкідливі програми та повірити зловмисному джерелу.
Фішинг	Це розсилка підробленої електронної кореспонденції, яка виглядає як повідомлення від надійних джерел. Метою є крадіжка конфіденційних даних, таких як номери кредитних карт і інформація про облікові записи. Це найпоширеніший тип кібератак. Забезпечити захист можна за допомогою вивчення необхідної інформації або установки технологічних рішень, які можуть відфільтрувати шкідливі електронні листи.

Джерело: узагальнено автором

Технології є найважливішим елементом, що надає підприємствам і окремим користувачам інструменти, необхідні для захисту від кібератак. Основними компонентами, які необхідно захистити, є кінцеві пристрої, наприклад, комп'ютери, інтелектуальні пристрої та маршрутизатори; мережі і хмарне середовище.

У сучасному світі програми розширеного кіберзахисту служать на благо кожного користувача. На індивідуальному рівні атака зі зломом кіберзахисту

може привести до різноманітних наслідків, починаючи з крадіжки особистої інформації і закінчуючи вимаганням грошей або втратою цінних даних.

Окрім ручного резервного копіювання існують програми для автоматичної архівації бази даних. За допомогою програмних забезпечень можна легко, в кілька етапів, автоматизувати процес збереження бази даних. Програма працює як з файловою базою даних, так і з клієнт-серверною.

Проблема захисту інформації при використанні мережевих продуктів безпаперового обліку, якими користуються велика кількість користувачів, постає надзвичайно гостро. Сформовані в системі бази даних, при відсутності адекватних застережних заходів, можуть бути видалені з необережності, зламані або передані зацікавленим особам.

Особлива увага повинна бути приділена захисту даних, що містяться в обліковій системі. На жаль, внутрішньої системи захисту даних недостатньо для запобігання всіх ризиків із витоку конфіденційної інформації. Це й копіювання даних, й крадіжка або несанкціоноване вилучення серверного обладнання, арешт майна, дії конкурентів, спрямовані на зупинку роботи підприємства, рейдерське захоплення та ін.

В практичній діяльності потрібно застосовувати надійні системи криптозахисту інформації для мінімізації ризиків на всіх етапах операцій з даними, починаючи з простих моделей файл-серверних побудов роботи, і закінчуючи розподіленими серверними рішеннями, включаючи повний ланцюг резервування бази.

Варто застосовувати концепцію захисту даних, побудовану на використанні апаратно-програмного комплексу, яка забезпечує реалізацію наступних можливостей:

- обмеження доступу до конфіденційної інформації шляхом надійного шифрування даних;
- високу швидкодію завдяки використанню алгоритмів шифрування, вбудованих в центральний процесор;

- надання доступу до захищених даних тільки після двофакторної аутентифікації;
- виключення ризику несанкціонованого копіювання баз даних (навіть користувачами з правами адміністратора);
- підтримку всіх дискових систем, що використовуються на сервері (DAS, SAN, RAID);
- миттєву повну заборону доступу до захищених даних у випадку надзвичайних ситуацій;
- простоту і зручність у використанні.

Інший спосіб захисту даних – захист комп'ютерів та програм від несанкціонованого доступу третіх осіб.

Даний спосіб захисту облікової інформації передбачає:

- встановлення паролів, починаючи від входу в Windows і закінчуючи запуском бази (краще, якщо пароль є послідовністю нічого не значущих символів, бажано довжиною не менше 8 символів);
- завершення роботи програми по закінченню робочого дня;
- застосування засобів розмежування доступу. Наприклад, можна заборонити користувачам переглядати певні документи, журнали документів, довідники або звіти, користуватися певними обробками, знову ж для безпеки даних, тобто користувач повинен мати доступ тільки до тієї інформації, яка йому необхідна для роботи;
- мінімізацію роботи з непов'язаними для роботи сайтами в мережі Internet з метою уникнення ризику атаки вірусних програм, які можуть призвести до збою інформаційної системи та втрати даних бухгалтерського обліку.

Забезпечення безпеки облікової інформації – досить затратна справа, і не тільки через витрати на закупівлю або установку засобів захисту, але й через те, що важко кваліфіковано визначити межі належної безпеки та забезпечити відповідну безпеку інформаційної системи.

1.5. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

*Ткаль Я.С., к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Сумський національний аграрний університет*

Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки пов'язаний з кардинальними змінами в структурі та формах власності, а також в організації та управлінні. Це зумовлює необхідність вдосконалення системи облікової інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. Розглянуто аспекти обліку основних засобів бюджетних установ. Досліджені статистичні аспекти обліку основних засобів для державних установ. Проаналізовано основні шляхи оцінки основних засобів. Дослідження теоретичних положень та діючої практики організації обліку основних засобів в умовах трансформації бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів дозволили визначити проблеми, що гальмують процес управління та знижують ефективність використання основних засобів. Реформування системи бухгалтерського обліку в Україні є складовою заходів, орієнтованих на впровадження економічних відносин ринкового спрямування. Трансформація обліку здійснюється в рамках реалізації стратегічного курсу нашої держави на інтеграцію до світового економічного простору, що передбачає адаптацію законодавства України до європейського рівня.

Діяльність кожного підприємства передбачає наявність засобів виробництва і відповідних матеріальних умов. Вони є одним із найважливіших елементів продуктивних сил, визначають їх рівень. Їх склад і структура визначають вид діяльності та виробничу потужність підприємства. Отже, роль і значення засобів праці та значна їх частка в загальній вартості активів і визначають основний зміст категорії «основні засоби».

До основних засобів відносяться матеріальні активи, які використовуються бюджетною установою багаторазово і безперервно в процесі виконання

основних функцій, надання послуг, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких становить більше одного року. До основних засобів належать засоби виробництва, представлені засобами праці, які багаторазово беруть участь у процесі виробництва, зберігають при цьому свою натурально-речову форму і фізичні властивості протягом ряду циклів виробництва, а втілену в них вартість переносять на вироблений продукт по частинах мірою зношеності в розмірі зносу (амортизації).

Існують проблеми щодо визначення сутності основних засобів, методики їх відображення в бухгалтерському і податковому обліку, відсутності сталої визначеності складу основних засобів. Поряд з розкриттям сутності та методики обліку основних засобів особливої актуальності набувають дослідження проблеми нарахування амортизації, розвитку та вдосконалення в цілому системи амортизації, уточнення її ролі у відтворювальному процесі, а також фінансового контролю ефективності використання основних засобів.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад і методичних підходів до вирішення проблем оцінки, обліку, аналізу, аудиту основних засобів зробили М.Т. Білуха, О.М. Голованов, Л.І. Гомберг, М.Я. Дем'яненко, В.П. Завгородній, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, В.Г. Лінник, М.Г. Михайлов, М.Ф. Огійчук, В.Ф. Палій, О.В. Пасько, В.В. Сопко, Л.К. Сук.

Нас в даному випадку цікавлять основні засоби, які у бухгалтерському обліку бюджетних установ обліковуються на субрахунку 1015 «Транспортні засоби», тобто всі види засобів пересування, які призначені для переміщення людей і вантажів незалежно від вартості. У бухгалтерському обліку бюджетних установ основні засоби обліковуються за видами в натуральних одиницях вимірювання, а загальний обсяг основних засобів через їх безпосередню непорівнянність визначається у вартісному виразі. Вартісна оцінка основних засобів дає змогу визначати та аналізувати тільки їх загальний розмір та структуру за окремими видами і групами, суму зносу (амортизації) тощо.

Основні засоби на балансі установи обліковуються за цінами відповідних років, які відображають фактичні витрати на їх придбання (виробництво) або

введення в дію. Проте, оскільки основні засоби функціонують тривалий час, то в кожний поточний момент часу використовуються засоби, які надійшли в різний час і з різною вартістю. Знос цих засобів також може бути неоднаковим, що створює неспівставність в оцінці.

Поступово по мірі повного зносу основні засоби вибувають і замінюються новими, які надходять за іншими цінами. Протягом періоду експлуатації можуть проводитись поточні та капітальні ремонти та модернізація основних засобів, що частково відшкодовує втрату їх вартості. Все це викликає необхідність застосування кількох способів оцінки основних засобів [8, с. 48].

За дебетом рахунку 10 «Основні засоби» відображається надходження (придбаних, створених, безоплатно отриманих) основних засобів на баланс установи, які обліковуються за первісною вартістю, сума витрат, яка пов'язана з поліпшенням об'єкта (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція), що призводить до збільшення майбутніх економічних вигод, первісно очікуваних від використання об'єктів; сума дооцінки вартості об'єкта основних засобів, за кредитом – вибуття основних засобів внаслідок продажу, безоплатної передачі або невідповідності критеріям визнання активом, а також у разі часткової ліквідації об'єкта основних засобів, сума уцінки основних засобів [5].

У сучасній практиці бухгалтерського і статистичного обліку застосовуються наступні способи оцінки основних засобів (рис. 1):

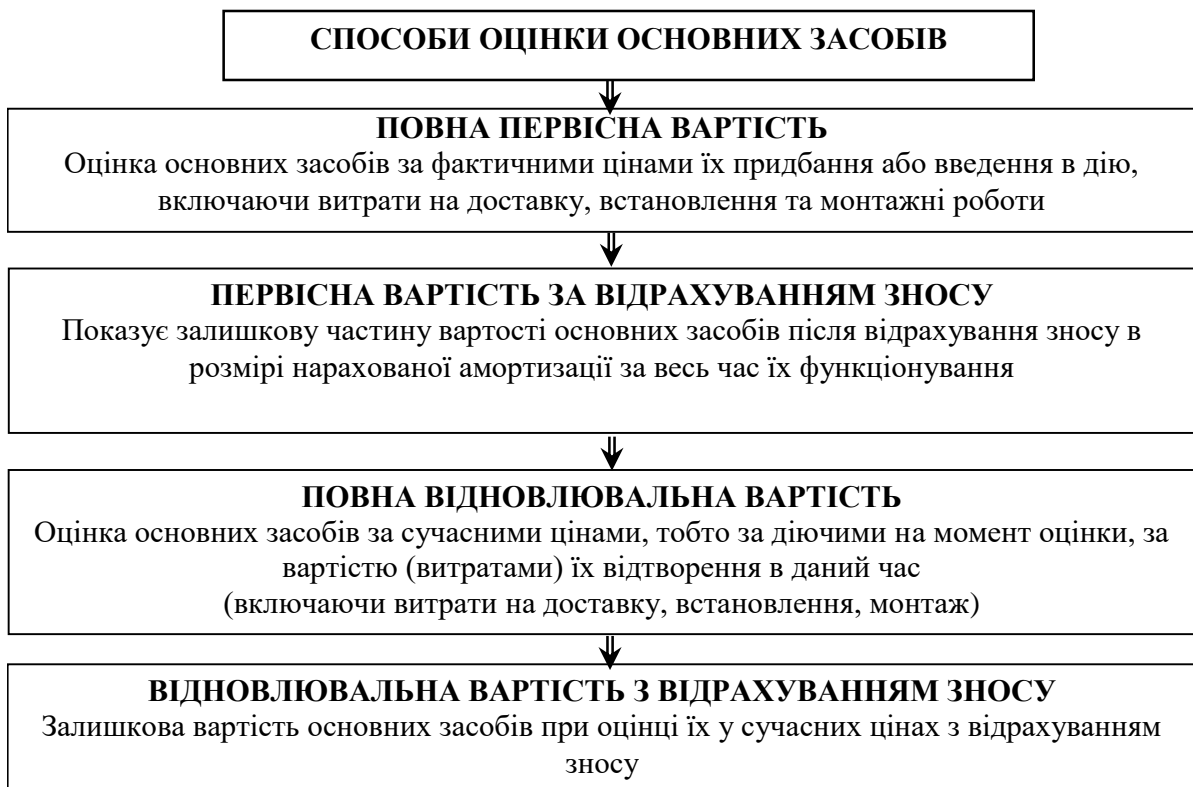
- за повною первісною вартістю;
- залишковою вартістю;
- за повною відновлювальною вартістю;
- за відновлювальною вартістю з відрахуванням зносу [9, с. 181].

Основні засоби обліковуються за первісною вартістю їх придбання (виробництва) або введення в дію. Це досить істотні недоліки, адже в першу чергу не передбачає наступних змін цін на засоби. Однакові засоби, придбані в різний час, отримують різну оцінку, що негативно відображається в небюджетних установах на амортизаційних відрахуваннях і собівартості

продукції, а в бюджетних в тому числі і на плануванні основних засобів, вивченні динаміки, зіставленні однакових засобів між собою тощо.

Вказані недоліки можна подолати, уточнюючи вартість основних засобів – встановлювати їх вартість за сучасними цінами (в сучасних умовах їх виробництва) на основі суцільної інвентаризації та переоцінки основних засобів і статистичні органи періодично проводять переоцінку основних засобів усіх галузей народного господарства [7, с. 128].

У процесі експлуатації, через тривалість експлуатації, основні засоби необхідно ремонтувати та модернізувати. Ремонтні роботи належать до найбільш поширених робіт з підтриманням об'єктів основних засобів у робочому стані [1, с. 12].

Рис. 1. Способи оцінки основних засобів

Джерело: узагальнено автором

При ремонті основних засобів виконуються роботи із заміни зношених деталей і базових вузлів, усунення дрібних дефектів і неполадок. Проте на

практиці розмежувати заходи, направлені на поліпшення основних заходів, проведення яких призведе до збільшення майбутніх економічних вигод від використання їх, і заходи, направлені на підтримання основних засобів в робочому стані та отримання в майбутньому очікуваних економічних вигод, досить складно. Крім того, всі витрати на ремонт і модернізацію основних засобів відображаються у складі фактичних видатків бюджетної установи за кодами економічної класифікації.

Досить значною проблемою в бюджетних установах залишається контроль за витратами на поточний і капітальний ремонт основних засобів, оскільки витрати на проведення ремонтів, зокрема заміни запчастин, не відносяться на збільшення вартості основних засобів, а списуються на фактичні витрати за відповідними КЕКВ.

Ремонт може виконуватися власними силами або підрядним способом. Незалежно від способу проведення поточного ремонту заздалегідь складається дефектний акт, у якому відображаються види ремонтних робіт, а на підставі цього акту – локальний кошторис на виконання вказаних робіт з урахуванням діючих норм.

Слід зазначити, що за ремонтні роботи, виконані працівниками установи виплачується і заробітна плата за рахунок фонду оплати праці.

Отже, в цілому установа постійно несе певні витрати на поточні і капітальні ремонти основних засобів, які списуються на фактичні витрати, а керівнику і бухгалтеру практично неможливо в динаміці і накопичувальним підсумком відслідкувати собівартість утримання кожного окремого основного засобу, що в першу чергу відкриває один із можливих шляхів зловживання. Один автомобіль, наприклад, може працювати певний період практично без ремонту, а на інший «безперервним потоком» «витрачаються» запчастини та плюс заробітна плата майстру, що значно може перевищувати віддачу такого основного засобу [6, с. 188].

На практиці запропонована до формування «Інвентарна картка обліку основних засобів» (форма № ОЗ-6 (для бюджетних установ). Зокрема на

зворотній стороні розділи «Добудування, доустаткування, модернізація, індексація» та «Ремонт (бухгалтерський облік)» запропоновано розширити інформацією щодо використання основних засобів. Необхідно додати розділ «Використання, виконано робіт (статистичний облік)» (рис. 2).

Реконструкція (модернізація)			Капітальний ремонт			Використання (виконано робіт)			
Бухгалтерський облік						Статистичний облік			
Дата	Аналі- тична інфор- мація	Сума	Дата	Аналі- тична інфор- мація	Сума	Період	Аналі- тична інфор- мація	Одини- ця виміру	Обся- ги

Рис. 2. Зворотна частина форми № ОЗ-6 «Інвентарна картка обліку основних засобів» (бюджет)

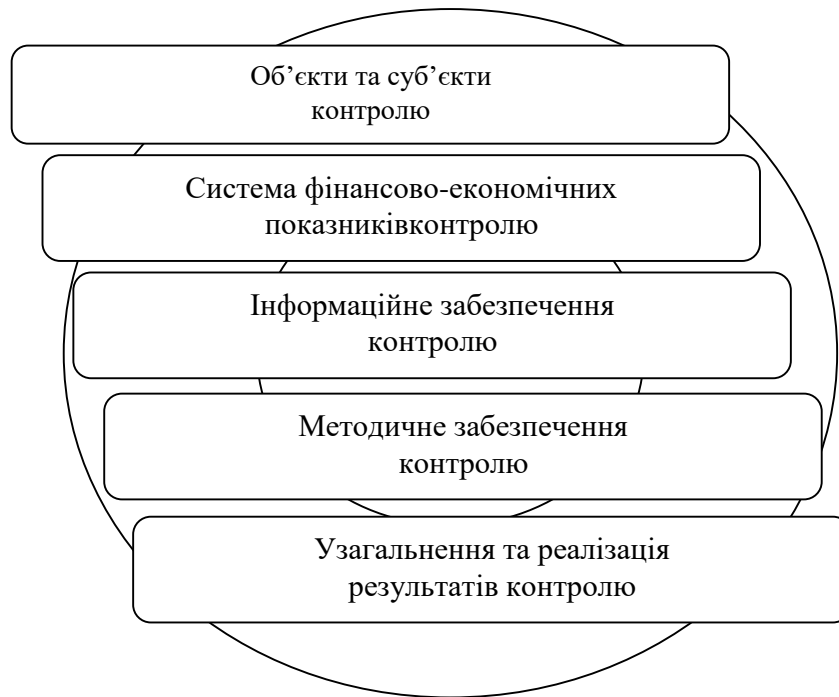
Джерело: сформовано автором на основі [9]

На практиці дана облікова інформація дозволить проводити аналіз «затратної» та «дохідної» частини використання основних засобів [9, с. 182].

Ще одним актуальним питанням є те, що в бухгалтерських виданнях можемо аналізувати різні думки щодо складу та функціональної ролі основних невиробничих фондів. Деякі економісти вказують на те, що основні засоби, які підлягають амортизації, є виробничими, а об'єкти, по яких амортизація не нараховується, – невиробничими. Але такий висновок вбачається некоректним, тому що не всі виробничі фонди підлягають амортизації для податкових цілей [4, с. 189]. Так, наприклад, на безкоштовно отримані об'єкти, серед яких можуть бути виробничі, амортизація не нараховується. Таким чином, основні невиробничі фонди – поняття більш вузьке, ніж фонди, що підлягають амортизації.

Досліджено, що логічна реалізація елементів ілюстрації зовнішнього та внутрішнього контролю використання ресурсів бюджетних установ спрямована на досягнення поставленої мети контролю (рис. 3).

Рис. 3. Відображення організаційно-інформаційних складових зовнішнього та внутрішнього контролю використання ресурсів бюджетних установ
Джерело: узагальнено автором

Зокрема, сформульовані мета і завдання зовнішнього та внутрішнього контролю описують:

- об'єкти зовнішнього та внутрішнього контролю, якими є обсяг формування та використання ресурсів бюджетних установ, а також чинники впливу на використання цих ресурсів;

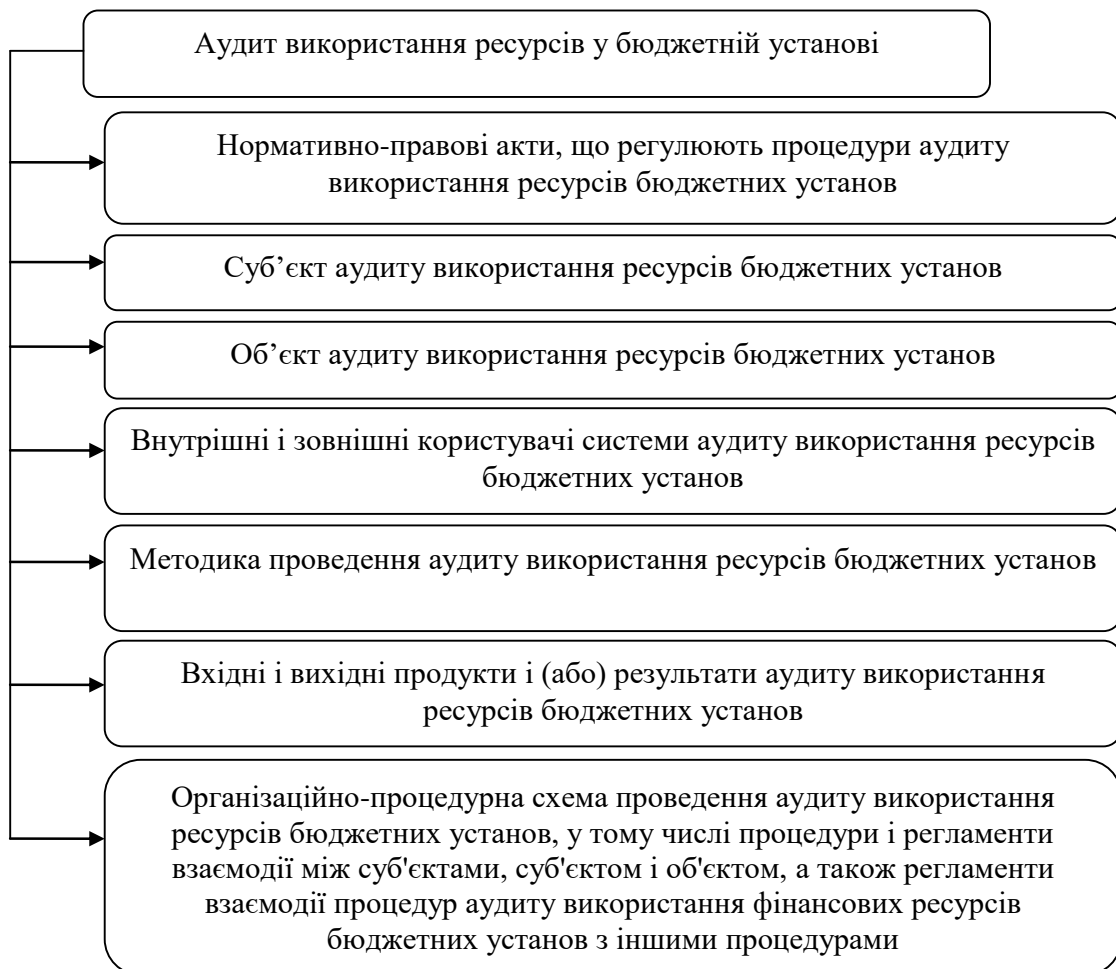
- суб'єкти зовнішнього та внутрішнього контролю, якими є вищі посадові особи, фінансово-економічні служби, керівництво функціональних і структурних підрозділів бюджетних установ та органи державного управління України.

Внутрішній аудит у державному секторі економіки – діяльність з надання незалежних та об'єктивних гарантій (забезпечення впевненості в межах розумного у досягненні органами державного і комунального сектору мети та функціонуванні системи управління у спосіб, який максимально знижує ризик шахрайства, марнотратства, допущення помилок чи нерентабельності) і консультацій.

Для впровадження внутрішнього аудиту використання ресурсів бюджетних установ необхідно представити основні елементи його системи (рис. 4).

Організаційно-методичний підхід до проведення аудиту використання ресурсів у бюджетній установі має передбачати оцінку за орієнтовними напрямками адаптивної методики. Методика проведення аудиту використання ресурсів за вибраними напрямками може бути доповненою та зміненою з урахуванням регіональних та галузевих особливостей у бюджетній сфері.

Підтверджено, що суттєво змінився підхід до змін в обліковій політиці.

Рис. 4. Основні елементи системи внутрішнього аудиту використання ресурсів у бюджетних установах

Джерело: узагальнено автором

Якщо до прийняття Закону про бухгалтерський облік та фінансову звітність підприємства могли щорічно вносити зміни в методику обліку, то на сьогодні згідно з принципом послідовності, обрані методи обліку повинні

застосовуватися з року в рік. Стосовно обліку основних засобів дотримання цього принципу передбачає: вибір та застосування обґрунтованих методів обчислення амортизації відповідно особливостям експлуатації окремих об'єктів. Методи можуть бути переглянуті лише у випадках суттєвої зміни умов використання основних засобів, встановлення вартісного критерію віднесення активів до малоцінних необоротних матеріальних активів, які входять до складу основних засобів.

1.6. НЕОБХІДНІСТЬ АДАПТАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ДО ВИМОГ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

*Ткаченко В.В., к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Сумський національний аграрний університет*

На відміну від обліку підприємств виробничої сфери, бухгалтерський облік в бюджетних установах відрізняється своєю особливістю. Як відомо, бюджетні установи є неприбутковими організаціями і їх діяльність спрямована на виконання функцій держави для задоволення соціальних, культурних та інших потреб суспільства. Фінансування цих установ здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, які вони отримують на безповоротній основі.

За останні роки державний сектор України зазнає все більшого реформування. Не є виключенням і облікова система, яка вимагає вдосконалення її положень. Складність полягає у багатогалузевості державного сектору, що значно уповільнює модернізацію бюджетного обліку в порівнянні з іншими сферами господарювання.

У зв'язку із процесами гармонізації системи бухгалтерського обліку та звітності в Україні з міжнародними стандартами та директивами ЄС, особливої актуальності набуває пошук шляхів удосконалення національних підходів до

бухгалтерського обліку державних та комунальних підприємств, установ та організацій.

Питаннями сучасного стану вітчизняної облікової системи у державному секторі, зокрема щодо ефективності впровадження міжнародного досвіду, займалися такі вчені, як: П. Атамас, Ф. Бутинець, С. Голов, Р. Джога, С. Зубілович, Т. Єфіменко, Н. Кондраков, Л. Ловінська, О. Лищенко, С. Свірко, Н. Сушко, Н. Ткаченко, А. Фаріон, О. Чемерис, О. Чечуліна, В. Швець та інші вчені.

Значний внесок в обґрунтування напрямів вдосконалення бухгалтерського обліку в бюджетних установах України та формування його теоретичної бази внесли такі зарубіжні науковці: В. Астахов, М. Ван Бреда, К. Друрі, М. Кутер, М. Метьюс, Т. Малькова, О. Наринський, В. Палій, Я. Соколов, О. Шмігель, Е. Хендріксен.

Сучасні умови функціонування бюджетної системи України характеризуються наявністю ряду проблемних питань в організації обліку бюджетних установах.

В процесі інтеграції України до Європейського союзу, наша держава розпочала реформи національної системи бухгалтерського обліку та звітності. Адже проведення такого роду реформ дозволить усунути економічні та торговельні бар'єри, які існують на сьогодні, а також залучити іноземні інвестиції. Державні перетворення, що здійснюються сьогодні в Україні, визначають необхідність формування ефективної системи бухгалтерського обліку та звітності як однієї з важливих умов покращення економічної ситуації в країні.

Варто відмітити, що перехід до ринкової економіки та демократизації суспільства потребують також наближення обліку до реального економічного середовища та вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі (МСБОДС).

В свою чергу, багато нормативних актів стосовно бухгалтерського обліку в державному секторі, на сьогодні, не узгоджені між собою. Бюджетні установи

першочергово керуються вимогами Бюджетного кодексу, в той час, як окремі статті нового Податкового кодексу України суперечать йому. Це сприяє виникненню великої кількості помилок в обліковому процесі та уповільнює прийняття ефективних рішень.

В Україні, як і в інших пострадянських країнах, до проведення реформи облік у державному секторі розглядався як система відображення фінансових потоків за участю держави. Основне завдання бухгалтерів, зайнятих у цій сфері, зводилося, по суті, до касового обліку бюджетних коштів, а зміст цієї роботи на різних рівнях, був різним.

Розпорядники бюджетних коштів здійснювали контроль за поповненням бюджету та раціональним витрачанням коштів за конкретними напрямками. Одержувачі бюджетних коштів, в свою чергу, обґрунтовували обсяги необхідного їм фінансування і відповідали за цільове використання надходжень. Казначейство ж здійснювало контроль виконання фінансових планів і перераховувало гроші з рахунків розпорядників на рахунки одержувачів.

Однак, для аналізу ефективності використання коштів бюджету, оцінки його впливу на економіку та для раціонального управління фінансами потрібні принципово інші підходи, то виникла необхідність у розробці комплексу заходів, серед яких центральне місце займали б НП(С)БОДС і План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі.

Нагадаємо, що процес реформування бухгалтерського обліку в Україні розпочався ще у 1998 році із ухвалення Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів, у якій було визначено, що головне завдання трансформації національної системи бухгалтерського обліку полягає у прискоренні процесу приведення її у відповідність з вимогами ринкової економіки та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, наданні суб'єктам господарювання можливостей визначати межі та форми внутрішньовиробничого (управлінського) обліку.

Основними моментами реалізації Програми стало створення Єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі; реформування

організаційної системи обліку в державному секторі; створення інституту державних бухгалтерів; формування системи звітності в державному секторі; розробка національних стандартів обліку та звітності в державному секторі.

Відмітимо, що на сьогодні вже досягнуто певних результатів від запровадження згаданої Програми, проте й є ряд проблем, які потребують невідкладного вирішення.

Однією з найважливіших змін стала нова редакція Бюджетного кодексу України в 2010 році, відповідно до якої, в ст. 43, 56, 58 закріплено порядок ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності органами Державного казначейства України та бюджетними установами з дотриманням національних (положень) стандартів бухгалтерського обліку [1].

Справедливим є твердження, що проблемність формування Плану рахунків, який би відповідав вимогам гармонізації, проявляється, перш за все, у наявності в державному секторі різних підгалузей з власною специфікою. Тому важливим є досягнення оптимального складу рахунків і максимального охоплення ними усіх об'єктів обліку.

Відмітимо, що перші кроки в реалізації цього твердження вже зроблені і з 2017 року План рахунків державного сектора зазнав істотних змін. Новий План рахунків складається з двох розділів і в його структурі враховано специфіку кожного суб'єкта державного сектора: «Балансові рахунки» (класи 1 - 8) та «Позабалансові рахунки» (клас 9 та клас 0): 1. «Нефінансові активи»; 2. «Фінансові активи»; 3. «Кошти бюджетів та розпорядників бюджетних коштів»; 4. «Розрахунки»; 5. «Капітал та фінансовий результат»; 6. «Зобов'язання»; 7. «Доходи»; 8. «Витрати»; 9. «Позабалансові та управлінські рахунки бюджетів та державних цільових фондів» 0. «Позабалансові рахунки розпорядників бюджетних коштів та державних цільових фондів».

Новий план рахунків змінив підхід до обліку загалом, тому працівники бухгалтерії бюджетних установ змушені перелаштуватися на нову методологію обліку, а саме, мусять застосовувати нову кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку відповідно до нової Типової кореспонденції

субрахунків, що змінилась порівняно зі своєю попередницею не лише у зв'язку із зміною кодів субрахунків, а й із зміною методології визнання об'єктів у бухгалтерському обліку.

Однак тепер кореспонденція дуже загальна, і користуватися нею буде надто складно, адже вона не враховує всі можливі господарські операції. Тому кожна бюджетна установа має затвердити власну кореспонденцію субрахунків (з урахуванням галузевих особливостей і додатково введених аналітичних рахунків) як додаток до наказу про облікову політику.

З метою оптимізації ведення бухгалтерського обліку в бюджетних установах необхідна розробка пропозицій стосовно уніфікації плану рахунків шляхом його деталізації як на рівні синтетичних рахунків, так і на рівні субрахунків. Такі доповнення будуть доречні в частині ведення обліку фінансування та здійснення видатків установи за кодами економічної класифікації видатків.

Варто зауважити, що новий План рахунків бухгалтерського обліку не має окремих синтетичних рахунків для обліку операцій з коштами загального та спеціального фонду. Тож, аби забезпечити складання фінансової та бюджетної звітності у розрізі цих фондів і кодів класифікації бюджету, установи повинні вводити до субрахунків окремі аналітичні рахунки.

Аналітичними рахунками до субрахунків, наприклад, може бути виокремлення в бухгалтерському обліку інформації за фондами бюджету та його складовими частинами. Зокрема, Мазур В.А., пропонує деталізувати синтетичний субрахунок 7011 «Бюджетні асигнування» наступними аналітичними рахунками [6]:

- 70110 «Бюджетні асигнування з державного бюджету»

- 70111 «Бюджетні асигнування з місцевого бюджету»

Аналогічним чином пропонується витрати установи розділяти на видатки із загального фонду бюджету та видатки із спеціального фонду.

Стрімкі зміни у законодавстві вимагають значних змін в обліковій політиці бюджетної установи. Отже, бюджетні установи повинні на початку

року обов'язково розробити й затвердити робочий план рахунків, додавши його до наказу про облікову політику, який теж потрібно переглянути.

Перш ніж застосовувати новий План рахунків, бюджетні установи мають внести зміни чи затвердити в новій редакції положення про облікову політику, додавши до нього робочий план рахунків і кореспонденцію субрахунків, що використовуватиметься.

Реалізація політики держави в напрямку інтеграції країни в світове співтовариство вимагає адаптації економічної інформації до міжнародних вимог та стандартів, і перш за все облікової інформації. Однією з умов ефективної адаптації є приведення методики та методології вітчизняної системи бухгалтерського обліку відповідно до встановлених норм та вимог за Міжнародними стандартами фінансової звітності.

Нові Національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку в державному секторі, мали почати діяти ще з 1 січня 2013 р. Проте через значні розбіжності у положеннях цих стандартів та трактуванням нормативно-правових актів у сфері регулювання бюджетного обліку, відтерміновано початок їх дії до 1 січня 2015 р. Бюджетним кодексом України (ст. 56) і Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» (ст. 8) закріплено права Кабінету Міністрів України щодо встановлення завдань та функціональних обов'язків бухгалтерських служб, порядку погодження призначення на посаду та звільнення з посади головного бухгалтера бюджетної установи повноважень керівників бухгалтерської служби у бюджетних установах та вимоги щодо їхнього професійно-кваліфікаційного рівня.

Для ведення обліку в державному секторі України затверджено 20 національних стандартів на відміну від 26 міжнародних. У міжнародних стандартах, на відміну від національних, наведено значно більше прикладів для пояснення термінів чи положень.

Останнім часом в економічній літературі все частіше звертають увагу на необхідність остаточного переходу ведення фінансової звітності в бюджетних установах України з використанням методів та принципів міжнародних

стандартів фінансової звітності в державному секторі (МСФЗДС). Адже це прискорить терміни зближення України з Європейським Союзом і забезпечить обмін досвідом між вітчизняними та зарубіжними бухгалтерами-практиками.

Незважаючи на впровадження в ряді провідних країн світу міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, в кожній країні система бухгалтерського обліку має свої особливості, зокрема [3]:

- у ФРН - система бухгалтерського обліку залишається виключно національною, що суворо регулюється державою;
- в Італії - в системі обліку дотримуються традиції гнучкого використання формально суворих норм і широкого трактування директиви ЄС;
- у Великобританії - державне регулювання зведено до мінімуму, а розвиток методології бухгалтерського обліку забезпечується незалежними професійними бухгалтерськими організаціями;
- у США - система обліку GAAP визнана на міжнародному рівні та повністю кореспондується з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку щодо економічного змісту інформації, технології її обробки та методології в частині рахунків обліку й оцінки матеріальних запасів, інвентаризації;
- у Швеції - система бухгалтерського обліку відповідає міжнародним стандартам, широко забезпечена нормативними вимогами та рекомендаціями: починаючи з обов'язкових до виконання і завершуючи тими, що приймаються організаціями добровільно; як наслідок - шведські компанії займають лідируючі позиції у світі за ступенем відповідності міжнародним бухгалтерським стандартам.

Слід зазначити, що в Україні впровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в облікову практику носить опосередкований характер.

Так, формально цей процес розпочався ще з 1 січня 2003 року, коли Міністерство фінансів і Міжнародна федерація бухгалтерів уклали дипломатичний документ Меморандум взаєморозуміння, який давав право на використання міжнародних стандартів у бюджетних установах України. Але і

до цього часу державний сектор повністю не було модернізовано і перехід на міжнародні стандарти ведення, складання та подання фінансової звітності триває й нині. Лише в кінці 2010 року Уряд активно зайнявся питаннями впровадження МСФЗДС та ведення бухгалтерського обліку на їх основі.

З іншого боку, окремі науковці дотримуються зовсім іншої точки зору, вважаючи, що перехід на МСФЗДС в державному секторі знищить сформовані протягом багатьох років процеси ведення бюджетування. На їх думку, в Україні, як і в будь-якій іншій країні існують свої правила складання кошторисів. При цьому вітчизняна система бюджетів в державному секторі відповідає національним особливостям економіки країни. А тому, в Україні мають бути розроблені власні прерогативи щодо найбільш раціонального ведення бюджетного процесу в цілому.

З метою ефективної адаптації МСФЗДС до вітчизняного бухгалтерського обліку, потрібно вирішити наступні проблематичні питання:

- для ефективного впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності потрібно узгодити норми міжнародних стандартів з існуючими в Україні Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, створити нормативну базу МСФЗ для України, для того, щоб не було подвійної системи фінансової звітності (як сьогодні в Україні - бухгалтерський та податковий облік). Розробити Інструкцію по переходу підприємств України на міжнародні стандарти фінансової звітності;

- загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку України привести у відповідність до міжнародних стандартів фінансової звітності з встановленням регламенту щодо застосування МСФЗДС.

- Україні потрібна надійна система управління для складання фінансових звітів за міжнародними стандартами фінансової звітності.

Для вирішення проблеми реформування бухгалтерського обліку в Україні необхідно зробити вибір на користь державного регулювання вказаних процесів. Перехід від національних до міжнародних стандартів фінансової

звітності в умовах глобалізації повинен бути поступовим і цілеспрямованим процесом.

Усунення невідповідності вітчизняної облікової системи повинно відбуватися послідовно з потребами економіки без порушення цілісності всієї системи. Впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності для державного сектора (МСФЗДС) вимагає узгодження їх норм з чинною національною законодавчою базою, а створення законодавчих та організаційних передумов їх запровадження слід врегульовувати порядком застосування останніх. Бо швидкоруч підігнані нормативні акти виглядають у певних своїх положеннях сумнівними та суперечливими.

Незважаючи на прийняття Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні (розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.10.2007 р № 911-р), ряду Меморандумів про співробітництво та координацію дій щодо застосування в Україні міжнародних стандартів фінансової звітності ніяких реальних документів з приводу імплементації МСФЗ, а, тим більше, МСФЗДС, на сьогоднішній момент не існує, хоча в світі існує досить простий алгоритм введення міжнародних стандартів у національну облікову практику:

- офіційне отримання від Ради з МСФЗ документа міжнародних стандартів;
- експертиза застосування документа міжнародних стандартів на території конкретної держави;
- прийняття рішення про введення документа міжнародних стандартів у дію;
- опублікування документа міжнародних стандартів.

Безумовно, найважливішим моментом - є організація навчання працівників державного сектора - як облікових працівників, так і менеджерів, в умовах докорінної зміни облікових концепцій і принципів.

Що стосується відповідності змісту національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі та їх міжнародних аналогів, аналіз

НП(С)БОДС 121 і МСФЗДС 17 «Основні засоби» дозволив констатувати наступне:

- за формою подання інформації МСФЗДС 17 є більш детальним і зрозумілим користувачам, бо роз'яснює інформацію на конкретних прикладах;

- НП(С)БОДС 121 надає більше тлумачень використаних термінів, але їх визначення в міжнародних і національних стандартах не збігаються (зокрема, МСФЗДС говорить про можливість розгляду строку корисного використання активів як кількості одиниць продукції, що бюджетна установа очікує отримати від їхнього використання, а НП(С)БОДС вважає можливим подання даного показника виключно як часового періоду);

- НП(С)БОДС намагається надати більше пояснень щодо регламентації обліку на рівні бюджетної установи: зокрема, дається визначення об'єкта основних засобів як одиниці обліку, жорстко регламентуються групи основних засобів, встановлюється вартісна межа віднесення активів до основних засобів, роз'яснюються моменти початку, призупинення, закінчення нарахування амортизації тощо;

- не збігаються також основні позиції організації обліку основних засобів, зокрема, методи нарахування амортизації (у НП(С)БОДС - прямолінійний, у МСФЗДС - прямолінійний, виробничий, залишку, що зменшується), пріоритет оцінки (у НП(С)БОДС - первісна, у МСФЗДС - справедлива вартість) тощо;

- у вітчизняному стандарті відсутня вимога щодо перегляду, мінімум раз на рік, ліквідаційної вартості, терміну використання та методу амортизації активів;

- МСФЗДС пред'являє значні вимоги до змісту інформації по основних засобів, що розкривається у фінансовій звітності бюджетних установ.

Не можна не зазначити, що перехід вітчизняного бухгалтерського обліку та фінансової звітності до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі дасть змогу забезпечити використання інтегрованої фінансово-аналітичної системи управління державним процесом бюджетування. Адаптація українського законодавства у сфері бухгалтерського обліку і

фінансової звітності до МСФЗДС сприятиме формуванню та визначенню вимог до розроблення нового програмного забезпечення, яке необхідне для здійснення обміну інформацією між органами державної влади, покращить систему підготовки та перекваліфікації кадрів із питань бухгалтерського обліку в державному секторі, підвищить ступінь прозорості ведення бухгалтерського обліку та зменшить рівень тінізації в діяльності державних службовців.

Для реформування облікової підсистеми державного сектору в Україні необхідно наступне:

1. Міністерству фінансів України забезпечити наявність офіційно затвердженого перекладу сучасної редакції МСФЗДС.

2. Забезпечити імплементацію норм МСФЗДС в нормативну базу бюджетного обліку для ліквідації існуючих протиріч в облікових концепціях і принципах.

Таким чином, процес застосування МСФЗДС повинен бути поступовим та цілеспрямованим, а розроблені нормативно-правові засади та методологічні підходи такими, які б давали змогу усунути недоліки вітчизняної системи обліку, удосконалювали б та модернізували основні аспекти ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні.

1.7. СУТТЄВІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

*Глушаченко А.І., старший викладач кафедри бухгалтерського обліку,
Сумський національний аграрний університет*

Ринкові методи господарювання вимагають досконалих, конкретних і незмінних правил ведення бухгалтерського обліку та звітності на підприємстві. Практичне його ведення на підприємстві безпосередньо вимагає індивідуального підходу до формування на кожному з них власної облікової

політики. Тому, підприємство повинно самостійно встановити відповідний спосіб ведення обліку з конкретного питання, на підставі чинних положень на базі досконалого оволодіння як загальнометодологічними нормативно-правовими документами, котрі регулюють організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні, так і опанувати специфічні технології особливостей діяльності конкретного підприємства, для якого розробляється облікова політика. Лише на основі поєднання зазначених основних методологічних вимог з конкретизованою методикою відображення господарських операцій на підприємстві, виходячи з принципу суттєвості облікової інформації, можна сподіватися на розробку обґрунтованої облікової політики.

Становлення та розвиток ринкової економіки, передбачає наявність різних форм власності, розширення міжнародних економічних зв'язків українських підприємств є основою для впровадження в організацію бухгалтерського обліку облікової політики, яку підприємство визначає самостійно. Зміна підходів до організації обліку та його ведення зумовлена переходом України до ринкової економіки, що проявляється у вигляді самостійного формування всього облікового процесу.

Визначені під час формування облікової політики підприємства прийоми ведення обліку, які суттєво позначаються на оцінці та прийнятті рішень зацікавленими користувачами бухгалтерської звітності, потрібно розкривати. У зв'язку з цим визначення об'єктів, до яких застосовується суттєвість та оцінки рівня суттєвості інформації у змісті облікової політики підприємства в останній час набуває важливого значення. Спірним є питання щодо способів визначення ступеня суттєвості як при формуванні бухгалтерської інформації, так і при підтвердженні фінансової звітності.

Питання суттєвості в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності досліджували наступні вітчизняні вчені: С.Л. Береза, С. Ф. Голов, В.А. Дерій, Г.Г. Кірейцев, Є.В. Ленъ, В.С. Мних, М.С. Пушкар, Я.В. Соколов, В.В. Сопко, П.Я. Хомин, М.Г. Чумаченко, проте здебільшого увага авторів

зосереджувалася на застосуванні принципу суттєвості під час формування звітної інформації та перевірки фінансової звітності підприємства.

Метою дослідження є визначення критеріїв суттєвості під час формування облікової політики підприємства та відображенні показників фінансової звітності, а також узагальнення значень межі істотності для окремих об'єктів обліку, які можуть бути використані для затвердження в обліковій політиці.

Суттєва інформація - це інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності. Суттєвість інформації визначається відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та керівництвом підприємства (НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»). Суттєвість – характеристики облікової інформації, які визначають її здатність впливати на рішення користувачів фінансової звітності. Поріг суттєвості – абсолютна або відносна величина, яка є кількісною ознакою суттєвості облікової інформації [7].

Теорія матеріальності розпочала застосовуватися у 70-х рр. та визвала дискусію поміж методологів бухгалтерського обліку. Поняття «суттєвість» бере початок від слова «суть». Старослов'янські витоки поняття ведуть до значень: присутній, дійсний.

Англійська економічна лексика розглядає «суттєвість», як матеріальність. Відповідне англійське слово «materiality» від латинського слова «materia» «субстанція, з якої що-небудь зроблено». Матеріальність сприймається як значимість, фундаментальність, вагомість, оскільки вона є ознакою здатності позначати на матеріалізацію – здійснення.

В економічній літературі суттєвість використовується з поняттями інформації, погрішності. На сучасному етапі розвитку суспільства існує декілька дефініцій суттєвості, у зв'язку з чим виникають проблеми практичного характеру. Суттєвість являється «порогом визнання» вартості та надійності інформації, яка має вплив на економічні рішення, які приймаються користувачами інформації.

Формулювання суттєвості інформації визначено Міжнародними стандартами фінансової звітності, національними НП(С)БО, а також Міжнародними стандартами аудиту.

В кожній країні використовують різні підходи до порядку застосування категорії суттєвості інформації. В США комісія з цінних паперів і бірж окреслює застосовувати «суттєвість» як вимоги щодо представлення інформації з тих питань, про які потрібно інформувати середнього вкладника. В американській практиці судочинства використовується поняття «середній держатель акцій», а у публікаціях Американської асоціації аудиторів «інформований вкладник». У результаті дослідження, що проводилося протягом декількох років, Комісія виявила, що багато компаній не висвітлюють важливі статті у фінансових звітах на підставі того, що вони є несуттєвими, та опублікувала Бюлетень № 99 «Суттєвість», який представляє позицію Комісії щодо визначення суттєвості у відсотковому та грошовому вимірниках.

Згідно з Міжнародними стандартами аудиту викривлення, включаючи пропуски, вважаються суттєвими, якщо обґрунтовано очікується, що вони, окремо або в сукупності, можуть вплинути на економічні рішення користувачів, які приймаються на основі фінансової звітності. Під суттєвістю також розуміють межу, максимальне значення, якому повинна дорівнювати інформація, щоб бути значимою для користувача звітності. Суттєвість необхідно розглядати не тільки з точки зору користувача звітної інформації, але і з позиції аудитора. Тоді суттєвість - це максимально припустимий розмір помилкової або пропущеної суми у фінансовій звітності, якою аудитор може знехтувати, тому що вона не вплине на рішення користувачів звітності.

Суттєвість в аудиті виступає в трьох аспектах:

- як граничний розмір відхилення;
- як критерій вибору об'єкта й процедур його перевірки;
- як фактор, що впливає на вибір виду аудиторського висновку [5, с. 37–38].

Американський інститут дипломованих громадських бухгалтерів визначає, що суттєвість залежить від професійного судження бухгалтера та

існуючих обставин. Тобто займає нейтральну позицію і не роз'яснює підходи щодо визначення та оцінки суттєвості.

У Великобританії Рада з бухгалтерських стандартів вважає, що інформація є суттєвою, якщо її відсутність або викривлення може вплинути на економічне рішення користувача, засноване на фінансовій звітності. Суттєвість залежить від величини інформації, що розглядається у конкретних обставинах її не приведення або викривлення.

Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності визначає суттєвість як якісну характеристику облікової інформації під час складання фінансової звітності на основі МСФЗ. У Концепції складання та представлення фінансової звітності за міжнародними стандартами фінансової звітності, суттєвість є критерієм доцільності, а суттєвою визнається інформація у фінансовій звітності, якщо її відсутність чи викривлення може вплинути на економічні рішення користувачів, що приймаються на підставі фінансової звітності.

Зміст МСФЗ 1 «Представлення фінансової звітності» не установлює жодного вартісного або іншого оціночного критерію суттєвості [4]. На думку Н.А. Каморджанової для формулювання та оцінки суттєвості потрібна реалізація професійного судження, заснованого на оцінці потреб обізнаних користувачів, які розсудливо користуються фінансовою звітністю [1].

Відповідно до НС(П)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» суттєвою інформацією вважається інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності [7].

В Україні Принцип суттєвості як один з провідних принципів аудиторської перевірки визначає концепцію достовірності інформації в аудиторській діяльності. Згідно з цим принципом під суттєвістю розбирається не абсолютна точність даних, а міра їх точності, яка дозволить користувачеві даних робити на їх основі правильні висновки щодо фінансового стану підприємства, результатів його господарської діяльності і приймати рішення.

Тобто суттєвість розглядається не тільки з точки зору користувача звітної інформації але й з позиції аудитора. Тоді суттєвість - це максимально

припустимий розмір помилкової або пропущеної суми у фінансовій звітності, якою аудитор може знехтувати, тому що вона не вплине на рішення користувачів звітності.

Порядок визначення рівня суттєвості в аудиторській практиці не регламентується, тому аудиторські фірми встановлюють його самостійно.

Суб'єктами визначення суттєвості облікової інформації є органи, які уповноважені на регулювання питань бухгалтерського обліку і фінансової звітності, та власник (власники) або уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів.

Ознаками суттєвості облікової інформації є її кількісні та якісні характеристики, важливі для користувачів такої інформації. Суттєвість вказує рамки, в яких інформація може ігноруватися або обов'язково братися до уваги під час ухвалення рішення керівниками чи власниками підприємства.

В економічній літературі зустрічаються різні терміни для визначення величини суттєвості: «поріг суттєвості», «межа суттєвості», «поріг істотності», «межа істотності». «На практиці такі поняття дозволяють приймати суб'єктивні судження та надають свободу вибору» - зазначають М.Р. Метьюс і М.Х.Б. Перера [5, с. 460]. Вважаємо, що така кількість термінів пов'язана із перекладом.

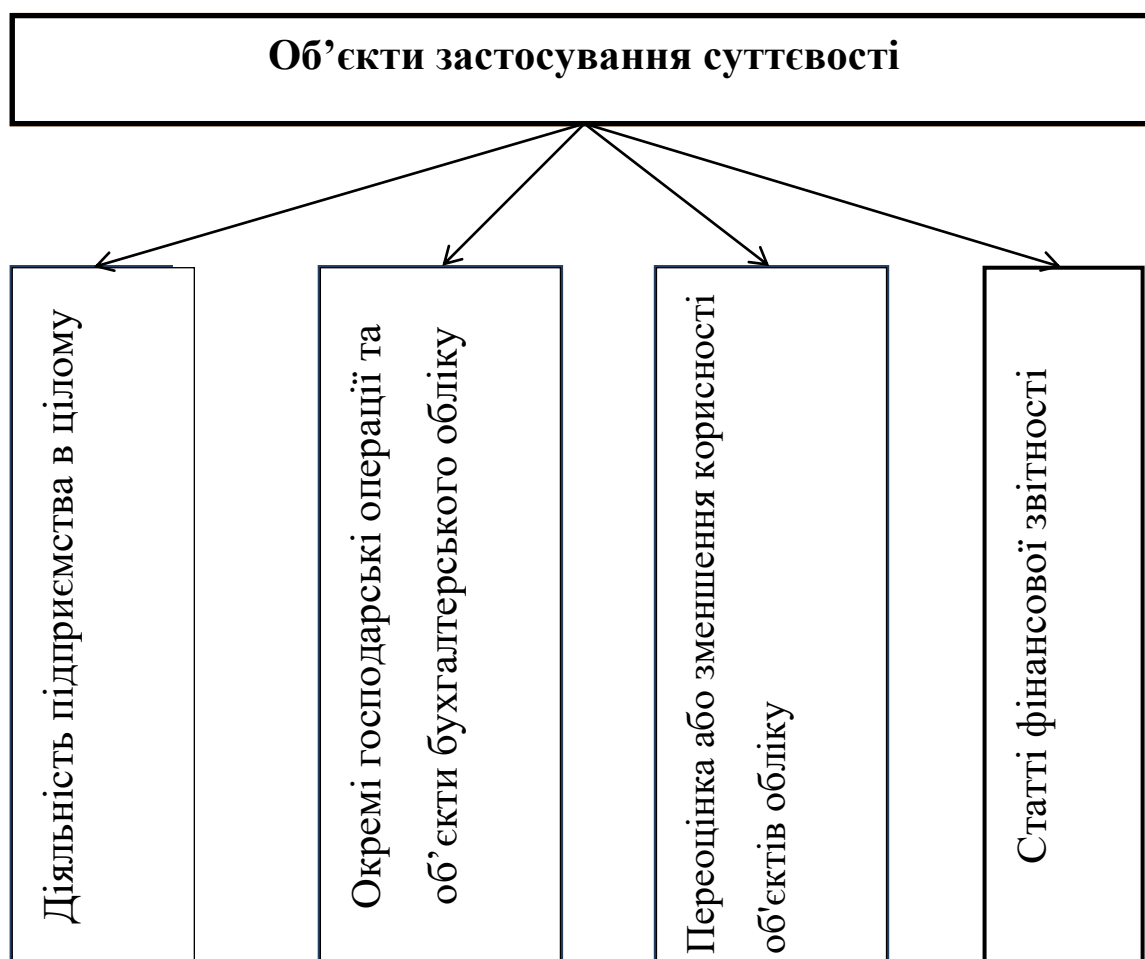
В українському законодавстві застосовується термін «поріг суттєвості», який визначений як абсолютна або відносна величина, яка є кількісною ознакою суттєвості облікової інформації [2].

У Національному Стандарті бухгалтерського обліку Росії «Учетные политики, изменения в бухгалтерских оценках, ошибки и последующие события» поріг значимості (суттєвості) – попередньо встановлений суб'єктом критерій для визначення необхідності представлення або виправлення інформації у фінансових звітах, враховуючи можливість впливу цих представлень або виправлень на економічні рішення користувачів [6].

В зарубіжній практиці як суттєві розглядаються суми, що складають 5–10 % суми доходів або активів. При цьому поріг суттєвості залежить від розміру підприємства.

Об'єкти щодо яких застосовується поняття «суттєвість», представлено на рисунку 1.

Для визначення рівня суттєвості розроблені методики, в яких залежно від виду базового показника визначена у відсотках частка відхилення, що допускається.

Рис. 1. Об'єкти застосування суттєвості
*запропоновано автором

Узагальнена інформація про межу істотності для різних статей звітності та показників підприємства, рекомендовані Міністерством фінансів України, які можуть бути використані для відображення в обліковій політиці підприємства, наведені в таблиці 1.

Значення порогу суттєвості для окремих об'єктів обліку, які можуть бути використані для закріплення в обліковій політиці*

№ з/п	Об'єкт визначення суттєвості	Базовий показник	Поріг суттєвості	Базовий показник для визначення порога суттєвості
1	2	3	4	5
1	Активи	Активи	до 5 %	Підсумок відповідно всіх активів, усіх зобов'язань і власного капіталу
2	Зобов'язання	Зобов'язання	до 5 %	
3	Власний капітал	Власний капітал	до 5 %	
4	Доходи і витрати	Чистий прибуток (збиток) підприємства	до 2 %	Чистий прибуток (збиток) підприємства
5	Статті Звіту про рух грошових коштів	Чистий рух грошових коштів відповідно від операційної, інвестиційної або фінансової діяльності за звітний період	у межах від 1 до 10 %	Чистий рух грошових коштів від операційної, інвестиційної або фінансової діяльності за звітний період
6	Переоцінка або зменшення корисності	Чистий прибуток (збиток) підприємства або відхилення залишкової вартості об'єктів обліку від їх справедливої вартості	до 1 % до 10 %	Відхилення залишкової вартості об'єктів обліку від їх справедливої вартості
7	Розкриття інформації про сегменти для визначення звітного сегмента	Величина відповідно до чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) або фінансових результатів сегмента, або активів усіх сегментів підприємства	до 10 %	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) або фінансових результатів сегмента або активів
8	Для визначення подібних активів	Різниця між справедливою вартістю об'єктів обміну	не більше 10 %	Різниця між справедливою вартістю об'єктів обміну
9	Визнання фінансової оренди	Строк корисного використання об'єкта оренди	до 75 %	Строк корисного використання об'єкту оренди
10	Інші господарські операції та об'єкти обліку	Обсяги діяльності підприємства, характер впливу об'єкта обліку на рішення користувачів та інших якісних чинників, які можуть впливати на визначення порогу суттєвості	в межах від 1 % до 10 %	Обсяг діяльності підприємства, характер впливу об'єкта обліку якісних чинників, що впливають на визначення порогу суттєвості

Джерело: узагальнено автором

Фактично за допомогою оцінки встановлюється, чи має інформація про певні об'єкти або господарські операції ознаки суттєвості, чи потрапляє вона в межі суттєвості. Так, результатом застосування критеріїв суттєвості до підприємства в цілому може бути прийняття рішення щодо використання спрощеної системи бухгалтерського обліку та звітності за умови, що обсяги діяльності підприємства нижчі від встановленого законодавством порогу суттєвості.

У НП(С)БО межа суттєвості щодо окремих статей не завжди конкретизується, а тому суттєвість окремих господарських операцій та об'єктів обліку визначається керівником, або головним бухгалтером підприємства, якщо інше не передбачено положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Розглянувши змісти наказів про облікову політику підприємств Сумської області, з'ясовано, що в більшості з них відсутня інформація щодо рівня порогу суттєвості взагалі. Цебто в більшості підприємств накази про облікову політику носять формальний характер і не розкривають особливостей організації бухгалтерського обліку і в більшості з них відсутній такий показник, як поріг суттєвості. В деяких з них в рядку - Поріг суттєвості вказують лише певну суму, наприклад, 50 грн., 100 грн., 500 грн. або 1000 грн., що суперечить вимогам нормативних документів, зокрема, вимогам національних П(С)БО та рекомендаціям Листа Міністерства фінансів України - Про суттєвість у бухгалтерському обліку і звітності від 29.07.2003 р., № 04230-04108. Згідно з національними П(С)БО і вищевказаним нами Листом, для кожного об'єкту бухгалтерського обліку рекомендовано певний поріг суттєвості, а не єдиний поріг суттєвості для всіх об'єктів бухгалтерського обліку.

Розглянемо вимоги чинного законодавства щодо представлення суттєвої інформації у фінансовій звітності. Зокрема, кожен суттєву статтю слід наводити у фінансовій звітності окремо, а несуттєві статті об'єднувати зі статтями, подібними за характером або функціями. Суттєвість статті визначається її величиною і характером, що розглядається разом. Окремі, однакові за

характером об'єкти бухгалтерського обліку, варто об'єднувати в одну статтю навіть якщо величина кожного виду об'єктів є суттєвою.

Статті, які мають суттєву величину і відрізняються за характером або функціями, слід подавати окремо. Зокрема, не можна об'єднувати такі статті фінансової звітності:

- монетарні та немонетарні;
- поточні та не поточні;
- операційні та не операційні;
- відсоткові та не відсоткові.

Позиція, яка не є суттєвою для окремого подання її у фінансовому звіті, може бути достатньо суттєвою для окремого розкриття її інформації в Примітках до річної фінансової звітності.

На рівні підприємства необхідно не лише визначати, яка інформація щодо об'єктів обліку є суттєвою, а й класифікувати суттєві статті за певними критеріями для представлення їх у звітності підприємства.

Правила визначення суттєвості в аудиті викладено у окремому Міжнародному стандарті аудиту 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту» [3, с. 336-344]. Окремі питання з цього приводу описано у Міжнародному стандарті аудиту 450 «Оцінка викривлень, ідентифікованих під час аудиту» [3, с. 396-406]. При цьому за відсутності у цих стандартах чіткої дефініції поняття «суттєвість» та критеріїв її оцінки МСА 320 прямо зазначає, що оцінка суттєвості передбачає застосування професійного судження. А отже, зазначене питання повністю виноситься на розсуд аудитора.

Окрім того, істотною особливістю формулювань МСА 320 є те, що у ньому прописано правила визначення суттєвості лише при аудиті фінансової звітності. Замовляючи ж аудиторські послуги, власники здебільшого бажають впевнитися у правильності відображення операцій у обліку, у відсутності суттєвих викривлень, зумовлених непрофесіоналізмом або нечесністю бухгалтерів і інших посадових осіб, та у відсутності податкових ризиків. А отже, суттєвість у цьому випадку означає не «здатність викривлення

показника звітності вплинути на рішення користувача», а «здатність помилок або інших ризиків вплинути на господарську діяльність підприємства».

Окрім того, дуже часто помилки, які допускають бухгалтери сільськогосподарських підприємств, абсолютно не впливають на достовірність фінансової звітності, але при цьому створюють значні ризики для роботи підприємства в майбутньому. Зокрема в частині оподаткування це стосується розподілу податкового кредиту з ПДВ. У бухгалтерському обліку та фінансовій звітності ці показники можуть бути відображені коректно, але при цьому підприємство все одно не уникає податкових ризиків щодо накладення штрафів.

Таким чином, суттєвість є однією з основних характеристик облікової інформації, яка формує склад показників бухгалтерської, статистичної та податкової звітності. Тому рівень суттєвості та методи його визначення мають важливе значення як для бухгалтера і для аудитора, а також для інших користувачів бухгалтерської звітності.

Критеріїв суттєвості для цілей управлінського обліку законодавчими актами та нормативними документами не передбачено, тому вона для цілей управлінського обліку визначається безпосередньо самим апаратом управління підприємства і залежить від рівня його професійного судження. В управлінському обліку підприємство самостійно вирішує, що вважати суттєвою інформацією, а що ні.

Однак, в Наказі про облікову політику підприємство обов'язково повинно відобразити поріг суттєвості щодо окремих об'єктів обліку, окремих господарських операцій тощо, відповідно до затверджених НП(С)БО та рекомендацій Листа Міністерства фінансів України - Про суттєвість у бухгалтерському обліку і звітності.

1.8. ОБЛІК, АУДИТ ТА ОПОДАТКУВАННЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Тимошенко І.С.¹,
*магістрант освітньої програми «Облік і оподаткування»,
Сумський національний аграрний університет*

В умовах нових форм організації праці діяльність суб'єктів господарювання за різними формами власності значно підвищила роль контролю за використанням трудових ресурсів та збереження майна. Враховуючи, що необоротні активи займають значну роль у загальному майні підприємства, на сучасному етапі розвитку важливими питаннями стають проблеми їх ефективного використання та збереження. Це багато в чому сприяє ефективному контролю за станом та використанням цих об'єктів.

Вивчення теоретичних положень та сучасної практики організації обліку необоротних активів в умовах трансформації бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів дозволяє визначити низку проблем, які перешкоджають процесу управління виробництвом та знижують ефективність роботи використання трудових ресурсів. Ці проблеми включають різні підходи до визначення сутності необоротних активів та способи їх відображення в бухгалтерському та податковому обліку, відсутність постійної визначеності складу трудових ресурсів тощо [3,с. 234].

Поряд з розкриттям сутності та методів обліку необоротних активів, що мають особливе значення, вивчення проблеми нарахування амортизації, розробку та вдосконалення системи амортизації в цілому, з'ясування її ролі у процесі відтворення, а також як фінансовий контроль ефективності використання трудових ресурсів у виробничому процесі.

---

¹ Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Полятикіна Л.І.

Бухгалтерський облік в Україні в контексті адаптації до міжнародних стандартів повинен бути спрямований на надання оперативної інформації всім суб'єктам господарювання, а також для підготовки інформаційної бухгалтерської звітності для використання інвесторами та кредиторами. Одним з важливих чинників, що впливають на ефективність кожного підприємства, є наявність основних засобів, без яких неможливо виробляти продукцію (товари та послуги) [4, с. 37].

Від правильності організації обліку засобів праці залежить цілий подальший процес їх використання на підприємстві. Відомі вітчизняні та зарубіжні вчені вивчили проблеми організації обліку та ефективного використання необоротних активів на підприємстві: Черненко С.К., Югас Є.О., Турлакова О.В., Чалий І.Я., Тарасова І.П., Орлов В.М., Корнійчук Г.В., Ковальов А.І. тощо. Аналіз робіт цих авторів показав, що поряд з досить глибоким, існує суперечливий підхід до цієї проблеми. Мета дослідження необоротних активів, стан основних фондів та ефективності їх використання.

Проблема підвищення ефективності використання необоротних активів та виробничих потужностей є основним етапом створення механізму управління ринком. Визначення місцезнаходження компанії в системі ринкових відносин, його фінансовий стан, рівень конкурентоспроможності та ін. Залежить від його рішення. Підвищення ефективності використання трудових інструментів є важливим фактором підвищення ефективності роботи підприємства.

У широкому сенсі поняття бухгалтерського обліку означає спостереження, вимірювання, запис певних природних або соціальних явищ. Для людства важливо стежити за всіма явищами, які впливають на членів суспільства, але об'єктом особливої уваги є економічна діяльність, яка ґрунтується на виробництві матеріальних благ.

Економічна діяльність - будь-яка діяльність, пов'язана з виробництвом, обміном та споживанням матеріальних та нематеріальних товарів. Економічна діяльність, яка здійснюється з метою отримання прибутку, - це підприємницька діяльність (бізнес) [2, с.25].

Предметами господарської діяльності є фізичні (громадяни) та юридичні (підприємства, організації, установи) особи. Для здійснення підприємницької діяльності підприємства повинні мати необхідні засоби виробництва, які складаються з інструментів та об'єктів праці.

Під засобами праці розуміється річ (або комплекс речей), яку робітник поміщає між собою та предметом роботи, так що він був лідером своїх дій з цього питання. Засоби заробітку за своєю природою можуть бути двох видів: інструментів та предметів, що забезпечують умови праці.

Інструменти - це засоби, за допомогою яких здійснюються матеріальні та духовні цінності (тобто машини, обладнання, машини, інструменти тощо). Вони призначені діяти на об'єктах праці та змінювати їх у виробничому процесі.

Суб'єкти, завдяки яким підприємства створюють умови для організації та нормальної поведінки виробничого процесу (структура, споруди, прилади, транспортні засоби тощо), належать до другого типу засобів праці - створюють умови для роботи у виробництві. Побудова обліку необоротних активів визначається особливостями їх функціонування в процесі діяльності. Особливістю необоротних активів є те, що вони використовувались багаторазово протягом операції протягом тривалого часу під час операції, поступово зношуються, зберігаючи при цьому їх природну форму.

Характерною особливістю необоротних активів є те, що вони не мають загальної взаємозамінності, характерної для потенційної праці та резервів діяльності. Тому їх ефективність залежить від промисловості, підприємства та окремих типів. Ця різниця для кожної конкретної роботи залежить від її технічного та морального погіршення. Характерні риси всіх необоротних активів полягають у наступному: вони беруть участь у процесі збереження природної (матеріальної) форми та поступово (частин) шляхом передачі вартості новому виготовленому продукту у формі амортизації. Сума амортизації одного чи іншого засобу праці визначається ступенем її зносу в процесі використання.

Підприємства постійно поповнюються новими засобами роботи відповідно до рівня технології виробництва, характеру та обсягу виробленої продукції. Усвідомлення наявності роботи та постійний моніторинг їх ефективного використання є важливими чинниками управління діяльністю кожного підприємства. Цьому слід сприяти добре структурований та організований облік. Важливими умовами раціональної організації такого обліку є науково обґрунтована класифікація цих інструментів та їх оцінка.

У фінансовій системі, при плануванні та обліку, всі засоби праці поділяються на дві великі групи - оборотні та незворотні. Основою такого поділу є: з одного боку, межі купівельної ціни, а з іншого - термін використання [1, с.126].

Необоротні активи включають засоби праці, які експлуатуються протягом більше одного року та вартістю до встановленої межі (за винятком лабораторного обладнання, для якого ліміт набагато вище); повністю і неодноразово бере участь у виробничому процесі, переносять їх вартість на готові вироби частинами, наскільки вони є. Це: земля; капітальні витрати на поліпшення; будинки та споруди; машини та обладнання; транспортери; інструменти, витратні матеріали та витратні матеріали; тварини; багаторічні насадження; інші основні засоби.

Група "Інші необоротні матеріальні активи" включає: бібліотечні фонди; необоротні активи низької вартості; тимчасові (не готельні будівлі); природні ресурси; інвентарна упаковка; найняти; інші необоротні матеріальні активи.

Група "Нематеріальні активи" включає: права на об'єкти промислової власності, авторські права та суміжні права, права на торговельну марку, права на використання природних ресурсів, права на використання майна, часткові капітальні вкладення в нематеріальні активи, інші нематеріальні активи.

Крім вищезазначених необоротних засобів праці існує також група "Довгострокові біологічні активи", які поділяються на наступні групи:

- довгострокові біологічні активи рослинництва;
- довгострокові біологічні активи тваринництва;

- незрілі довгострокові біологічні активи.

Для обліку й узагальнення інформації про наявність та рух засобів праці призначено рахунки: 10 „Основні засоби”, 11 “Інші необоротні матеріальні активи”, 12 “Нематеріальні активи”, 15 “Капітальні інвестиції”, 16 „Довгострокові біологічні активи”, 184 “Інші необоротні активи”, 21 „Поточні біологічні активи” та 22 “Малоцінні та швидкозношувані предмети” [6].

Згідно Методичних рекомендацій щодо застосування реєстрів журнально-ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств, затверджених наказом Міністерства аграрної політики України від 04.06.2009 р. № 390 синтетичний облік за рахунками 10, 11, 12, 13, 16, 19 ведуть в Журналі-ордері № 4 А с.-г. Записи здійснюють на підставі первинних документів, бухгалтерських довідок.

Дані про рух та наявність МШП в грошовому виразі за місцями зберігання (матеріально-відповідальними особами) узагальнюються за місяць в Журналі-ордері № 5 А с.-г., який об’єднано з відомістю.

Для обліку поточних біологічних активів передбачено Журнал-ордер № 8 с.-г. та Відомості № 8.1 с.-г. та № 8.2 с.-г. .

Інформація, відображена в облікових реєстрах та Головній книзі в кінці звітного періоду узагальнюючим підсумком переноситься до форм річної фінансової звітності. Інформація про засоби праці підприємства також відображається у статистичній звітності. Теоретичні і практичні засади організації обліку необоротних активів необхідно удосконалювати у напрямі розширення її управлінських можливостей, максимально пристосовуючи до практичних потреб суб’єктів підприємницької діяльності, що виникають у процесі прийняття управлінських рішень щодо руху засобів праці та ефективності їх використання. Основними шляхами удосконалення організації обліку необоротних активів є раціоналізація як кожної форми документів і реєстрів обліку, так і методів, і способів збирання, обробки і узагальнення облікової інформації, адаптованих до сучасних умов.

Сучасний етап розвитку бухгалтерського обліку в Україні має характерну ознаку гармонізації, яка втілена в концепції побудови нової внутрішньої системи бухгалтерського обліку на основі наближення світу теорії та практики. Провідні методисти України виконують значну роботу щодо вирішення завдань, але їх остаточна реалізація, безперечно, буде залежати від їх практичної розробки та впровадження молодими бухгалтерами, які завтра залишать стіни вищих навчальних закладів на підприємствах, установах та організаціях . у містах та селах України. Рівень і якість їх підготовки безпосередньо вплинуть на успіх організаційних процедур обліку та, як наслідок, на якість відтворення самої системи обліку на мікро- і на макроекономічному рівні економічної моделі України.

Процес сучасної підготовки фахівців з бухгалтерського обліку відбувається на тлі інтеграції України в загальноєвропейський освітній простір, з одного боку, з одного боку, і, з іншого боку, з ретельним вивченням для подальшої розробки та застосування не тільки світових методологічних та методологічних бухгалтерських записів, а й міжнародного досвіду підготовки професійних бухгалтерів. Хоча перед цими проблемами стикалися викладачі, обговорення необхідності такого впровадження в цілому та його кількісно-якісного ступеня, зокрема, розгорнулося на сторінках періодичних видань.

Довгострокові активи - це матеріальні активи різних видів, які є невід'ємною частиною виробничого процесу, і є основою для створення капіталу, динамічної, складної, комплексної та багатогранної концепції, яка вимагає збалансованого підходу до визначення площ його положення.

Прийнято у квітні 2000 року, П(С) БО 7 «Основні засоби» істотно змінило існуючу процедуру обліку основних засобів, але, незважаючи на те, що вона була використана протягом шістнадцяти років, протягом цього часу характерні форми первинного обліку операції з основними засобами не зазнали жодних змін [5].

У сучасних умовах, за наявності на підприємстві тисяч об'єктів основних засобів, важко говорити про ефективне вирішення проблем їх обліку та

контролю при використанні ручного методу обробки інформації. На підприємство постає питання автоматизації обліку необоротних активів для здійснення системного обліку та контрольних операцій. Автоматизація управління університетами на базі економіко-математичних методів, комп'ютерних засобів та інформаційних технологій є невід'ємною частиною процесу підвищення продуктивності практично всіх підприємств. Нещодавно з'явився якісно новий етап, що характеризується прагненням створення інтегрованих автоматизованих систем, що поєднують в собі всі управлінські завдання. Цьому сприяють розподілені обчислювальні системи та мережі, засоби управління базами даних, розробка та реалізація функціональних підсистем [5].

Щоб вирішити проблеми автоматизації окремих областей бухгалтерського обліку, можна використовувати поняття "завдання", що означає алгоритм перетворення вхідних даних шляхом обробки даних у вихідні показники, що мають певне функціональне призначення для обліку та управління.

Ми можемо виділити наступні завдання автоматизації необоротних активів:

- облік і контроль об'єктів необоротних активів за місцем зберігання та класифікаційними групами;
- облік і контроль правильності та своєчасності руху необоротних активів (дохід, вибуття, переведення);
- облік зносу необоротних активів та контроль за правильністю його нарахування та відображення;
- облік витрат на ремонт, модернізацію необоротних активів та контроль раціонального використання коштів для цих цілей;
- облік переоцінки необоротних активів (переоцінка, зменшення корисності);
- облік операційної та фінансової оренди необоротних активів ;
- Виявлення застарілих необоротних активів .

Вигідним фактором автоматизації є стабільність постійної облікової інформації, яка формується на підприємстві. Це створює умови для його багаторазового використання і тим самим сприяє підвищенню ефективності використання комп'ютерних технологій у цій галузі обліку. Характерною для цієї ділянки обліку є можливість одержання у середовищі інформаційної системи повного комплексу облікових реєстрів, необхідних для організації раціонального управління основними засобами підприємства.

Інтенсивне поліпшення використання засобів праці означає підвищення ступеня завантаження виробничих потужностей на одиницю часу, що може бути досягнуто шляхом модернізації діючих машин і механізмів, встановленні оптимального режиму їхньої роботи. Робота при оптимальному режимі технологічного процесу забезпечує збільшення випуску продукції без зміни складу основних засобів, без росту чисельності працюючих і при зниженні витрат матеріальних ресурсів на одиницю продукції.

У П(С)БО 7 доцільно дати посилання на П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів» щодо встановлення порядку зменшення корисності активів. Отже, теоретичні і практичні засади організації обліку засобів праці необхідно удосконалювати у напрямі розширення її управлінських можливостей, максимально пристосовуючи до практичних потреб суб'єктів підприємницької діяльності, що виникають у процесі прийняття управлінських рішень щодо руху основних засобів та ефективності їх використання.

У П(С)БО 7 наявні істотні розбіжності із міжнародними стандартами, тому запропоновані шляхи удосконалення нормативної бази бухгалтерського обліку засобів праці та необоротних активів дозволять гармонізувати вітчизняний облік з міжнародними стандартами оскільки вони виступають на даний момент ефективним інструментом підвищення прозорості і зрозумілості інформації, яка розкриває діяльність суб'єктів господарювання, створює достовірну базу для оцінки активів і зобов'язань. Гармонізація національних стандартів з міжнародними дозволить також зменшити невідповідності й проблемні питання обліку необоротних активів.

Дискусійний характер багатьох теоретичних положень, практична значимість обліку, аналізу та контролю засобів праці, недостатній рівень їх дослідження з погляду сучасних потреб управління вимагає подальшого їх удосконалення. Зміни необхідні насамперед у частині підвищення оперативності інформаційного забезпечення управління необоротними активами, що вимагає вирішення наступних завдань:

- дослідження сутності необоротних активів, їх складу класифікації в різних галузях економічної науки;
- узагальнення та систематизація класифікації необоротних активів;
- дослідити діючу методику нарахування амортизації й обліку зносу необоротних активів, встановити її ефективність і доцільність застосування на підприємствах;
- проаналізувати діючу організацію та методику бухгалтерського обліку необоротних активів, вплив на них змін податкової політики та виявити шляхи її вдосконалення;
- удосконалити методику аналізу матеріально-технічної бази підприємства та необоротних активів;
- розробити рекомендації з удосконалення методики контролю ефективності необоротних активів.

Для вирішення проблем автоматизації певних ділянок обліку можна використовувати поняття завдання, яке означає алгоритм перетворення вхідних даних за допомогою процедур обробки даних у вихідні показники, що мають певне функціональне призначення для бухгалтерського обліку та управління [7, с.82].

При застосуванні прогресивних методів автоматизації на підприємстві будуть вирішені наступні питання:

- забезпечення оперативною інформацією всіх суб'єктів управління
- проведення безготівкових розрахунків через систему «Клієнт банк»
- інтеграція оперативного, бухгалтерського, статистичного обліків у єдину систему.

Слід зазначити, що порівняння нормативно-правового забезпечення ведення бухгалтерського та податкового обліку в Україні, МСФЗ та підходів фахівців з обліку виявило відсутність чіткого визначення поняття «поліпшення» з єдиною класифікацією видів поліпшення у різних регламентуючих документах. Це викликає незгодженість між П(С)БО та податковим законодавством України, а також гальмує адаптацію національних положень обліку і звітності до міжнародних стандартів. Для ліквідації зазначених розбіжностей потрібно ініціювати внесення до П(С)БО 7 і податкового законодавства України визначення поліпшення основних засобів як комплексу заходів, які спрямовані на збільшення майбутніх економічних вигід, первісно очікуваних від використання таких об'єктів, та заходів, що спрямовані на підтримання об'єктів основних засобів в робочому стані з елементами покращення первісно очікуваних економічних вигід від їх використання в майбутньому. Таке трактування поліпшення дозволить віднести до нього ремонти і технічне обслуговування з елементами модифікації чи модернізації окремих частин об'єкта, що відповідає потребам сучасного виробництва та підвищує об'єктивність оцінки вартості основних засобів, що зазнали відповідного поліпшення.

Розглянуті підходи та надані пропозиції щодо розкриття поняття «поліпшення основних засобів» з класифікацією видів поліпшення слугують базою для продовження досліджень у напрямку вдосконалення методики обліку витрат на поліпшення об'єктів необоротних активів та підвищення аналітичної цінності звітності підприємств в частині відображення таких витрат.

З 01.01.2015р. податковий облік основних засобів та необоротних активів цілком та повністю базується на бухгалтерському обліку (п.п.134.1.1 ПКУ). Питання виникає у зв'язку з відсутністю в ПКУ правил визначення первісної вартості нових об'єктів основних засобів. Оновлені норми оподаткування свідчать про те, що достатньо орієнтуватися на вимоги стандартів бухгалтерського обліку. Здійснилася мрія законодавця про зближення

податкового та бухгалтерського обліку основних засобів та необоротних активів [6].

Відповідно до п.11 Перехідних положень ПКУ, при розрахунку амортизації основних засобів та нематеріальних активів відповідно до п.138.3 ст.138 цього Кодексу, їх балансова вартість станом на 01.01.2015 має дорівнювати балансовій вартості таких активів за даними податкового обліку, що визначена станом на 31 грудня 2014 року. В податковому обліку дозволені ті самі методи амортизації, що й в бухгалтерському обліку за виключенням виробничого методу. Розділ III ПКУ в новій редакції не містить специфічних правил податкового обліку поточних витрат на утримання, поліпшення та ремонт основних засобів. Відтак, відповідні суми враховуються у складі витрат за правилами бухгалтерського обліку. В разі продажу або ліквідації основних засобів фінансовий результат до оподаткування збільшується на залишкову вартість такого об'єкта, визначену відповідно до П(С)БО, та зменшується на залишкову вартість такого об'єкта, визначену відповідно до правил податкового обліку.

Таким чином, необхідно удосконалювати теоретичні і практичні засади організації обліку у напрямі розширення її управлінських можливостей, максимально пристосовуючи до практичних потреб суб'єктів підприємницької діяльності, що виникають у процесі прийняття управлінських рішень щодо руху необоротних активів та ефективності їх використання. Основними шляхами удосконалення організації обліку необоротних активів є раціоналізація як кожної форми документів і реєстрів обліку, так і методів, і способів збирання, обробки і узагальнення облікової інформації, адаптованих до сучасних умов.

1.9. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Бортник В.О.²,

магістрант освітньої програми «Облік і оподаткування»,

Сумський національний аграрний університет

З розвитком ринкової економіки та введенням в дію національних стандартів обліку суб'єктам господарювання надано значні права і можливості у реалізації своїх економічних інтересів, вибору способів організації виробництва та збуту продукції, організації та методики її обліку.

У звітності кожного сільськогосподарського підприємства домінуючу позицію у складі оборотних активів займає стаття «готова продукція», адже від обсягів виробництва і реалізації продукції залежить показник прибутку. Дія Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку суттєво вплинула на облікові аспекти сільськогосподарських підприємств, постала необхідність по-новому відображати господарські операції щодо виробництва та реалізації готової продукції.

Реалізація продукції є завершуючою ланкою діяльності підприємства, саме на цій стадії діяльності, ми отримуємо інформацію про прибутковість чи збитковість підприємства, чи вигідно виготовляти продукцію чи ні. Саме тому тема обліку готової продукції є актуальною і потребує постійного вдосконалення.

Загальні питання обліку реалізації готової продукції висвітлювались у працях відомих вітчизняних учених-економістів. Значну увагу цим питанням приділяли: Н.С. Заокіпна [1], М.В. Кужельний [2], О.В. Лишиленко [3], М.Ф. Огійчук [4], Л.К. Сук [5], П.Л. Сук [6], С.В. Шелін [7]

---

² Науковий керівник: доктор економічних наук, професор Славкова О.П.

Але питання пов'язані з обліком готової продукції та її реалізації на підприємствах сільського господарства залишаються актуальними та потребують подальших досліджень.

Що до вище зазначених понять ми можемо знайти багато думок вчених що таке «готова продукція». Готова продукція, виготовлена на підприємстві, є складовою запасів. Відповідно до Інструкції «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» № 291 від 30.11.99 р. [8].

До готової продукції належить продукція, обробка якої закінчена та яка пройшла випробування, приймання, укомплектування згідно з умовами договорів, відповідає затвердженим стандартам, пройшла технічний контроль підприємства і здана на склад або замовнику (покупцю) згідно з діючим порядком прийняття продукції та є результатом виробництва. Всі елементи виробничого процесу сировина, матеріали, які перебувають на різних його стадіях – утворюють незавершене виробництво.

На думку Вороніна В. А. готова продукція це виріб (напівфабрикат), послуга, робота, що пройшли всі стадії технологічної обробки на даному підприємстві, відповідають затвердженим стандартам або умовам договору, прийняті технічним контролем підприємства і здані на склад або замовникові – покупцеві згідно з діючим порядком прийняття продукції [9].

Глібко В.М., та Буцан О. П. вважають що готова продукція – це матеріальний результат виробничої діяльності підприємства, коли запаси набувають нової якості. Крім випуску речової продукції, підприємство може виконувати роботи для інших підприємств або надавати послуги. На відміну від тієї, яка в обліку зазначається як готова продукція, цей вид продукції називають «виконані роботи і послуги». Отже, продукція підприємства складається з готової продукції та виконаних робіт і послуг [10].

Готова продукція в трактуванні Сопко В. В. – це виріб (або напівфабрикат), послуга, робота, що пройшли всі стадії технологічної обробки на даному підприємстві, відповідають затвердженим стандартам або умовам договору,

прийнятій технічним контролем підприємства і здані на склад або замовникові – покупцеві згідно з діючим порядком прийняття продукції [11]. В свою чергу Хом'як Р.Л. пише схоже твердження але іншими словами, що готова продукція промислового виробництва – конкретні вироби, що пройшли всі стадії технологічної обробки на цьому підприємстві, відповідають встановленим стандартам чи технічним умовам, прийнятій відділом технічного контролю і здані на склад або безпосередньо замовнику [12].

Шваб Л.І. вважає що, готова продукція – це запаси виробів на складі, обробка яких закінчена та які пройшли випробування, приймання, укомплектовані згідно з умовами договорів із замовниками й відповідають технічним умовам і стандартам [13].

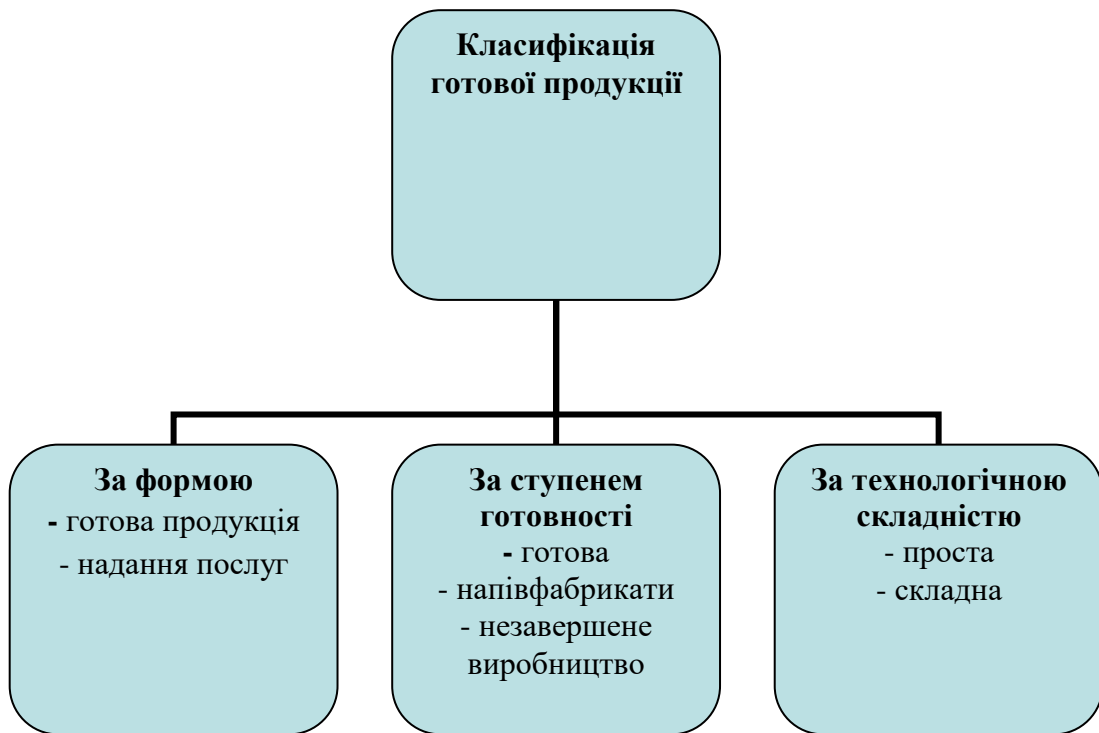
Відповідно до П(С)БО 9 «Запаси», готова продукція належить до запасів. Готовою продукцією вважаються конкретні вироби, що пройшли всі стадії технологічної обробки на підприємстві, відповідають встановленим стандартам чи технічним умовам, прийнятій відділом технічного контролю і здані на склад або безпосередньо замовнику [14].

При організації обліку готової продукції основним є визначення її характеру. Згідно з цією ознакою продукцію групують за формою (уречевлена, результати виконаних робіт чи наданих послуг), ступенем готовності та технологічною складністю (рис. 1).

Методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про готову продукцію визначаються П(С)БО 9 «Запаси» та 16 «Витрати» [15].

В бухгалтерському обліку готова продукція оцінюється у відповідності до П(С)БО 9 «Запаси» за первісною вартістю, яка визначається згідно з П(С)БО 16 «Витрати» [15].

П(С)БО 16 «Витрати» визначає два поняття собівартості готової продукції: собівартість реалізованої продукції та виробнича собівартість продукції. Оцінка готової продукції при її продажі залежить від облікової політики підприємства, в частині оцінки запасів при їх вибутті [15]. При цьому можуть застосовуватися методи, передбачені П(С)БО 9 «Запаси».

Рис. 1. Класифікація готової продукції

Джерело: сформовано автором на основі [14].

При відображенні продажу готової продукції в бухгалтерському обліку зазначаються дві її оцінки: оцінка, що прийнята підприємством згідно з обліковою політикою – первісна вартісна (за дебетом рахунку 901 «Собівартість реалізації продукції») та оцінка, що визначається за домовленістю сторін (за кредитом рахунку 701 «Дохід від реалізації готової продукції») [16].

Відповідно до правил бухгалтерського обліку облік готової продукції повинен забезпечити контроль за виконанням завдань по випуску продукції згідно з договірним асортиментом на всіх стадіях її руху; зберігання готової продукції за обсягом, асортиментом та якістю; своєчасну виписку документів на відвантаження; використання фінансових і матеріальних ресурсів за допомогою складання планових і фактичних калькуляцій собівартості продукції.

Аналітичний облік сільськогосподарської продукції на сільськогосподарських підприємствах ведеться за місцями її зберігання та окремими видами у натуральних, умовно-натуральних і вартісних показниках.

Для синтетичного обліку готової продукції призначено активний рахунок 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва». Він використовується для узагальнення інформації про наявність та рух сільськогосподарської продукції, виготовленої підприємством [8].

Облік готової продукції включає в себе такий комплекс робіт, при виконанні яких забезпечується своєчасний і якісний облік виробництва, випуску та реалізації готових виробів не тільки в цілому за звітній період, але і за коротші проміжки часу, контроль за цілісністю і своєчасним відвантаженням готової продукції покупцям .

Кінцева мета діяльності підприємства це реалізація випущеної готової продукції заключний етап кругообігу його засобів, по завершенні якого визначаються результати господарювання та ефективність виробництва [17].

Облік готової продукції здійснюється на основі первинних документів, а саме актів, товарно-транспортних накладних, відомостей випуску продукції та документів які засвідчують якісь. За допомогою комп'ютерної техніки на багатьох підприємствах прийнято вести облік по реалізації готової продукції не використовуючи узагальнюючі документи.

Виняток є лише оборотно–сальдова відомість по рахунку 27 «Готова продукція», які узагальнює інформацію щодо оборотів та залишків готової продукції на підприємстві.

На нашу думку, цього недостатньо, тому доцільно на підставі первинних документів складати реєстри документів для нагромадження даних. Дані реєстри доцільно сформувати за напрямками реалізації, видами продукції. Заповнення даних реєстрів допоможе здійснювати оперативний контроль за реалізацією продукції.

Для виявлення та вирішення проблем формування виробничої собівартості, обліку та реалізації готової продукції слід розглянути різні точки зору в бухгалтерському обліку. Одним з найактуальніших питань на сьогоднішній день являється калькулювання собівартості продукції та пов'язаного з ним ціноутворенням, а саме облік і розподіл загальновиробничих витрат.

Формування виробничої собівартості продукції в бухгалтерському обліку здійснюється на підставі П(С)БО 16 та Інструкції до Плану рахунків [8,15].

Останнім часом ця проблема стала ще більш актуальною, тому що існує протиріччя між Податковим кодексом та П(С)БО 16 «Витрати» (таблиця 1) [16].

Відносно складу загальновиробничих витрат, також існують деякі відмінності між пунктами витрат, які входять до загальновиробничих витрат. Це, в свою чергу, може викликати труднощі при формуванні собівартості, не зважаючи на те, що загальновиробничі витрати входять до собівартості виготовленої та реалізованої продукції.

Однак, підприємство повинно й надалі надавати детальну інформацію щодо змісту змінних та постійних загальновиробничих витрат для того щоб полегшити прийняття рішення щодо відображення цих витрат в бухгалтерському та податковому обліку.

Однак, підприємство повинно й надалі надавати вищому керівництву детальну інформацію щодо змісту змінних та постійних загальновиробничих витрат для того щоб полегшити прийняття рішення щодо відображення цих витрат в бухгалтерському та податковому обліку.

На думку Петришина Н.П. та Перуна Р.В.: «доцільно відбивати інформацію про зміни у формуванні собівартості в бухгалтерському обліку з метою більш точного віднесення витрат до її складу і всебічного контролю за процесом виробництва продукції.» [19].

З метою підвищення ефективності виробництва підприємства повинні, активно вести управлінський облік. Для цього необхідно насамперед визначити номенклатуру витрат для планування й обліку конкретного цеху, ділянки; розробити методику підрахунку й оцінки залишків незавершеного виробництва, а також порядок визначення результатів господарської діяльності [20].

Тобто, для удосконалення бухгалтерського обліку собівартості продукції слід провести аналіз альтернативних напрямків облікової політики, обґрунтування оптимальних рішень, що не будуть суперечити міжнародним стандартам.

Відмінності між П(С)БО 16 «Витрати» та Податковим кодексом [17]

№	П(С)БО 16 «Витрати»	Податковий кодекс
Виробнича собівартість включає такі елементи:		
	Прямі матеріальні витрати	Прямі матеріальні витрати
3.	Прямі витрати на оплату праці	Прямі витрати на оплату праці
		Вартість придбаних послуг, прямо пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг
4.	Інші прямі витрати	Амортизація виробничих основних засобів та нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг
		Інші прямі витрати, у тому числі витрати з придбання електричної енергії (включаючи реактивну)
5.	Змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати	Загальновиробничі витрати, які відносяться на собівартість виготовлених та реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку

Джерело: власна розробка.

Також існує проблема стосовно плати за отриману продукцію, виконані роботи чи надані послуги. Майже кожному підприємству доводиться продавати продукцію чи виконану роботу з відстрочкою платежу, що у свою чергу призводить до виникнення дебіторської заборгованості. Підприємству слід застосовувати юридичні засоби для отримання своїх коштів та покращити організацію роботи зі стягнення дебіторської заборгованості.

П.Л. Сук відмічає, що процес реалізації являє собою сукупність операцій з продажу готової продукції, виконаних робіт і наданих послуг, де відбувається передача готової продукції споживачам, одержання оплати від них, виявлення результату діяльності [6].

Цебрій М.М. вважає, що однією з головних проблем обліку реалізованої продукції є те, що нарахування доходу від реалізації готової продукції, товарів, робіт послуг відбувається у разі наявності вище перелічених умов, при цьому виникає дебіторська заборгованість. Це є проблемою по перше тому, що наявність дебіторської заборгованості є економічно не вигідним для підприємства, через неможливість використання даних коштів, для виготовлення і реалізації нової продукції. Суть в тому що нарахований дохід може бути списаний на фінансові результати, і співставлятися з витратами понесеними для отримання цього доходу, тобто для визначення прибутку чи збитку, але реально цього доходу немає. По друге дебіторська заборгованість може бути сумнівною, тобто не буде впевненості про повернення частини чи повної суми цієї заборгованості [20].

Для вирішення цієї проблеми Цебрій М.М. пропонує використання у розрахунках із покупцями таких форм безготівкових розрахунків, які б гарантували своєчасне надходження грошових коштів за продану покупцям продукцію [21].

Найзручнішими, на думку Л. Слюсарчук, є використання попередньої оплати за продукцію, а також акредитивної форми розрахунків [17].

Акредитив – договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж [22].

Акредитивом називають платіжний документи, за яким кредитна установа (банк, страхова компанія, фонд тощо) дає розпорядження іншій кредитній установі за рахунок заброньованих коштів оплатити товарно-транспортні документи на відвантажений товар чи надання послуг виплатити пред'явникові зазначену суму грошей [23].

Ми вважаємо, що обидві форми безготівкових розрахунків найбільш безпечні й унеможливають виникнення безнадійної дебіторської заборгованості.

Додержання даних пропозицій дозволить ефективно здійснювати процес реалізації готової продукції. В свою чергу, це підвищить ефективність виробництва і підтримає конкурентоспроможність виробленої продукції, нарощуючи економічний потенціал підприємства.

Проведені дослідження підтверджують важливість розуміння сутності терміну «готова продукція», оскільки вона займає вагомую частку в структурі оборотного капіталу підприємств. Для сільськогосподарських підприємств готовою є не лише продукція як продукт обробки (переробки), доведений до належного стану використання, а й продукція сільськогосподарського виробництва (зерно, зерновідходи, молоко тощо).

Отже, основною метою діяльності підприємства є забезпечення конкурентоспроможності, де процес реалізації готової продукції відіграє значну роль, оскільки прямо впливає на фінансовий результат підприємства. Тому чітке і належне ведення обліку готової продукції та її реалізації.

Не менш важливим аспектом в реформуванні обліку реалізації готової продукції є формування єдиної законодавчо-нормативної бази, адаптованої до міжнародних вимог та норм, удосконалення методології складання звітності та запровадження інформаційних технологій. Стандартизація організації бухгалтерського обліку готової продукції та її реалізації відкриває перспективу до міжнародного співробітництва.

Також впровадження автоматизованої обробки інформації з обліку готової продукції та реалізації продукції дозволить підвищити продуктивність праці бухгалтерів оперативність та достовірність облікових даних, своєчасність відстеження відвантаження продукції та взаєморозрахунків з покупцями.

1.10. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ДОХІД»

Богданова А.Е.,³

магістрант освітньої програми «Облік і оподаткування»,

Сумський національний аграрний університет

Сільське господарство є однією з основних галузей національної економіки. Від рівня функціонування сільського господарства залежить стан і перспективи розвитку інших галузей. Створення передумов для ефективної роботи аграріїв, забезпечення стабільного розвитку підприємства та ефективності виробництва є актуальною темою для дослідження.

У сфері аграрного виробництва функціонують різні за розмірами та організаційною структурою підприємства, однак їх об'єднує спільна мета – вони створені та діють з метою одержання прибутку. Від ефективності управління прибутком залежить фінансовий стан суб'єкта господарювання, стабільність його роботи, перспектива і рівень розвитку галузі загалом. Складність процесу управління прибутком підприємств аграрної сфери зумовлена тим, що суб'єкту господарювання потрібно забезпечити достатню платоспроможність, врахувавши при цьому специфічні для галузі особливості кругообігу фінансових ресурсів [1].

Теоретико-методологічні та практичні питання обліку доходів обґрунтовані в наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників: П.Єщенко[2], Ю.Палкіна [2], Дж.М.Кейнса [3], Ф.Х.Найта [4], Дж.Р.Хікса [5], Значний внесок у дослідження проблематики обліку доходів зробили також українські вчені – Николишин С.Є [6], Ф.Ф.Бутинець [7], Гаврилишин О. [8], Шмиголь Н.М. [9], Ніколаєва В.П. [10] та інші.

Дохід підприємства є основою функціональної діяльності підприємства та забезпечення працівників необхідними умовами для життя. Доходи являються

---

³Науковий керівник: доктор економічних наук, професор Славкова О.П.

джерелом для подальшої діяльності, забезпечення працівників заробітними платами, а також державу грошовими коштами у вигляді податків.

В обліку доходів підприємства велику роль відіграють питання теоретичного визначення поняття «дохід» та його класифікації. Теоретичні та методологічні напрацювання зарубіжних і вітчизняних економістів, узагальнення практики стягнення податків свідчить про відсутність єдиного загально – прийнятого визначення «дохід».

З економічної точки зору поняття «дохід» є багатограним. На початку ХХ ст. на складнощі в визначенні даного поняття звернув увагу американський економіст Ф.Х. Найт прихильник неокласичної теорії ціни, капіталу та економічної рівноваги. Ф.Х. Найт стверджував, що дохід підприємця має досить складний характер, і зв'язки між його елементами, які його складають, важко виявити [4].

Відомий англійський економіст ДЖ.Р.Хікс, який являється розробником теорії динамічної рівноваги дотримування такої ж думки. Він зазначав, що, з точки зору економіста-теоретика, дохід – це дуже небезпечне поняття, якого слід уникати [5]. Він писав: «Щоб жити відповідно до коштів», немає потреби мати точне визначення доходу; для цього цілком придатне досить грубе визначення, яке відповідає даній практичній заповіді»[5].

На думку П. Єщенка та Ю. Палкіна, дохід – це сума, що залишається після вирахування з грошової виручки витрат виробництва[2].

Про складність визначення поняття «дохід» говорив також Дж.М.Кейнс. У другій книзі свої праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» він вказував на три основні проблеми [3]. Першою проблемою Дж.М.Кейнс вважав вибір одиниць виміру, придатних для дослідження економічної системи в загалом, другою – роль, яку в економічному аналізі відіграють пропозиції, третьою є саме визначення доходу.

Аналіз праць О.Гаврилишина, М.Фрідмена, Л.Мізеса, А.Сміта зазначає декілька визначень поняття «прибуток».

Американський економіст українського походження О. Гаврилишин у своїй праці «Основні елементи теорії ринкової економіки» визначає прибуток наступним чином «Прибуток як економічна категорія являє собою грошове вираження різниці (сальдо) між вартістю реалізованої продукції і витратами на її виробництво»[8]. Тобто існує відмінність між економічним прибутком та рахунковим. При розрахунку економічного прибутку визначення середніх витрат включає всі постійні витрати, у тому числі й нормальний прибуток, або альтернативну вартість капіталу. Чистий рахунковий прибуток обчислюється як різниця між вартістю реалізованої продукції і витратами на її виробництво» [8].

М. Фрідмен створив концепцію перманентного доходу та визначає його як дохід, який споживач очікує отримувати протягом досить тривалого періоду [12, с.168].

У формулюванні видатного економіста ХХ ст. Л. Мізеса, який був прихильником неолібералізму та засновником нової австрійської школи економічної теорії, прибуток виступає виграшом, одержуваним з діяльності. Також, на його думку, прибуток – це різниця між більш високою цінністю, яка приписується одержаним результатам, і більш низькою цінністю, яка, у свою чергу, приписується жертвам, принесеним для досягнення поставленої мети. Тобто, дохід мінус витрати [11].

На думку А.Сміта, прибуток – це залишок після сплати ренти, а також проценту, і в тому випадку, А.Сміт називав прибуток підприємницьким доходом [12, с.63].

Поняття «дохід» досліджує також багато сучасних українських дослідників. Але серед них на даний момент не сформувалось єдиної думки щодо економічної сутності даного поняття.

Бутинець Ф.Ф. вважає, що «як економічна категорія дохід (виручка) є потоком грошових коштів та інших надходжень за певний період, отриманий від продажу продукції, товарів, робіт, послуг» [7].

Шмиголь Н.М. пояснює дохід підприємства як збільшення економічних вигід внаслідок надходження активів і/або погашення зобов'язань, що

приводить до зростання капіталу організації, за винятком внесків учасників (власників майна), та отримане внаслідок використання в господарському процесі залучених для цього економічних ресурсів та конкурентних переваг в умовах прийняттого рівня підприємницького ризику [9].

Ніколаєва В.П. стверджує: «дохід підприємства являє собою один із видів фінансового результату його господарської діяльності за певний період, що характеризує у грошовому визначенні обсяг надходження грошових вигод у формі виручки від реалізації виробленої продукції (робіт, послуг) і майна, а також коштів з позареалізаційних операцій, які формуються з урахуванням факторів часу і ризиків» [10].

На думку Николишина С.Є.: «дохід виступає не лише стимулом господарської діяльності підприємства, а й основним джерелом розвитку їхньої діяльності» [6].

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» дохід – це збільшення економічних вигід у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, внаслідок чого збільшується власний капітал підприємства (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків власників) [13].

Під економічною вигодою розуміють потенційну можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про доходи підприємствата її розкриття у фінансовій звітності містяться в П(С)БО 15 «Дохід» [14]. Його норми стосуються підприємств, організацій та інших осіб незалежно від форми власності.

На думку групи вчених, дохід визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства), за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена [15].

Вони також вважають, що критерії визнання доходу, наведені в П(С)БО 15, застосовуються окремо до кожної операції. Проте ці критерії потрібно

застосовувати до окремих елементів однієї операції або до двох чи більше операцій разом, якщо це впливає із суті такої господарської операції (операцій) [15].

Відповідно до П(С)БО 15 «Дохід» доходами не являться такі надходження від інших осіб[14]:

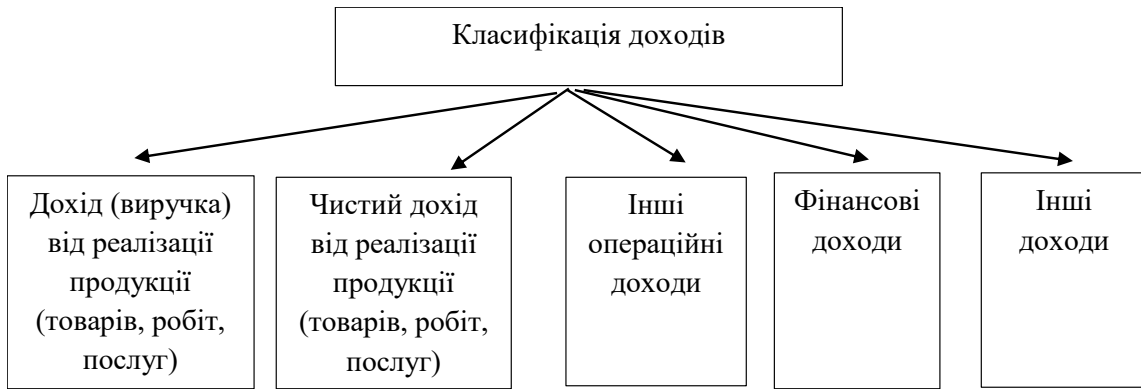
- податок на додану вартість, акциз. А також інші податки та платежі, що підлягають перерахуванню до бюджету та позабюджетних установ;
- сума попередньої оплати продукції(товарів, робіт, послуг);
- сума авансу в рахунок оплати продукції (товарів, робіт, послуг);
- сума завдатку під заставу або погашення позики, якщо це, передбачено відповідним договором;
- надходження, що належать іншим особам;
- надходження від первинного розміщення цінних паперів;
- сума балансової вартості валюти.

Умови визнання доходу (виручки) від реалізації визначаються наступним чином:

- покупцеві було передано ризики та вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товари та інші активи);
- підприємством у подальшому не здійснюється контроль та нагляд за реалізованою продукцією (товарами та іншими активами);
- сума доходу достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічної вигоди, а витрати можуть бути достовірно визначені [14].

Класифікація доходів наведена на рис.1. Доходом (виручкою) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) являється загальний дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) разом з наданими знижками, повернення раніше придбаних товарів та непрямих податків і зборів, таких як податок на додану вартість, акцизний податок та інші.

Рис. 1. Класифікація доходів

Джерело: сформована автором на основі [14]

Чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) являється різниця між доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та наданими знижками, вартістю раніше повернутих проданих товарів та податками і зборами;

Інші операційні доходи становлять дохід від первісного визнання та від зміни вартості, які обліковуються за справедливою вартістю, дохід від купівлі-продажу іноземної валюти, дохід від реалізації інших оборотних активів, дохід від операційної оренди активів, дохід від операційної курсової різниці, одержані штрафи, пені, відшкодування раніше списаних активів, дохід від списання кредиторської заборгованості, дохід від безоплатно одержаних оборотних активів, інші доходи від операційної діяльності;

До фінансових доходів включають дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій, окрім доходів, що обліковуються за методом участі в капіталі;

Іншими доходами вважаються дохід від реалізації фінансових інвестицій, дохід від відновлення корисності активів, дохід від не операційної курсової різниці, дохід від безоплатно одержаних активів, інші доходи, що виникають у процесі діяльності, але не можуть бути пов'язані з операційною діяльністю.

Відповідно до інструкції № 291 від 30.11.1999 про застосування «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій», для обліку та узагальнення інформації щодо доходів та результатів діяльності підприємства призначений 7-й клас рахунків. Рахунки з 70-76 – це рахунки, на яких відображається дохід. Рахунки 7-го класу є пасивними, крім субрахунку 704 «Вирахування з доходу». Сьомий клас рахунків містить такі рахунки [16]:

- 70 «Доходи від реалізації» відображається дохід від реалізації продукції (товарів, послуг);
- 71 «Інший операційний дохід». На даному рахунку узагальнюється інформація про інші доходи від операційної діяльності;
- 72 «Дохід від участі в капіталі». Даний рахунок призначений для узагальнення інформації про доходи від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік який ведеться за методом участі в капіталі;
- 73 «Інші фінансові доходи» відображає доходи, що виникають у процесі фінансової діяльності підприємства, а саме дивідендів, відсотків, що не відображаються на рахунку 72 «Дохід від участі в капіталі»;
- 74 «Інші доходи» за кредитом даного рахунку відображається збільшення (одержання) доходу, а за дебетом – сума непрямих податків, таких як податок на додану вартість, акцизний збір, а також списання в порядку закриття на рахунок 79 «Фінансові результати»;
- 76 «Страхові платежі». Даний рахунок використовується страховиками для надходження страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) за договорами страхування.

По кредиту цих рахунків відображається нарахування відповідного доходу, а по дебету – ПДВ, що підлягає сплаті в бюджет та закриття рахунку доходів на відповідні фінансові результати облікового періоду. Залишків ці рахунки не мають та призначені вони для формування інформації про доходи та для складання Звіту про фінансові результати підприємства.

В бухгалтерському обліку доходи відображаються відповідно до принципів нарахування та відповідності доходів і витрат. Принцип нарахування використовується для забезпечення достовірності інформації про господарські факти, а також для дотримання послідовності при застосування прийомів і методів обліку, що, у свою чергу, буде сприяти цілісності системи бухгалтерського обліку. Принцип відповідності застосовується для порівнянні доходів і витрат звітного періоду, тобто витрати, понесені для отримання доходу, мають бути узгоджені з цим доходом.

Наведемо приклад, якщо підприємство визначає дохід від реалізації продукції в момент відвантаження її покупцям, то одночасно, потрібно визначити собівартість реалізованої продукції. У цьому випадку дохід визначається в момент збільшення активу, а саме дебіторської заборгованості, а витрати – одночасно із зменшенням активів (готової продукції).

У бухгалтерському обліку доходи відображаються у сумі справедливої вартості отриманих активів або тих, що підлягають одержанню. Відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 18 «Дохід»: «Сума доходу, визначається шляхом домовленості між підприємством і покупцем. Вона оцінюється за справедливою вартістю отриманої компенсації або тієї компенсації, яка може бути отримана [16]. А обмін продукцією (товарами, роботами, послугами та іншими активами), які є подібними за призначенням та мають однакову справедливу вартість не являються доходами.

Основною проблемою обліку доходів підприємства в Україні, є проблема повноти та своєчасності їх відображення у системі обліку. Ця проблема багатопланова, надзвичайно складна та стосується всього нашого суспільного ладу, особливо системи влади, системи оподаткування й тіньового сегмента економіки [17].

Також зазначимо, що на сьогоднішній момент дохід від звичайної та надзвичайної діяльності не виокремлюють, як це було раніше.

НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» залишають за собою визначення поняття «звичайна діяльність» - це будь-яка діяльність

підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення. В цьому положенні також зазначено, що операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, окрім інвестиційної та фінансової діяльності. Інвестиційна діяльність – це придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів. Фінансова діяльність – це діяльність яка призводить до змін складу та розміру власного та позикового капіталу [13].

Також важливо зазначити, що в Звіті про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) форма №2 відсутні рядки для запису інформації про доходи чи витрати від надзвичайної діяльності, які були виключені.

Також з Плану рахунків та Інструкції про його застосування було виключено рахунки 75 «Надзвичайні доходи» та 99 «Надзвичайні витрати». Але в інструкції зазначено, що рахунки 7 класу «Доходи і результати діяльності» призначені для узагальнення інформації про доходи операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства [18]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що окрім зазначених видів діяльності інших не існує і всі вони є звичайною діяльністю підприємства. Звідси випливає, що доходи чи витрати, що виникають при катастрофах, катаклізмах, аваріях не можуть бути від фінансової або інвестиційної діяльності і не можуть бути причиною створення підприємства, тобто не можуть бути основною діяльністю, а отже їх треба класифікувати як доходи чи витрати від іншої операційної діяльності, що на думку деяких авторів є не правильним.

Підсумовуючи вище наведений матеріал, на нашу думку дохід – це збільшення економічних вигод унаслідок надходження активів та зменшення зобов'язань, що у свою чергу призводить до зростання власного капіталу. Саме дохід являється одним з найголовніших показників, які відображають фінансовий стан та мету підприємницької діяльності підприємства. Тому, на нашу думку, подальші дослідження в цьому напрямку є досить важливими та актуальними для бухгалтерського обліку.

1.11. ОБЛІК ТА АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Кузьменко Є.О.⁴,
*магістрант освітньої програми «Облік і оподаткування»,
Сумський національний аграрний університет*

В сучасних умовах економічного стану суспільства аналіз та управління дебіторською заборгованістю позиціонуються провідними факторами забезпечення фінансової стійкості підприємства, що пояснюється стримуванням повноцінного розвитку підприємства існуючим дефіцитом оборотних активів та кризою неплатежів.

Наявний стан аналітичного забезпечення для прийняття ефективних та обґрунтованих управлінських рішень не в повній мірі відповідає новій парадигмі управління. Крім того, існує загроза подальшого посилення негативних тенденцій у обсягах дебіторської заборгованості та виникнення такого небажаного її виду як безнадійна.

На сьогоднішній день нагальною є необхідність налагодження системи ефективного управління дебіторською заборгованістю як одного з найбільш важливих і водночас складних елементів управління оборотними активами для забезпечення фінансового оздоровлення та економічного розвитку підприємства.

В практиці фінансового менеджменту найбільш часто на підприємствах виникають проблеми пов'язані з дебіторською заборгованістю:

– відсутність інформації про терміни погашення дебіторської заборгованості;

---

⁴ Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Ткаль Я.С.

- неефективна оцінка кредитоспроможності покупців (в деяких випадках її відсутність);
- відсутність окремого відділу з управління дебіторською заборгованістю (у тому числі простроченої), що призводить до розподілу функцій аналізу дебіторською заборгованістю, отримання грошових коштів, прийняття рішення про товарне кредитування між різними підрозділами підприємства;
- відсутність автоматизованого відстеження виникнення та погашення дебіторської заборгованості;
- відсутність профілактичних заходів щодо виникнення неконтрольованих обсягів заборгованості дебіторів;
- неефективна політика управління інкасацією (погашенням) дебіторської заборгованості у зв'язку з уникненням застосування різнопланових методів рефінансування.

Чинним законодавством не ставиться обмежень стосовно обсягів реалізації продукції та контрагентів, з якими співпрацює підприємство, особливостей формування договірної, кредитної політики та політики інкасації. Тому сучасний суб'єкт господарювання приймає рішення ґрунтуючись на сформованому обсязі інформації, з огляду на ситуацію, що склалася, наявних тенденцій та перспектив подальшої співпраці з контрагентом.

Саме в таких умовах важливо відмітити зростаючу роль ефективного аналізу та управління дебіторською заборгованістю, своєчасного її повернення та проведення превентивних заходів виникнення такого її небажаного виду як безнадійна.

Істотне значення ролі та місця управління дебіторської заборгованості в загальній парадигмі управління підприємства, зумовлює постійну увагу дослідників до різних її аспектів. В результаті здійсненого аналізу літературних джерел, з'ясовано, що науковцями досліджуються наступні питання:

- оптимізація дебіторської заборгованості підприємств за критерієм можливості отримання від неї доходів та витрат [4, с. 99; 3, с. 48];
- складові елементів політики фінансового менеджменту підприємств,

зокрема управління дебіторською заборгованістю [6, с. 17; 13, с. 128–131];

- обґрунтування ліміту позики кредитора при комерційному кредитуванні [10, с. 178; 9, с. 125];

- природний рівень дебіторської заборгованості (розраховується з тих міркувань, що її рівень не повинен позначатися на нормальному функціонуванні підприємства, бути природним у тому плані, що менший рівень не можливий, а більший – економічно недоцільний) [5, с. 24];

- прогнозна оцінка обсягу реалізації продукції підприємства на умовах комерційного (товарного) кредиту та відповідної простроченої дебіторської заборгованості з врахуванням кількості днів прострочки платежу [14].

На думку провідних західних економістів Ю. Бріггема та Л. Гапенски, процес управління дебіторською заборгованістю розпочинається з вирішення питання про надання чи відмову в наданні кредиту покупцю. Крім того, найбільш ефективною вважається така кредитна політика, яка максимізує чисті грошові надходження за певний період, що компенсують ризик, який бере на себе фірма.

Деякими авторами проводяться дослідження стосовно визначення допустимого періоду прострочки та пропонується використовувати медіанний метод (наприклад, у випадку, коли термін прострочки по 7 дебіторам складає 2, 4, 7, 10, 15, 20, 25 днів, середнім строком буде вважатися 10 днів). Сучасними умовами господарювання висуваються більш жорсткі критерії оцінювання допустимого періоду прострочки, які повинні базуватися на регламентованих вимогах та розглядатися для кожного окремого випадку. Зазначений підхід забезпечить зменшення ризику прострочки платежу та страхування від виникнення безнадійних боргів.

Для проведення аналізу дебіторської заборгованості в процесі управління підприємством доцільно поділяти формування політики управління дебіторською заборгованістю на перелік етапів (рис. 1).

Загалом система управління дебіторською заборгованістю передбачає існування двох підсистем: підсистеми управління кредитною політикою та

підсистеми, що охоплює комплекс заходів, які спрямовані на зниження ризику виникнення простроченої та уникнення безнадійної дебіторської заборгованості. Формування системи управління дебіторської заборгованості доцільно здійснювати за етапами відображеними на рис. 2.

Детальніше зупинимося на тих етапах, що не достатньо розкриті сучасними дослідниками у сфері фінансового менеджменту. В науковій літературі упускається момент, коли необхідно провести організаційні заходи стосовно управління дебіторською заборгованістю. Проте організація є тим процесом, який направлений на найбільш оптимальне сполучення ресурсів – матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, вдале поєднання всіх видів ресурсів та їх раціональне використання.

Процес управління дебіторською заборгованістю доцільно розпочинати з створення робочої групи (комісії) з управління дебіторською заборгованістю (у разі відсутності окремо діючого відділу з управління дебіторською заборгованістю). Крім того, на даному етапі, слід обумовити заходи щодо стимулювання персоналу за обґрунтовані рішення, професіоналізм у роботі та системи штрафних санкцій у випадку невиконання або недобросовісного виконання своїх обов'язків, що призвели до виникнення безнадійних боргів.

Мотивація працівників є одним із моральних чинників, що направляє на прийняття рішень та підкріплення їх наказами, інструкціями, вказівками з приводу використання живої праці та матеріальних ресурсів, передбачає підпорядкування та субординацію між членами колективу.

Через мотивацію апарат управління узгоджує дії всіх працівників підприємства з метою досягнення тактичних та стратегічних завдань та загальної мети підприємства. На другому етапі формування системи управління дебіторською заборгованістю повинна бути здійснена обґрунтована класифікація, що визначає не лише її економічну сутність, а й надає можливість подальшого управління нею. Підґрунтям здійснення ефективного аналізу для управління дебіторською заборгованістю є дослідження факторів, що впливають на її формування та інкасацію та з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між

ними.

Виходячи з зазначеного, одним з важливих етапів системи управління дебіторської заборгованості є систематизація факторів, що дають можливість отримання повної характеристики дебіторської заборгованості у процесі її аналізу.

Оскільки на величину дебіторської заборгованості впливає велика кількість різноманітних факторів, їх доцільно умовно розподілити на внутрішні (залежать від професійних навичок персоналу підприємства управляти дебіторською заборгованістю) та зовнішні (не залежать від організації діяльності на підприємстві та обмежити їх вплив досить складно) (рис. 3).

Рис. 1. Систематизація наукових досліджень у сфері формування політики управління дебіторською заборгованістю

Джерело: узагальнено автором

Управління досягає мети суб'єкта господарювання через персонал, тому система мотивації працівників.

Рис. 2. Етапи формування системи управління дебіторською заборгованістю

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Рис. 3 вказує, що основним внутрішнім фактором, який впливає на виникнення дебіторської заборгованості підприємств є кредитна політика.

Рис. 3. Фактори, що впливають на формування та інкасацію дебіторської заборгованості

Джерело: узагальнено автором

Обсяг існуючої дебіторської заборгованості доцільно досліджувати різносторонньо, проте, в більшості випадків ігнорується проведення комплексного фінансового аналізу, що в перспективі є джерелом прийняття ефективних управлінських рішень. Економічний аналіз не повинен розглядатися відокремлено від системи управління підприємством.

Система управління підприємством базується на застосуванні комплексного підходу з метою розробки варіантів управлінських рішень для забезпечення стабільного економічного розвитку суб'єкта господарювання. Таким чином, на четвертому етапі здійснюється аналітичне дослідження дебіторської заборгованості за переліком напрямків.

В сучасній практиці менеджменту важливе місце при здійсненні управління дебіторської заборгованості відводиться вибору форм рефінансування, оскільки обґрунтоване прийняття рішення про систему рефінансування надає можливість швидкого трансформування дебіторської заборгованості в грошові кошти та тим самим сприяє покращенню показників фінансового стану підприємства.

Вибір методу рефінансування повинен здійснюватися з дотриманням наступних правил, а саме: витрати на рефінансування не повинні перевищувати:

- вартості короткострокових кредитів;
- очікуваного прибутку від використання вивільнених коштів у господарський кругообіг;
- інфляційних втрат у випадку затримки платежу.

Вітчизняними підприємствами останнім часом широко використовуються операції факторингу, мало застосовується форфейтинг та облік (дисконтування) векселів і зовсім не приділяється увага можливості використання перспективних способів рефінансування, що набули поширення в розвинутих зарубіжних країнах та користуються там великою популярністю, таких як сек'юритизація активів.

Виходячи із зазначеного та на основі синтезу досягнень зарубіжних країн, обґрунтовано переваги та окреслено перспективи використання у господарській діяльності сек'юритизації дебіторської заборгованості як перспективного

методу рефінансування.

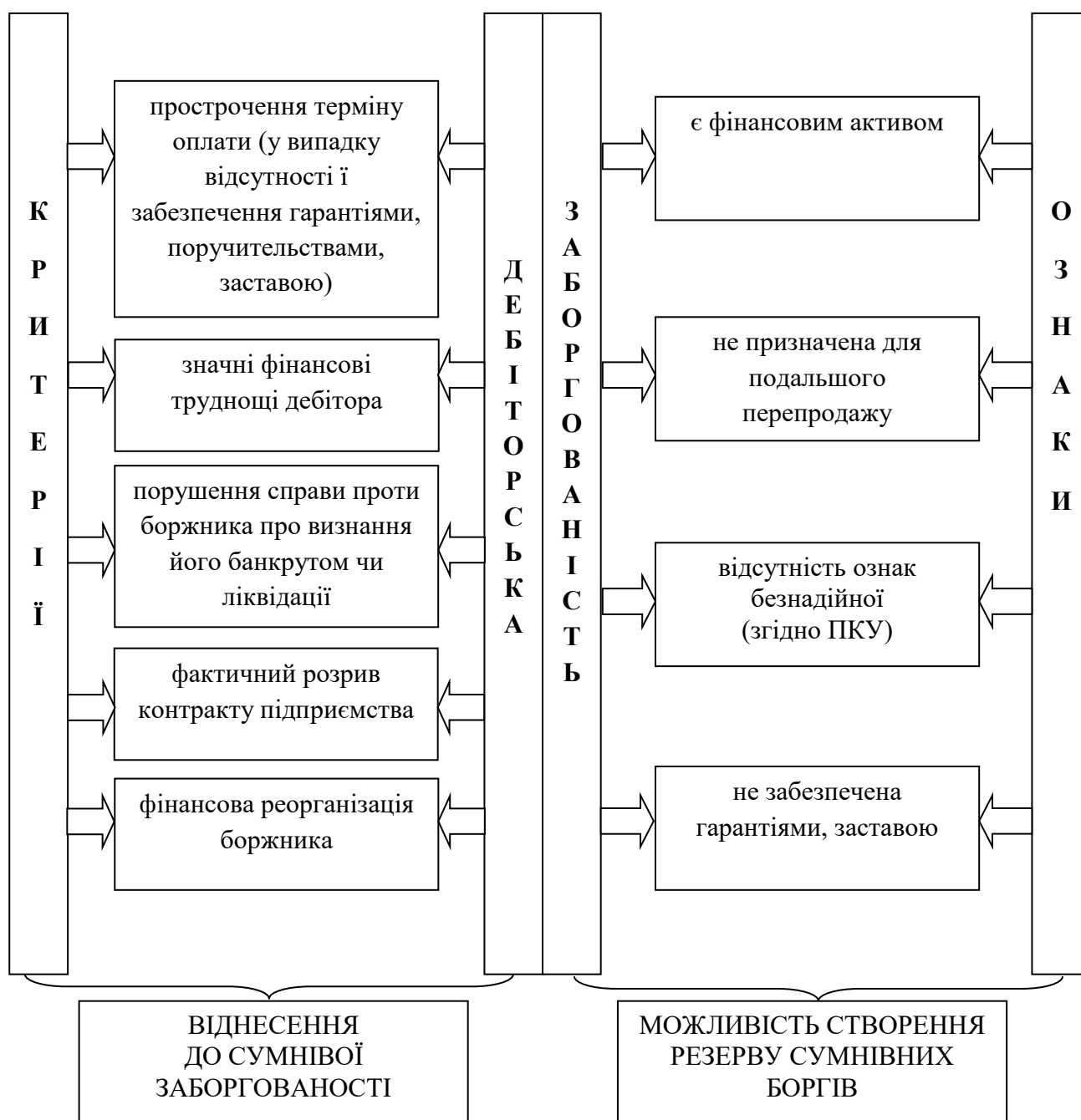
В окремий етап управління дебіторською заборгованістю в процесі аналізу доцільно виділяти управління простроченою заборгованістю, оскільки в умовах невизначеності саме даному виду необхідно приділяти значну увагу та постійний контроль з боку управлінців.

Вітчизняною методологією обліку передбачається нарахування резерву сумнівних боргів за дебіторською заборгованістю, стосовно якої існують сумніви у погашенні, проте відсутність ознак та системи критеріїв значно ускладнює обґрунтоване прийняття рішення про нарахування резерву сумнівних боргів. Виходячи із зазначеного, запропоновано використовувати визначений перелік критеріїв сумнівності та ознак, що притаманні дебіторській заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) та є свідченням про можливість створення резерву сумнівних боргів (рис. 4).

В сучасних умовах господарювання на етапі управління дебіторською заборгованістю «Формування етапів інкасації дебіторської заборгованості» доцільно розробляти алгоритм аналізу для прийняття рішення про віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної та її списання (за рахунок раніше сформованого резерву або на інші операційні витрати).

Підсумковий етап управління дебіторської заборгованості полягає у формування системи її моніторингу, яка проводиться для пошуку тенденцій і закономірностей та дозволяє своєчасно виявити прихований потенціал у системі управління та який зосереджений, в першу чергу, на контролі за рівнем дебіторської заборгованості, відношенні дебіторської заборгованості до обсягу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і термінах погашення дебіторської заборгованості. Крім того, моніторинг дебіторської заборгованості повинен забезпечити існування оперативної інформаційної системи для запобігання прострочення терміну платежу та виникнення безнадійної дебіторської заборгованості шляхом прийняття своєчасних заходів. Основним результатом та підтвердженням ефективного формування системи моніторингу дебіторської заборгованості на підприємстві є можливість прийняття

управлінських рішень щодо товарного кредиту та виявлення його впливу на фінансовий стан підприємства.

Рис. 4. Критерії сумнівності та ознаки, що є свідченням про можливість створення резерву сумнівних боргів

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Таким чином, для досягнення основної мети аналізу для управління дебіторською заборгованістю необхідно вдало поєднати два процеси –

збільшення обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та зменшення дебіторської заборгованості зі статусом безнадійна.

1.12. АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗРАХУНКІВ З ПІДЗВІТНИМИ ОСОБАМИ

Гриценко А.В.⁵,
магістрант освітньої програми «Облік і оподаткування»,
Сумський національний аграрний університет

У господарсько-фінансовій діяльності підприємства є операції які широко пов'язані з купівлею товарно-матеріальних цінностей, оплатою послуг за готівковий розрахунок, поїздкою у відрядження працівників та інше, для яких необхідне витрачання грошових коштів підзвітними особами.

Облік розрахунків з підзвітними особами охоплює більш широку ділянку робіт, пов'язаних з обліком розрахунків з дебіторами та кредиторами підприємства. Методика та організація розрахунків у діяльності підприємства має особливості, які пов'язані з поняттям підзвітних осіб та авансів, виданих підзвіт.

Раціональна організація розрахунків з підзвітними особами сприяє зміцненню розрахункової дисципліни, підвищенню відповідальності підприємств за дотримання розрахунків, скороченню дебіторської і кредиторської заборгованості, прискоренню оборотності оборотних засобів підприємств і організацій. Внаслідок цього поліпшується фінансовий стан підприємств і організацій. Це особливо актуально в сучасних ринкових умовах, оскільки грошова стадія кругообігу коштів відіграє величезну роль у житті підприємства будь-якої форми власності.

---

⁵ Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Гаркуша С.А.

Основними завданнями бухгалтерського обліку розрахунків з підзвітними особами є:

- своєчасне, повне, достовірне відображення на рахунках бухгалтерського обліку фактичних витрат на відрядження;
- документальна обґрунтованість використання підзвітних сум і обґрунтованість включення до складу витрат;
- контроль за економним та раціональним використанням грошових коштів на господарсько–операційні цілі.

Бухгалтерський облік з підзвітними особами має свої особливості, охоплює масу інформації і велике коло бухгалтерської документації. Тому забезпечення повного, своєчасного та в межах нормативно-правових актів документування операцій з обліку розрахунків з підзвітними особами – запорука дотримання норм облікової політики підприємства та достовірності даних обліку і звітності щодо обліку розрахунків з підзвітними особами.

Серед розрахункових операцій особливе місце займають розрахунки з підзвітними особами, які є на кожному підприємстві, незалежно від форми власності та галузі діяльності. Оскільки, операції по розрахунках з підзвітними особами, відображаються і в податковому, і в фінансовому обліку, то на них необхідно звернути особливу увагу. Щодо фінансового обліку - усі суми, які витрачені підзвітною особою і затверджені керівником включаються до витрат підприємства.

Проблеми обліку розрахункових операцій досліджуються широким колом науковців та практиків, таких як М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, М.Я. Дем'яненко, А.М. Кадацька, Г.Г. Кірейцев, М.Ф. Огійчук, В.Я. Плаксієнко, О.Р. Самарченко, В.В. Сопко, Т.Є. Сушальська, Н.М. Ткаченко, О.А. Ткаченко та інші. Проте майже всі вони розглядають проблеми розрахункового характеру загалом або акцентують увагу лише на розрахунках із дебіторами (в тому числі з підзвітними особами) та кредиторами. На нашу думку, потребує особливої уваги процес організації та ведення обліку розрахунків із підзвітними особами, а саме аспект відображення у витратах підприємства витрат на користування

послугами таксі, який включає в себе аналіз чинних нормативно-правових документів

Досліджуючи питання відображення в обліку, підзвітних сум та коштів, наданих на відрядження Кадацька А.М. та Пташнік О.С. [1] звертають увагу на проблему невідповідності суті та назви субрахунку 372, про що свідчить і чинна назва авансового звіту та відсутність офіційного визначення терміну «підзвітна особа» та пропонують змінити його назву на «Розрахунки з підзвітними особами та за відрядженнями». А вже безпосередньо в процесі обліку на кожному підприємстві відкривати рахунки 4-го порядку. Кількість та назва цих рахунків залежить від виду діяльності підприємства, його розмірів і чисельності підзвітних осіб. Для прикладу пропонують такі рахунки: – 3721 «Розрахунки з підзвітними особами»; – 3722 «Розрахунки за відрядженнями».

В свою чергу Лісна І.В. [2] також піднімає питання щодо удосконалення аналітичного обліку витрат на відрядження через використання субрахунків 4-го порядку до рахунків витрат в ролі ідентифікаторів при автоматизації обліково-аналітичних робіт на всіх стадіях управління.

Підзвітними особами є працівники підприємства, які отримали грошові кошти (аванс) у підзвіт для здійснення майбутніх господарських витрат, а також на службові відрядження згідно розпорядження керівника підприємства. Після того як підзвітна особа отримала грошові кошти, вона вступає із підприємством у юридичні відносини, в результаті чого у неї з'являються додаткові права та обов'язки по відношенню до підприємства.

Грошові кошти під звіт, в обмежених розмірах, видають на покриття витрат на відрядження, придбання різних матеріальних цінностей, дрібні господарські, поштові та інші витрати. Проте підзвітна особа повинна дотримуватися діючих норм з регулюванням готівкового обігу. Аванс видається в сумі, яка потрібна не для здійснення заходів які заплановані, і тільки в тому випадку, коли вона не має заборгованості по раніше виданих сумах. Аванс видається на підставі видаткового касового ордера або платіжної відомості,

якщо видають гроші кошти одночасно декільком особам. Аванс підзвітна особа має право витратити лише на ті цілі, для яких він виданий.

Облік руху грошових коштів у підзвітних особі на підприємстві здійснюється на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами», з використанням субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами». По дебету субрахунку відображаються суми, видані працівникам підприємства під звіт. По кредиту списання виданих у підзвіт грошових коштів – згідно з авансовими звітами.

Аналітичний облік витрат по розрахунках з підзвітними особами ведеться окремо по кожній авансовій видачі позиційним способом. Він ведеться за субрахунками третього порядку, наприклад В. Пантелєєв рекомендує такі субрахунки: 3721 «Розрахунки з підзвітними особами за службовими відрядженнями у національній валюті», 3722 «Розрахунки з підзвітними особами за відрядженнями в іноземній валюті», 3723 «Розрахунки за витратами на господарські потреби» та інші [1].

Субрахунок 372 активно-пасивний рахунок. Сальдо рахунку може бути як дебетовим та і кредитовим. Такі показники відображаються у балансі розгорнуто: дебетове сальдо – в складі оборотних активів, кредитове сальдо – в складі зобов'язань підприємства. Дебетове сальдо вказує на залишки одержаних підзвіт авансів, по яких ще не було подано звіти (заборгованість підзвітних осіб перед підприємством). Кредитове сальдо відображає заборгованість підприємства підзвітній особі після подання нею авансового звіту, якщо документально підтверджені витрати підзвітної особи перевищують виданий їй раніше аванс.

Грошовий аванс виданий підзвітній особі з каси підприємства спричиняє збільшення дебіторської заборгованості підприємства. Організаційно-методичні положення щодо обліку оприбуткування матеріальних цінностей, придбаних за рахунок грошових коштів, виданих підзвіт на адміністративно-господарські потреби, викладені в П(С)БО 9 «Запаси» та П(С)БО 16 «Витрати».

Витрати на придбання товарно-матеріальних цінностей підзвітною особою та оплату службових відряджень відображаються у складі витрат того періоду, в якому вони були виконані. За розрахунками з підзвітною особою відображення витрат подають в бухгалтерію у вигляді авансового звіту.

Про те безпосередньо видачу грошей під звіт можна проводити із каси підприємства, за грошовим чеком з поточного або валютного рахунку підприємства, грошовим переказом через органи зв'язку у місце знаходження підзвітної особи, за допомогою гарантованого платіжного доручення через банк, а також за рахунок виручки, отриманої від реалізації товарів (робіт, послуг) [3, с. 129].

Нормативними документами, якими слід керуватися для правильного ведення обліку розрахунків з підзвітними особами такі: Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон від 13 березня 1998 р. № 59, Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження форми Звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт та Порядку його складання» від 28 вересня 2015 р. № 841, Постановою КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» від 02 лютого 2011 р. № 98.

Витрати на найм житлового приміщення, на побутові послуги, транспортні та інші витрати – керівник підприємства може встановити додаткові обмеження щодо сум та цілей використання, наданих на відрядження. Вони затверджуються наказом керівника підприємства. Підприємство, що відряджає працівника, зобов'язане ознайомити його з кошторисом витрат (або з довідкою розрахунком на виданий аванс, складеною за довільною формою), а також з вимогами нормативно-правових актів стосовно звітування про використання коштів, виданих на відрядження [7].

Залишок коштів понад суму, витрачену згідно із звітом про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт, підлягає поверненню працівником

до каси або зарахуванню на відповідний рахунок підприємства, установи, організації, що їх видали (у разі відрядження за кордон – у грошових одиницях, в яких було видано аванс), у встановленому законодавством порядку.

Строк відрядження визначається керівником, але не може перевищувати в межах України 30 календарних днів, за кордон – 60 календарних днів.

Окремі аспекти оподаткування коштів, наданих на відрядження і не повернутих у встановлений строк або надміру витрачених, встановлено підпунктом 170.9.1 пункту 170.9 статті 170 розділу IV Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [5].

Згідно пп. 170.9.1 ПКУ для працівників підприємств усіх форм власності (крім державних службовців та осіб, які направляються у відрядження підприємствами, що повністю або частково утримуються за рахунок бюджетних коштів), витрати, не підтверджені документально, на харчування та фінансування інших власних потреб фізичної особи (добові витрати) у межах України складають 0,1 розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, в розрахунку за кожен календарний день. За кордон розмір складає 0,75 розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, в розрахунку за кожен календарний день. Добові витрати відшкодовуються в єдиній сумі незалежно від статусу населеного пункту.

Підзвітні особи зобов'язані подати до бухгалтерії підприємства Звіт про використання коштів, наданих на відрядження або під звіт про витрачання одержаних сум та залишок готівки чеку не використали.

Фізична особа, яка отримала кошти, заповнює всі графи звіту, крім: «Звіт перевірено», «Залишок унесений (перевитрата видана) в сумі за касовим ордером», кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку, розрахунку суми утриманого податку за несвоєчасно повернуті витрачені кошти на відрядження або під звіт, які заповнюються особою, яка надала такі кошти. Графу «Звіт затверджено» підписує керівник (податковий агент) [8].

Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт, подається за встановленою формою, до закінчення п'ятого банківського дня, що настає за днем, у якому платник податку:

а) завершує таке відрядження;

б) завершує виконання окремої цивільно-правової дії за дорученням та за рахунок податкового агента платника податку, що надав кошти під звіт.

Будь-які витрати на відрядження не включаються до оподаткованого доходу платника податку за наявності документів, що підтверджують зв'язок такого відрядження з господарською діяльністю роботодавця/сторони, що відряджає [5].

Якщо платник податку не повертає суми надміру витрачених коштів протягом звітного місяця, на який припадає граничний строк (до закінчення третього або п'ятого, а в окремих випадках десятого чи двадцятого банківського дня, що настає за днем, у якому платник податку завершує відрядження або завершує виконання окремої цивільно-правової дії за дорученням та за рахунок податкового агента платника податку, що надав кошти під звіт), то така сума підлягає оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб відповідно до пункту 167.1 статті 167 розділу IV ПКУ за рахунок будь-якого оподаткованого доходу (після його оподаткування) за відповідний місяць. У разі недостатності суми доходу – за рахунок оподаткованих доходів наступних звітних місяців до повної сплати суми такого податку [8].

Пунктом 170.9 ПКУ встановлено строки подання звіту, в той час як строки повернення невикористаних коштів визначено у п. 2.11 Постанови НБУ «Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні» від 29.12.2017 р. № 148: видача готівкових коштів під звіт на закупівлю сільськогосподарської продукції та заготівлю вторинної сировини, крім металобрухту, дозволяється на строк не більше 10 робочих днів від дня видачі готівкових коштів під звіт, а на всі інші виробничі (господарські) потреби на строк не більше двох робочих днів, включаючи день отримання готівкових коштів під звіт. Якщо підзвітній особі одночасно видана готівка як

на відрядження, так і для вирішення в цьому відрядженні виробничих (господарських) питань (у тому числі для закупівлі сільськогосподарської продукції у населення та заготівлі вторинної сировини), то строк, на який видана готівка під звіт на ці завдання, може бути продовжено до завершення терміну відрядження.

Одним із важливих завдань є подальший розвиток і вдосконалення інформаційної системи підприємства з використанням сучасних методів управління і технічних засобів. В зв'язку з новими умовами роботи роль бухгалтерського обліку повинна бути змінена, підлягати суттєвим коректуванням.

На сучасному етапі підприємствам необхідна автоматизована система обліку сучасних засобів обчислюваної техніки, яка дозволяє забезпечити:

- повне і своєчасне задоволення інформаційних потреб користувачів;
- виконання контрольних і аудиторських задач з ціллю отримання необхідної інформації про відхилення;
- отримання автоматизованим шляхом готових комп'ютерних управлінських рішень;
- аналіз і прогнозування господарсько-фінансової діяльності підприємства.

Процес введення бухгалтерського обліку на підприємстві являє собою сукупність інформаційних і контрольних-організаційних операцій. До інформаційних операцій відносяться операції збору, реєстрації, передачі збереження і обробки даних

Реформування національної системи бухгалтерського обліку здійснюється переважно на методологічно-правовому рівні. Питання прикладного характеру здебільшого залишаються поза увагою науковців.

Ефективна модель обліку розрахунків з підзвітними особами, на наш погляд, повинна включати кілька основних принципів, якими керуються при здійсненні операцій:

- готівкові кошти повинні видаватися тільки співробітникам підприємства. Заборонено видавати гроші особам, які не працюють в даній структурі;

- суми, отримані працівником не повинні перевищувати ліміт, затверджений для нього;

- перш ніж отримати нову суму в своє розпорядження, підзвітна особа зобов'язана відзвітувати по раніше отриманій сумі;

- дані розрахунки використовуються тільки в тому випадку, якщо іншим способом потрібних цілей досягти неможливо;

- керівник підприємства повинен затверджувати доцільність здійснених видаткових операцій.

- облік повинен проводитися в повному обсязі та своєчасно, всі терміни, прописані в нормативних документах повинні неухильно дотримуватися.

- головний бухгалтер підприємства повинен контролювати цільове використання підзвітних сум.

Виконання всіх правил здійснення операцій гарантує створення правильної системи їх обліку.

Отже, підзвітні особи, які знаходяться у відрядження повинні бути обізнаними із чинною законодавчо-нормативною базою, яка регулює дане питання для недопущення для перевитрат та невчасного повернення невитрачених коштів. Уміти вирішувати поточні виробничо-господарські завдання підприємства. Повинен бути гарно організований облік розрахунків з підзвітними особами в аспекті документування та відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку дозволить забезпечити достовірність та правдивість звітних показників в аспекті дебіторської заборгованості та зобов'язань підприємства перед підзвітними особами.

Для підприємств система обліку витрачання підзвітних коштів має велике значення. Правильне і чітке оформлення всіх документів, чітке дотримання

інструкцій та нормативних документів, прозорість здійснюваних операцій – це принципи, дотримання яких поставлять рівень обліку на належний рівень.

1.13. ОБЛІК ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Шинкаренко І.І.⁶,
магістрант освітньої програми «Облік і оподаткування»,
Сумський національний аграрний університет

В сучасних умовах облік готової продукції на підприємстві набуває все важливішого значення. Це зумовлює необхідність вдосконалення и знаходження шляхів для кращого обліку и точності в обліку готової продукції, тому що це від цього залежить ефективність реалізації продукції на підприємстві.

Першою сходинкою господарської діяльності та завершенням кінцевого процесу коло обігу являється облік готової продукції, тому що від цього буде залежати, який дохід підприємство буде отримуватиме в результаті реалізації готової продукції. Таким чином облік відіграє дуже важливу роль в діяльності підприємства головним чином в завершенні виробничого процесу і слугує з'єднувальною ланкою с процесом реалізації. І тому важливо отримувати точну інформацію та проводити контроль готової продукції для того, щоб надавати дані для розрахунком випущеної продукції та, щоб в подальшому підприємство отримувало позитивний прибуток.

Проаналізовано основні шляхи обліку готової продукції. Досліджено шляхи удосконалення обліку готової продукції на підприємств України. Розглянуто аспекти обліку готової продукції.

---

⁶ Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Абрахам Ю.В.

Метою теми є розглянути практичні та теоретичні аспекти обліку готової продукції.

Дану тему досліджувала велика кількість науковців і також облік готової продукції висвітлювався в їх працях:

Білухи М.Т., Бородкіна О.С., Бондара М.І., Бутинця Ф.Ф., Герасимовича А.М., Голов С.Ф., Головка В.І., Голубничої Г.П., Гури Н.О., Житної І.П., Завгороднього В.П., Коблянської О.І., Купалової Г.І., Кузмінського Ю.А., Кужельного М.В., Лінника В.Г., Ловінської Л.Г., Малюги В.І., Мисаки Г.В., Мельник Т.Г., Пантелєєва В.П., Пархоменка В.М., Сердюк В.М., Сопка В.В., Ткаченко Н.М., Шевчука В.О., Швеця В.Г. та інших. Їх розробки відрізняються спектром дослідження проблем та авторськими підходами до розуміння окремих аспектів обліку готової продукції.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо складання рахунку капіталу за інституційними секторами економіки готова продукція включає товари, що зберігаються на підприємствах, які їх виробляють і використовують для постачання іншим інституційним одиницям і які не призначені для подальшої переробки на цьому підприємстві [7].

Можна сказати, що поняття «готова продукція» має не довгу історію, тому що раніше це поняття тлумачилось, як товар і лише в сучасних умовах завдяки законодавчим документам, що діють в бухгалтерському обліку це поняття стало набувати доволі одноманітне поняття.

Поняття готова продукція в сучасності тлумачать, як продукція, яка уже пройшла всі ступені виробництва, має необхідні стандарти, укомплектована та передана для обліку та подальшої реалізації або використання на підприємстві.

Готова продукція рослинництва може не мати чіткої якісної та кількісної характеристики, але обов'язково повинна бути вартісна оцінка.

Також готова продукція рослинництва може не мати чіткої якісної та кількісної характеристики, але обов'язково повинна бути вартісна характеристику.

Визначення поняття «Готова продукція»

Науковець	Поняття
В.Г. Швець [10]	Процес реалізації готової продукції — це сукупність операцій з продажу готової продукції споживачам. У процесі реалізації натуральна форма продукту в результаті обміну набуває грошової форми. Процес тісно пов'язаний з кінцевими результатами діяльності підприємства — прибутком і його розподілом відповідно до планів відтворення.
Глібко В.М., Бушан О. П. [2, с. 112]	Готова продукція – це матеріальний результат виробничої діяльності підприємства, коли запаси набувають нової якості. Крім випуску речової продукції, підприємство може виконувати роботи для інших підприємств або надавати послуги.
Ф. Ф. Бутинець [1, с. 324]	Готовою вважається продукція, повністю завершена обробкою, укомплектована, яка пройшла необхідні випробування (перевірки). Це виріб (або напівфабрикат), послуга, робота, що пройшли всі стадії технологічної обробки на підприємстві, відповідають затвердженим стандартам або умовам договору, прийняті технічним контролем підприємства і здані на склад або замовникові – покупцеві згідно з діючим порядком прийняття продукції [3].
Ткаченко Н.М. [12, с. 671]	Готова продукція – це продукція (виріб, напівфабрикат, робота, послуга), що повністю закінчена обробкою на цьому підприємстві, пройшла всі стадії технічного випробування (якщо вимагають відповідні її особливості), приймання, укомплектування згідно з умовами договорів із замовниками і відповідає технічним умовам і стандартам, не потребує подальшої обробки на цьому підприємстві і здана на склад. Готова продукція – це матеріальний результат виробничої діяльності підприємства. Крім випуску речовинної продукції (машин, взуття, одягу, хліба, цукерок тощо), підприємство може виконувати певні роботи для інших підприємств або надавати їм послуги.
Шваб Л.І. [9, с. 23]	Готова продукція – це запаси виробів на складі, обробка яких закінчена та які пройшли випробування, приймання, укомплектовані згідно з умовами договорів із замовниками й відповідають технічним умовам і стандартам

Джерело: узагальнено автором

Обов'язковим ступенем обліку готової продукції є групування за формою, ступенем готовності та технологічною складністю та методами обробки даної продукції. Велика кількість факторів має роль в обліку готової продукції и від цього залежить чіткість кінцевої інформації.

Та ще можна виділити окрему характеристику для готової продукції рослинництва.

Продукція поділяється на просту та складну за ступенем складності її виробництва. Також вона може буду основною, супутньою або побічною.

Можна сказати, що побічна та супутня продукція майже не відрізняється, якщо порівнювати з основною.

Супутньою продукцію можна вважати, ту продукцію, яка була отримана в результаті технічного циклу з основною. Ця продукція також має відповідати всім поставленим стандартам та нормам. Супутня продукція в подальшому повинна отримати вартісну характеристику.

Побічна продукція - це продукція, яка утворюється паралельно з основною, але на відміну від супутньої не потребує додаткових витрат.

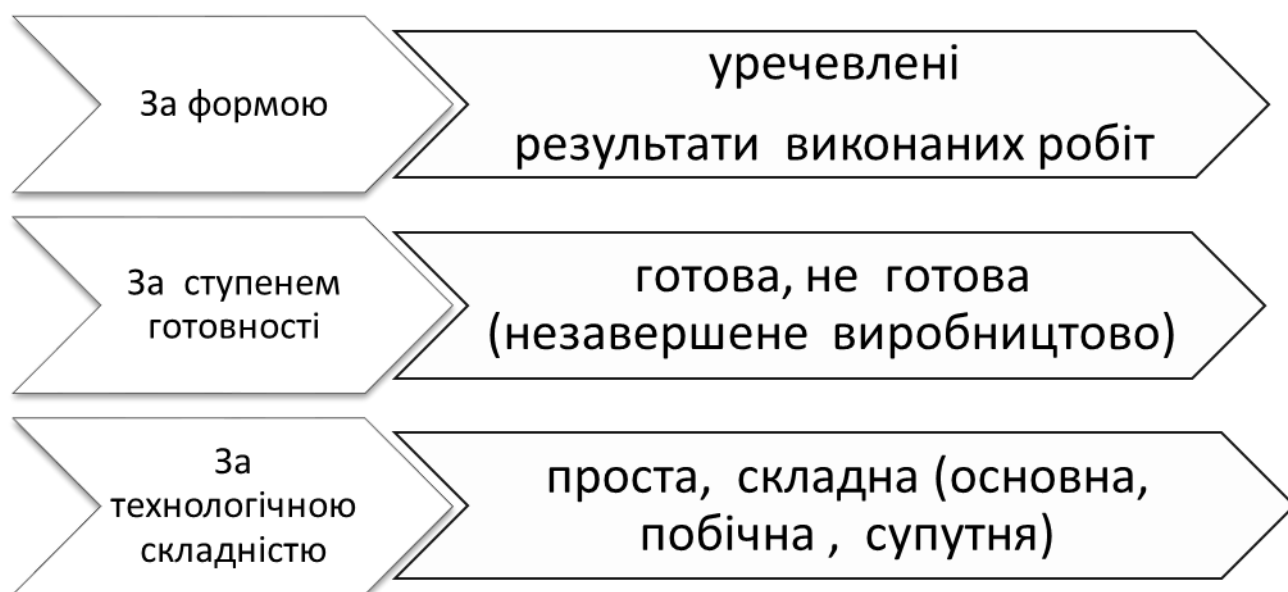
Дані поняття доцільно вважати основними характеристиками даної продукції.

В даній таблиці можна побачити групування обліку продукції за укріпленими позиціями:

- товари широко вжитку;
- основні вироби;
- вироби які виробляються за рахунок відходів;
- виконані роботи та надані послуги.

- Оцінювання готової продукції рослинництва згідно стандартам та нормам бухгалтерського обліку має проходити за фактичною собівартістю, яка визначається тільки після всіх затрат на калькулювання. За рахунок цього на підприємстві виникає щоденна потреба для обліку та руху готової продукції та визначення її вартості.

Таким чином вартісна оцінка проходить в за прийнятими на підприємстві цінами, тобто «твердими» обліковими цінами.

Рис. 1. Класифікація готової продукції за її характеристиками

Джерело: сформована автором на основі [8]

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про готову продукцію рослинництва і розкриття її у фінансовій звітності визначені П(С)БО 9 «Запаси», які затверджено Міністерством фінансів України від 20.10.1999р. №246 [5].

Методологічні основи формування в бухгалтерському обліку інформації про готову продукцію визначаються П(С)БО 9 «Запаси» та 16 «Витрати». В бухгалтерському обліку готова продукція оцінюється у відповідності до П(С)БО 9 «Запаси» за первісною вартістю, яка визначається згідно з П(С)БО 16 «Витрати».

Послуги чи надані підприємством роботи правильніше відносити, до складу виробництва та відображати на рахунку 23 «Виробництво». Підставою цьому є П(С)БО 9, яке описує, що для підприємств, витрати на виконання незакінчених робіт (послуг), щодо яких підприємством ще не визнано доходу є

незавершеним виробництвом. Також сільськогосподарські підприємства мають велику кількість доволі специфічних тверджень.

В П(С)БО 30 «Біологічні активи» зазначено, що сільськогосподарська діяльність – це процес управління біологічними перетвореннями з метою отримання сільськогосподарської продукції або додаткових біологічних активів. Доцільно буде доповнити, що біологічні перетворення – процес якісних і кількісних змін біологічних активів. Біологічні активи - це рослина або тварина, що в подальшому здатна в результаті біологічного перетворення давати с-г продукцію в результаті, якої підприємство може в подальшому отримувати прибуток, або використовувати в своїх цілях, але головною цілю економічна вигода [6].

Сільськогосподарська продукція – актив, одержаний в результаті відокремлення від біологічного активу, призначений для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання. Додаткові біологічні активи – біологічні активи, одержані в процесі біологічних перетворень.

План рахунків передбачає рахунки для ведення та відображення по відношенню до руху готової продукції. За рахунком 26 «Готова продукція» ведеться облік продукції в промисловості, а рахунок 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва» відповідає за облік готової продукції в сільському господарстві. По дебету даних рахунків відображається надходження готової продукції власного виробництва на підприємство за фактичною виробничою собівартістю або за нормативною вартістю [3].

У таблиці 2 можна побачити господарські операції щодо обліку готової продукції та її реалізації.

Рахунок 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва»:

- Продукція, яка одержана від власного рослинництва або тваринницького комплексу та призначена для реалізацію на сторону або використання і споживання самим підприємством.

- Побічна продукція та відходи [4].

Господарські операції щодо обліку готової продукції та її реалізації

Зміст господарських операцій	Кореспонденція		Сума, грн
	дебет	кредит	
1. Відображено фактичну собівартість реалізованої сільськогосподарської продукції	901	27	1600
2. Відображено витрати на виробництво продукції рослинництва	231	20, 66, 65	1600
3. Відображено виручку від реалізації продукції	361	701	2280
4. Нарахована сума податку на додану вартість	701	641	380
5. Оприбутковано готову продукцію	26	233	450
6. Відображено фактичну собівартість реалізованої продукції	901	26	450
7. Відображено виручку від реалізації готової продукції	361	701	780
8. Нарахована сума податку на додану вартість	701	641	130
9. Надійшли кошти на розрахунковий рахунок покупця	311	361	780
10. Відображено фактичну собівартість робіт (послуг) по завершенню їх виконання	903	23	800
11. Відображено виручку від виконаних робіт (послуг)	361	703	1200

Джерело: сформована автором на основі [8]

Дана таблиця є підтвердженням, що виконані роботи (надані послуги) не являються готовою продукцією та можна сказати, що це є діями

виконавця для задоволення потреб замовника тим самим вносячи корективи в об'єкт.

Виходячи з вище приведеного матеріалу можна вважати, що обговорювана категорія може характеризуватися з різних сторін та різних точок зору. Це поняття має мати більш глибоке уточнення з погляду системності визначення та практичного використання.

Також існує багато проблем в організації обліку, зокрема в Україні. Основні проблеми можна виокремити:

- Мала кількість підприємств, які мають доступ до глобальної мережі;
- незначна кількість власників кредитних карток;
- фізично і морально застарілі інформаційні системи;
- різноманітний набір програм та окремих автоматизованих робочих місць не в змозі забезпечити керівників оперативною й чіткою інформацією, що буде слугувати для прийняття управлінських рішень.

І тому я хотів би запропонувати для вирішення даних проблем в обліку готової продукції сільського господарства:

- Розширити застосування використанням ЕОМ та програмного забезпечення. Програмне забезпечення спеціально розроблене для конкретної галузі чи сфери діяльності;
- Ведення бухгалтерського обліку повинно вестися чітко чинного законодавства;

Одним із найважливіших є виділення державних асигнувань на комп'ютеризацію та автоматизацію обліку у бюджетних установах. На мою думку це слугуватиме подальшому розвитку та спрощенню обліку готової продукції.

Можна зробити певні висновки і констатувати, що облік готової продукції є дуже важливою ланкою на підприємстві, тому що від обліку залежить подальша економічна вигода підприємства. І також дослідження підтверджують важливість розуміння сутності категорії «готова продукція»,

оскільки вона займає вагому частку в структурі оборотного капіталу підприємств.

Бухгалтерський облік в Україні розвивається стрімко запровадження в більшість підприємств програмного забезпечення стане позитивним фактором який буде слугувати для поліпшення чіткості отримання інформації а також оперативності її отримання для того, щоб керівництво мало можливість приймати управлінські рішення, якомога швидше.

Але організація обліку сільськогосподарської продукції є однією з основних проблем бухгалтерського обліку. Недосконалість законодавчої бази, недостатнє забезпечення автоматизації обліку, недостатня кваліфікація працівників негативно впливають на господарську діяльність підприємства. Таким чином вирішення вище зазначених проблем сприятиме розвитку сільськогосподарського підприємства.

1.14. ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

*Вакуленко Я.С.⁷,
магістрант освітньої програми «Облік і оподаткування»,
Сумський національний аграрний університет*

У період трансформації бюджетних відносин виникає потреба у зміні підходів до фінансування послуг, які надаються державою суспільству. Постійно зростаючі людські потреби при обмежених фінансових ресурсах суттєво активізували питання збалансованого, цільового та ефективного їх використання. У зв'язку зі схваленням Кабінетом Міністрів України Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року уніфікація та модернізація обліку в

---

⁷ Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Ткаль Я.С.

бюджетних установах перебуває на етапі розроблення. Реформування бюджетної сфери стосується порядку ведення обліку, подання звітної інформації, системи контролю за використанням фінансових ресурсів. Саме тому розвиток теорії і практики обліку та контролю за такими ресурсами у бюджетних установах, проблематика забезпечення самодостатності бюджетів різних рівнів та удосконалення економіко-правових відносин у функціонуванні бюджетної системи набувають особливої актуальності.

З метою підвищення якості, повноти та достовірності даних фінансової звітності, на основі яких приймаються управлінські рішення у сфері державних фінансів, доречним є пошук нових науково-методичних підходів до вдосконалення організаційного та функціонального механізмів управління, формування та використання фінансових ресурсів бюджетних установ. Важливо також чітко обґрунтувати напрями удосконалення обліку таких ресурсів для своєчасного запровадження інформаційно-аналітичних систем, що дасть змогу на практиці відслідкувати стан бухгалтерських рахунків, здійснювати контроль витрат, їх цільове призначення, а також оперативно формувати фінансову звітність.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад і методичних підходів до вирішення проблем обліку фінансових ресурсів та здійснення контролю в бюджетних установах зробили В. Александров, П. Атамас, А. Бабич, В. Базилевич, І. Бенько, М. Білуха, М. Бутинець, О. Василик, І. Волохова, Л. Гуцаленко, Р. Джога, Дорошенко, О. Жадан, З.-М. Задорожний, А. Заросило, Є. Калюга, О. Кириленко, М. Коцупатрій, В. Лемішовський, М. Лучко, В. Метелиця, К. Назарова, Т. Писаренко, С. Свірко, В. Сопко, В. Стефанюк, Н. Хорунжак.

На практиці недостатньо розкритими залишаються теоретичні та практичні питання щодо обліку використання фінансових ресурсів у бюджетних установах, нових науково-практичних впроваджень потребують правові, організаційні, методичні, прикладні аспекти контролю за формуванням і

раціональним використанням фінансових ресурсів, що й визначає актуальність дослідження.

Бюджетні установи як учасники господарських відносин відносяться до організацій некомерційного характеру, оскільки отримання ними прибутку – не основна мета їх діяльності. Контроль за використанням фінансових ресурсів бюджетних установ потребує належного інформаційного забезпечення, оскільки інформація у разі відсутності, недостатності чи недостовірності може негативно вплинути на результати дій. Окремі елементи інформаційного та методичного забезпечення контролю саме в бюджетних установах потребують більш детального розгляду, зважаючи на останні тенденції у сфері державного контролю та інформаційних технологій.

Диференціація зовнішнього та внутрішнього контролю за використанням фінансових ресурсів у бюджетній установі залежить від функцій управління, які вона забезпечує інформацією, при цьому виділяється попередній, оперативний і підсумковий контроль. Так, процедурою зовнішнього та внутрішнього контролю за використанням фінансових ресурсів у бюджетній установі передбачено проведення попереднього контролю безпосередньо напередодні господарської операції бюджетної установи, причому це пов'язано з оцінкою ймовірних результатів її здійснення. Відповідно до завдань попереднього контролю за використанням фінансових ресурсів у бюджетних установах методика зовнішнього контролю та внутрішнього контролю на цьому етапі передбачає визначення та оцінку гіпотетичних відхилень обраних параметрів фінансових ресурсів як об'єкта зовнішнього та внутрішнього контролю внаслідок здійснення конкретної господарської операції бюджетної установи. Враховуючи результати попереднього контролю відхилень у співвідношенні фактичних та касових видатків бюджетних установ, здійснюється зовнішній та внутрішній контроль, а також прийняття рішень про доцільність та правомірність окремих господарських операцій бюджетних установ щодо формування та використання фінансових ресурсів.

Фінансові ресурси для здійснення кошторисного фінансування бюджетних установ мобілізуються через бюджетне фінансування та самофінансування. Мобілізовані фінансові ресурси об'єднуються та витрачаються для задоволення суспільних потреб.

Кошторисне фінансування як метод фінансового забезпечення бюджетних установ має переваги і недоліки (рис. 1).

Серед переваг кошторисного фінансування бюджетних установ – забезпечення балансу доходів та видатків кошторису таких установ, тобто фінансування запланованих витрат відбувається в повному обсязі.

Кошторисне фінансування бюджетних установ передбачає жорсткий і постійний контроль за використанням фінансових ресурсів. Обґрунтовані показники кошторису є орієнтиром для формування норм видатків, що, безумовно, сприяє дієвості та надійності контролю.

Рис. 1. Переваги та недоліки кошторисного фінансування бюджетних установ

Джерело: узагальнено автором

Досліджено, що логічна реалізація елементів ілюстрації зовнішнього та внутрішнього контролю використання фінансових ресурсів бюджетних установ спрямована на досягнення поставленої мети контролю (рис. 2).

Зокрема, сформульовані мета і завдання зовнішнього та внутрішнього контролю описують:

– об'єкти зовнішнього та внутрішнього контролю, якими є обсяг формування та використання фінансових ресурсів бюджетних установ, а також чинники впливу на використання цих ресурсів;

– суб'єкти зовнішнього та внутрішнього контролю, якими є вищі посадові особи, фінансово-економічні служби, керівництво функціональних і структурних підрозділів бюджетних установ та органи державного управління України.

Рис. 2. Відображення організаційно-інформаційних складових зовнішнього та внутрішнього контролю використання фінансових ресурсів бюджетних установ

Джерело: узагальнено автором

Внутрішній аудит у державному секторі економіки – діяльність з надання незалежних та об'єктивних гарантій (забезпечення впевненості в межах розумного у досягненні органами державного і комунального сектору мети та

функціонуванні системи управління у спосіб, який максимально знижує ризик шахрайства, марнотратства, допущення помилок чи нерентабельності) і консультацій.

Для впровадження внутрішнього аудиту використання фінансових ресурсів бюджетних установ необхідно представити основні елементи його системи (рис. 3).

Організаційно-методичний підхід до проведення аудиту використання фінансових ресурсів у бюджетній установі має передбачати оцінку за орієнтовними напрямками адаптивної методики. Методика проведення аудиту використання фінансових ресурсів за вибраними напрямками може бути доповненою та зміненою з урахуванням регіональних та галузевих особливостей у бюджетній сфері.

Рис. 3. Основні елементи системи внутрішнього аудиту використання фінансових ресурсів у бюджетних установах

Джерело: узагальнено автором

Аудит використання фінансових ресурсів у бюджетних установах має проводитися для встановлення рівня ефективності виконання кошторису бюджетною установою і надання рекомендацій для поліпшення результатів використання фінансових ресурсів з одночасним аналізом причин досягнення або недосягнення запланованих результатів. Оцінка ефективності використання фінансових ресурсів має передбачати застосування відносних показників, базуючись на системі звітності про кошторисне фінансування бюджетних установ протягом звітного періоду.

У сучасних суспільно-економічних умовах фінансові ресурси бюджетних установ відіграють важливу роль для держави, адже від їх належного використання прямо залежить успішне функціонування бюджетних установ, а отже, й досягнення соціальних, культурних, освітніх, наукових цілей та задоволення інших суспільних благ. Фінансовими ресурсами бюджетних установ слід розуміти ресурси у грошовій формі, що були виділені з бюджетів різного рівня, а також мобілізовані з різних джерел для здійснення діяльності та досягнення суспільно-корисних цілей. Таке тлумачення фінансових ресурсів бюджетних установ враховує їх економічну сутність, а також основні джерела та напрями використання. Теоретичне підґрунтя обліку та контролю за операціями з використання фінансових ресурсів у бюджетних установах полягає у чіткому визначенні його сутності, мети, завдань, предметів, об'єктів, суб'єктів, методів та принципів проведення.

РОЗДІЛ 2.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. КООПЕРАТИВ ЯК ФОРМА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сухоставець А.І.

к.е.н., доцент кафедри економіки,

Сумський національний аграрний університет

Малік Л.М.

к.е.н., старший науковий співробітник,

ННЦ Інститут аграрної економіки

Сучасний світ характеризується економічною, соціальною та політичною нестабільністю, яка спонукає до дослідження нових форм та методів підприємницької діяльності, що є нагальним та актуальним в теперішній час. Це пов'язано з тим, що сприяння несправедливого відношення до бізнесу є однією з найбільш серйозних причин нестабільності в багатьох суспільствах, включаючи розвиваючі країни з нестабільними політичними режимами.

Аналізуючи різні форми підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки, на нашу думку, необхідно звернути увагу на такий вид як кооператив. На сьогоднішній момент в Україні досить активно просуваються програми, які направлені на розвиток кооперативів, проходить процес вдосконалення законодавства, міжнародні організації та донори направляють свою діяльність та кошти на розвиток цих процесів. Тому існує необхідність у детальному опрацюванні цієї тематики та розробці пропозицій щодо подальших напрямів розвитку даного напрямку підприємницької діяльності.

Питання дослідження функціонування кооперативів знайшли відображення в працях багатьох закордонних та вітчизняних економістів, а саме; Драбовського А. [1], Загнітко О. [2], Зіновчука В. [3], Коверзнев В. [4],

Маліка М. [5, 6], Малиги В. [2], Мосійчук Н. [7], Пажитнов К. [8], Пантелеймоненко А. [9], Соболев А. [10], Терехова А. [11], Туган-Барановського [12] М., Штанделея Е. [13] та ін.

Кооператив як вид підприємницької діяльності базується на принципах, що розроблені ІСА («International Co-operative Alliance»). Міжнародний кооперативний альянс це неурядова міжнародна організація, яка об'єднує національні, регіональні союзи й федерації кооперативів, головним чином споживчих, кредитних і сільськогосподарських, яка представляє кооперативний рух по всьому світу.

Міжнародний кооперативний альянс на засіданні в м. Манчестер, Великобританія 23 вересня 1995 року затвердив сім основних принципів кооперації [14]:

Перший принцип. Добровільне і відкрите членство. Кооперативи є добровільними організаціями, відкритими для всіх осіб, які можуть використовувати їх послуги і готові взяти на себе всі пов'язані з членством обов'язки без дискримінації за гендерними, соціальним, расовими, політичними або релігійними ознаками.

Другий принцип. Демократичний контроль з боку членів. Кооперативи - це демократичні організації, контрольовані їхніми членами, які беруть активну участь у розробці політики та прийнятті рішень. Чоловіки і жінки, які виконують функції виборних представників, звітують перед членами кооперативів. У первинних кооперативах члени мають рівне право голосу (один член - один голос); кооперативи на всіх рівнях також організовуються на демократичній основі [14].

Третій принцип. Участь членів в економічній діяльності. Основний капітал кооперативу формується з рівних внесків його членів під демократичним контролем. Хоча б частина такого капіталу є, як правило, загальною власністю кооперативу. Однією з умов членства в кооперативі є відсутність компенсації або обмежений розмір компенсації, що отримується членами від внесеного капіталу. Члени кооперативу виділяють одержуваний прибуток для досягнення

однієї або всіх з наступних цілей: розвиток кооперативу, можливо, шляхом створення резервів, хоча б частина яких є неподільною; розподіл доходів серед членів пропорційно їх операціям з кооперативом і підтримка інших видів діяльності, затверджених членами кооперативу. Нарівні з іншими підприємствами кооперативам необхідний капітал для здійснення тієї чи іншої діяльності. Відмінність полягає в тому, що в кооперативі ніхто - ні його члени, ні треті особи - не можуть виступати в якості власника капіталу і виставляти вимоги про вплив і частину «прибутку», посилаючись на розмір внеску. Важливо розрізнити поняття «надлишок», або «профіцит», і «прибуток». Кооперативна діяльність не ставить за мету отримання прибутку. Вона повинна, однак, здійснюватися максимально ефективно заради досягнення найкращого економічного результату виходячи з коштів членів організації. Розподіл надлишків між членами кооперативу повинно проводитися в залежності від обсягу їх праці, покупок або поставок, а не на основі інвестованого капіталу[14].

Четвертий принцип. Автономія і незалежність. Кооперативи - це автономні організації, які діють на основі самопомоги під контролем їх членів. Якщо вони укладають угоди з іншими організаціями, в тому числі з урядами, або вишукують кошти із зовнішніх джерел, вони роблять це на умовах, що забезпечують демократичний контроль з боку їх членів та збереження автономії кооперативів.

П'ятий принцип. Освіта, професійна підготовка та інформація. Кооперативи забезпечують освіту і професійну підготовку своїх членів, виборних представників, керівників і працівників для того, щоб вони могли ефективно сприяти розвитку їх кооперативів. Вони інформують представників широкої громадськості, в першу чергу молодь і лідерів рухів, про характер і результати кооперації. Важливо здійснювати «роз'яснення» кооперативних ідей та діяльності з метою створення найбільш сприятливих умов і передумов для розширення кооперації в суспільстві.

Шостий принцип. Співпраця кооперативів. Кооперативи з максимальною ефективністю служать інтересам своїх членів і зміцнюють кооперативний рух

шляхом спільної роботи в рамках місцевих, національних, регіональних і міжнародних структур. Кооперативне об'єднання не є ізольованим явищем. Є достатньо причин для того, щоб ідея співпраці, закладена в кожному кооперативі, приносила плоди і в більш широкій перспективі. Багато людей, наприклад, є членами декількох кооперативів і отримують в результаті цього найбільшу вигоду в разі співпраці даних кооперативів.

Сьомий принцип. Турбота про суспільство. Кооперативи діють на основі схваленої їх членами політики в цілях досягнення сталого розвитку своїх громад. Останній принцип підкреслює суспільну роль кооперації. З решти принципів і основоположних кооперативних цінностей випливає, що кооперативне об'єднання є видом діяльності, яка повинна знаходитися в гармонії з навколишнім співтовариством.

Нормативно-правову базу існування кооперативів в Україні складають Закон України «Про кооперацію» [15], Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» [16], Закон України «Про споживчу кооперацію» [17], Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» [18], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про ухвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки» [19].

В наукових колах постійно точиться дискусія щодо визначення поняття кооператив та існує велика кількість думок з цього питання. Зупинимося на деяких з них. Перші дискусійні питання були підняті в двадцятому сторіччі всім відомим видатним вченим М. Туганом-Барановським [12], який в своїх працях визначав кооператив як господарське підприємство кількох добровільно об'єднаних осіб, яке має на меті не лише отримання найбільшого баришу на витрачений капітал а й забезпечення його членам завдяки спільному веденню господарства певних вигод іншого характеру. Де під вигодами іншого характеру вбачалося збільшення трудових доходів членів кооперативу або зменшення їх

видатків на споживчі потреби. Це визначення актуальне до цього часу, бо лягло в основу інших досліджень в напрямку кооперації.

На думку В.Зіновчука принциповими особливостями кооперативу як форми підприємницької діяльності є: добровільність об'єднання та корпоративність утворення; неприбуткова основа; повна власність і контроль над підприємством з боку користувачів [3].

А. Пантелеймоненко вважає, що кооператив це неприбуткова відкрита демократична організація, яка створена для осіб, що мають на меті спільне вирішення певної проблеми шляхом самоорганізації необхідних послуг [9].

А.Соболев пише, що "справжній кооператив - орган управління господарськими суб'єктами, які, маючи однорідні економічні інтереси, передають частину функцій власних домогосподарств своєму агенту - кооперативу, що виконує ці функції більш вигідним для його агентів способом" [10].

Кооператив являє собою добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської діяльності на базі належного йому на правах власності, орендованого або наданого в безкоштовне користування майна на засадах самостійності, самоуправління та самофінансування з метою досягнення спільних цілей. Основоположними принципами, на основі яких ґрунтується діяльність кооперативу є: принцип відкритого членства, автономії і незалежності, оглядності та локальності, участі членів в економіці кооперативу, освіти, підготовки кадрів та інформації та співробітництва вважає Драбовський А.Г.[1].

Загнітко О. та Малига В. відмічають, що кооператив як форма господарювання покликаний перш за все працювати з кінцевими споживачами не містить організаційних резервів для створення виробництва глибокої переробки чи з високою часткою доданої вартості його капіталізація як правило набагато перевищує суму пайових внесків членів кооперативу [2].

В роки створення Радянського Союзу кооператив ніс в собі велику частину ідеології, яка відбилася в праці К. Пажитнова, що визначав кооператив «это

такое добровольческое содинение нескольких лиц которое имеет своей целью совместными усилиями бороться с эксплуатацией со стороны капитала и улучшить положение своих членов и процесс производства обмена или распределения хозяйственных благ т.е. как производителей, потребителей или продавцов рабочей силы» [4, с.37].

Ще один з науковців цього періоду Е. Штандель характеризував кооператив як товариство з мінливим складом членів і з мінливим капіталом, товариство що створюється для організації господарської діяльності чи праці своїх членів на засадах взаємодопомоги самодіяльності та самоврядування і має на меті задовольняти матеріальні потреби своїх членів сприяти їх культурному розвитку [13].

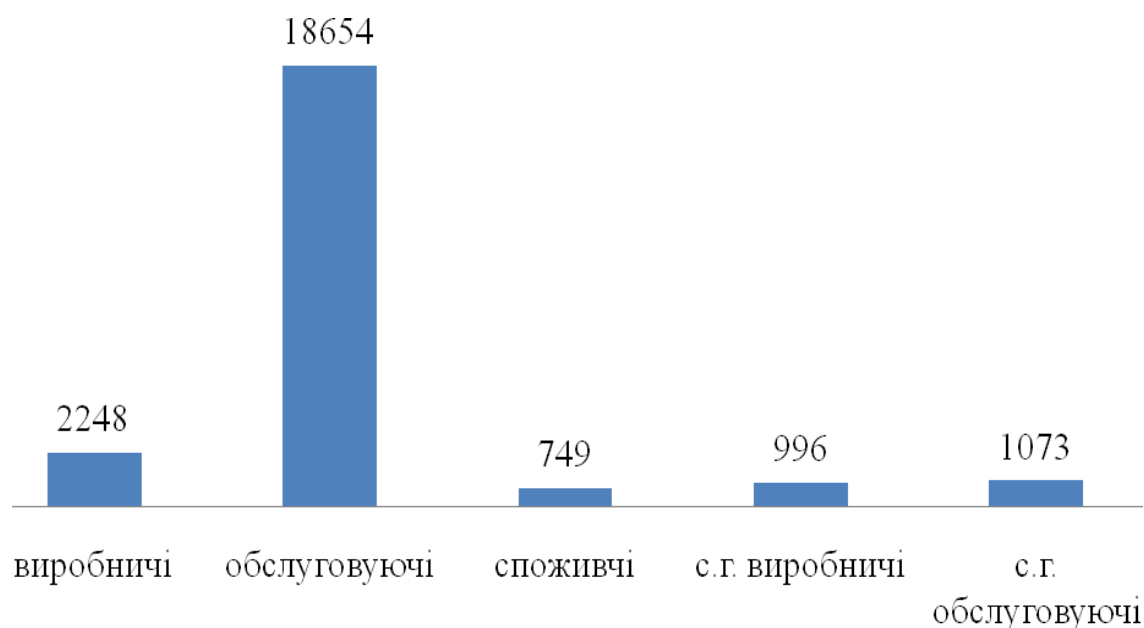
А. Терехов наголошує на несталій структурі кооперативу, а саме як добровільного об'єднання осіб з перемінним складом і капіталом що має на меті задоволення матеріальних і культурних потреб своїх членів шляхом спільної організації господарських підприємств або праці своїх членів на засадах самоуправління і суспільної солідарності і як член всієї кооперації бере участь у перебудові суспільства на соціалістичних засадах [11].

Деякі науковці до визначення кооперативу додають організаційну складову, а саме Коверзнев В.О. визначає кооператив як втіленням ідей про самоуправління працівників та саме організаційно-правова форма, на його думку, найбільшою мірою сприяє підвищенню ролі людини в процесі виробництва основному напрямку сучасних форм і методів управління в центрі уваги яких знаходиться людина як центр виробництва та наголошує на творчій активності працівника його зацікавленість у результатах праці [4].

Професор М. Й. Малік зазначає, що кооперація, як особлива форма соціально-економічної діяльності, властива всім економічним системам. Специфіка аграрного сектору економіки зумовлює необхідність функціонування різних форм господарювання, зокрема кооперацію, яка визначає не лише тип підприємства, а й спосіб виживання сільськогосподарських товаровиробників у конкурентному ринковому середовищі [5]. На думку вченого організація

агропромислового виробництва на основі кооперації має пріоритетне значення в аграрній сфері, розвиток якої базується на консолідації та взаємодії ресурсів і можливостей сільськогосподарських товаровиробників. Діяльність сільськогосподарських товаровиробників може здійснюватися із застосуванням різних форм і типів кооперації від простих форм взаємовідносин до складних інтегральних формувань, від виробництва сировини до реалізації готової продукції [6].

На питання щодо функціонування кооперативів можна сказати, що станом на 1 січня 2018 року в Україні налічується 23720 одиниць (рис. 1), з них 18654 одиниць – обслуговуючі (78,6%), 2248 одиниць – виробничі (9,5%), 1073 одиниць - сільськогосподарські виробничі (4,5 %), 996 одиниць – сільськогосподарські виробничі (4,2%) та 479 одиниць – споживчих кооперативів (3,2%).

Рис. 1. Кількість кооперативів на 1 січня 2018 року (одиниць)

Джерело: [20].

Досліджуючи динаміку розвитку кооперативів за вісім років можемо сказати, що їх найбільша кількість була на початок 2014 року – 2227 одиниць, починаючи з 2015 року їх кількість постійно зменшується (таблиця 1). Так в

порівнянні з 2001 роком кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів збільшилася на 46,2 відсотка, а сільськогосподарських виробничих збільшилася в 2,2 рази. Якщо зробити порівняння з 2014 роком то ситуація дещо гірша.

Таблиця 1

Динаміка кількості сільськогосподарських виробничих та обслуговуючих кооперативів в Україні (станом на 1 січня)

Вид кооперативів	Роки						2018 р. до 2001 в %	2018 р. до 2014 р. в %
	2001	2014	2015	2016	2017	2018		
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	446	1192	1064	998	997	996	223,3	83,6
Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи	734	1035	928	949	1017	1073	146,2	103,7
Разом	1180	2227	1992	1947	2014	2069	175,3	92,9

Джерело: Розраховано за даними [20].

Аналіз статистичних даних та наукової літератури показав, що є окремі проблеми в розвитку кооперативів. Ми приєднуємося до думки Н. О. Мосійчук [7], що основними проблемами розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні можна визначити незавершеність реорганізації та структурної перебудови аграрної сфери, надзвичайно слабку матеріально-технічну базу кооперативів, особливо на фондомістких напрямках сільськогосподарського виробництва, недоступність кредитів та слабку фінансову підтримку розвитку сільськогосподарської кооперації з боку держави.

В зв'язку з чим держава сьогодні направляє додаткові кошти на покращення кооперативного руху в Україні та відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання

фінансової підтримки фермерським господарствам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1102 [21], фермерським господарствам надається фінансова підтримка на поворотній основі та конкурсних засадах терміном до 5 років у сумі до 250 тис. грн.. за бюджетною програмою «Надання кредитів фермерським господарствам», куди входять також і кооперативи.

А у спеціальному фонді державного бюджету на 2018 р. за бюджетною програмою КПКВК 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» передбачено асигнування в обсязі 43,1 млн. грн., а в 2017 р. за цією програмою було виділено 65,0 млн. грн. Для стимулювання створення нових фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів, й посилення їх конкурентоспроможності, уряд передбачив 1 млрд. грн. у межах нової бюджетної програми «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» [22]. З цих коштів закладених в бюджеті України на 2018 р., 200-300 млн. грн. буде надано сільськогосподарським кооперативам. Разом з тим, сільськогосподарські кооперативи можуть скористатися державною підтримкою за іншими програмами підтримки суб'єктів господарювання

Результатом постійної державної підтримки стало те, що, наприклад, на Тернопільщині функціонує 80 обслуговуючих кооперативів у галузі сільського господарства працює і практично половина з них створена в 2018 році. Це відбулося завдяки тому, що засновникам кооперативів надають фінансову підтримку з обласного бюджету і вони мають можливість отримати також інші види державної підтримки [23].

Ще одним з прикладів може слугувати створення за ініціативи громади в селі Чесники на Івано-Франківщині молочного кооперативу «Еком» який налічує 40 членів. Проект молочного кооперативу переміг на конкурсі і громада отримала відповідне фінансування для його створення. Кооперація дозволила селянам не лише підвищити ціну молока на гривню, а й розпочати власну переробку - виробництво молока, сиру. Здане молоко кооператив переробляє на сир та отримує приблизно 10–15 кг продукції щодня. Технології сироваріння,

організаційну і технічну допомогу було надано швейцарським волонтером Норбертом Бурра [24].

Але об'єднуються не тільки дрібні виробники а й крупні та середні, що демонструє створення кооперативу «ПУСК», який об'єднав вісім великих компаній, а саме: «Агро-екстра», «Агроспецсервіс», «Новомиргородський цукор», агрофірма «Долинка», торговий дім «Долинське», «Лебідь-Агро», «ТАК-Агро», «Кищенці» та інші, які сукупно обробляють 100 тис. гектарів землі. Таке об'єднання дозволило шляхом спільних закупівель (насіння, добрив та інше) оптимізувати свої бізнес-процеси, освоїти нові технології, які дозволять збільшувати врожай з одного гектара. Проте головним надбанням кооперативу є формування великого обсягу пропозиції для трейдерів зерна, що дозволило кожному з членів збільшити свій прибуток [25].

Огляд наукових думок, статистичних даних та прикладів успішної роботи кооперативів дозволяє нам зробити висновок, що кооператив окрема форма підприємницької діяльності, яка задекларована в нормативних документах та має розвинуте вивчення в працях науковців. Держава постійно турбується про позитивні напрямки роботи кооперативів та надає підтримку цьому виду підприємницької діяльності.

До основних перешкод розвитку підприємництва можна віднести недосконалість чинного законодавства та неузгодженість його з сучасними викликами, розвитком економіки України і глобалізаційними процесами.

2.2. КАПІТАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ФОРМУВАННЯ, АНАЛІЗ ТА УПРАВЛІННЯ

*Шалигіна І.В., к.е.н., доцент кафедри фінансів,
Сумський національний аграрний університет*

Особливості та сучасний стан економіки України потребують постійного зростання ефективності діяльності суб'єктів господарської діяльності де саме

капітал є одним із основних її визначальних чинників. Від його раціонального формування, використання та ефективного управління саме на державному підприємстві буде залежати не тільки зростання його власного виробництва і отримання прибутку, а й збільшення ВВП та національного доходу всієї країни. Тому дослідження з даної теми є актуальними на нашу думку.

Поняття терміну капітал суб'єкта господарювання були розглянуті такими вітчизняними й зарубіжними вченими, як: І.І. Агапова., В.Д. Базилевич, І. Т. Балабанов, Г.Н. Богачева, І.А. Бланк, Є.Ф. Брігхем, Л.І. Катан, Р.С. Квасницька, С.М. Клименко, А.М. Поддєрьогін, В.О. Подольська, Ю.А. Стельмащук, О.О. Суярова, С. В. Юшко та ін. Механізмом оптимізації позикових та власних ресурсів суб'єктів господарювання займалися такі автори як В. С. Андрієць, Т. М. Поливана, Г. А. Семенов, Г. І. Міокова, О. С. Богма та інші. Таким чином, проведені дослідження визначили те, що існує багато дискусійних питань в цих напрямках.

Взагалі в економічній літературі зазначено, що поняття «Капітал» походить від французького та англійського терміну – Capital, тобто основний або головний. Він є багатством, що використовує суб'єкт господарювання для власної діяльності з метою отримання прибутку та подальшого зростання самого використаного капіталу. Зазвичай до матеріального змісту капіталу включають: матеріальне майно, цінні папери та грошові кошти [1, с.233].

Загальними критеріями капіталу є те, що:

1. Капітал будь-якого суб'єкту господарювання виступає його основним фактором виробництва. З економічної точки зору є наступні основні фактори виробництва: капітал, земля (інші природні ресурси), трудові ресурси, а також здатність до ведення бізнесу. Вони у своїй взаємодії забезпечують саму господарську діяльність суб'єкта, а саме капіталу тут належить головна роль, тому що він об'єднує всі фактори в єдиний виробничий процес.

2. Капітал характеризує фінансові ресурси суб'єкта господарювання, тобто кошти, що вкладені у них. Тут капітал може бути визначеним вже як виробничий фактор, тобто виступає позиковим капіталом, що має забезпечувати

формування доходів вже не тільки у операційній, а й у фінансовій та інвестиційній діяльності.

3. Капітал є основним джерелом формування доходів та прибутку суб'єкта господарювання, тому що забезпечує необхідний їх рівень як у поточному періоді, так і на перспективу. Частина капіталу, що виходить із його складу (вкладається і споживається) зараз, перестає виконувати функції капіталу. Частина, що накопичується, має забезпечити задоволення потреб суб'єктів на перспективу і тому формує рівень їх майбутніх доходів, а головне це отримання прибутку.

4. Капітал суб'єкта господарювання є основним показником, що свідчить про його ринкову вартість. Тут оцінюється тільки власний капітал, тому що він формує обсяг чистих активів суб'єкту. Також розмір використаного ним капіталу свідчить й про потенціал залучення й позикових джерел, які забезпечують отримання додаткового доходу (прибутку). Таким чином, разом власний, позичений та залучений капітал створює систему оцінки ринкової вартості суб'єкта господарювання.

5. В динаміці капітал суб'єкту господарювання виступає основним показником ефективності його господарської діяльності. Здатність власного капіталу збільшуватися більш високими темпами свідчить про високий рівень формування, ефективності розподілу і використання прибутку, а також підтримувати фінансову рівновагу за рахунок саме внутрішніх джерел. Зменшення ж розміру власного капіталу, зазвичай, визначає неефективну та збиткову діяльність суб'єкту.

Капітал сільськогосподарського підприємства, як і будь-якого іншого суб'єкту господарювання, складається із власного, залученого та позиченого капіталу. Також його можна розглядати й як додаткову сукупність до нього інвестиційного, інтелектуального, клієнтського та інших видів капіталу, що разом формують спроможність суб'єкта господарювання отримувати більші доходи та збільшувати його прибуток.

По-перше, саме власний капітал є основою розвитку сільського господарського підприємства будь-якої форми власності. За міжнародними стандартами бухгалтерського обліку визначено, що: «власний капітал – це залишкова частка в активах підприємства після вирахування всіх його зобов'язань, іншими словами, власний капітал розглядається як чистий капітал або чисті активи суб'єкта господарювання та є базовим джерелом його фінансування».

По друге, його розмір є головним показником для інвесторів щодо вибору підприємства щодо інвестування ними власних коштів з метою отримання прибутку.

По-третє, формування відповідної структури власного капіталу підприємства впливає на ефективність його фінансово-господарської діяльності, на його конкурентоспроможність і подальший розвиток.

Тому, власний капітал має досить вагомий вплив як при створенні сільськогосподарського підприємства так і в процесі його подальшого розвитку. Тому на кожному підприємстві виникає необхідність більш ефективного управління ним, що дозволить менш залучати дорогі відсоткові кредити і тим самим забезпечити собі більшу фінансову стійкість та незалежність від кредиторів.

Більшість теоретичних визначень щодо власного капіталу переважно характеризує склад і структуру власного капіталу, відображаючи порядок розрахунку даної економічної категорії. На нашу думку, власний капітал є «гарантом» не лише для засновників, але й для кредиторів. Виходячи із цього, пропонуємо розглядати власний капітал як загальну вартість коштів суб'єкта господарювання, які на правах власності належать йому та використовуються для створення певної частини активів і гарантують інтереси його кредиторів.

Структура власного капіталу визначається на основі джерел формування (зовнішніх, внутрішніх). Основними джерелами виступають накопичений та вкладений капітал, що незалежно від організаційно-правової форми формують основу власного капіталу. До вкладеного відносять: зареєстрований капітал та

додатковий капітал; до накопиченого: резервний капітал, капітал в дооцінках та нерозподілений прибуток [2, с.167].

Розглянемо склад та структуру власного капіталу сільськогосподарських підприємств, що досліджувалися:

Таблиця 1

Склад та структура власного капіталу сільськогосподарських підприємств за 2015-2017 р.р, (тис.грн)

Вид капіталу	2015 рік		2016 рік		2017 рік		Відхилення 2017/2015 (+/-)
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
ТОВ «Довіра – 06» Білопільського району Сумської області							
I. Власний капітал	88459,0	55,9	150642,0	91,9	182213,0	87,6	93754,0
Зареєстрований капітал	35,0	0,1	35,0	0,1	35,0	0,1	-
Нерозподілений прибуток	88424,0	55,8	150607,0	91,8	182178,0	87,5	93754,0
Баланс	158138,0	100,0	163939,0	100,0	208056,0	100,0	49918,0
ТОВ «Сіверське» Куликівського району Чернігівської області							
I. Власний капітал	187696,0	37,4	265083,0	36,5	301150,0	35,8	113454,0
Зареєстрований (пайовий) капітал	212,0	0,1	212,0	0,1	212,0	0,1	-
Додатковий капітал	771,0	0,2	771,0	0,1	918,0	0,1	147,0
Нерозподілений прибуток	186713,0	37,1	264100,0	36,3	300020,0	35,6	113307,0
Баланс	501417,0	100,0	725853,0	100,0	841543,0	100,0	340126,0

Джерело: дані звітності товариств

За даними таблиці видно, що протягом періоду дослідження власний капітал ТОВ «Довіра – 06» Білопільського району Сумської області відносно балансу має позитивну тенденцію до зростання, а саме на 93754,0 тис.грн (у 2 рази). Так в 2015 році власний капітал товариства становив 88459,0 тис.грн, в 2016 році – 150642,0 тис.грн та у 2017 році – 182213,0 тис.грн. Власний капітал товариства складається з таких видів капіталу як: зареєстрований капітал та нерозподілений прибуток. Розмір першого виду капіталу, тобто зареєстрованого капіталу є незмінним протягом 2015-2017р.р. і становить лише 35,0 тис. грн. Розмір нерозподіленого прибутку товариства зростає на 93754,0 тис.грн, тобто з

88424,0 тис. грн. у 2015 році до 182178,0 тис.грн у 2017 році. Власний капітал в структурі пасиву займає 87,6% у 2017 році (відносно 55,9% у 2015 році), що є позитивним явищем.

За даними таблиці констатуємо про збільшення на 60,0% власного капіталу в ТОВ «Сіверське» Куликівського району Чернігівської області, тобто у вартісному виразі він зріс на 113454,0 тис.грн. Тому у 2015 році сума власного капіталу становила 187696,0 тис.грн, а у 2017 році вже 301150,0 тис.грн.

В структурі власного капіталу товариства є зареєстрований пайовий капітал, додатковий капітал та нерозподілений прибуток. Всі вони позитивно вплинули на зростання загальної суми власного капіталу – його збільшення. Додатковий капітал зростає в динаміці на 147,0 тис.грн, а нерозподілений прибуток на 113307,0 тис.грн. Пайовий капітал протягом періоду дослідження залишається у розмірі 212,0 тис.грн. Питома вага власного капіталу в структурі пасиву є на рівні 35,8% в звітному році, а відносно базисного року є її зменшення на 1,6%. Найбільша питома вага в структурі вже власного капіталу належить нерозподіленому прибутку відповідно 37,1%, 36,3% та 35,6% у 2015-2017р.р. Все це свідчить про те, що все ж таки власний капітал ТОВ «Сіверське» є меншим за залучений капітал, що негативно впливає на його фінансову стійкість. Резервний капітал у даного товариства ніколи не формувався, хоча згідно Статуту він може бути.

Фінансове становище господарюючого суб'єкта прийнято вважати найкращим, коли частка власного капіталу переважає в структурі всього капіталу підприємства, цей показник зумовлений зовнішніми факторами середовища функціонування і видами фінансово-господарської діяльності підприємства.

Залучення позикового капіталу сприяє одержанню додаткового прибутку на одиницю власного капіталу і для поповнення бази власного капіталу. Контролюючи співвідношення власного і позикового капіталу, менеджери підприємства можуть управляти фінансовим ризиком. Адже саме він є додатковим ризиком, що поширюється на акціонерів у процесі прийняття

рішення про використання позикового капіталу.

Залучення позикових коштів має бути обґрунтованим, відповідати прийнятій фінансовій стратегії підприємства. Тому позиковий капітал останнього – один із об'єктів фінансового менеджменту. Управління позиковим капіталом – одна з найважливіших функцій фінансового менеджменту [3, с. 8].

Важливо розуміти, що фінансування за рахунок позикового капіталу вигідно до певної межі. Підприємство не змогло б отримати такого значного обсягу чистого прибутку на одну акцію, якби залучало лише капітал, створений за рахунок випуску акцій. Проте чим більший позиковий капітал має підприємство в структурі загального капіталу, тим вищим є фінансовий ризик. Адже чим більше підприємство бере в борг, тим більше в нього фіксованих фінансових витрат і тим вища небезпека виникнення неплатоспроможності з приводу покриття власних запозичень [4, с.156].

За даними таблиці видно, що у обох підприємств капітал крім власного ще формується із довгострокових та поточних зобов'язань. Короткострокові кредити залучало тільки ТОВ «Сіверське» Куликівського району Чернігівської області, однак сума становить лише 618,0 тис.грн, що в загальній структурі капіталу становить лише 0,1%.

За допомогою наступної таблиці 2 проведемо оцінку склад та структури залученого та запозиченого капіталу сільськогосподарських підприємств, що досліджувалися:

Таблиця 2

**Склад та структура залученого та запозиченого капіталу
сільськогосподарських підприємств, (тис.грн)**

Пасив	2015 рік		2016 рік		2017 рік		Відхиленн я 2017/2015 (+/-)
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
ТОВ «Довіра – 06» Білопільського району Сумської області							
II. Довгострокові зобов'язання	708,0	0,5	708,0	0,4	708,0	0,3	-
Інші довгострокові зобов'язання	368,0	0,3	368,0	0,3	368,0	0,2	-
Цільове фінансування	340,0	0,2	340,0	0,1	340,0	0,1	-

III. Поточні зобов'язання	68971,0	43,6	12589,0	7,7	25135,0	12,1	-43836,0
Кредиторська заборгованість	8240,0	5,2	6693,0	4,1	19844,0	9,5	11604,0
Поточна заборгованість:							
з бюджетом	33,0	0,1	1123,0	0,7	206,0	0,1	173,0
зі страхування	27,0	0,1	22,0	0,1	31,0	0,05	4,0
з оплати праці	35,0	0,1	52,0	0,1	67,0	0,05	32,0
за авансами	60268,0	37,9	4239,0	2,4	4239,0	2,0	-56029,0
Інші поточні зобов.	368,0	0,2	460,0	0,3	748,0	0,4	380,0
Баланс	158138,0	100,0	163939,0	100,0	208056,0	100,0	49918,0
ТОВ «Сіверське» Куликівського району Чернігівської області							
II. Довгострокові зобов'язання	618,0	0,2	618,0	0,1	618,0	0,1	-
Інші довгострокові зобов'язання	618,0	0,2	618,0	0,1	618,0	0,1	-
III. Поточні зобов'язання	313103,0	62,4	460152,0	63,4	539543,0	64,1	226440,0
Короткострокові кредити банків	10608,0	2,1	11885,0	1,6	13202,0	1,6	2594,0
Кредиторська заборгованість	5391,0	1,1	36191,0	4,9	66530,0	7,9	61139,0
Поточна заборгованість:							
з бюджетом	7,0	0,1	1522,0	0,2	366,0	0,1	359,0
зі страхування	38,0	0,1	40,0	0,1	22,0	0,1	-16,0
з оплати праці	65,0	0,1	181,0	0,1	59,0	0,1	-6,0
за авансами	236707,0	47,2	402168,0	55,4	449463,0	53,4	212756,0
з учасниками	-	-	171,0	0,1	56,0	0,1	56,0
Інші поточні зобов.	60287,0	11,7	7994,0	1,0	9845,0	0,8	-50442,0
Баланс	501417,0	100,0	725853,0	100,0	841543,0	100,0	340126,0

Джерело: дані звітності товариства

За даними таблиці 2 поточні зобов'язання ТОВ «Довіра – Об» Білопільського району Сумської області складаються лише із поточної заборгованості, яка в 2017 році відносно 2015 року позитивно зменшується на 43836,0 тис.грн (63,6%). В основному це відбувалося за рахунок зменшення кредиторської заборгованості за авансами на 56029,0 тис.грн (93,0%), тобто майже повністю вони за ними розраховалися продукцією. Інші ж види кредиторської заборгованості зростають в динаміці, а саме: за товари, роботи та послуги на 11604,0 тис.грн (у 2,5 рази), з 8240,0 тис.грн у 2015 році до 19844,0

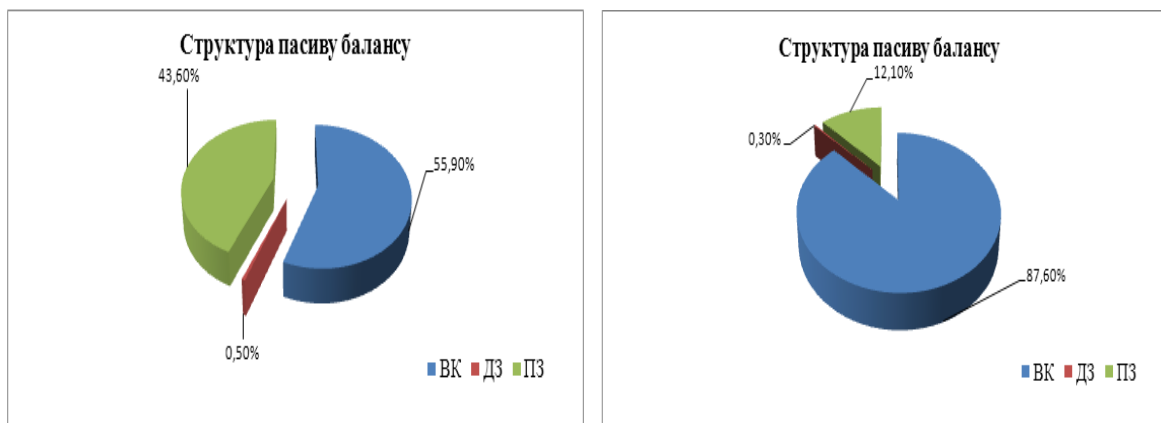
тис.грн у 2017 році. Заборгованість із бюджетом на 173,0 тис.грн (у 6 разів!) та з оплати праці на 32,0 тис.грн (у 2 рази).

В 2015 році найбільша питома вага належала кредиторській заборгованості за виданими авансами – 87,4%, а найменша з бюджетом, зі страхування та з оплати праці – 0,1%. Кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги становила 11,9% від всієї заборгованості товариства. В 2017 році значно змінюється структура поточної заборгованості: найбільшу питому вагу 78,9% має кредиторська заборгованість за товари, роботи та послуги, а 16,8% - за виданими авансами. Найменша питома вага залишається за заборгованістю зі страхування та оплаті праці – 0,1%.

Можемо констатувати те, що розмір поточних зобов'язань ТОВ «Сіверське» негативно збільшився в 2017 році на 226440,0 тис.грн, тобто на 72,3% відносно 2015 року. Негативний вплив мало: зростання короткострокових кредитів банків з 10608,0 тис.грн до 13202,0 тис.грн, тобто на 24,5%; збільшення кредиторської заборгованості за товари, роботи та послуг з 5391,0 тис.грн до 66530,0 тис.грн, тобто у 12 разів; збільшення поточної заборгованості з бюджетом з 7,0 тис.грн до 366,0 тис.грн, тобто у 52 рази; значне збільшення поточної заборгованості за отриманими авансами з 236707,0 тис.грн до 449463,0 тис.грн, тобто на 90,0%; також у 2016-2017 році є поточна заборгованість з учасниками в розмірах 171,0 тис.грн та 56,0 тис.грн, позитивним є її зменшення у 2017 році відносно 2016 року.

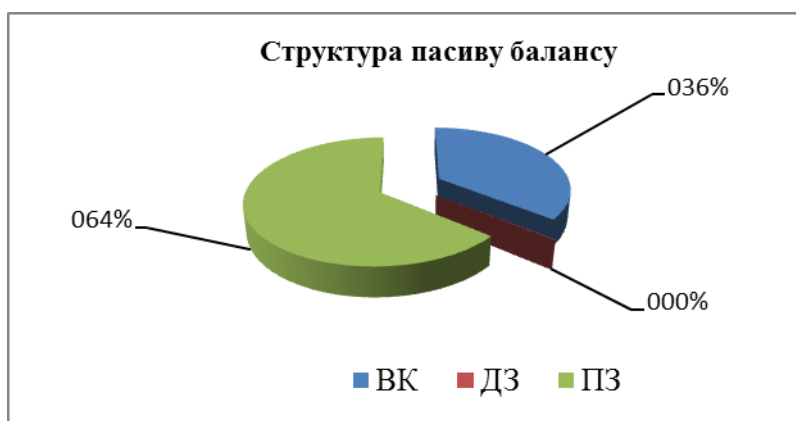
Позитивні зміни: зменшення поточної заборгованості зі страхування з 38,0 тис.грн до 22,0 тис.грн, тобто на 42,1%; зменшення поточної заборгованості з оплати праці з 65,0 тис.грн до 59,0 тис.грн, тобто на 9,2%; зменшення інших поточних зобов'язань з 60287,0 тис.грн до 9845,0 тис.грн, тобто на 83,7%.

Структура капіталу підприємств зображено на наступних рисунках:

Рис. 1. Структура капіталу ТОВ «Довіра – 06» Білопільського району Сумської області, 2015р та 2017р.

Джерело: власні розрахунки за даними звітності товариства

Рис. 2. Структура капіталу ТОВ «Сіверське» Куликівського району Чернігівської області, 2017р.

Джерело: власні розрахунки за даними звітності товариства

Згідно рис.1 бачимо певні зміни у структурі капіталу ТОВ «Довіра – 06». Визначив та оцінив структуру пасиву балансу товариства зазначимо, що власний капітал в 2017 році має достатню питому вагу – 87,6%, а поточні зобов'язання відповідно 12,1%, довгострокові зобов'язання мають лише 0,3% в структурі пасиву балансу. Однак щодо його структури в 2015 є дієві позитивні зміни у 2017 році, тобто власний капітал тоді становив відповідно лише 55,9%. Нормативно структура пасиву повинна наближатися до зростання власного капіталу з 50,0% і вище. Тому, в цілому вже у 2016-2017 р.р. структура джерел товариства була задовільною, а питома вага власного капіталу є високою.

Структура капіталу ТОВ «Сіверське» (рис.2) в динаміці погіршується в бік зменшення питомої ваги власного капіталу з 37,4% в базисному році до 35,8% в звітному році на користь збільшення питомої ваги залученого.

Таким чином структура капіталу ТОВ «Довіра - 06» Білопільського району вже свідчить про його фінансову стійкість та незалежність від кредиторів, а структура ТОВ «Сіверське» навпаки.

На будь-якому підприємстві для реалізації його стратегії діяльності та розвитку безпосередньо мають бути свої клієнти або покупці їх продукції чи послуг (постійні чи змінні). Тому такі відносини можна визначити як клієнтський (ринковий (market, external), споживчий (customer, relational), або "брендовий" ("brand")) капітал. Науковці визначають його як - цінність, що втілена у відносинах з клієнтами». Даний капітал в сучасних умовах господарювання є мабуть одним із головних факторів разом із власним та позиковим капіталом, що спроможні забезпечити стійкий фінансовий стан підприємства зараз та його розвиток на майбутнє. Таке поняття як «клієнтський капітал» вперше вивів Г. Саент - Онге у 1993 р., що значить – «сума всіх взаємовідносин з клієнтами, визначених глибиною (частка у виручці компанії), шириною (наповненість і частка ринку) та рентабельністю взаємовідносин організації з усіма її клієнтами». Спершу він був віднесений до маркетингових активів підприємств та компаній.

Для того щоб провести оцінку ефективності управління саме клієнтським капіталом існує певна система критеріальних показників, що допомагають оцінити стан прихильності клієнтів до нашого підприємства, ступінь їх довіри та надійність клієнтської бази. А саме це: частка клієнтів, які повторно звернулися, у загальній кількості клієнтів, індекс довіри клієнтів, Індекс надійності клієнтської бази та Індекс екстенсивного приросту клієнтської бази. Дані показники свідчать про різні особливості ефективності управління клієнтським капіталом і їх необхідно визначати системно. Якщо при проведенні розрахунків та їх оцінки виявляється збільшення показників, то це може свідчити про зростання ефективності саме управління клієнтським капіталом

або інтелектуальним ресурсом. А якщо другий, четвертий та п'ятий індекс виявиться нижчим за 1, тоді управління в охарактеризованих аспектах є неефективним. Саме постійний аналіз клієнтського капіталу саме сільськогосподарського підприємства дозволить своєчасно виявити негативні фактори зменшення реалізації продукції або навпаки прострочені терміни доставки сировини та матеріалів на власне виробництво. Цей фактор важливий тому, що сільське господарство є більш залежним від того, що власна продукція може зіпсуватися або швидко втратити необхідну якість [5, с.210].

Таким чином саме сформувавши достатньо ефективну систему управління наявним капіталом на сільськогосподарських підприємствах дозволить їм більш ефективно реалізовувати мету власного функціонування, тобто забезпечення підвищення доходності або прибутковості власників.

Тому можна виділити наступні завданнями щодо управління капіталом сільськогосподарського підприємства, а саме:

По-перше, сформувати достатній розмір капіталу, що зможе забезпечувати визначені фінансовим планом темпи фінансово-економічного зростання підприємства через визначення оптимальної потреби капіталу для фінансування його активів.

По-друге, необхідно забезпечити максимальну доходність вкладеного та накопиченого капіталу при мінімальному або середньому рівні ризику.

По-третє, необхідно проводити оптимізацію наявного капіталу за видами своєї діяльності та напрямками його вкладання через постійне проведення оцінки щодо більш ефективного вкладання за видами діяльності або проведенням господарських операцій. Також проводити необхідні заходи щодо постійної мінімізації відповідних виробничих, збутових або фінансових ризиків використання капіталу.

По-четверте, підтримувати фінансову рівновагу власної діяльності при особистому розвитку через підвищення рівня фінансової стійкості та платоспроможності підприємства. На кожному етапі своєї діяльності проводити фінансовий контроль щодо вкладання та використання капіталу підприємства.

2.3. ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

*Абрахам Ю.В., к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Сумський національний аграрний університет*

Сучасний етап розвитку економіки країни характеризується прогресуючим рівнем інтеграції у світову господарську систему, підвищеною увагою до інноваційної діяльності, залученням інвестицій для створення інтелектуальної індустрії, пошуком нових галузей промисловості для виведення країни на лідируючу позиції на світовому ринку.

Ключовим питанням для вирішення економічних проблем України є активізація інноваційно-інвестиційної діяльності в державі на основі національної інноваційної системи. Загальний стан економіки і стан фінансів підприємств не сприяють активному інвестуванню, адже створення конкурентоспроможного виробництва в умовах трансформаційної економіки на засадах інноваційної діяльності країни потребує залучення значних інвестицій.

Питання інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств розглянуто науковцями: Рудченко Ю.С., Орлюк О., Правдюк Н.Л., Овчарук В.І. та іншими.

Хоча значення інноваційної діяльності в сучасних умовах господарювання постійно зростає, проте підприємства аграрного сектору значно відстають в інноваційному розвитку. Необхідно сформулювати основні проблеми, що перешкоджають більш широкому залученню нематеріальних активів до процесу капіталізації підприємств. З метою вирішення даного питання необхідно створення дієвої системи управління інтелектуальної власності та використання інновацій у виробництві.

Тому на сьогодні надзвичайно актуальним є виявлення основних проблем, що перешкоджають більш широкому залученню інтелектуальних ресурсів до процесу капіталізації сільськогосподарських підприємств.

У сучасному динамічному середовищі вирішальною для підприємства є здатність передбачати інноваційні можливості, базою яких є інтелектуальна власність. Економічний розвиток підприємств сьогодні тісно пов'язаний із здатністю генерувати та впроваджувати нові технології, передумовою господарського використання яких є їх перетворення на об'єкти інтелектуальної власності. Ефективне використання об'єктів інтелектуальної власності та науково-технічного потенціалу підприємства слід розглядати як один із головних напрямків розвитку соціального і економічного добробуту окремого підприємства та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Перехід агропромислового виробництва до ринкових відносин передбачає ліквідацію монополії держави на власність шляхом приватизації підприємств і науково-дослідних організацій. Приватизація у сфері науки призведе до створення ряду приватних, акціонерних та інших недержавних організацій.

Усвідомлюючи важливість прискорення інноваційних процесів в агропромисловому виробництві, Українська академія аграрних наук на загальних зборах прийняла рішення про необхідність створення в мережі Академії системи наукового менеджменту і маркетингу інновацій. З цією метою науковим установам Академії доручено сформувати відповідні підрозділи, включити ринкові механізми в наукове забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору [1, С.81].

Хоча значення інноваційної діяльності в сучасних умовах господарювання постійно зростає, проте підприємства аграрного сектору значно відстають в інноваційному розвитку. Вважаємо, що основними проблемами, що перешкоджають більш широкому залученню інноваційних технологій в діяльність сільськогосподарських підприємств є:

- 1) відсутність реальної мотивації підприємств до інноваційного розвитку;

2) нерозвиненість ринку об'єктів інтелектуальної власності, особливо, ринку інновацій;

3) традиційно низька товарність інтелектуального виробництва, успадкована від попереднього етапу розвитку і характерна для всього пострадянського простору;

4) слабка інтеграція результатів інтелектуальної праці в майно підприємств шляхом віддзеркалення в бухгалтерських балансах;

5) недосконалість методичних підходів до процесу комерціалізації результатів інтелектуальної праці.

Тому, якщо не вживати активних заходів для їх подолання, як з боку держави, так і керівництва підприємств, несприятливі наслідки позначаться у найближчому майбутньому.

Створення дієвої системи залучення інноваційних технологій в діяльність сільськогосподарських підприємств має розв'язувати ряд проблемних аспектів:

- визначення функціонально-структурного представлення системи управління нематеріальними активами сільськогосподарських підприємств;

- розкриття процесу організації інформаційного забезпечення управління нематеріальними активами;

- визначення системи оцінки нематеріальних активів;

- визначення системи оцінки ефективності управління нематеріальними активами сільськогосподарських підприємств;

- визначення оцінки комерційного потенціалу об'єкту інтелектуальної власності на різних стадіях впровадження (створення або використання) нематеріальних активів;

- представлення внутрішньої системи управління нематеріальними активами в процесі створення (впровадження) інтелектуального (інноваційного) продукту.

В умовах інтеграції економіки України в світове господарство проблема підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектора є стратегічно важливою. Від успішності розв'язання даної проблеми залежить

стабільність економіки та забезпечення продовольчої безпеки держави. Повільні темпи вирішення ряду актуальних питань розвитку агропромислового виробництва з урахуванням інших факторів стримують технічне та технологічне переоснащення суспільного виробництва. Вирішення цієї проблеми можливе при умові інноваційного розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

Для національної інноваційної системи України (НІС) характерною є занадто сильна інерція попередньої економічної формації, відповідно до якої інновації розглядають як техніко-технологічні, але не економічні досягнення сучасної науки. Встановлення балансу між технологічними та економічними службами, кожна з яких має виконувати свою роль при впровадженні інновацій, є одним з основних завдань підприємств при формуванні національної інноваційної системи України.

Сьогодні НІС в Україні характеризується такими рисами [2, С.7]:

1) нерозвиненість комплексу фінансово-кредитних установ банківського та небанківського секторів, який має діяти в НІС для інвестиційної та фінансово-кредитної підтримки інноваційних процесів через залучення відповідних ресурсів;

2) відсутність певної цілісності структури функціонально-повноважних державних інститутів для підтримки та регулювання інноваційних процесів, а також розвиненої інфраструктури підтримки інноваційних процесів, до якої входять технологічні парки, інноваційні бізнес-інкубатори, консалтингові та інжинірингові підприємства, інформаційні мережі, сфера раціоналізаторської та винахідницької діяльності;

3) реформованість структури наявного значного науково-технічного потенціалу, який сконцентрований на початкових стадіях циклу інноваційного процесу і включає в себе розвинену мережу науково-дослідних установ, при цьому науково-технічний потенціал залишається нерозвиненим.

Україна має достатні інноваційні ресурси та має можливість формувати таку національну інноваційну систему, яка базувалася б на використанні й

розвитку науково-технічного потенціалу. Основним завданням формування НІС України, заснованої використанні науково-технічного потенціалу, наукової сфери та інноваційної інфраструктури, мають бути: використання різних форм власності при проведенні досліджень, комерційна реалізація науково-технічних досягнень, раціональне співвідношення фундаментальних і прикладних досліджень, використання наукових знань в економічній діяльності, інституціональні перетворення, що передбачають створення інноваційної інфраструктури.

Інтелектуальна власність підприємств у промислово розвинених країнах стає все більш дорогим активом. Більше того, при ефективному управлінні інтелектуальною власністю вартість нематеріальних активів почне збільшуватися і наблизитися до вартості матеріальних активів, що дозволить власнику інтелектуальної власності скорочувати виробничі витрати.

Особливу роль в інноваційній діяльності відіграє аграрна наука, сучасний стан якої майже критичний: втрачено 20 % наукового потенціалу; значного зносу зазнала матеріально-технічна база; складна ситуація із забезпеченням приладами й устаткуванням нових напрямів науки; внаслідок низької заробітної плати і проблем із забезпеченням житлом наукова діяльність не приваблює молодих учених. Однак, незважаючи на це, аграрна наука має значний інноваційний потенціал. Тільки за останні п'ять років завершено і передано для впровадження у виробництво 1649 наукових розробок – нові сорти і гібриди рослин, технології та типи машин, препарати для захисту рослин і тварин [3, С.70-71].

Академік УААН М.Зубець висловлює свою думку щодо аналізу стану відображення об'єктів інтелектуальної власності на балансі наукових установ. Це свідчить про те, що навіть, по об'єктах на які отримано охоронні документи, не визначена комерційна цінність через їхню відсутність в активах підприємства, як наслідок, зменшується вартість підприємства. За оцінкою експертів, наголошує він, на балансі українських підприємств частка інтелектуального капіталу не перевищує 1 %, тобто значна кількість об'єктів

інтелектуальної власності не врахована у господарській діяльності країни. В аграрному секторі ще менше, відсоток становить близько нуля [4, С.6].

Академік АНВШ України В.І. Овчарук зазначає, що вихід аграрної сфери із скрутного становища вимагає інноваційного та активізації наукового і технологічного супроводу агропромислового виробництва. Враховуючи специфіку сільського господарства, саме інноваційна діяльність є визначальним фактором для ринкової моделі «чистої конкуренції», характерними особливостями якої є велика кількість виробників сільськогосподарської продукції, яка є однорідною або стандартизованою, досить прості умови входження на ринок цієї продукції та вихід для підприємств-виробників, відсутність значного впливу виробників на формування цін на сільськогосподарську продукцію. Науковець наголошує, що саме ці особливості галузі зумовлюють джерело, за рахунок якого можна підвищити прибутки аграрних підприємств. Цим джерелом є зниження питомих виробничих витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, що можливо лише за рахунок інноваційної діяльності. Про що свідчить досвід розвинутих країн світу [5, С.6-7].

Слід зазначити, що накопичення нових знань не є ефективним, якщо вони не перетворюються у нові технологічні засоби або прогресивні ресурсозберігаючі технології з впровадженням їх у виробництво. Це перешкоджає перетворенню агропромислового виробництва у рушійну силу науково-технічного прогресу.

У ринкових умовах здійснити комерціалізацію наукової продукції можливо за умови позитивних результатів зазначених оцінок і проведення моніторингу ринкового середовища. У даній ситуації служба маркетингу на основі характеристик розробок програмує в наукових установах не тільки організацію збуту матеріальної продукції, але й вивчення і аналіз ринку наукової продукції для визначення перспективних комерційних напрямів досліджень, яких потребують споживачі, та шляхи впровадження розробок на ринки наукової та наукоємної продукції. Тому в умовах комерціалізації

інновацій результати маркетингових досліджень ринків переходять до числа основних аспектів оцінки розробок.

Необхідно зазначити, що головною метою служби наукового менеджменту і маркетингу є досягнення адаптації наукових установ та їх мережі до умов ринку, проведення моніторингу ринкового середовища з відстеженням і оцінки попиту та пропозиції на аналогічну продукцію, ціни на неї, кількість споживачів, ймовірність конкуренції, визначення перспективних напрямів дослідження і достовірної потреби виробництва у їхніх результатах.

За умови проведення фундаментальних і прикладних досліджень, результати яких впевнено можна трансформувати в інновації, визначення ефективних варіантів просування розробок на ринку наукоємної продукції, процес комерціалізації буде, безумовно, успішним. Як вважає В.Ситник, є два принципово протилежні підходи до організації наукових досліджень і впровадження їх результатів на ринок, що застосовуються на практиці [6, С.4].

Переваги створення інноваційної продукції за власною ініціативою полягає, насамперед, у використанні вже наявних напрацювань і досвіду. Звідси мінімізація економічних витрат на розробку, а також висока продуктивність праці за рахунок використання звичайних методів проведення дослідних робіт і технічного обладнання і приладів.

В аграрному секторі такі умови можуть задовольнити розробки в таких напрямках, як:

- ресурсозберігаючі технології одержання високих врожаїв сільськогосподарських культур і продукції тваринництва;
- ефективніші способи діагностики, профілактики та лікування тварин, рецептури ветеринарних препаратів тощо;
- програмні продукти оптимізації управління сільськогосподарським виробництвом або удосконалення існуючих систем управління, формування ринків матеріальних ресурсів тощо.

Однак необхідно пам'ятати, що створення інноваційної продукції на свій ризик виправдане, коли маркетингові дослідження проведені на високому рівні й абсолютно точно доведено, що новостворена інновація задовольнятиме специфічні потреби споживачів наукової продукції.

Безумовно, розробки за попереднім замовленням мають велику перевагу. Ризик розробників в даному випадку мінімальний, оскільки обумовлено договором оплату їхньої роботи і витрати на освоєння. Недоліком, особливо в сучасних умовах, є недостатня чисельність інвесторів, тому, далеко не всі установи зможуть подолати конкуренцію, особливо іноземних компаній.

Вважаємо, що у сфері забезпечення економічного розвитку НІС має включати:

- розробку довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку на основі стратегії випереджаючого розвитку;
- визначення базових інфраструктурних та інноваційних рішень, які будуть покладені в основу довгострокової стратегії розвитку;
- формування і підтримка функціонування нових організаційних структур, основним завданням яких є діяльність інноваційного характеру.

Вважаємо, що обґрунтоване та чітке створення таких засад сприятиме:

- підвищенню наукомісткості у валовому внутрішньому продукті, що є показником динаміки інноваційних перетворень;
- істотному підвищенню інноваційної активності підприємств через підтримку здійснення пріоритетних інноваційних проектів;
- створенню розвиненого внутрішнього ринку наукомісткої і високотехнологічної продукції з використанням для цього державного замовлення та лізингу, що вирішує цикл інноваційного процесу і стає передумовою підтримки вітчизняних виробників наукомісткої продукції;
- розвитку базових технологій п'ятого технологічного укладу (інформаційно-комунікаційних, біотехнологій виробництва нових матеріалів і речовин), а також базових технологій наукомістких і високотехнологічних галузей вітчизняної промисловості – аерокосмічної, суднобудівної,

енергетичного машинобудування, продукція яких є конкурентоспроможною і має світовий рівень.

В Україні основні положення та питання процесу формування й розвитку інвестиційної та інноваційної політик країни викладено в Концепції розвитку національної інноваційної системи та затвердження заходів щодо її реалізації. Метою розробки даної концепції є вдосконалення організації і управління підприємством, розвиток інтелектуальної економіки, формування основних напрямків інвестиційної та інноваційної політики, що базується на використанні інтелектуальних ресурсів.

Управління інтелектуальними ресурсами підприємств, впровадження дієвих механізмів формування і управління інтелектуальними ресурсами створення правової бази щодо захисту прав інтелектуальної власності – є першочерговими завданнями, вирішення яких підвищить роль інтелектуальних ресурсів як каталізатора в інноваційній політиці держави. Слід зазначити, що оптимізація витрат на створення і використання високотехнологічних, інноваційних та інтелектуальних розробок дасть можливість Україні конкурувати з країнами Європи, Азії та США на світовому ринку.

Українські підприємства потребують нового підходу до управління діяльністю та підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг на світовому ринку. Саме інвестиційна політика дає змогу підприємству вийти на новий рівень розвитку, розвиваючи інтелектуальні індустрію. Конкурентоспроможна продукція та послуги на світовому ринку є кінцевим результатом ефективного управління інноваційною діяльністю та інвестиційною політикою в країні.

Управління інтелектуальним інвестиціями відповідає загальній інвестиційній політиці підприємства та орієнтується на досягнення його інвестиційних цілей. Процес управління інтелектуальними інвестиціями підприємства реалізується за класичною схемою та передбачає наступні етапи:

1 етап: аналіз стану інтелектуальних інвестицій в минулому періоді діяльності підприємства;

2 етап: визначення інтелектуальних інвестицій в майбутньому періоді діяльності підприємства;

3 етап: вибір форми інтелектуального інвестування (ноу-хау, патенти, винаходи, торгові марки, авторські права, інтелектуальні власність тощо);

4 етап: оцінка інвестиційних характеристик інтелектуального інвестування;

5 етап: формування «портфеля інтелектуальних інвестицій»;

6 етап: забезпечення ефективного управління «портфеля інтелектуальних інвестицій».

На сучасному етапі ринкових перетворень в Україні відбуваються структурні зміни у національному агропромисловому комплексі. Для подолання кризи і здійснення реформування аграрного сектора економіки необхідні значні витрати фінансових і матеріальних ресурсів. Але протягом тривалого часу сільськогосподарські підприємства усіх форм власності в Україні працюють в умовах гострої нестачі фінансових ресурсів. А залучити їх у необхідних обсягах для ефективного здійснення підприємницької діяльності у сільському господарстві на сьогоднішній день дуже важко. При цьому першочергового значення набуває залучення фінансових ресурсів на кредитній основі. Нематеріальні активи можуть бути предметом купівлі-продажу, передачі під заставу в разі отримання коштів на кредитній основі, а також об'єктом внеску до статутного капіталу та страхування.

Для підприємства, що вирішує питання вибору джерела фінансування, лізинг при сприятливому правовому та податковому середовищі є ефективним механізмом залучення капіталу для оновлення основних засобів і може розглядатися в якості альтернативи довгостроковому банківському кредиту. Це пов'язано з відносно малими обсягами фінансових ресурсів банківського сектора і відповідно високими кредитними ризиками.

Отже, перехід до сталого економічного росту у всіх галузях аграрної економіки не можливий без стимулювання впровадження досягнень науки і

техніки, залучення високих технологій, активізації науково-технічної діяльності всіх суб'єктів науково-технічної сфери АПК.

Таким чином, систематизація різних організаційних складових з управління об'єктами інтелектуальної власності дає можливість розробити перспективну форму системи управління інтелектуальною власністю та ефективно використовувати інновації у виробництві.

2.4. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПЛАТІЖНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

*Макарова В.В., к.е.н., доцент кафедри
статистики, АГД та маркетингу,
Сумський національний аграрний університет*

За виробничою структурою будь-якого сільськогосподарського підприємства земельні активи, що слугують основним засобом виробництва продукції сільського господарства та предметом праці його робітників, є чи не найголовнішим ресурсним регулятором конкурентоспроможності окремих виробничих організацій. Оскільки у реаліях сьогодення право на володіння чи-то користування природними ресурсами є платною процедурою, то і власники сільгоспугідь, і їх поточні користувачі, як прямі отримувачі тих або інших доходів від землі, мають відчужувати визначені законами України податки і збори зі своїх прибуткових накопичень.

Принцип платності у використанні земель був запроваджений ЗУ «Про плату за землю» від 03.07.1992 року, основні положення якого з певними доповненнями та змінами були продубльовані у первинній редакції Податковому кодексі України від 02.12.2010 року та наступних варіантах

головного фіскального документа країни. У поточній редакції Податкового кодексу України станом на 1 січня 2019 р. в розділі XII «Податок на майно» визнано, що об'єктами оподаткування земельним податком є земельні ділянки, які перебувають у власності або користуванні (ст. 270.1.1) та/або земельні частки (паї), які перебувають у власності (ст. 270.1.2). Між тим платниками земельного податку є власники земельних ділянок чи-то земельних часток (паїв), які перебувають у власності (ст. 269.1.1) та/або користувачі земельних ділянок (269.1.2). Орендна плата за користування чужою земельною ділянкою державної, комунальної чи приватної власності встановлюється за договором оренди, проте розмір орендної плати за користування сільгоспугіддями має бути не менше 0,3% і не більше 1% від їх нормативної грошової оцінки (ст. 288.5.1) [1].

З приведених позицій є актуальним визначили, що проблема оподаткування землекористування і визначення розміру орендної плати за сільгоспугіддя потребує всебічного вивчення та аналізу як така, що отримує неабиякий вплив на результати виробничої діяльності та розвиток земельних відносин в сільському господарстві [2].

У цьому аспекті інтегральна формула вирахування усіх потенційно можливих платіжних зобов'язань у відношенні до землі з боку окремого виробника продукції сільського господарства можна представити у такому вигляді:

$$\Sigma V_{ЗР} = \Sigma П_{ЗС} + \Sigma П_{ЗН} + \Sigma \Phi_{СП} + \Sigma \Phi_{ОП_3} + \Sigma ДОП_3 + \Sigma I_{П}, \quad (1)$$

де: $V_{ЗР}$ – сумарний видаток сільськогосподарського товаровиробника за користування земельними ресурсами;

$П_{ЗС}$ – сумарний земельний податок на земельні ділянки сільськогосподарського призначення;

$П_{ЗН}$ – сумарний земельний податок на земельні ділянки несільськогосподарського призначення;

$\Phi_{СП}$ – сумарний фіксований сільськогосподарський податок за землі, які перебувають у приватній власності сільгоспвиробника;

$\Phi_{ОП_3}$ – сумарна фіксована орендна плата за земельні угіддя державної та комунальної власності;

$ДОП_3$ – сумарна договірна орендна плата за землі, які знаходяться у приватній власності громадян та юридичних осіб;

$I_{П}$ – інші платежі за користування чужими земельними ділянками.

Виходячи з того, що орендна плата фізичним чи-то юридичним особам може справлятися не тільки у грошовій, а й у натуральній формі (ст. 22 ЗУ «Про оренду землі»), підсумкове значення інших платежів сільгоспвиробників за використання сільгоспугідь фізичних чи юридичних осіб обліковується за формулою:

$$\Sigma I_{П} = \Sigma E_{ТП}, \quad (2)$$

де: $E_{ТП}$ – сумарний фінансовий еквівалент товарної продукції, виданої власникам земельних угідь в межах орендної плати;

Сумарний фінансовий еквівалент товарної продукції дорівнює:

$$\Sigma E_{ТП} = \Sigma M_{ТП} \times \Sigma K_{ТП}, \quad (3)$$

де: $M_{ТП}$ – показник вартісної міри товарної продукції (грн./кг, грн./л та ін.);

$K_{ТП}$ – показник кількісної міри товарної продукції (кг, л та ін.).

Враховуючи те, що податки за землю визначаються діапазонами фіксованих значеннями, які можуть коригуватися тільки у законодавчому порядку, видається актуальним проаналізувати методичні підходи до вирахування договірної орендної плати за землі, які знаходяться у приватній власності громадян і юридичних осіб.

Відповідно до ст. 21 ЗУ № 161-XIV від 06.10.1998 «Про оренду землі» розмір орендної плати за землю встановлюється за згодою сторін у договорі оренди. Ст. 179 ГКУ зазначає, що при укладанні господарських договорів сторони можуть визначати зміст договорів на основі вільного волевиявлення, коли суб'єкти мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови

договору, які наразі не суперечать правовим нормам. Законодавчо визначених обмежень розміру (мінімального чи-то максимального) орендної плати за сільгоспугіддя у таких випадках, коли вона не є державною або комунальною власністю, немає. Існують лишень рекомендації щодо встановлення рентної платні за оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення та земельних часток (паїв) у розмірі не менше ніж 3% від визначеної відповідно до законодавства вартості означених вище земельних ділянок (Указ Президента України № 725 від 19 серпня 2008 року). Та оскільки цим Указом не визначено, за якою оцінкою (нормативною чи експертною) визначається вартість земельних ділянок сільськогосподарського призначення і земельних часток (паїв), нарахування орендної платні за ті земельні ділянки, які перебувають у приватній власності громадян і юридичних осіб, здійснюється згідно із ст. 288.5.1 Податкового кодексу України на рівні не меншому ніж 0,3 відсотка та не більшому 1 відсотка їх нормативної грошової оцінки. Остання за ст. 271.1.1 ПКУ є базою оподаткування земель сільськогосподарського призначення за умовами урахуванням коефіцієнта індексації, встановлюваного відповідно до ст. 289.2 Податкового кодексу України.

Здійснюючи ретроспективні оглядини процедури встановлення нормативної грошової оцінки земель, як завершального етапу оціночних акцій, звертаємо увагу на парадоксальні зміни у алгоритмах її формування:

1. Стала Методика нормативної грошової оцінки земель сільгосппризначення та населених пунктів (Методика) є затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.1995 р. № 213. Згідно даної Методики та Порядку нормативної грошової оцінки земельних угідь сільськогосподарського призначення і населених пунктів (Наказ Держкомзему від 27.01.2006 № 18/15/21/11), нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення провадиться окремо по орних угіддях, землях під багаторічними насадженнями, природними сіножатями та пасовищами за рентним доходом, який формується в залежності від якості, місця розташування і економічної оцінки земель (п. 3 Методики). Під рентним

доходом ми маємо розуміти різницю між доходом від продуктивних властивостей землі та витратами на виробництво сільськогосподарської продукції [3]. В основу розрахунку нормативної грошової оцінки земель покладеться рентний дохід, який створюється при виробництві зернових культур та має визначатися за даними економічної оцінки земель, проведеної протягом 1988 року ХХ ст. Базова нормативна грошова оцінка сільськогосподарських угідь була проведена станом на 01.07.1995 року. З 01.01.2012 року відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 1185 від 31.10.2011 року до показників нормативної грошової оцінки ріллі, проведеної на 1.07.1995 року був запроваджений коефіцієнт змін у рентному доході в розмірі 1,756 з одночасною індексацією грошової оцінки на ставку 3,2 і подальшим перерахунком нормативних регіональних оцінок. (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення нормативних грошових оцінок 1 га сільськогосподарських угідь в розрізі адміністративних одиниць (областей) України (поточним станом на 01.01.2019 року^{1, 2, 3})

Назва адміністративної одиниці (області)	Нормативна грошова оцінка 1 га ріллі, грн./га			Поправочний коефіцієнт 2017/1995	Поправочний коефіцієнт 2018/2017
	1995	2017	2018		
АР Крим	4387,00	36946,33	25696,74	8,422 (+)	0,696 (-)
Вінницька	3927,00	33073,42	27078,28	8,422 (+)	0,819 (-)
Волинська	3555,00	29940,42	21607,36	8,422 (+)	0,722 (-)
Дніпропетровська	3862,00	32525,99	27078,28	8,422 (+)	0,833 (-)
Донецька	4138,50	34854,68	31167,66	8,422 (+)	0,894 (-)
Житомирська	2443,70	20580,98	21165,27	8,422 (+)	1,028 (+)
Закарпатська	3132,00	26377,87	27520,38	8,422 (+)	1,043 (+)
Запорізька	4018,00	33838,40	25254,64	8,422 (+)	0,746 (-)
Івано-Франківська	3392,00	28567,62	26194,09	8,422 (+)	0,917 (-)
Київська	3796,00	31970,15	26194,09	8,422 (+)	0,819 (-)
Кіровоградська	3811,00	32096,51	32107,11	8,422 (+)	1,001 (+)
Луганська	3148,90	26519,14	27078,28	8,422 (+)	1,021 (+)
Львівська	3161,00	26622,12	22049,46	8,422 (+)	0,828 (-)
Миколаївська	3130,00	26360,16	27078,28	8,422 (+)	1,027 (+)
Одеська	3338,00	28114,23	31167,66	8,422 (+)	1,109 (+)
Полтавська	4121,00	34252,51	30283,47	8,312 (+)	0,884 (-)
Рівненська	3729,00	31406,00	22049,46	8,422 (+)	0,702 (-)
Сумська	3494,00	29426,66	26636,19	8,422 (+)	0,905 (-)
Тернопільська	3566,87	30039,38	28901,92	8,422 (+)	0,962 (-)
Харківська	3859,70	32505,53	32549,20	8,422 (+)	1,001 (+)
Херсонська	4120,00	34698,86	24370,45	8,422 (+)	0,702 (-)

Хмельницька	4096,00	34495,59	29841,37	8,422 (+)	0,865 (-)
Черкаська	4727,00	39810,79	33930,75	8,422 (+)	0,852 (-)
Чернівецька	4037,00	33999,84	32991,29	8,422 (+)	0,970 (-)
Чернігівська	2900,00	24423,15	23873,10	8,422 (+)	0,977 (-)
В середньому по Україні	3675,63	30937,85	27520,38	8,417 (+)	0,890 (-)
$H^{**} = f(H^*) = 8,422 H^*,$ де: H – нормативна грошова оцінка: H^{**} – за 2017 рік; H^* – за 1995 рік. $H^{***} \neq f(H^{**}),$ де: H – нормативна грошова оцінка: H^{***} – за 2018 рік; H^{**} – за 2017 рік.					

Джерело: Розраховано за даними Держгеокадастру України.

- 1 – Нормативна грошова оцінка сільськогосподарських угідь в Україні станом на 01.07.1995 була проведена відповідно до Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 року за № 213 (назва Методики в редакції, чинній до 01.03.2017).
- 2 – В основу розрахунку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення покладено рентний дохід, який створюється при виробництві зернових культур і визначається за даними економічної оцінки земель сільськогосподарського призначення, проведеної у 1988 році.
- 3 – Значення нормативної грошової оцінки визначені станом на 01.01.2018 року у відповідності до Додатку 1 Порядку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.05.2017 за № 262.

2. 3 1 січня 2019 року набуває чинності загальнонаціональна (всеукраїнська) нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення, яка була виконана згідно постанови КМУ від 07.02.2018 р. за № 105, і затверджена наказом Мінагрополітики України від 16.11.2018 р. за № 552. Поновлена оцінка стосується усіх сільгоспугідь за межами населених пунктів, які на цей час є сформованими та набули кадастрові номери. Доступ до галузевого порталу (<https://ngo.land.go.ua/uk>) отримують регіональні підрозділи Держгеокадастру України.

За Порядком проведення загальнонаціональної (всеукраїнської) нормативної грошової оцінки використовується «Методика нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення», затвердженої постановою КМУ за № 831 від 16.11.2016 року [4]. Об'єктом оцінки є землі сільськогосподарського призначення, які не залежать від законодавчої форми власності (п. 5 Методики) у межах території природно-сільськогосподарських районів.

Вихідними даними для проведення оцінки є:

- відомості Державного земельного кадастру;
- матеріали з Державного фонду документації із землеустрою;

- матеріали щодо природно-сільськогосподарського районування, бонітування ґрунтів у розрізі сільськогосподарських угідь, економічної оцінки земель;

- ґрунтові обстеження минулих років.

Деталізація масової нормативної оцінки та її прив'язування до сформованої земельної ділянки є загалом позитивним кроком за спірністю того положення, що інформація про нормативну грошову оцінку окремих сільгоспугідь є закритою для суспільства як в частині її конкретних значень, так і методики її визначення, адже в самій Методиці є виключні посилання на положення минулих нормативних актів та ґрунтові обстеження минулих років, які за своєю сутністю є не лише неадекватними сьогоденню, а й зовсім абстрактними показниками поточних властивостей ґрунту та безпосередньої родючості сільськогосподарських земель у контексті запровадження стратегії стійкого землекористування в аграрній сфері економіки.

У відповідності до ст. 5 ЗУ «Про оцінку земель» [5] основою при проведенні нормативної грошової оцінки сільгоспугідь є дані з економічної оцінки земель, яка описує їх виробничу придатність як засобу виробництва за значеннями природних і вартісних оціночних показників [6]. За цим базою економічної оцінки являються дані бонітування ґрунтів, які надають порівняльну оцінку якості ґрунтів, що корелює з урожайністю основних сільськогосподарських культур [7].

Отже, основними показниками, які враховуються в існуючому механізмові проведення нормативної грошової оцінки земельних угідь сільськогосподарського призначення є: ефективність вирощування сільськогосподарських культур чи-то багаторічних насаджень, природна родючість ґрунтів, місце розташування земельної ділянки, природно-кліматичні умови тощо. І хоча дані щодо урожайності зернових культур в 1988 році є обумовленими згідно основного принципу грошової оцінки: найкращого і найбільш ефективного використання земель (продовж 1996-1998 років сільське господарство характеризувалося оптимальними умовами та показниками

господарювання), цього може виявитися недостатньо задля встановлення реальної вартості (ціни) землі в умовах формування ринку оренди земельних ділянок.

Якщо визнати правильними міркування стосовно того, що наведені у табл. 2 показники є усередненими для певного регіону, то виявляються цілком логічними судження з приводу хаотичної картини розподілу значень наведених показників у відношенні до регіонального відсотка особливо цінних земель. І хоча методологія оціночних процедур передбачає пов'язаний та по черговий алгоритм встановлення балів бонітету ґрунтів, економічної оцінки земель та нормативної грошової оцінки угідь, подані у табл. 2 показники засвідчують відсутність кореляційних зв'язків між відсотком цінних земель в регіонах (F_i) та виразами нормативної грошової оцінки 1 га ріллі (NA_i), економічної оцінки земель (EA_i) і балів бонітету ґрунтів (B_i).

Таблиця 2

Співвідношення площ особливо цінних земель, нормативної грошової оцінки 1 га сільськогосподарських угідь, економічної оцінки земель і балів бонітету ґрунтів у розрізі адміністративних одиниць (областей) України (поточним станом на 01.01.2018 року)

Адміністративний район (область), D_i	Загальна площа ріллі, (тис. га), E_i	Особливо цінні землі, (тис. га), V_i	% цінних земель, F_i	Нормативна грошова оцінка ріллі, (грн./га), NA_i	Економічна оцінка (грн./бал), EA_i	Бал бонітету ґрунтів, B_i
Група А (більше 70% особливо цінних земель)						
Полтавська	1768	1411	79,8	34252,51	33	47
Тернопільська	854	672	78,7	30039,38	41	44
Сумська	1227	882	71,9	29426,66	33	39
Група Б (від 50% до 70% особливо цінних земель)						
Черкаська	1271	872	68,6	39810,79	45	55
Харківська	1927	1079	56,0	32505,53	31	52
Хмельницька	1254	679	54,1	34495,59	38	46
Київська	1356	725	53,2	31970,15	39	38
Кіровоградська	1762	909	51,6	32096,51	29	51
Група В (від 30% до 50% особливо цінних земель)						
Вінницька	1728	824	47,7	33073,42	37	40
Дніпропетровська	2126	891	41,9	32525,99	30	46
Миколаївська	1698	640	37,7	36360,16	22	40
Чернігівська	1410	529	37,5	24423,15	33	33
Одеська	2072	771	37,2	28114,23	24	49
Херсонська	1777	636	35,8	34698,86	26	34
Донецька	1655	559	33,8	34854,68	32	49
АР Крим	1268	418	33,0	36946,33	33	37

Група Г (від 20% до 30% особливо цінних земель)						
Запорізька	1905	558	29,3	33838,40	27	36
Житомирська	1085	298	27,5	20580,98	23	27
Закарпатська	200	53	26,5	26377,87	23	41
Рівненська	658	156	23,7	31406,00	37	29
Чернівецька	333	79	16,3	26622,12	41	53
Група Д (менше 20% особливо цінних земель)						
Львівська	796	130	16,3	26622,12	32	29
Івано-Франківська	384	51	13,3	28567,62	28	38
Волинська	674	81	12,0	29940,42	35	28
Луганська	1274	29	2,3	26519,14	22	40

Джерело: Складено за даними Держгеокадастру України та матеріалів [8], [9], [10].

Таким чином, розмір зборів, податків та орендної плати за землі комунальної і державної власності, як відповідних складових фіскальної організації державної земельної політики, може і повинен залежати від рівня нормативної грошової оцінки землі та вираховуватися у відсотковому співвідношенні до неї. Методичні підходи у визначенні орендної плати за певні земельні ділянки, які знаходяться у приватній власності громадян чи-то юридичних осіб, повинні базуватися на ринкових засадах поточного розвитку економіки агропромислового комплексу, оскільки нормативна грошова оцінка не передбачає забезпечення одного із важливих принципів оцінки земель: безперервності процесу оцінки.

Набута в результаті реформи зміна площ сільгоспугідь відносно структурних одиниць системи сільськогосподарського землекористування демонструє наявний диспаритет між задекларованими завданнями земельної реформи та фактичними результатами у площині як раціонального розподілу земельного ресурсу, так і його належної охорони. Водночас блокування обігу земельних часток (паїв) спричинило дезорганізацію в системі та унеможливило сталий розвиток повноцінних ринкових відносин, замінивши їх орендним механізмом із змінними домовленостями, серед яких і досі найбільш дискусійним залишається питання з визначення оптимальної плати за оренду сільськогосподарських земель. Означена вище проблема є доволі актуальною, оскільки необґрунтовані намагання виконавчої влади підвищити розмір орендної плати за сільськогосподарські угіддя деформують витратну й

прибуткову частину структурних елементів системи сільськогосподарського землекористування і, тим самим, можуть призвести до переходу системи у стадію деструкції.

Представлені у табл. 3 розрахунки нормативних показників орендної плати за приписами відповідних редакцій Податкового кодексу України (із доповненнями і змінами) щодо мінімальних та максимальних відсоткових ставок до нормативних грошових оцінок 1 га сільськогосподарських угідь (рілля і перелоги), визначають доволі широкий діапазон можливих значень річної орендної плати (протягом 2017 року від 92,78 грн. до 3711,33 грн. за 1 га рілля). Даний підхід дестабілізує систему сільськогосподарського землекористування через наявні можливості із прийняття нетипових рішень по відношенню до подібних структурних елементів системи.

Таблиця 3

**Нормативні показники усередненої по Україні орендної плати
за 1 га сільськогосподарських угідь (рілля, перелоги)
(поточним станом на 01.01.2018 року)**

Рік	Коефіцієнт індексації (K _i)	Нормативна грошова оцінка <i>грн.</i>	Орендна плата			
			мінімальна		максимальна	
			<i>%</i>	<i>грн.</i>	<i>%</i>	<i>грн.</i>
2010	1,059	11751,15**	0,1	11,75	12,0	1410,14
2011	1,000	11751,15**	0,1	11,75	12,0	1410,14
2012	1,000*	20635,02	0,1	20,64	12,0	2476,20
2013	1,000	20635,02	0,1	20,64	12,0	2476,20
2014	1,000	20635,02	0,1	20,64	12,0	2476,20
2015	1,249	25773,14	3,0	773,19	12,0	3092,78
2016	1,200	30927,77	3,0	927,83	12,0	3711,33
2017	1,000	30927,77**	0,3	92,78	12,0	3711,33

Джерело: Розраховано на основі даних Держгеокадастру України та приписів Податкового кодексу України (зі змінами та доповненнями)¹

* Згідно до методики розрахунку коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки на основі врахування індексу споживчих цін за попередній рік, офіційний коефіцієнт індексації на 01.01.2012 р. дорівнює: $K_i = 1,000$.

Разом з цим, згідно до постанови КМУ № 1185 від 31.10.2011 р. були внесені зміни до Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, у відповідності до яких з 01.01.2012 р. до показників нормативної грошової оцінки рілля, проведеної станом на 01.07.1995 р., також має

застосовуватися коефіцієнт змін у рентному доході, величина якого дорівнює: $K_3 = 1,756$.

** Надані показники мають дещо відмінні значення на сайтах Держземагентства, Держгеокадастру, Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Разом із цим, одночасне проведення індексації нормативної грошової оцінки та збільшення межових ставок орендної плати за сільгоспугіддя

зумовлює стрімке зростання орендної плати (так, згідно табл. 3 мінімальна орендна плата у 2014 році складала 20,64 грн., тоді як уже в 2015 році вона дорівнювала 773,19 грн.). Надана трансформація є можливою в умовах прояву феномену суміщеного відсотка, який є складовою формули із вирахування орендної плати:

$$O_{пз} = G_{оп} \times (K_i \times \frac{C_{оп}}{100}) \times \frac{m}{12}, \quad (4)$$

де: $O_{пз}$ – орендна плата за 1 га сільгоспугідь у поточному році (грн.);
 $G_{оп}$ – нормативна грошова оцінка 1 га сільгоспугідь за попередній рік (грн.);
 K_i – коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки землі (десятковий дріб);
 $C_{оп}$ – ставка орендної плати у поточному році (%);
 m – кількість місяців оренди 1 га сільгоспугідь на рік (міс.);
 12 – кількість місяців одного року (міс.).

Сутність суміщеного відсотка згідно формули (4), за подібністю до складного відсотка, полягає у спрацьовуванні ефекту отримання відсотку на відсоток, згідно з чим заміщення орендної плати відбувається не за прямою залежністю, а в межах геометричної прогресії за експоненціальною функцією (залежністю). В результаті відбувається щорічне стрибкоподібне зростання орендної плати за сільгоспугіддя у відношенні до комплексу структурних одиниць системи сільськогосподарського землекористування без коригування цієї плати за природно-кліматичними зонами та економічними умовами ведення товарного сільгоспвиробництва.

З наданих позицій дослідження О.А. Ходаківської свідчать про необхідність узгодження розмірів орендної плати із регіональними відмінностями у родючості ґрунтів, поточним фінансово-економічним станом орендаря та результатами його виробничої діяльності [11]. Приведені упередження мають місце, оскільки:

1) галопаюча індексація нормативної грошової оцінки сільгоспугідь, яка є базою для нарахування як орендної плати, так і земельного податку, на сьогодні не відображує реальний стан родючості ґрунтів по окремих регіонах, а прив'язана до коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель, який

визначається за узагальненою для усіх регіонів формулою $K_i = I : 100$, де I – індекс споживчих цін за попередній рік (п. 289.2 Податкового кодексу України [1]);

2) сформований в 90-х роках ХХ ст. похідний економічний інструмент для врегулювання земельних відносин у сфері оподаткування і оренди землі під назвою «нормативна грошова оцінка земель» оголює небезпечне підмінювання реального стану сільгоспугідь на унормовану схему ціноутворення на основі рентного доходу, який визначається згідно даних економічної оцінки земель станом на 1988 рік.

Наведені положення є ознаками непрозорих і недостатньо виважених основ визначення орендної плати за користування земельними ділянками в регіонах, що потребує коригування умов орендних відносин.

Розглядаючи можливість вирішення поставленого завдання, слід визначити, що науковці неодноразово виявляли спроби до корегування існуючих на сьогодні підходів до нарахування орендної плати за приватні земельні ділянки (табл. 4).

Таблиця 4

Наукові підходи до встановлення орендної плати за сільгоспугіддя

Сутність методичного підходу за джерелом	Недоліки пропозиції	Переваги пропозиції
<i>Джерело</i> [12]: визначення орендної плати як певної частки прибутку орендаря в залежності від виду вирощуваної культури, рівня її врожайності, витрат на виробництво та очікуваної ціни реалізації	орендна плата може бути не вигідною для власника землі: монополізація одним орендарем місцевого ринку оренди землі дозволить встановлювати занижені розміри прибутку і оренди	з'являється можливість оптимізувати розміри орендної плати за землю в залежності від культур, їх врожайності, цін на продовольчому ринку та собівартості продукції
<i>Джерело</i> [13]: виконання агрохімічного обстеження земельної ділянки для визначення її родючості та ступеня забруднення перед укладанням договору оренди та вирахуванням розміру орендної плати	залежність суми орендної плати від стану земельної ділянки спонукатиме орендаря не поліпшувати стан земельних угідь, а обходити застереження та занижувати обсяги отриманого врожаю	атестовані спеціалісти надають висновок про необхідність внесення добрив та інші заходи, які надалі сприятимуть підвищенню врожайності, збереженню родючості ґрунтів тощо
<i>Джерело</i> [14]: комплексне врахування фактору часу і умов виробництва, з	відсутність врахування якості земельних угідь, родючості ґрунтів, урожайності земель та	розглянута можливість застосування різних варіантів орендної плати:

одного боку, та, з іншого боку, грошової оцінки земель по районах регіону, що відповідає вимогам існування ринку землі	екологічного стану земельно-ресурсного потенціалу регіону	у вигляді фіксованих сум, у фіксованій натуральній формі, у формі продукції чи послуг, що продаються за внутрішніми цінами
<i>Джерело [15]:</i> визначення найбільшого значення орендної плати як суми максимального прибутку орендаря від орендованої землі і найменшого значення як еквівалента процентного доходу від збереження суми готівки на депозиті, яка дорівнює вартості 1 га зданої в оренду землі	за умов економічного колапсу та кризових явищ нижня межа орендної плати може мати досить умовне значення при повному ігноруванні екологічної складової: урожайності, якості ґрунту тощо	з'являється можливість встановлювати розмір орендної плати на взаємовигідних для власника та орендаря умовах, які не мають відсоткової прив'язки до фіскально-фіксованого нормативного механізму
<i>Джерело [16]:</i> орендна плата нараховується залежно від рівня конкуренції на ринку землі, бонітетів виробничих груп ґрунтів, урожайності зернобобових та зернових культур	співвідношення попиту і пропозиції є важливим, але не визначальним чинником для встановлення розміру орендної плати	розрахунок вартості землі спирається на капіталізацію рентного доходу з урахуванням місця її розташування та умов використання
<i>Джерело [17]:</i> при розрахунку оренди землі враховуються ринкові фактори попиту і пропозиції, а також законодавчо встановлені норми розміру оренди, скореговані на зміни у якісному стані ґрунтів під час оренди землі	практично несумісне поєднання ринкових важелів визначення розміру орендної плати та законодавчих норм встановлення плати за оренду земельних ділянок	компенсація коштів, вкладених у поліпшення якісного стану земельної ділянки, за рахунок зменшення щорічної орендної плати за землю протягом терміну оренди
<i>Джерело [18]:</i> встановлення орендної плати за земельні угіддя на рівні 15-30% від прибутку або від валового доходу	якщо розмір оренди напряму залежатиме від розміру врожаю, орендарю буде вигідно його приховувати	власник землі зможе контролювати орендаря через урожайність вирощуваних культур та цін їх збуту на ринку
<i>Джерело [19]:</i> визначення орендної плати за урахування земельної ренти з 1 га при вирощуванні певної культури, коефіцієнта якості земельних угідь, терміну капіталізації, коефіцієнта строку оренди, коефіцієнта банківського відсотку на позику	земельна рента першого роду не відображує поточні витрати орендаря на застосування новітніх технологій при виробництві продукції сільського господарства	комплексний підхід до встановлення оптимального розміру орендної плати за землю з урахуванням економічних та екологічних аспектів земельних відносин
<i>Джерело [20]:</i> плата за оренду землі нараховується в залежності від якісного стану ґрунту з урахуванням витрат на його відновлення після закінчення строку оренди	якісний аналіз стану ґрунтів є досить затратною справою, а тому орендар завжди буде намагатися її не виконувати	аби уникнути додаткових витрат на відновлення ґрунтів, орендар буде вимушений обробляти (використовувати) земельні ресурси раціонально

<p><i>Джерело [21]:</i> враховуючи наявну кон'юнктуру попиту на ринку оренди землі і цін на продукцію землеробства, певну різницю у витратах на виробництво такої продукції залежно від якості ґрунту та місця розташування земельної ділянки, власник та орендар на вигідних умовах встановлюють розмір земельної ренти як бази для нарахування орендної плати за земельну ділянку</p>	<p>через відсутність конкуренції на ринку оренди землі, за умов перевищення пропозиції над попитом на орендні земельні ділянки, є вірогідність встановлення досить низької орендної плати за землю</p>	<p>орендар отримує нагоду збільшити свій прибуток, що за умов раціонального використання землі може забезпечити розширене відтворення виробництва продукції сільського господарства</p>
<p><i>Джерело [22]:</i> оптимальний розмір орендної плати за земельні ділянки (паї) враховує строк їх оренди, термін ротації сівозмін, раціональне користування та управління земельними ресурсами</p>	<p>за умов покращення якості земельних угідь оренди заохочує та раціонального землекористування, при розрахунку орендної плати не враховується якість ґрунтів на момент укладання договору оренди землі</p>	<p>врахування строку оренди змусить власників землі здавати земельні ділянки в оренду на більш тривалий термін, що значно знижує ризик порушення структури сівозмін орендарем</p>
<p><i>Джерело [23]:</i> розмір оренди землі має враховувати не лише наявні інтереси власника і орендаря, а й поточний рівень розвитку загальної фінансової системи, діючі у сільському хазяйстві технології та якісні показники стану земельних угідь</p>	<p>оскільки орендодавець землі позбавлений факту впливу на розвиток фінансової системи, він не отримує функцій контролю за діями орендаря у сфері виробництва та, як правило, не має вільних коштів для аналізу якості земельної ділянки</p>	<p>виникає можливість щодо вдосконалення економічних важелів поліпшення якості ґрунту та застосування новітніх технологій виробництва завдяки їх закріпленню за орендарем землі у договору оренди</p>

Серед методичних підходів до визначення орендної плати за сільгоспугіддя можна виокремити кілька основних напрямів (табл. 4):

- розрахунок орендної плати за землю на базі економічної оцінки земельних ділянок сільськогосподарського призначення з певними уточненнями;

- врахування орендної плати на засадах запровадження агроекологічних та природоохоронних заходів відносно земельних угідь;

- конкретизація договірних умов встановлення розміру орендної плати за використання земельних ділянок та земельних часток (паїв);

- врахування поточного фінансового стану як держави взагалі, так і окремих сільгоспвиробників зокрема;

- застосування в методичних підходах уточнюючих коефіцієнтів.

Визначаючи доцільність міркувань науковців у напрямку вдосконалення орендних відносин в сільськогосподарському виробництві, маємо зауважити, що надані пропозиції не вирішують основної проблеми земельно-орендних відносин: встановлення балансу між бажаннями власників землі та її орендарями отримати якомога більший прибуток і необхідністю проведення природоохоронних заходів, пов'язаних з раціональним використанням землі як природно-ресурсного базису сільськогосподарського товарного виробництва.

В рамках вирішення означеної дилеми ми маємо визначати базу та механізм вирахування справедливого розміру орендної плати, який був би:

- прозорим та зрозумілим як для власника землі, так і для її орендаря;
- достатньо інформаційним для прийняття господарських рішень;
- юридично врегульованим та практично можливим;
- фінансово здійсненим і прийнятним для суб'єктів орендних відносин;
- сприйнятливим для усіх категорій населення сільської території;
- стимулюючим до добровільних, зацікавлених, раціональних дій;
- оцінюючим якісний стан та затребуваність земельних ділянок;
- обумовлюючим збереження природно-земельного ресурсу;
- сприятливим розвитку сільськогосподарських виробників;
- придатним до конкретизації ринкової вартості окремої ділянки;
- дієвим у вирішенні земельно-правових питань та ін.

Відносно бази для вирахування розміру орендної плати за землі приватної власності, то ст. 5 ЗУ «Про оцінку земель» не несе заборони на застосування будь-яких, прийнятних для суб'єктів цивільно-правових угод щодо земельних ділянок і прав на них (в т.ч. договорів оренди землі), форм та методів визначення, зокрема, проведення експертної грошової оцінки земельних ділянок.

Порівняльний аналіз основних принципів нормативної і експертної грошової оцінки земельних ділянок (табл. 5) надає можливість виявити їх методологічні відмінності чи-то недоліки, що надає спроможність розглядати

проведення експертної грошової оцінки як ринковий механізм встановлення реальної вартісної основи задля обумовлення справедливої орендної плати за сільгоспугіддя.

Звісно, що започаткування механізму вирахування справедливої орендної плати для приватних земель не примусить орендарів платити більше, так само, як і не умовить власників земельних часток отримувати меншу земельну ренту.

Таблиця 5

Основні порівняльні характеристики нормативної і експертної оцінок земельних ділянок

Нормативна грошова оцінка	Експертна грошова оцінка
Базується на типових характеристиках і усереднених умовах використання земельних ділянок	Базується на індивідуальних характеристиках і умовах використання конкретної земельної ділянки
Оперує потенційним (нормативним) рентним доходом	Оперує конкретним (реальним) рентним доходом
Не враховує кон'юнктуру ринку та економічну ситуацію в країні	Враховує реальну соціально-економічну ситуація, що склалася на дату оцінки
Носить нормативний характер	Має ринковий характер
Не стимулює підвищення ефективності виробництва і раціонального землекористування	Стимулює оптимізацію показників ефективності ведення бізнесу і землекористування

Разом з тим розглядати доцільність такого підходу треба, як мінімум, у двох ракурсах:

По-перше, провадження справедливої орендної плати само по собі нічого не вирішує. Навряд на сьогодні якась із сторін орендних домовленостей зацікавиться нововведенням та раптом забажає щось змінити, особливо, у тому разі, якщо така новація принесе зменшення прибутку.

Тобто, коли якась земельна ділянка чи земельна частка (пай) у солідарному масиві земель за якихось причин матиме понижену урожайність, а, відповідно, і меншу ринкову вартість з меншими відрахуваннями на орендну плату, власник такої земельної ділянки ніколи не буде у захваті від надто справедливих пропозицій і, зрозуміло, стане відстоювати завчений принцип усереднених ставок орендної плати, не приймаючи до уваги ту обставину, що орендар на гіршій земельній ділянці за умов зрівняльної оренди за користування

приватною ділянкою буде нездатний не те, щоби отримати достатній рентний дохід, аби сплатити оренду, він може, взагалі, полишити неперспективну землю. Отже, застосування справедливої орендної плати слід розглядати в аспекті впливу на земельно-орендні відносини інших показників: строку оренди, місця розташування та розмірів земельної ділянки, існуючих правил її використання, умов освоєння ділянки землі, наявності певних опціонів, розподілу поточних витрат тощо.

По-друге, зиск запровадження справедливої орендної плати слід розглядати з позицій трьох сторін, які приймають участь у земельно-орендних відносинах: власників земельної ділянки або земельної частки (паю), користувачів та держави. Власники земельних ділянок, так само, як і орендарі землі, будуть за справедливі пропозиції тільки за умов, коли змінені «правила гри» не зменшать їхні статки, не надто переймаючись при цьому питаннями екологічного та природоохоронного характеру. Адже, в сучасних реаліях ні одну із сторін не цікавить якісний стан землі через те, що його вкрай складно виявити. До того ж, ані місцеві органи влади, ані державна земельна інспекція не контролюють якісний стан ґрунтів сільгоспугідь і, як результат, не надають штрафи за їх ушкодження. На жаль, питання збереження, відтворення і ефективного використання землі не входять у практику фіскального регулювання земельно-орендних відносин в аграрній сфері, а тому не спонукають землекористувачів та землевласників проводити екологічно зорієнтовану політику ведення сільгоспвиробництва. Існуюча фіскальна система виконує, як правило, номінальні функції контролю і збору платіжних зобов'язань землекористувачів за використання землі. Така діяльність відзначається односторонністю та спрощеністю, не завжди має диференційований підхід і не носить стимулюючого характеру.

Капіталізація відносин в системі сільськогосподарського землекористування застосовується державними інститутами не тільки у траєкторії підвищення ставок орендної плати за використання сільгоспугідь, а й завдяки трансформації розмірів земельного податку (табл. 6), інших фіскальних

платежів або відрахувань. Відтак у останні роки зростає податкове навантаження на землекористувачів та власників земельних часток (паїв) шляхом провадження нових податків на нерухомість, яка належить до інфраструктури суб'єктів аграрного виробництва, підвищення ставки фіксованого сільськогосподарського податку, змін в оподаткуванні транспортних засобів, набуття органами місцевого самоврядування права самостійно визначати ставки земельного податку, перегляду нормативів у сплачуванні ПДВ, відповідно з якими передбачається відрахування у державний бюджет відсоткової ставки від ПДВ при реалізації зернових і технічних культур, продукції тваринництва й іншої сільськогосподарської продукції, тоді як за минулі роки у розпорядженні суб'єктів господарювання залишалося 100% нарахованого ПДВ.

Таблиця 6

Динаміка трансформації податку на землі сільськогосподарського призначення
(поточним станом на 01.01.2018 року)

Вид	Ставки земельного податку за 1 га сільгоспугідь (% від G_{O3} *)		
	2010 - 2014	2015 - 2016	2017 – 2020**
Рілля	0,1%	не більше 1%	не менше 0,3% та не більше 1%
Сіножаті	0,1%	не більше 1%	не менше 0,3% та не більше 1%
Пасовища	0,1%	не більше 1%	не менше 0,3% та не більше 1%
Багаторічні насадження	0,03%	не більше 1%	не менше 0,3% та не більше 1%

Джерело: Приписи поточних редакцій Податкового кодексу України (зі змінами та доповненнями).

* G_{O3} – нормативна грошова оцінка 1 га відповідних сільськогосподарських угідь.

** 2020 – рік закінчення прогнозного періоду.

Монетарна інтерпретація об'єму надходжень від сплати земельного податку суб'єктами аграрної галузі представлена в табл. 7. Представлені дані свідчать про те, що в системі сільськогосподарського землекористування проходить безупинне нарощування фіскального навантаження. Наразі уже за 2014 рік було забезпечено зростання обсягів сплати земельного податку суб'єктами аграрної галузі в 1,8 рази у порівнянні з 2010 роком та у 8,1 рази у порівнянні з 2000 роком. За цих обставин на перший план виходить завдання із гармонізації монетарних відносин в системі сільськогосподарського землекористування, що означає не тільки перегляд ставок податків, а й

стабілізацію податкового законодавства. Остання теза є актуальною, оскільки упродовж минулих років не лише постійно змінювалися ставки податків і зборів, а й терміни їх повної або часткової слати, порядок отримання дотаційних преференцій з бюджету від об'єму перерахованого ПДВ, строки й умови подання декларацій та іншої звітності.

Таблиця 7

**Надходження земельного податку від суб'єктів аграрної галузі (млн. грн.)
(поточним станом на 01.01.2018 року)**

Галузь	Рік										
	2000	2004	2006	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2016	2020*
Сільське господарство	904	940	1451	3390	4136	4009	6604	6833	7329	8756	9385

Джерело: Складено за даними Державної фіскальної служби України та матеріалів наукових джерел.

* Прогнозні показники.

Таким чином, можна визначити, що використання сільськогосподарських земель в Україні не відповідає нормативам раціонального природокористування. Ефективність використання земель в Україні значно нижча, аніж в середньому по Європі. При цьому оцінка земель сільськогосподарського призначення, у тому числі для вирахування орендної плати за землю, не є на сьогодні самостійним інститутом: чітко не визначені ані її функції, ані правовий статус. Отже, в рамках вирішення як соціальних, так і виробничих проблем, реформування системи оподаткування, а так само і земельно-орендних відносин в сільськогосподарському виробництві є вкрай важливою науковою та загальногосподарською задачею.

У статусі проміжних висновків можна навести такі положення:

В процесі дослідження виявлено, що розвиток та функціонування сучасних земельно-орендних відносин відбувається в умовах докорінного реформування законодавчої системи власності на землю, що призводить до таких негативних наслідків як всебічна невідповідність сільськогосподарського землекористування екологічним стандартам та нормам, погіршення родючості земель, виснаження поверхневого шару ґрунтів, надмірна розораність угідь, інтенсивне використання земель. Саме через це раціональне використання, відтворення та охорона земель в сучасних умовах залишається одним із

головних чинників взаємних обов'язків суб'єктів земельних відносин у процесі володіння, користування і розпорядження землями сільськогосподарського призначення.

Виявлено, що за умов адаптації земельних відносин до ринку оренди землі, суттєво зростає значення встановлення достатнього для ефективного проведення організаційно-економічних та агрономічно-екологічних заходів термінів оренди земельних угідь і земельних часток (паїв) та врахування справедливої орендної плати за використання земель сільськогосподарського призначення.

Обґрунтовано, що справедлива орендна плата за землю є грошовою сумою на відкритому ринку, за яку може відбутися обмін активом при умові комерційної угоди між зацікавленими сторонами, відколи і продавець, і покупець володіють усією необхідною інформацією, діють добровільно та заінтересовані у відтворенні продуктивних властивостей землі.

Встановлено, що в сегменті земельно-орендних відносин залишаються не достатньо вивченими питання залучення експертної (на відмінну від нормативної) грошової оцінки земельних угідь сільськогосподарського призначення як основи для врахування справедливої орендної плати за землю.

Обґрунтовано, що існуюча фіскальна система виконує, зазвичай, номінальні функції спостереження та корегування платіжних зобов'язань землекористувачів за користування землею і не містить в своїй діяльності стимулюючих важелів, які б сприяли зацікавленості суб'єктів орендних відносин у виконанні заходів стосовно дотримання ними норм раціонального використання орендованих сільгоспугідь.

2.5. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЯК СКЛАДОВА В УПРАВЛІННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ АПК

*Селезень О.М., ст. викладач кафедри
статистики, АГД та маркетингу,
Сумський національний аграрний університет*

Головною закономірністю розвитку економіки та її найважливішого сектору – агропромислового комплексу – є інтеграція в постіндустріальне товариство і перехід до нової якості економічного зростання. Ключовими факторами успіху підприємств АПК у сучасних умовах повинні стати: прикладні дослідження, оновлення продуктивних сил і технологій, модернізація засобів виробництва, реалізація резерву науково-технічного потенціалу, підйом конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, всебічне вдосконалення виробничої і соціальної інфраструктури агропромислового комплексу, розвиток творчого потенціалу людей. Інноваційні процеси повинні визначати успіх підприємств з позицій соціальної значущості агропромислового комплексу в економіці регіону і країни. Найважливішими чинниками досягнення високого рівня конкурентоспроможності залишається концентрація виробництва, розвиток виробництва нових видів продукції, постійне підвищення якості продукції (послуг), що випускається, і стимулювання становлення нових потреб. У зв'язку з тим, що для багатьох інноваційних рішень знадобляться великі інвестиції, велика частина інновацій з'явиться на великих підприємствах агропромислового комплексу. Сільське господарство як найважливіша сфера діяльності – це своєрідний і яскравий приклад інновації, воно вимагає когнітивної рухливості. Специфіка сільськогосподарської праці полягає в тому, що вона вимагає поєднання природничо-наукових і соціальних знань. Сільське господарство породило нові складні проблеми і чергові інновації, соціальні, економічні і технологічні одночасно. Подальший розвиток соціального розшарування, політичних структур, торгових зв'язків і принципів управління –

все це виникло як результат проблем, які були породжені введенням цієї сфери діяльності.

Попри те, що в агропромисловому комплексі країни і регіону намітилися позитивні тенденції, цей сектор істотно програє за показниками, що визначають конкурентоспроможність аграрного виробництва.

Отже, розроблення в цьому напрямку були і залишаються актуальними. Особливу увагу привертають праці таких авторів: В. Алексійчука, В. Андрійчука, П. Гайдуцького, І. Гришової, О. Гудзь, С. Кваши, В. Кужеля, М. Дем'яненка, Ю. Коваленка, І. Лукінова, М. Маліка, П. Мостового, В. Нелепи, А. Павленка, Б. Пасхавера, П. Саблука, Л. Сороки, Г. Черевка, А. Шеремети, В. Шморгуна, Л. Худоля, В. Юрчишина [1–11] та інших.

Такі дослідження потребують комплексного підходу до вивчення, теоретичного і методологічного осмислення, обґрунтування і практичного впровадження наукових розробок у галузі інноваційної діяльності як складової в управлінні конкурентоспроможністю підприємств АПК.

Головною метою дослідження є обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення механізму управління інноваційними процесами у межах забезпечення конкурентоспроможності підприємств агропромислового комплексу.

Впродовж останніх років народне господарство розвивалося, в основному, за рахунок зростання обсягів виробництва в низько технологічних сферах економічної діяльності. Цю проблему підтверджують і міжнародні організації.

Рейтинг України значно знизився за трьома складовими: макроекономічна стабільність (-15 пунктів), рівень розвитку фінансового ринку (-21 пункт) і оснащеність новими технологіями (-15 пунктів). Відповідно до даних щорічного глобального рейтингу сприяння веденню бізнесу Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації, Україна посіла 145-е місце [3].

Як свідчить світова практика, процес економічної глобалізації, а також ринкова орієнтація економіки України вимагають приведення в дію взаємозалежних техніко-технологічних, організаційно-економічних і

управлінських чинників ефективного освоєння у виробництві науково-технічних досягнень. Інноваційний чинник стає вирішальним для виходу національної економіки з депресивного стану, забезпечення її постійного розвитку, зниження залежності держави від імпорту, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції і збільшення експортного потенціалу країни.

Представлені результати досліджень мають безпосереднє відношення і до АПК, ситуація в якому може бути охарактеризована як кризова. Сталося падіння обсягів виробництва, погіршали показники відновлення продукції, яка випускається підприємствами аграрного сектору, відзначається надзвичайно низький рівень інноваційної активності. Галузь виявилася неконкурентоспроможною на світовому ринку.

Треба визнати, що Україна в порівнянні з розвиненими країнами істотно відстає за основними показниками ефективності виробництва: продуктивність праці, техніко - технологічне забезпечення, енергоємність, врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність худоби. При цьому слід зазначити, що використання потенціалу національного АПК не відповідає його можливостям. Тут доречно згадати останні роки радянського періоду, коли Україна щорічно виробляла зерна – 51–52 млн т, м'яса – 6,5 млн т, молока – 24,5 млн т, цукру – 6,5 млн т [1]. Для порівняння, нині: виробництво зерна – 39,2 тис. т, м'яса – 2,9 тис. т, молока – 11,3 тис. т.

На початку ринкових реформ в Україні їх організатори виходили з тези про те, що роль держави повинна зводитися до мінімуму. У першій половині 90-х рр. в аграрному секторі ця мета була досягнута: сільськогосподарські підприємства, фермерські й особисті підсобні господарства фактично почали функціонувати поза межами державного регулювання. Аналіз засвідчив, що однією з головних причин відставання сільського господарства і всього АПК України є відсутність науково обґрунтованої системи інноваційного забезпечення функціонування галузі. Навіть наявний інноваційний потенціал агропромислового комплексу використовується в межах 10 %.

Відсутність заходів державного протекціонізму, незатребуваність

виробництвом наукових розробок (до 50 %) призвели до згорання інноваційної інфраструктури в АПК.

Розглядаючи зарубіжний досвід, найбільш цінним, на наш погляд, є інноваційне забезпечення аграрного сектору в США. Попри те, що у світі немало країн із сприятливішими для ведення сільського господарства кліматичними умовами, саме США були і залишаються ведучою аграрною державою світу. Пояснюється це особливостями державної політики США, спрямованої на всебічне сприяння формуванню АПК, у тому числі на інноваційну підтримку.

Зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції в США і країнах Західної Європи забезпечується за рахунок реалізації досягнень науково-технічного прогресу. Сукупні витрати на наукові дослідження, пов'язані з розвитком сільського господарства, становлять у США близько 4 млрд дол. В Україні для забезпечення розвитку аграрної науки необхідно щорічно виділяти з державного бюджету кошти в сумі не менше 1,7 %, а в перспективі – 2,3–2,5 % вартості продукції, виробленої в агропромисловому комплексі. Нині цей показник не перевищує 0,4 % [1].

Зважаючи на специфіку розвитку вітчизняного агропромислового комплексу й особливості функціонування та розташування аграрних наукових установ, виділяється проблема детального розроблення концепції створення і розвитку інноваційних структур, сферою інтересів яких буде сільське господарство. Організаційно-управлінський чинник діє у тому випадку, коли фірми інтегруються з науковими установами, центрами, університетами тощо, внаслідок чого виникають нові організаційні форми, які забезпечують розвиток інноваційної діяльності. До них відносяться: технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, регіональні науково-промислові комплекси, науково-технічні центри, спеціалізовані підрозділи підприємства (творчі бригади, проектні групи), венчурні фірми та ін.

Забезпечити сучасну інноваційну політику в змозі тільки добре навчені кадри. Вони повинні мати знання у галузі правової охорони і використання

інтелектуальної власності, вміти прогнозувати комерційний потенціал нових розроблень, володіти навичками управління фінансами і знати весь процес просування інноваційних технологій на ринку. Тому не буде перебільшенням сказати, що запорукою ефективного інноваційного процесу є якісна освіта. Для того, щоб «виростити» інноваційно - активного господарюючого суб'єкта, держава повинна вже сьогодні створити умови для творчого зростання, щоб не зменшити роль інтелектуального потенціалу у сфері агропромислового виробництва.

Не викликає сумніву, що для реалізації інноваційної діяльності потрібно великі інвестиції. На жаль, більшість сільськогосподарських товаровиробників, не маючи власних ресурсів, не можуть скористатися кредитами.

Дослідження багатьох учених свідчать про те, що майже половина сільськогосподарських підприємств взагалі не вкладала до 2007 року інвестицій, а значить і не фінансувала свою інноваційну діяльність. Серед основних «інноваційних» напрямів вкладення коштів – придбання нової сільськогосподарської техніки. В інші інновації, такі як механізація й автоматизація робіт, впровадження нових технологій, енергозбереження, підвищення безпеки праці і навчання персоналу, засоби, вклали тільки 1–3 % сільськогосподарських підприємств. Підприємствами не приділяється увага таким важливим для їх нормального функціонування питанням, як розвиток системи збуту, механізація й автоматизація робіт, впровадження новітніх технологій, енергозбереження, навчання персоналу. Очевидно, що на вирішення цих проблем не дає можливості зосередитися, головним чином, постійний брак засобів. Проте, на нашу думку, це викликано недоліком уваги з боку керівників підприємств, від яких і залежить вирішення інвестиційних проблем.

Таким чином, у результаті дослідження ділової активності сільськогосподарських підприємств можна зробити такий висновок: на стан інвестування в сільському господарстві постійно негативно впливають ті ж чинники, які існують в інших сферах економіки, а саме: брак засобів (у 48–51 % господарстві) і високі процентні ставки кредитів (38–42 % господарств).

Причому нині вплив першого з вищезгаданих факторів зменшився (відсоток підприємств скоротився до 48 %), а другого – зріс (на 42 %), що можна пояснити отриманням високих врожаїв і, як наслідок, поліпшенням фінансового стану сільгоспвиробників, а також кризою у банківській системі. Менше впливають на процеси інвестування в сільському господарстві труднощі з отриманням довгострокових кредитів і побоювання створювати заборгованість.

Розвиток інноваційного потенціалу відбувається завдяки припливу приватного капіталу в аграрну сферу при відповідній державній підтримці.

Механізм інвестиційного забезпечення інновацій на рівні окремих підприємств реалізується за трьома основними напрямками: мобілізація власних джерел фінансування інновацій; державна підтримка інноваційних ініціатив; створення привабливих умов для залучення у галузь приватних інвесторів [2].

Характеризуючи сучасний стан інвестиційної діяльності підприємств України, слід зазначити, що проблема формування джерел інвестування програм інноваційного розвитку сьогодні стоїть надзвичайно гостро і посилюється значною потребою в інвестиційних ресурсах для структурної перебудови економіки, модернізації підприємств і створення інноваційної продукції. Основним видом інноваційно-інвестиційного напрямку є вкладення коштів сільськогосподарських підприємств у техніко-технологічний розвиток. Ця особливість інноваційних процесів у сільськогосподарських підприємствах обумовлена потребою в оновленні їх матеріально-технічної бази, відпрацьований ресурс якої становить 70–80 %. Якщо раніше щороку Україна купувала 10–12 тисяч зернозбиральних комбайнів і стільки ж списувала, маючи загалом 115–117 тисяч комбайнів, то нині на селі 40–44 тисячі фізично і матеріально застарілих комбайнів [1].

На нашу думку, інноваційна діяльність підприємств агропромислового комплексу має бути підпорядкована досягненню головної мети: максимально повне задоволення вимог споживачів до кількості та якості продукції, що випускається, при мінімально можливих витратах на її розроблення і виробництво з одночасним забезпеченням її безпеки як у виготовленні, так і у

споживанні.

Звертаючись до понятійного апарату, слід зазначити, що інновація – це процес, спрямований на розроблення і впровадження сучасних технологій, нових, адекватних ринковим умовам господарювання організаційних форм і методів управління, нових джерел економічної вартості [3]. Категорія інновацій тісно пов'язана з таким поняттям, як інноваційний процес, що є сукупністю процедур і засобів, за допомогою яких наукове відкриття, ідея перетворюються на економічне, соціальне й освітнє нововведення, що є одним з найголовніших завдань забезпечення конкурентоспроможності [2].

Конкурентоспроможність підприємства АПК – це його здатність здійснювати прибуткову господарську діяльність в умовах конкурентного ринку, яка забезпечується вмілим використанням організаційно-управлінських, науково-технічних, економічних, виробничих, маркетингових й інших засобів ведення ефективної господарської діяльності.

Характеризує конкурентоспроможність підприємства АПК і можливість його адаптації до змінних умов конкуренції. Йдеться про комплекс інтелектуальних, техніко - економічних і організаційно-економічних характеристик, що визначають успіх підприємства на ринку, здійснення реінжинірингу і формування керівного впливу на конкурентоспроможність. Конкурентоспроможними є ті підприємства, де якнайкраще організовано виробництво і збут товару, ефективніше управління фінансами.

Показниками конкурентоспроможності підприємства можуть бути фінансово-економічні показники його діяльності, такі як фондвіддача, рентабельність продажів, поточний коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт оборотності обігових коштів, рентабельність активів, рентабельність продукції, коефіцієнт завантаження виробничих потужностей, а також такі, як інвестиційна привабливість, технологічність і екологічність виробництва, займана підприємством частка ринку і т. ін. [4].

Таким чином, конкурентоспроможність підприємств АПК – це властивість об'єкта системи АПК і його сервісу, що характеризується мірою

реального або потенційного задоволення їх конкретній потребі в порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на цьому товарному ринку.

Нами були проаналізовані головні чинники: складові – руйнівний для підприємств АПК і конкурентоспроможності сільських регіонів зворотний зв'язок і визначальні – зростання економічного, соціального й екологічного безладу в агропромисловій сфері, послаблення соціальної і конкурентоспроможної організації сільських регіонів.

Якість реалізованих нововведень істотно залежить від того, як організований інноваційний процес, організація якого є найважливішим елементом механізму управління. Проведений аналіз організації інноваційної діяльності на підприємствах агропромислового комплексу дозволив виявити недоліки, що проявляються зазвичай у таких основних формах:

- потенційно ефективні інновації не впроваджуються або впроваджуються зі значною затримкою в часі, внаслідок чого не використовується можливість отримати корисний ефект від їх використання;
- впроваджуються інновації, які не мають необхідного інноваційного потенціалу, внаслідок того, що допускаються помилки в оцінюванні корисності;
- не впроваджуються інновації, які вимагають значно більших витрат, ніж очікувалося під час ухвалення рішення про їх впровадження;
- нерідко інновації впроваджуються не тому, що вони можуть забезпечити корисний ефект, а тому, що вони модні;
- впровадження інновацій не дає очікуваного результату в силу явного або прихованого опору з боку працівників підприємства;
- впровадження інновацій не дає очікуваного результату через недосконалу організацію їх розроблення і реалізації;
- впровадження інновацій не забезпечує очікуваного ефекту внаслідок того, що терміни їх розроблення і реалізації виявляються значно більшими, ніж планувалося.

Подібне дослідження дозволило обґрунтувати елементи майбутньої стратегії управління конкурентоспроможністю і стійким розвитком підприємств

АПК, орієнтованою на створення економічних умов для мобілізації чинників з урахуванням вжиття заходів державного регулювання та проведення обґрунтованої протекціоністської політики, спрямованої на впровадження інновацій.

У пропонованій стратегії основні соціально-екологічні вимоги до моделі стійкого розвитку регіональних підприємств АПК припускають необхідність її зв'язку зі стратегією продовольчої безпеки, розглядаючи останню не як стратегію «збереження і виживання», а як стратегію «стабілізації» і «стійкого розвитку» [6].

За наявної системи господарювання економічний регіон (область) вступає в економічний оборот не як цілісна економічна система, що має свою логіку розвитку, своє місце в народногосподарському комплексі країни, а як конгломерат економічно не пов'язаних між собою виробничих і підприємницьких структур, а кожне підприємство або формування не пов'язані з інтересами цього регіону в цілому. Це, природно, породжує органічні недоліки у використанні природних багатств і виробничо-економічного потенціалу окремих економічних регіонів, а також заважає їх соціальному й економічному розвитку і процвітанню, якнайповнішому використанню їх можливостей і резервів.

Слід зазначити, що у разі, коли підприємство опирається на власні ресурси, йому потрібна співпраця з іншими підприємствами, що мають у розпорядженні базові технології, але й такі, що не мають інвестицій і досвіду масового виробництва. У межах агропромислового комплексу цей елемент інноваційної діяльності має велике значення [7]. Здійснюватися така співпраця може за такими напрямками: інвестиції в наукову дослідну роботу; надання управлінської допомоги; виділення незалежного підприємства у разі появи попутних, непрофільних технологій; об'єднання переваг і можливостей великого та малого підприємств; створення самостійного підрозділу, який розробляє нетрадиційну технологію з великою перспективою і високим ризиком.

Водночас, для реалізації інноваційних проектів потрібна активізація

інвестиційної політики. Тоді як інвестиційний процес у сільському господарстві продовжує відставати від інших галузей реального сектору.

Для забезпечення всебічної інтенсифікації та підвищення ефективності агропромислового виробництва необхідно вдосконалювати систему і методи управління використанням резервів інвестиційного потенціалу АПК регіону. Одним з найважливіших засобів цього є системне виявлення і використання резервів підвищення ефективності інвестиційного потенціалу агропромислового виробництва.

На нашу думку, відродження підприємств АПК можливе тільки на основі впровадження інноваційних технологій і вдосконалення управління інноваційними процесами. Нами запропоновані два основні напрями організації ефективного управління інноваційним процесом:

- інтеграція всіх стадій інноваційного проекту в єдиний безперервний процес, зміна структури всіх рівнів управління і координація зв'язків між ними по вертикалі і горизонталі. Такі доцентрові тенденції виникають за необхідності консолідації ресурсів підприємства для виконання конкретного великомасштабного завдання;

- виділення управління інноваційними процесами в самостійний об'єкт управління, тобто відособлення інноваційних структур від підрозділів, що виконують традиційні функції.

Зростаюча роль інноваційного чинника і пов'язані з цим перспективи отримати, у прийнятні терміни, очікуваний економічний ефект не дають можливості розраховувати на швидкі результати через ситуацію, яка склалася в АПК з впровадженням, практичним використанням новітніх наукових розробок і їх масовим використанням.

Для вирішення цієї проблеми потрібні інституціональні механізми державного регулювання АПК. Істотним інститутом підтримки інноваційної діяльності й одним з напрямів, стимулюючих розвиток інноваційних процесів в АПК на регіональному рівні, може бути створення обласних фондів підтримки інноваційної діяльності, що формуються як з бюджетних джерел, так і за рахунок

відрахувань підприємств АПК регіону.

Отже, необхідно сформувати регіональний фонд інноваційних пропозицій, що дозволяє потенційним інвесторам орієнтуватися в можливостях вигідного вкладення капіталу в ефективні проекти АПК регіону.

Таким чином, для того, щоб інноваційний розвиток агропромислового виробництва відповідав своєму призначенню і приносив очікувані результати, потрібне всебічне і повноцінне її забезпечення, яке дозволить змінити наявний інертний і навіть регресійний характер цього процесу.

Інноваційний шлях розвитку АПК України не має альтернативи, проте нинішній його стан не відповідає вимогам сучасної глобалізованої економіки. Основними проблемами окремих економічних регіонів, а також заважає їх соціальному й економічному розвитку і процвітанню, якнайповнішому використанню їх можливостей і резервів.

Слід зазначити, що у разі, коли підприємство опирається на власні ресурси, йому потрібна співпраця з іншими підприємствами, що мають у розпорядженні базові технології, але й такі, що не мають інвестицій і досвіду масового виробництва. У межах агропромислового комплексу цей елемент інноваційної діяльності має велике значення [7]. Здійснюватися така співпраця може за такими напрямками: інвестиції в наукову дослідну роботу; надання управлінської допомоги; виділення незалежного підприємства у разі появи попутних, непрофільних технологій; об'єднання переваг і можливостей великого та малого підприємств; створення самостійного підрозділу, який розробляє нетрадиційну технологію з великою перспективою і високим ризиком.

Водночас, для реалізації інноваційних проектів потрібна активізація інвестиційної політики. Тоді як інвестиційний процес у сільському господарстві продовжує відставати від інших галузей реального сектору.

Для забезпечення всебічної інтенсифікації та підвищення ефективності агропромислового виробництва необхідно вдосконалювати систему і методи управління використанням резервів інвестиційного потенціалу АПК регіону.

Одним з найважливіших засобів цього є системне виявлення і використання резервів підвищення ефективності інвестиційного потенціалу агропромислового виробництва.

На нашу думку, відродження підприємств АПК можливе тільки на основі впровадження інноваційних технологій і вдосконалення управління інноваційними процесами. Нами запропоновані два основні напрями організації ефективного управління інноваційним процесом:

- інтеграція всіх стадій інноваційного проекту в єдиний безперервний процес, зміна структури всіх рівнів управління і координація зв'язків між ними по вертикалі і горизонталі. Такі доцентрові тенденції виникають за необхідності консолідації ресурсів підприємства для виконання конкретного великомасштабного завдання;

- виділення управління інноваційними процесами в самостійний об'єкт управління, тобто відособлення інноваційних структур від підрозділів, що виконують традиційні функції.

Зростаюча роль інноваційного чинника і пов'язані з цим перспективи отримати, у прийнятні терміни, очікуваний економічний ефект не дають можливості розраховувати на швидкі результати через ситуацію, яка склалася в АПК з впровадженням, практичним використанням новітніх наукових розробок і їх масовим використанням.

Для вирішення цієї проблеми потрібні інституціональні механізми державного регулювання АПК. Істотним інститутом підтримки інноваційної діяльності й одним з напрямів, стимулюючих розвиток інноваційних процесів в АПК на регіональному рівні, може бути створення обласних фондів підтримки інноваційної діяльності, що формуються як з бюджетних джерел, так і за рахунок відрахувань підприємств АПК регіону.

Отже, необхідно сформувати регіональний фонд інноваційних пропозицій, що дозволяє потенційним інвесторам орієнтуватися в можливостях вигідного вкладення капіталу в ефективні проекти АПК регіону.

Таким чином, для того, щоб інноваційний розвиток агропромислового

виробництва відповідав своєму призначенню і приносив очікувані результати, потрібне всебічне і повноцінне її забезпечення, яке дозволить змінити наявний інертний і навіть регресійний характер цього процесу.

Інноваційний шлях розвитку АПК України не має альтернативи, проте нинішній його стан не відповідає вимогам сучасної глобалізованої економіки. Основними проблемами підвищення інноваційної активності в АПК є відсутність серйозної державної підтримки інституційного середовища, кризові явища в сільському господарстві, дефіцит фінансових коштів, труднощі кредитування. При цьому слід зазначити великий потенціал галузей АПК у перспективі з позиції посилення ролі інновацій в їх діяльності.

2.6. THE INFLUENCE OF CHINESE AGRICULTURAL DEVELOPMENT STRATEGY ON AGRICULTURAL ENTERPRISE STRATEGY

*Ph.D. student 1 year of studying: Zhang Rui
speciality «Management», Sumy NAU,*

Scientific supervisor: professor Olena Slavkova, Sumy NAU

The agricultural development strategy is the agricultural economic development goal and the realization goal policy, the key point, the step and the measure generalization, is also the agricultural enterprise strategy direction. By analyzing the national plan of agricultural development strategy, this paper discusses the strategic choice of agricultural enterprises under the influence of national strategy.

Agricultural development strategy is to point to a country or region, according to the needs of the development of social economy and resource conditions, agricultural economic development in a long term for the future of the global fundamental planning and decision making, is the agricultural economic development goals and achieve the goal of policy, policy, generalization of focus, steps and measures, and agricultural enterprises strategic direction. It not only has an important impact on the development direction of the agricultural industry, but also has a direct

impact on the development strategy of agricultural enterprises in different regions. Moreover, it will indirectly influence the agricultural product strategy and marketing strategy by influencing the market. Therefore, we must carefully analyze the national planning of agricultural development strategy and discuss the strategic choice of agricultural enterprises under the influence of national strategy.

1. Characteristics of agricultural economic development strategy.

1.1 global. Any strategy reflects the internal relations of the constituent factors of things from the overall situation and the whole. This requires agricultural economy development strategy formulation, not only to study the development of agricultural economy itself, the speed, ways and countermeasures, and to study the agricultural economy in the whole rural economy and national economy and even the position and role in the international economic circulation, to understand and grasp the national and global economic development trend and its opportunities and risks brought by the development of agricultural economy, starting from the strategic height, formulate scientific agricultural economic development strategy and to adjust the original strategy.

1.2 long term. The development strategy of agricultural economy determines the development goals and corresponding measures and countermeasures that a country or a region strives to achieve in a fairly long period of time, which requires the unremitting efforts of two or even several generations. If it does not have long-term characteristics and only considers immediate or short-term benefits, it will not be a strategic issue. Of course, there is also a relative sense of long term, not to say distant problems [1].

1.3 comprehensiveness. Comprehensiveness refers to the correlation between the comprehensiveness of research objects and many factors. Agricultural economy is a comprehensive concept, which includes planting, forestry, animal husbandry, fishery and so on. In determining the development strategy, we should take the overall situation, overall consideration and overall consideration into the strategic objectives, key points, layout and measures. At the same time, the correct decision-making of the development strategy is the concentrated embodiment of the leadership level and the

leadership art, as well as the result of the comprehensive application of multi-disciplinary knowledge such as economy, society, politics, technology and management.

1.4 stability. Since agricultural economic development strategy is a long-term goal and the corresponding measures and countermeasures, it must be relatively stable, with the characteristics of stability. If the strategy is changed on a regular basis and capricious, it is impossible to achieve the desired effect and will lose its value and effect. However, changes in objective conditions may also necessitate adjustments and corrections to the strategy being implemented, but this should be small and local; of course, if the strategy is wrong or impossible, that is another matter.

1.5 hierarchy. Agricultural economic development strategy itself is a complex, and can be divided into different levels, thus has the characteristics of multi-level. Generally speaking, strategy can be divided into macro strategy and micro strategy, as well as general strategy and sub-strategy. Micro strategy or sub-strategy is the foundation of macro strategy and general strategy, while macro strategy and general strategy are the premise of micro strategy or sub-strategy. Agricultural economic development strategy is an important part of the national social and economic development strategy. Such as planting, forestry, animal husbandry, fishery economic development strategy or provincial (city, autonomous region), regional, county agricultural economic development strategy, and so on. The levels should be coordinated.

1.6 regionalism. Reflecting the regional characteristics of economic development strategy is particularly important in China's agriculture, which is because of the great regional differences in rural natural resources, production technology level and social and economic conditions, and the imbalance of economic development. Development goals cannot and should not be exactly the same depending on the level of economic development. For example, the distribution of rural economy in China, objectively, there are three zones of east, middle and west, namely, the economically developed area in the east, the economically moderately developed area in the middle and the economically underdeveloped area in the west.

2. Main contents of agricultural development strategy

2.1 strategic objectives of agricultural economic development

The agricultural economic development strategy goal is refers to under certain condition, through the forecast to the agricultural economy forecast and the hope achieves the anticipated result, this is the agricultural economic development strategy main content and the first link. The strategic goal is the starting point of putting forward strategy originally, in complete strategy, become the final result of strategy implementation again. The goal is the soul of the strategy, without a clear goal, the other contents of the strategy will be meaningless. If the strategic goal is wrong, it will be wrong. The strategic objectives of agricultural economic development generally include three aspects:

Economic growth target, this is the main component of development strategy total target. Because of the fundamental role of economic goals, it largely determines the setting of goals in other areas. Therefore, the correct formulation of economic growth targets has special significance: economic growth targets generally include total economic growth, per capita occupancy, economic efficiency, etc.

Farmers living standards improve, this is also an important part of the agricultural economy development strategic target, increase the farmers' living standard and quality of life closely linked with the economic development of countries and regions, is helpful to arouse the enthusiasm of the farmers work hard to achieve the strategic goal and active spirit, which is a socialist country fundamental purpose of economic development and making development strategy. It includes per capita annual income of farmers, per capita annual food composition, food demand composition, total import and export of agricultural products and other contents.

Social environment is stable and balanced. Population, resources and ecological environment are an organic whole, which is the premise of economic development. Without a stable and balanced social environment, there can be no stable and sustained economic development and continuous improvement of people's living standards. Therefore, in the strategic goal, the annual net increase rate of the rural population, the education level of the rural population, forest coverage rate, grassland

yield and livestock carrying capacity, water resources, water and soil conservation, environmental pollution and other goals that can be achieved through efforts should be clearly defined [2].

2.2 key points of agricultural economic development strategy

The strategic focus refers to the main direction of attack chosen for the realization of strategic objectives, and it is the leading link that plays a decisive role in the overall situation of agricultural economy. The strategic focus in the development of agricultural economy may be the key sector in the process of achieving strategic objectives, or the weak link restricting the overall situation, or the potential advantage in agricultural economy, or the sector with diffusion effect. By strengthening these priorities, we can drive the overall situation and achieve our desired goals. In fact, after the goal is determined, the choice of strategic focus is a decisive step. In order to achieve the same development goals, there are options of one kind or another. The so-called choice is to a large extent the choice of strategic priorities.

But for a certain period of time, don't focus too much. Our country is a developing country, the agricultural economy is both important and weak link is more, could not have put them as the same time, can only choose on more critical parts, and the real focus in a certain period to be enhanced, to the maximum extent, result in other aspects of progress, and then transfer the focus to other aspects. In short, we need to correctly determine our respective strategic priorities in light of the specific national and regional conditions. In different periods, the choice of strategic priorities should also be adjusted.

2.3 strategic layout of agricultural economic development

Strategic layout is the spatial deployment of resource allocation and the manifestation of agricultural internal division of labor in regional space. Its main content includes: the division of labor between agricultural production areas, the combination form and proportion of agricultural departments in the region and the specific arrangement, economic exchanges and mutual relations between agricultural regions.[3]

The strategic layout of agricultural economic development is an integral part of

the whole national economic strategic layout. For the distribution of agricultural production, it is necessary to combine the basic principles of the distribution of production with the natural and economic characteristics of agricultural production, and make it more suitable for agriculture and better guide agricultural production according to the level of science and technology at that time. To be specific, the following principles should be followed: first, the natural and economic resources of various regions should be fully and rationally utilized. Second, from the needs of the economic system of trade, industry and agriculture to configure agricultural production. Third, we should attach importance to developing backward areas, ethnic minority areas and border areas and strive for balanced development of all agricultural areas nationwide. Fourth, the agricultural production layout should be compatible with the level of social productive forces development.

2.4 strategic steps of agricultural economic development

The strategic step is the realization goal sequence, the process time limit. It will take a long time and a long process to achieve the strategic goals. A complete strategic target realization process should be divided several stages, the general said, on the strategic steps are divided into three steps: namely, preparation, development, perfecting stage, as well as strategic focus, strategic steps of division is not random, also should be based on objective natural condition and social economic condition, depends on the overall strategic objectives. Although the strategic goal is the goal throughout the entire strategy implementation period; However, due to the change and development of natural conditions and socio-economic conditions at different times during this period, they will show their distinctive characteristics. Starting from the characteristics of different times, namely different natural conditions and socio-economic conditions, in order to achieve the overall strategic objectives, different goals and tasks must be stipulated for these different times, and these different goals and tasks together with different characteristics, so that these times form different stages of development. The objectives and tasks of each stage of development serve to achieve the strategic objectives. Correspondingly, the stages of development are not only interrelated in time, but also interrelated and consistent in content and essence

[4].

2.5 strategic countermeasures for agricultural economic development

Strategic countermeasures are the basic policies and measures adopted in the process of realizing the strategic objectives. Strategic countermeasures can be divided into the following categories according to the different nature of contradictions and the scope of implementation:

General countermeasures and local countermeasures. The overall countermeasure is also the general policy, has the universality, is effective in the entire strategy implementation period, therefore is also the long-term countermeasure. Overall game is the basis of local game or short-term game. How regions and departments reflect the requirements of the reform and opening up policy in different stages is the local countermeasures. The local and short-term countermeasures should not violate the requirements of the overall countermeasures.

Institutional countermeasures and industrial countermeasures, the implementation of new economic development strategy, often to the original economic system and industrial structure adjustment. Institutional countermeasures are manifested in the requirements of reform, the industrial countermeasure is the need of development.

Progressive game and mutation game. Progressive countermeasures achieve strategic objectives through a slow and cumulative process, while mutagenesis countermeasures emphasize qualitative change.

The strategic target, strategic focus, strategic layout, strategic steps and strategic countermeasures introduced above are the essential components of agricultural economic development strategy, which are called the five elements of economic development strategy. It should be noted that, in a broad sense, strategic focus, strategic layout, strategic steps, etc., are also countermeasures proposed for the realization of strategic objectives, because they have a relatively independent level and prominent position, so they are listed as strategic elements alone. However, they also have the above different characteristics of strategic countermeasures, and the coverage of strategic countermeasures is wider, its different characteristics in the

content of strategic focus, strategic layout, strategic steps and so on is also bound to show.

3. The guiding role of national agricultural development strategy for agricultural enterprise strategy

The correct agricultural economic development strategy can guide the agricultural economy to develop continuously and at a high speed, and promote and ensure the healthy development of the whole national economy. On the contrary, if the strategy of agricultural economic development is wrong, it will lead to the blindness and twists and turns of agricultural economic development, causing huge irreparable losses, which will affect and hinder the healthy development of the entire national economy. It can be seen that formulating and earnestly implementing scientific and feasible agricultural economic development strategy plays an important role in agricultural economic development [5].

3.1 agricultural economic development strategy is the basic basis and means of managing agricultural economic development. Agricultural economy development strategy established the basic goal of a certain historical period of agricultural economic development and achieve the goal step, emphasis and measures, etc., it's working for agricultural economy management provides a basic direction, to develop the agricultural economy development plan (plan) provides the basic idea and the basis, also to develop and utilize the rural economic policies, economic leverage and provide a basis for the economic legislation.

3.2 agricultural economic development strategy is the strategy to realize agricultural modernization, which is the long-term strategic goal of agricultural production development. It needs to be gradually realized through a series of interconnected agricultural economic development strategies. In each step of the agricultural economic development strategy, has stipulated the agricultural development goal, these goals realize gradually, also is our country agriculture gradually to the modern agriculture transition process.

3.3 correct agricultural economic development strategy is the basis of ensuring the whole social and economic development. Agriculture is the basic industry for

social and economic development. To study and formulate correct strategies for the development of agricultural economy and to define the strategic objectives and steps and measures for the realization of agricultural development are the guarantee for the sustained and stable development of agricultural economy. Only the sustained and stable development of agricultural economy can meet the demand of social and economic development for agricultural products and promote the overall prosperity of social economy.

4. Strategic countermeasures of agricultural enterprises

In the state of agricultural development under the background of strategic planning, In order to maintain sustainable competitiveness, agricultural enterprises must make overall plans for their long-term strategic orientation from the overall perspective, choose and formulate development strategies that can fully carry forward their internal advantages, make up for their internal disadvantages, reasonably respond to external threats and firmly seize external opportunities, so as to establish their future competitive advantages.

4.1 green strategy. The green strategy of agricultural enterprises includes three parts: green agricultural products, green productivity and green marketing. The green strategy comes from green productivity. Green productivity mainly includes green production, green culture, green management, green certification and so on. Agricultural enterprises by creating green culture, the implementation of green management, the ring cover ideas throughout the entire business activities of enterprises, the environmental problems and the principles of sustainable development as the premise and starting point of the agricultural enterprises to carry out the production and operation, the realization of green agricultural products production source control, at the same time pay special attention to the management of postpartum, prevent secondary pollution of agricultural products. In addition, we need to accelerate the pace of green certification work, not only to speed up our country's environmental mark product certification work, but also to speed up the link to the developed countries market environmental mark, so that it becomes a golden key for agricultural enterprises to open the international market. Green marketing is the

reflection of sustainable development strategy in marketing concept. The process of green marketing is complicated. Agricultural enterprises need to carry out a series of work, such as collecting green information, formulating green plans, positioning green products, setting green prices, establishing green channels and carrying out green promotion, so as to shape a good green image for enterprises [6].

4.2 technology innovation strategy. The competition of modern enterprises is increasingly manifested as the competition of technological innovation ability. The technological innovation of agricultural enterprises should be based on modern science and technology, choose the technology that can improve the competitiveness of products in the market, combine product innovation and technological innovation organically, focus on implementing technological innovation, constantly improve product quality and technological content, and increase the added value of products. Vigorously research and development of sophisticated products, accelerate the upgrading of product varieties and structures, enhance the market competitiveness of enterprises

4.3 informatization strategy. At present, China's agricultural enterprises' information chemical industry is still in the primary and exploratory stage. In the face of the global wave of informatization and the fact that agricultural information technology in European and American countries has entered the stage of industrial development, agricultural enterprises in China should promote informatization construction with a sense of crisis and a sense of urgency, combine with national conditions, and proceed from their own actual situation to develop informatization strategies suitable for themselves. In the process of implementing informatization, it is necessary to improve the understanding of agricultural enterprise informatization and combine it with innovative activities such as mechanism, technology, management and system. At the same time, it is necessary to formulate and introduce the policy framework system for the informatization of agricultural enterprises to create a favorable and relaxed external environment for the informatization of enterprises. We should also consider economic factors and non-economic factors such as capital, labor, information and knowledge, establish an effective incentive and restraint

mechanism, and mobilize the enthusiasm of employees [7].

4.4 "going global" market strategy. In order to adapt to economic globalization trend has been increasing and the new situation of our country has joined the wto, the agricultural enterprises can't I just play negative in the domestic market, and should implement the strategy of "going out" the market, establish the global marketing and green marketing idea, actively explore the international market, international operation, enhance management ability across countries. In order to compete with foreign large-scale agricultural enterprises, Chinese agricultural enterprises must change the negative situation of small scale in the past, take the international market as the guide, take the road of collectivized management, accelerate the formation of powerful large-scale agricultural enterprises and multinational companies, and enhance the international competitiveness of Chinese agricultural enterprises [8].

4.5 cooperative alliance strategy. In order to achieve the long-term development of the enterprise and cope with the strong market competition pressure, competition between enterprises has begun a strategic adjustment, from opposing competition to cooperation competition, the main form of the cooperative competition is to establish a strategic alliance between companies, seek common economic interests and seek complementary advantages, identifying both cooperation and competition and avoid lose-lose situation. Agriculture of our country enterprise to win in the market competition in the future of the land, achieve the sustainable development of the enterprise goal, at the same time, give full play to its own core expertise must in the development of new technology, new product design, using new technology, new quality control standards, the new market development etc widely cooperate with other enterprises, form various forms of enterprise strategy union, implement internal resources and external resources optimum combination between enterprises, improve enterprise's core competitive advantages, to achieve "win-win" or "multi-win" [9].

4.6 brand strategy. With the intensification of international and domestic agricultural product market competition, brand competition has become the focal point of agricultural product market competition. China's agricultural enterprise operators must abandon the old concept that products do not need brand, according to

the brand development strategy, starting from the comparative advantage, cultivate high-quality agricultural product brands with regional characteristics and differences, develop competitive brand products, and build brand enterprises. Through technological innovation, strengthen brand quality management, use brand marketing strategy, in the domestic and foreign market competition for enterprises and products to win the brand competitive advantage [10].

The strategy of agricultural enterprises should follow closely the national strategic development direction, take the initiative to move towards the direction of industrial planning, and transform from passive depending on the weather to active supply-side reform. Meanwhile, they should make use of newer and better methods and platforms to actively market themselves, so as to make a good start. They should follow the general trend and strengthen themselves to meet the challenges of the market.

2.7.RESEARCH ON THE PERIODICAL DEVELOPMENT OF CHINA'S SPORTS MANAGEMENT SYSTEM

*Ph.D. student 1 year of studying: Li Zongxi
speciality «Management», Sumy NAU,
Scientific supervisors: professor Olena Slavkova, Sumy NAU,*

People's systematic social activities are the root of management, and the demand of the crowd system for sports directly leads to the emergence of sports management in colleges and universities. To study the sports management science in colleges and universities, we should pay full attention to the historical starting point of management and its origin – management system. Only when the systematic viewpoint and the systematic scientific thought are fully implemented into the management or the sports management research of ordinary colleges and universities can the cognition view of historical materialism be accorded with and the rules of management and sports management activities of ordinary colleges and universities

be thoroughly clarified. System science is the inevitable choice of sports management research in colleges and universities. Any management theory and method is always related to a certain philosophy, and any manager always works under the guidance of a certain ideology and method. Sports management in Chinese colleges and universities is an important branch of educational management activities in colleges and universities, an important guarantee for the all-round development of moral, intellectual and physical education in colleges and universities, as well as an important foundation and organic composition for the development of national sports undertakings. [1] With the development of sports, sports management research involves various fields such as school sports, sports training, professional sports and clubs. After the founding of new China, China's sports administration and system experienced three dynamic development stages: balanced development, partial priority development and coordinated development. Before the reform and opening up, on the basis of accepting and reforming the old sports, the socialist sports system was preliminarily established, and the sports administrative system showed the characteristics of highly centralized, unified and balanced development. After the reform and opening up, the sports administrative system took a historic turn, opened a new exploration of the development path and operation order, and initially completed the strategic design of "moderately leading" competitive sports to "coordinated development" of sports undertakings.

1. Definition of sports management concept.

1.1. Definition of sports management in education.

Sports management is also under a concept of our country sports colleges and universities teaching material "sports management" in the sports management is defined as: "in the field of sports management, sports management activities, is the sports management object in the management of sports organizations through the implementation plan, organize, coordinate, control and other functions, to coordinate the activities of others, giving play to the role of various resources and achieve the intended target activity process. "Sports management is described in the textbook "sports management" of colleges and universities as: "sports management, namely the

management of sports affairs, is the specific performance of management in the field of sports. It refers to the process in which the implementer of sports management behaviors realizes the functions of decision-making, planning, organization, leadership, control and innovation of sports management, creates a harmonious environment, gives full play to the combined efforts of various sports resources and achieves the set goals by adopting the methods of management and sports. It can be seen that as a branch of management science, sports management is essentially to apply the knowledge, principles and methods of management science to sports affairs to achieve the maximum effect of limited resources with the least cost. It needs sports managers to use planning, organization, coordination, control, innovation and other functions to optimize the allocation and effective integration of sports resources, in order to achieve the interests of sports organizations as the fundamental goal. Its object involves the person, money, thing, time, information and so on each kind of resources. [2]Therefore, the university sports management is in the university sports management all management activities.

1.2. Type analysis of sports management system in China.

Sports management system is the general name of the system and system in the establishment of sports management organizations, the subordination of leaders, the division of management authority and the operation mechanism. It is the organizational guarantee to achieve sports goals and is restricted by the national political and economic system. According to the attribution of sports management power, sports management system can be divided into government management type and social management type.

The government sets up special institutions to manage sports, and carries out comprehensive management from macro level to micro level by administrative means. All kinds of social sports organizations often do not have substantive management functions. The management of this system is organized into a tower-level structure, in which the supreme authority makes plans according to the relevant information and strategies of the subordinate institutions, and makes the plans formulated by them be implemented by means of instructions and orders. The

subordinate institutions have no right to modify and adjust plans without the approval of the superior. Under the government sports management system, this kind of planning mechanism plays a leading role. Generally speaking, short-term results are significant. However, due to the complexity of the plan and information problems, it is quite difficult to make a scientific and reasonable plan, and it is easy to inhibit the participation and support of the society for sports, which will ultimately limit the development of sports. The long-term implementation of this system is not efficient.

Sports are mainly managed by various social sports organizations. Generally, the government does not set up special sports management institutions, and seldom directly intervene in sports affairs. In the social sports management system, power is dispersed among economic organizations, which can make decisions based on environmental information and their own interests. In the pursuit of their own best interests, but also make contributions to society. The government manages economic organizations mainly by means of law, economy, policy and education to guide and coordinate their activities. However, due to the problem of information and the conflicts of interests among economic organizations, the market will be volatile and chaotic, and there is a lack of effective coordination and unity in the overall situation.

It is a sports system managed by the government and social sports organizations. The government sets up special sports administrative organs or appoints several departments concerned to take charge of sports management from a macro perspective, and social sports organizations are responsible for sports business management under the macro management of the government. At present, there is a tendency of centralization from the two poles to the middle in sports system. Whether the integrated management system emphasizes the role of market mechanism or the role of planning mechanism varies in different countries and regions. It depends on factors such as the nature of state property ownership and the level of economic development.

1.3. The development process of China's sports system.

From 1978 to 1980, the whole nation system was formed through three years of readjustment. Because of the influence of the cultural revolution, the late seventy s,

shut down the cause of China's economy, culture, education, on the verge of collapse, amid the ruins at the third plenary session of the eleventh, 1978, the central issue of this meeting is to put the work emphasis has shifted from class struggle of socialism construction, and the whole country at all levels must rebuild, China sports federation and Chinese Olympic committee and other sports authorities began to operate. In February 1979, the national sports work conference formally put forward the policy of shifting the focus of the work to sports work, and determined the policy of "focusing on improvement under the premise of combining popularization and improvement", initially forming the Olympic strategy. In 1980, the national conference on physical culture and sports further improved this strategy and confirmed the focus on competitive sports. The convening of the three meetings marked the correct and formal formation of China's nationwide sports system centered on competitive sports.

Preparation stage of China's sports system reform from 1981 to 1984. After three years of adjustment, China's sports undertakings has been largely on track, on the premise of the system to start with some aspects of sports system preliminary pilot reforms, in 1981, begin to improve sports federation, association of an individual sport and industry TiXie the content reform of position and function of the pilot, in 1983, began to various training system and competition system reform, the reform to the sports scientific research system began in 1984. All this made full preparations for the sports system reform in 1986 in both theory and practice. At the same time, in the mid-1980s, the national sports commission gradually formed the idea of coordinated development of the national fitness strategy with the focus on the youth and the Olympic Games as the highest level competitive sports strategy. In 1982, Chinese athletes won 61 gold MEDALS at the 9th Asian games. Especially in the 23rd Olympic Games in 1984, the Chinese team won the gold medal in the total number of fourth, marking China's entry into the ranks of the world sports power, and all this can not be attributed to China's whole nation system.

The initial reform of China's sports system from 1984 to 1992. Between 1984 to 1985, China set off a upsurge of reform, the central to formulate the "decision on reform of the economic system", the "decision on reform of the education system and

science and technology system", "decision on reform of the system of science and technology" and so on a series of principles and policies of the reform of all walks of life across the country in the different degree to the old system reform and improvement. On April 15, 1986, the state physical culture and sports commission promulgated the decision (draft) on the reform of sports system, which kicked off the reform of China's sports system. The center of the system reform is arranged by the state sports combined transition to the state and society run, shift, and other functions of administrative agencies of the state physical culture and sports, sports commission and all aspects of the relationship, recovery, and develop industry TiXie and grass-roots TiXie, let the whole society to do sports, and the competition system, training system, scientific research system respectively conducted a series of change.

From 1992 to 1999, China's sports system reform has deepened. In 1992, the establishment of China's market economy led to great changes in the whole social structure, the redistribution of interests and power, the strengthening of social forces and the improvement of the country's economic level. At this time, the preconditions for a small government and a big society were ripe. The government delegated power to the society, and it became a consensus that sports should be run by the society. Director of the national sports commission of the 1993 meeting set issued national sports commission "opinions on deepening the reform of sports", established the basic ideas of the sports system reform in the 90 s, namely the implementation from the sports system under planned economy system to the compatible with the socialist market economy system of sports system, gradually establish conforms to the development of modern sports law, national regulation, relying on the society, self-development, full of vigor and vitality of the sports system and operating mechanism of virtuous cycle. In June 1995, the state council approved the outline of the national fitness program, and in the outline of the ninth five-year plan for national economic and social development and the long-term goals for 2010 adopted at the fourth session of the ninth National People's Congress, it emphasized the implementation of the national fitness program, the popularization of mass sports activities, the enhancement of the people's physical fitness, and the strengthening of school sports [3].

2000-2008: the reform of sports management system continued. In the early days after the founding of the People's Republic of China, it was proposed to focus on improving competitive sports and expanding sports groups. After entering the new century, our country more aware of the importance of the coordinated development of competitive sports and mass sports, not only at this stage to further enhance the strength of competitive sports, and strive to combine mass sports and competitive sports, the sports of the water in the competitive sports boom impetus to the development of mass sports, and also in the form of a series of measures to enrich the development of mass sports, attract more people to participate in sports.

Since 2009, the reform of sports management system has been deepened. This stage is the sports management system is still in the stage of deepening reform, the reform of the focus on accelerating the development of mass sports and sports industry on the management method on the government gradually withdraw from the sport affairs micro management field, for sports development in macro policy direction adjustment power out alone to play its role in the sports: can be thought of sports management system reform in China into the deep water period, reform direction clearer, reform content is more clear, the main responsibility more clear

2. Establishment of sports administration system in China.

2.1. Establishment of sports administrative organization.

The administrative organization of physical culture and sports is a kind of administrative organization with the purpose, the organizational form and the structural characteristics, which takes the government departments as the management subject and the state organs as the leading body. Sports administration is an important functional department of the government, and the establishment of its organization and the determination of its duty and authority must be governed by law and eliminate subjective arbitrariness. China's universities and sports research institutions have problems such as disjointed scientific research and economic development, untimely transformation of scientific research results, high cost operation and low level utilization of sports information resources.

When we comprehensively review and summarize the development process of new China's sports administration, we must pay attention to the historical role of the sports administration system formed in the early days of the founding of new China on the development of China's sports cause. To establish the leadership of the party in sports. As an important part of the socialist cause, the sports administrative system from the state to the local level has been established and improved, which fully embodies the fundamental nature of the socialist sports cause. Establish the top-down sports administrative management organization system. A vertical sports administrative management system has taken shape, namely a vertical system of sports administrative management between the central government and provinces (cities, autonomous regions), prefectures (cities), counties and townships (towns). At the same time, the sports administrative organization system of non-sports administrative departments has formed the pattern of sports work in the industry. It initially constitutes the diversified management pattern of the division of labor between the specialized and non-specialized administrative agencies in sports management in government departments. A top-down sports administrative organization system and various management systems have been basically established and gradually improved with the deepening of socialist construction.

Management is one of the signs of human civilization progress in the social development, and resources should be consciously optimized. This kind of social activity requires more professional theoretical knowledge and practical experience accumulation. In the physical education management of colleges and universities, scientific and reasonable management mode is also needed to supervise and manage physical education activities. With the development of the national fitness campaign, it is more beneficial to the development of college sports work. Colleges and universities have certain autonomy and diversity in education and teaching, and have broader development space. Meanwhile, more attention should be paid to sports management. The improvement of the quantity and quality of sports talents is inseparable from the hard training of colleges and universities. In recent years, the sports education in the physical health of attention more and more high, social hot

issues college students physical health in physical education to the attention of more and more widely, from university education management, physical education and sports management analysis of the present college students gradually decreases to the attention of the physical exercise and physical health and physical fitness level is on the decline, the comprehensive analysis of the influencing factors, the problem also reflects the lagging of the present university sports management pattern, the problem such as the lack of innovation and development to get timely and effective handling solution [4].

2.2. College sports administrative management model.

Sports club-type college sports management mode is an organized sports activity in which teachers and students can interact with each other in order to strengthen the body and improve sports skills through sports activities.

The connotation of sports club-type college sports management mode is mainly divided into PE teaching clubs and non-pe teaching clubs. The management of physical education club in colleges and universities is mainly set up for the teaching needs of physical education in colleges and universities. Non-physical education club-type college physical education management mainly refers to the physical fitness, sports training and sports competition of teachers and students in colleges and universities.

With the appearance of sports clubs, the management of college sports has changed from top to bottom. However, many colleges and universities in China are developing slowly in implementing the sports club-type sports management mode. Second, the club hardware facility is insufficient. The third is the lack of coaches.

The school and the sports related enterprise department combine the talent training mode and innovate the school-enterprise practice management mode through school-enterprise cooperation.

Relying on its scientific advantages, the university integrates human resources, equipment, technology, information and culture to guide, develop and serve the society, so as to meet the two service demands of enterprise innovation and development and school talent training.

In the process of providing technical services for sports enterprises, the school continuously transforms the new technologies and achievements in production and scientific research as well as the cutting-edge knowledge of social and economic development into teaching resources, serves the training of talents, and realizes the "win-win" mode for both schools and enterprises.

Based on the theory of barrel, the management mechanism of college sports in China is constructed, which breaks the restriction of the compulsory management mode established based on the idea of "achievement oriented", and creates the management mechanism of college sports with the idea of "people oriented". We should take improving their consciousness of self-regulation as the goal of management, carry out necessary regulation for the subject of education, and change the passive end management into self-regulation and self-regulation.

3. Information management.

3.1. College sports information management model.

Since the beginning of the new era, global information technology has developed rapidly and played an important role in politics, economy, education, culture, sports and other fields. Under the traditional physical education management mode of colleges and universities, there are great obstacles in the information communication between the school leaders, the physical education department, the physical education management department and the physical education teachers at lower levels. At the same time, school sports managers can only through this form of specific sports management work. There is no doubt that this management mode consumes a lot of time and energy for managers. In many cases, due to the special reasons of weather, time, place and personnel, the expected management effect cannot be achieved. Under the information technology, the manager can solve this problem well. Through information technology, managers can develop and utilize all kinds of sports information resources, so as to achieve effective management and improve management level.

In the process of development of social informatization technology using information technology to the school education teaching work has played a very big

role, but from the point of many literature, information technology is widely used in the education teaching in colleges and universities, and the literature of information in teaching, scientific research, the use of network construction, information, etc are discussed, but as a result of information technology in physical education teaching management in colleges and universities use less, in the literature of sports information management deals with very little.

3.2. Sports management in the era of big data.

In the era of big data, data pervades all fields of the society. The application of big data technology promotes the expansion of training methods and competitions in competitive sports and the reform of sports forms in mass sports. At the same time, it is expected to promote the innovation of school sports management. Push big data in the application of the sports management work in colleges and universities, the first thing to transformation of the mode of thinking and thus in colleges and universities sports teaching, sports training, physical fitness test, group work using the concepts of data to all kinds of information collection, analysis, solve the problems existing in the sports work, to explore new forms of college sports management under the new path, so as to provide reference for sports management in colleges and universities. Big data generally refers to the huge amount of data produced in the era of information explosion. It USES effective analysis of information to improve work efficiency, improve scientific decision-making and correctly predict the future. The concept of big data has attracted enough attention, but its research in the field of education is not in-depth enough, especially in the field of school sports big data related research is insufficient, lack of detailed, systematic management system research. Whether we can grasp the problems with the help of big data analysis, put forward countermeasures, accurately grasp the characteristics and direction of college sports work, and make an overall and objective evaluation will fundamentally change the traditional educational concept, change the original teaching mode and evaluation system, and improve the informatization and scientific level of school sports management [5].

4. There are some major problems in China's current sports management system.

4.1. Backward management philosophy and imperfect management system. In addition, sports management in colleges and universities in China is short of funds, lacking of hardware and software facilities, and the management system is not perfect. The reform was not thorough enough.

4.2. Incomplete integration of sports management mechanism under the pattern of diversified interests. In the system of competitive sports in the actual operation, is the athlete individual self value realization form of diversification and the sports system core target unified contradiction, the local administrative department for physical culture and sports and the national sports administrative department of the differences in job performance evaluation, as well as the sports system and mature system in such aspects as the allocation of resources and development space of contradictions, imperfect market mechanism of resource allocation.

4.3. The enthusiasm of society in running sports is not high. At present, China's actual choice is the financial input at all levels, sports administrative departments at all levels of the single development model. Although in recent years, sports administrative departments at all levels have also carried out some cooperation with a few universities and enterprises, and some high-level sports teams of China's sports programs have carried out club system reform, it is still a pilot project on the whole.

4.4. Insufficient paid service of socialized sports in colleges and universities. The object of college sports in our country is college students. At present, colleges and universities are faced with the problems of developing advantageous disciplines, guaranteeing key projects (sports fund investment is seriously insufficient) and shortage of teachers' resources. Paid sports service has become a powerful measure to develop sports undertakings.

4.5. The organization system of college sports competition is not adapted to the situation. China's college sports competition organizations - "China university sports association" and the provincial university sports association, do not have independent management power, the current implementation of the government departments for

the leadership of the management system, the function of the university sports association has not fully played.

4.6. Lack of sports culture construction. At present, many colleges and universities in China have not built sports culture, which can not meet the needs of modern students. There are still many colleges and universities in our country take physical education as the auxiliary courses for students and do not pay enough attention to it. In order to ensure the personal safety of students, many sports events have been cancelled.

Although many colleges and universities also have some associations at present, such as basketball club, football club, tennis club, etc., these are spontaneously organized by students according to their own interests and do not play the role of the group [6].

5. Countermeasures for college sports management.

5.1. Improve the management system.

If we want to take management to a higher level, we must integrate management elements into a complete management system. Improve the management system, can let all aspects of the work in an orderly manner, improve efficiency and effectiveness. At the same time, it can put forward targeted measures for management problems, find out the deficiencies and defects in management, and timely correct and make up for them.

5.2. Form management characteristics.

Each school should according to the actual situation of their own schools, tailored a suit for their own management system, used to develop the sports career of our school. Therefore, every school should recognize their own management conditions, to find a suitable path for their own sports development. Understand that blind reference is not desirable, suitable for their own is the best truth.

5.3. Improve the quality and work efficiency of managers.

College sports management should have a good quality of the manager, the manager needs to learn modestly, strengthen their management quality. This needs to strengthen the theory and practice of the school, including their own school hardware

and software facilities and the physical quality of school students, as well as students for sports preferences. Only by fully understanding their own school situation, in order to formulate the most suitable for their own school management measures, in order to do a good job in the management of school sports. We should learn to use time and resources rationally to improve the problems faced by the sports management in colleges and universities in our country. It requires the managers to have a rational grasp of time and space, to ensure that students have time to exercise, have a place to exercise, and be able to choose the exercises they like, so as to achieve the expected exercise effect.

5.4. Establish an information-based sports management system.

At present, China's college sports management has been stored and query and modify information and other basic functions.

Therefore, college sports management should strengthen the strength of information management and use information support to solve the problems in management.

5.5. Reasonable allocation of resources.

The physical education teaching in colleges and universities needs reasonable allocation of available resources to go further, including the allocation of financial resources, human resources, material resources and other peripheral resources, as well as the allocation of curriculum, teachers, teaching process and other specific factors. Improving the physical education management in colleges and universities can improve the quality of physical education teaching in the whole school.

5.6. Diversified management organizational model.

Colleges and universities can choose to develop their own unique forms of management and organization according to their actual conditions and development characteristics.

According to their own characteristics of running schools to choose the management model, can use physical education teacher management, student organizations and organizations to manage by themselves, student interest association management to manage physical education in colleges and universities.

In a word, China's sports management system is in the stage of development stalemate, we must follow the direction of China's sports reform and development, as soon as possible to establish a full of vigor and vitality of the socialist sports management system with Chinese characteristics.

Only the advanced management mode in line with the requirements of college sports development can promote the development of college sports management. On the other hand, we should boldly abandon the old management mode at a certain stage, boldly learn from the advanced management experience at home and abroad, and absorb its reasonable, effective and advanced measures, so as to build a new system of college sports management mode suitable for China's national conditions and promote the development of China's sports cause.

2.8. THE OPERATION REENGINEERING UNDER THE INFLUENCE FACTOR OF AGRICULTURAL ENTERPRISE LOGISTICS

*Ph.D. student 1 year of studying: Qiu Hongzhou
speciality «Management» Sumy NAU,*

Scientific supervisor: professor Olena Slavkova, Sumy NAU

Agricultural enterprises need to form a perfect logistics management theory and method, which is caused by internal and external factors. Agricultural companies have been adversely affected. These factors include: high logistics costs, lack of circulating assets, low qualifications, low wages, economic and environmental risks, and imperfect logistics management system in the agricultural sector. External factors adversely affecting the operation of agricultural enterprises should take note of the political instability in the country, the military operations in the east, the inflation process, limited investment and the low level of EU subsidies for agricultural enterprises. Domestic agricultural producers. These conditions make it necessary to form better theories and methods of logistics flow management in the work of agricultural enterprises. The purpose is to increase the economic potential of

agricultural enterprises and improve their competitiveness in the domestic and foreign agricultural product markets [1].

1. The government should create a good macro environment for the logistics operation of agricultural enterprises.

(1) Policy environment. The government should strengthen and improve the construction of logistics laws and regulations, adopt proactive fiscal policies, tax policies and financial policies, and promote the use of socialized logistics by productive and circulating enterprises to improve their economic and social benefits. In March 2017, China released the 13th five-year plan for the development of grain logistics, which promotes the integrated development of grain acquisition, storage, transportation, processing and sales. The notice on organizing and implementing key projects of efficient urban and rural distribution will be issued in April 2018.

(2) Technical environment. With the rapid development of modern information technology represented by computer, we have entered the information age. Modern Internet of things technologies such as radio frequency, global positioning satellite, wireless communication and temperature sensing, as well as advanced equipment such as automatic sorting and cold chain logistics, are or will be widely used in the logistics industry, including identification code technology, automatic identification technology and data acquisition technology, EDI and Internet technology. The government should encourage and strengthen the construction of logistics infrastructure and information infrastructure, support and guide logistics enterprises, introduce advanced equipment and improve logistics facilities, so as to improve logistics performance and service level.

First applied the new technology and new equipment to achieve new breakthroughs in grain logistics equipment, pay attention to the integration of equipment of food logistics informationization and industrialization development, advancing with independent intellectual property rights, the core technology of the development and popularization applications of brand equipment, development of energy-efficient food logistics equipment, promote the development of large scale, standardization, seriation , fine equipment We will tighten market access conditions

for the grain industry, encourage large cross-industry equipment manufacturers to enter the grain industry, and improve the level of grain logistics equipment. We will encourage enterprises to increase input in technological innovation in grain logistics equipment and improve their capacity for independent innovation. We will encourage colleges and universities, research institutes and enterprises to join forces, promote in-depth industry-university-research-application cooperation with enterprises as the main body, and actively promote the transformation of scientific and technological achievements.

Second, actively promote the application of new technologies. We will vigorously implement the "action to reduce costs and improve efficiency", support and encourage enterprises to select new warehouses for rapid transit in grain logistics nodes that cover less land and are highly mechanized and automated, and adopt standardized, efficient and low-consumption new equipment to improve grain transit efficiency and reduce grain transit and transport losses. According to the characteristics of different regions, green, advanced and applicable grain storage technologies will be promoted. To strengthen the research and development and application of multimodal transport and logistics linking technology and standardized bulk grain transport ships in inland waters. Promotion of containerized unit technology.

Third, improve the food logistics standard system, promote the "standardization construction action", improve the food logistics standard system, strengthen the basic research of food logistics standards, and give priority to the formulation and revision of food industry urgent logistics standards. We will guide enterprises to improve their awareness of standardization in grain logistics and gradually take supporting and participating in standardization work as an important means to enhance their core competitiveness. We will make greater efforts to publicize and implement food logistics standards, and carry out comprehensive interpretation, training, pilot demonstration and standard verification. To encourage logistics enterprises to realize standardized operation in the whole process of construction, operation and

management; Strengthen the implementation and supervision of the mandatory provisions of food logistics standards.

Fourth, vigorously promote the integration of logistics and informatization, give play to the supporting and leading role of informatization in logistics, and promote the in-depth integration of food logistics and informatization. We will promote the computerization and informatization of food logistics activities, and ensure that information collection at all levels and in all links of food logistics activities is fully covered. Promote the interconnection and sharing of public logistics information between different enterprises and between enterprises and governments, and improve the allocation efficiency and organization degree of food logistics resources by means of informatization. We will use advanced information technologies such as the Internet of things, big data and cloud computing to transform traditional logistics enterprises and reshape their business and management processes, so as to achieve a seamless connection between all links of grain logistics.

Finally, the logistics information platform project should be implemented to establish a national and regional public information platform for food logistics, form a logistics information service system, and improve the supervision and sharing of food logistics information. We will support large grain enterprises in building an information service platform for grain logistics, effectively linking it with the national public information platform for grain logistics and the national public information platform for transportation and logistics. Collect grain logistics related information, establish grain logistics database, and realize sharing with upstream and downstream enterprises; Apply geographic information system and sensing technology to monitor the whole process of logistics in real time to ensure the real quantity and quality of food.

(3) Market environment. The government should create a good business environment for logistics enterprises in trans-regional business registration, license application, unified tax payment, traffic control, import and export goods inspection and customs clearance, etc. We should actively encourage and support large freight enterprises or storage and transportation enterprises with a certain foundation to

improve their service functions, realize the transformation to logistics service enterprises, and promote the formation of the third-party logistics service market.[2]

2. Internal enterprises should eliminate inter-departmental conflicts of interest, establish a logistics development model suitable for their own conditions, and build integrated logistics. Enterprises should establish strategic alliance, optimize logistics service and create new logistics value. Enterprises should actively carry out mergers and acquisitions, carry out internal integration of logistics capabilities, and establish a logistics mode suitable for their own characteristics. Small and medium-sized enterprises' self-run logistics scale is small, and their logistics ability cannot be fully exerted. Only through merger and acquisition, can they integrate the logistics ability of each enterprise, gather the logistics characteristic ability of each enterprise together, enhance the competitiveness of enterprises, and build a globally integrated logistics network. Therefore, small and medium-sized enterprises should focus on their main businesses, separate the logistics service functions from the production activities of enterprises, and outsource the operation to third-party logistics. I will focus on my core duties to improve my core competence, so as to win in the competition with integrated core competitiveness.

Under the background of increasingly intensified competition and increasingly detailed social division of labor, it has obvious advantages for the third-party logistics to assist the operation of enterprises, so that enterprises can focus on the core business. Flexible use of new technology to achieve information for inventory, reduce costs. We will reduce investment in fixed assets and accelerate capital turnover. Provide flexible and diverse customer service, create more value for customers. Of course, compared with the self-operated logistics, the third-party logistics will bring a lot of disadvantages to the enterprises while providing the above-mentioned conveniences. Main have: the enterprise cannot control logistics function directly; The accuracy and timeliness of supply cannot be guaranteed; Can not guarantee the quality of customer service and maintain long-term relationship with customers; Enterprises will give up the development of professional logistics technology., for example, enterprises in the use of third party logistics, third party logistics company

employees often communicate with your customer, at this point, the third party logistics company will pass on the transport coating its own logo, or letting employees wear uniform clothing, such as ways to improve the third party logistics company the overall image in the eyes of the customer to replace your position.

3. Examine and develop logistics from the strategic height, and bring logistics into the overall development strategy of agricultural enterprises. First, establish advanced logistics concept, promote the rational development of agricultural enterprises logistics. Enterprises should fully understand that logistics is an integrated supply chain constructed by the manufacturer's product process through the vertical extension of the two functional activities of material procurement and physical distribution to its suppliers and customers. Enterprises in constructing the system of internal logistics, for agricultural products processing and manufacturing, and marketing as the main line, to logistics information flow to coordinate the relationship between suppliers and customers, the elements of the logistics system, such as transportation, storage, handling, packaging, circulation processing, such as scientific analysis, weigh the pros and cons, to make them organically relates in together, at a reasonable level. Secondly, the enterprise should examine the logistics development from the strategic height and build the core development ability of the enterprise.[3] according to the needs of business development, enterprises should scientifically and systematically analyze and evaluate the business environment and resources, and establish the correct logistics development strategy. Enterprises should according to the different goals of different stages of logistics management and the accumulation of management experience, design reasonable organizational structure, and gradually to logistics function independence, establish logistics department for agents or retailers, centralized control demand forecasting, product distribution, customer service survey supervision function, in order to realize the logistics integration management. In this way, enterprises can focus on the production of core products to improve their core productivity. Thirdly, it actively introduces JIT, MRP and other management technologies, and integrates the production management within the enterprise according to the supply chain theory. Just-in-time (JIT) is a production

mode implemented by Toyota motor corporation In Japan In the 1960s. JIT is not only a production mode, but also a general management mode applied In logistics, e-commerce and other fields. The basic idea of just-in-time production mode can be summarized as "to produce the required products in the required quantity when needed", that is, to pursue a production system with no inventory or minimum inventory through production planning and control and inventory management. Logistics is a very important factor in marketing. Whether the user can accept the products of the enterprise depends on whether the user can get the qualified products and services of the enterprise timely with high quality and quantity. Therefore, enterprises should optimize the distribution system according to the logistics management idea to improve the distribution capacity, market response speed and after-sales service level. For customers, due to delivery on time, quality and quantity, greatly improve customer satisfaction, thus winning the market; For enterprises, the operation cost is greatly reduced, the economic benefits are improved, and the purpose of consolidating and expanding the market can be achieved [4].

4. Establish enterprise logistics information management and control system to improve the modern level of enterprise logistics management.

(1) the enterprise shall establish a centralized information platform for information sharing, unify enterprise standards through the information system, and collect business data and financial data in real time. By strengthening the monitoring of the network and realizing transparent management, the competitive advantage of enterprises can be improved.

(2) Enterprises should establish a service platform for upstream and downstream customers, reduce the cost of customer service and improve the quality of customer service. Enterprises can build e-commerce websites or use information systems to establish virtual customer service centers. By automatically sending E-mail, fax, SMS and other notification modes, enterprises can achieve unified and standardized customer service requirements and provide customers with fast, accurate and active services.

(3) enterprises should establish an efficient logistics information service platform, so as to achieve comprehensive collaborative work and information sharing between different business departments, different branches, partners, customers and suppliers. Through collaborative work, the relationship between enterprises and customers is no longer maintained through simple buying and selling relationship or the sales ability of sales staff, but more by relying on high-quality, convenient and value-added services. Enterprises and suppliers can obtain the most direct and fastest business information and services, so that enterprises in the leading position in the market competition.

(4) Enterprises should connect marketing, sales, service and technical support to attract more potential customers and maintain more existing customers. By establishing CRM customer relationship management platform, customers can get high-quality and satisfactory services regardless of their size, location and business time.[5]

In short, enterprises should think about the role of logistics in enterprise operation from a long-term and strategic perspective. They should sublimate logistics from the level of enterprise daily management system to the level of business structure, establish the concept of strategic logistics, take logistics as the strategic resource to improve the core competitiveness of enterprises, and plan and build the logistics system.

5. Logistics cost control is an important part of strengthening logistics management. The essential requirement of logistics management is to seek actual effect, that is, to achieve the best service with the least consumption and the best economic benefit. Active and effective logistics management is the key to reduce logistics costs and improve logistics economic benefits. It can coordinate the relationship among logistics departments, links and laborers, so as to improve the economic benefits of logistics activities. Logistics cost reduction, can reflect the effectiveness of logistics management, but also directly affect the position of enterprises in the competition. By reducing logistics cost, can attract more price-sensitive customers, so, in the process of logistics management, reduce logistics cost,

as the key should be based on the logistics activity planning, organization, command, coordination, control and supervision, make the logistics activities achieve the best coordination and cooperation, to reduce logistics costs, improve logistics efficiency and economic benefit target [6].

(1) factors affecting the logistics cost should first consider the logistics rationalization, which is to make the logistics equipment configuration and all logistics activities tend to be reasonable, the specific performance is to get the highest level of service with the lowest logistics cost as possible. For an enterprise, logistics rationalization, is the key factor affecting the logistics cost, directly related to the benefits of the enterprise, it is the overall goal of logistics management. Secondly, strengthening logistics quality management is an effective way to reduce logistics costs. Only by constantly improving logistics quality can we constantly reduce and eliminate all kinds of errors and accidents and reduce all kinds of unnecessary expenses. Only by constantly improving the quality of logistics can the consumption of logistics process be reduced and the profit of logistics enterprises be increased. Only by constantly improving logistics quality and maintaining good reputation can we attract more customers, form large-scale intensive operation, improve logistics efficiency and fundamentally reduce logistics costs. The third is to improve the logistics efficiency, can reduce the capital occupation, shorten the logistics cycle, reduce storage costs, so as to save logistics costs. Then, to improve the efficiency of logistics, the transformation to modern logistics will be an effective method, but also the direction of the development of logistics enterprises. Most of the present situation is one of the traditional warehousing and forwarding, some of the basics of modern hardware facilities is relatively small, it brought many obstacles to the development of modern logistics, so we should set about modification of the existing resources and processes, improve work efficiency, at the same time, configure some basic facilities, such as computers, software, system networking, provide convenience for the storage and transportation to modern logistics. The factors that affect logistics cost are much more than these. In order to reduce the logistics cost, we must analyze the whole logistics process, find the problem, solve the problem, and improve the logistics

process. Only in this way can we rationalize logistics and minimize logistics costs. Therefore, reducing logistics cost and improving logistics service quality is a permanent subject for enterprises [7].

(2) analyze the cost reduction of logistics from a strategic perspective. First, logistics standardization is adopted for logistics management. Logistics standardization is the logistics as a large system, the system internal facilities, mechanical equipment, special tools and other technical standards of each subsystem. Work out the working standards of each sub-field in the system, such as packaging, loading and unloading, transportation, etc., take the system as the starting point, study the coordination of technical standards and working standards in each sub-system and sub-field, and unify the standards of the whole logistics system. Logistics standardization to the goods during transport the basic equipment in the process of unified specification, such as existing tray standard with all kinds of transportation equipment, loading and unloading equipment can effective connection between standard, greatly improve the generality of the tray in the logistics process, also to a certain extent promote the goods transportation, storage and handling process to raise the level of mechanization and automation is advantageous to the operational efficiency of the logistics distribution system, so as to reduce logistics cost. Second, through the implementation of supply chain management, improve the management of customer logistics services to reduce costs. The implementation of supply chain management not only requires the enterprise's logistics system to be efficient, but also requires the enterprise to coordinate the relationship with other enterprises, customers and transportation operators, so as to realize the efficiency of the whole supply chain activities. Because of this, the pursuit of cost efficiency, not only in the enterprise logistics department or production department to strengthen control, while the procurement department and other functional departments to strengthen cost control .Improving logistics services for customers can ensure the interests of enterprises, and it is also one of the effective ways to reduce logistics costs. Third, the construction of modern information systems to reduce logistics costs. In order to realize the efficient trading relationship between enterprises and other trading enterprises, it is necessary

to build modern information system, especially to complete the coordination, control and management of the whole logistics process with the help of Internet and other high and new technologies, and to realize all intermediate process services from the front end of the network to the end customers. On the one hand, all kinds of logistics operations or business processing correctly and quickly; On the other hand, a strategic logistics system can be established.

Through the modern logistics information technology enterprises can be intention to order, quantity, price and other information transmitted in the network, so that the whole process of production, circulation share the benefits of the enterprises or departments, fully cope with the possibility of a variety of needs, and then adjust the management behavior between different enterprises and planning, coordination and cooperation between enterprises in a short period of time could quickly completed, it can control the logistics cost occurred from overall possibility. At the same time, the rapid development of logistics management information system enables the cost of logistics activities mixed in other businesses to be accurately calculated, without transferring the cost to other enterprises or departments. Fourth, reduce costs through efficient distribution.

Order for the users to establish a short period of time, the right stock system is the enterprise logistics development objective request, however, as the distribution of costs to reduce as much as possible, especially the development of more frequency, small unit distribution requirements, requiring companies to take more efficiency of distribution, it must pay attention to car plan management, improve the cubed out and vehicle management. Generally speaking, in order to achieve efficient distribution, enterprises must attach importance to vehicle allocation plan management, improve the loading rate and vehicle operation management.

By building an effective distribution planning information system, it is possible to connect the preparation of the manufacturer's distribution plan with the production plan. Meanwhile, the information system can also enable the wholesaler to match the distribution plan or purchase plan, so as to improve the distribution efficiency and reduce the transportation and purchase cost. Fifth, reduce logistics costs by cutting

back on returns. Return cost is an important part of enterprise logistics cost, it tends to occupy a large proportion of the, this is because as the return will produce a series of logistics cost, return of goods damage or poor economic costs and dealing with the personnel needed for return of the goods and a variety of transactional costs, especially in the case of a return, is generally assume all kinds of costs incurred in return goods providers, while the return of the goods because they don't bear the losses as a result of the goods return, therefore, easy to easy to return the goods, and because most of the goods quantity is less, the shipping cost has a tendency to increase.

Therefore, reducing the cost of returning goods is a problem that needs special attention in the logistics cost control activities. Sixth, strengthen the management of logistics cost from the point of view of the whole process of circulation. For an enterprise, the control of logistics cost is not only the business of the enterprise, that is, the pursuit of the logistics efficiency of the enterprise, but should consider the logistics cost efficiency of the whole circulation process from the product to the end user, that is, the investment or expansion of logistics facilities depends on the development and requirements of the whole circulation channel. For example, some manufacturers are directly facing the wholesale business, as a result, a lot of logistics center is in conformity with the wholesalers logistics center, engaged in large quantities of goods transport, however, with the rapid development of convenience stores, discount stores, retail industry, customer requirements on manufacturers must adapt to the new retail formats form, direct logistics activity for retail stores. Therefore, in this case, the original investment is likely to precipitate, and at the same time requires the establishment of new logistics centers or automation equipment in line with the requirements of modern logistics development. Obviously, although these investments increase the logistics cost from the perspective of enterprises, they greatly improve the logistics performance from the perspective of the whole circulation process. The purpose of logistics cost research is to achieve the highest level of logistics service with a certain logistics cost. Logistics cost is an important strategic resource for enterprises to participate in market competition. Taking the

logistics management as the leading factor, this paper puts forward the basic ways to reduce the cost according to the general situation of logistics enterprises, but every logistics enterprise should discuss the effective ways to reduce the cost according to the specific situation [8-9].

There are many factors affecting the development of agricultural logistics, which not only need the policy support from the government, but also need the enterprises themselves to explore a suitable, characteristic and competitive management mode from the management and system. Incorporate logistics management into the overall development strategy of agricultural enterprises. To establish a modern enterprise logistics information management system, improve the level of enterprise logistics management modernization, the building in conformity with the characteristics of its own national conditions, to adapt to the requirements of the modern logistics development trend of modern agricultural logistics system, give full play to the role of modern agricultural logistics in the national economy, to realize double surplus of macroeconomic and microeconomic benefits.

РОЗДІЛ 3.

ФІНАНСИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

3.1. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

*Лишенко М.О., д.е.н., доцент,
завідувач кафедри статистики, АГД та маркетингу,
Сумський національний аграрний університет*

За останнє десятиріччя економіка України зіткнулася з цілою низкою випробувань, зумовлених падінням попиту на товари і послуги, відсутністю стимулу до модернізації виробництва. Більшість підприємств потерпають від нехватки фінансових засобів, що відобразилось на динаміці податкових надходжень у місцеві та державний бюджети. Поруч зі зниженням платоспроможності вітчизняних підприємств спостерігається зниження їх фінансової стійкості та зростання кількості банкрутств. Це визначає необхідність реалізації комплексних антикризових заходів щодо підвищення фінансової стійкості підприємств України [1, с. 116].

Сільськогосподарське підприємство є системою і складається із взаємопов'язаних елементів, зв'язків, відносин, а тому як система може перебувати в стійкому або в нестійкому стані. У ринковій економіці кризовий фінансовий стан підприємства може привести його до банкрутства. Антикризове управління сільськогосподарського підприємства включає дві групи етапів. До першої групи входять: діагностика, моніторинг та ідентифікація фінансового стану підприємства за певними економічними показниками. Друга група: планування, організація і мотивація специфічних

антикризових заходів, розроблених для ідентифікованих фінансових станів [7, с. 188].

Оцінка кризових симптомів підприємства і діагностування фінансової кризи повинні здійснюватися на більш ранній стадії, ще до прояву її явних ознак. Така оцінка і прогнозування розвитку кризових симптомів фінансової діяльності сільськогосподарського підприємства є предметом діагностики. Відповідно, зміст діагностики в антикризовому управлінні полягає у своєчасному розпізнаванні ознак і характеру кризи, її локалізації та впровадження дослідницького інструментарію, фінансового аналізу зокрема як заходу превентивної санації і відновлення платоспроможності. Діагностика банкрутства полягає саме в аналізі фінансового стану та фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства в поточному періоді його розвитку. Отже, основним завданням прогнозування неспроможності є правильна оцінка ступеня стійкості фінансового стану підприємства і динаміки його розвитку [7, с. 109].

В основі оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства повинен лежати аналіз усіх факторів, які характеризують діяльність суб'єкта господарювання, що отримані з різних джерел. Одним із найбільш надійних джерел є фінансова звітність, оскільки в минулому, бізнес-події в ретроспективній оцінці. Беручи до уваги високу кореляцію фінансових і не фінансових індикаторів з урахуванням їх взаємовпливу, відзначимо, що включення їх в оцінку дасть змогу сформувати більш цілісну картину фінансового стану підприємства під час використання тривимірної моделі фінансової стійкості підприємства замість двовимірної. Погіршення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства, що супроводжується зростанням його боргів, викликає ризик зриву платежів по зобов'язаннях, припинення будь яких виплат, згорання діяльності та загрожує банкрутством. Діагностика банкрутства може бути джерелом об'єктивних оцінок фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства [9, с. 243].

Для забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства повинно володіти гнучкою структурою капіталу, уміти

організувати його рух так, щоб забезпечити постійне перевищення прибутків над витратами з метою збереження платоспроможності і створення умов для розширення виробництва. Для об'єктивного оцінювання фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства з метою своєчасного виявлення факту фінансової неспроможності, а також запобігання злочинам, пов'язаним з фіктивним банкрутством, необхідно використовувати систему науково обґрунтованих моделей. Такий аналіз необхідний і для акціонерів, інвесторів, які планують вкласти кошти у підприємство, і для банків під час видачі кредитів. Науково обґрунтовані моделі прогнозування фінансової неспроможності та банкрутства потрібні для ведення раціонального антикризового управління підприємством. Воно допомагає розробити заходи, необхідні для підтримання його успішного функціонування.

Поняття «фінансова стійкість» та «банкрутство» на перший погляд здаються протилежними, проте між ними існує тісний взаємозв'язок, адже недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства й відсутності засобів для розвитку виробництва, внаслідок чого виникає загроза банкрутства. Під час вибору відповідних параметрів для оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства, доцільним буде використання п'ятифакторної моделі Альтмана. У цьому випадку може використовуватися показник [2, с. 11]:

$$Z=1,2K_{об}+1,4K_{нпа}+3,3K_{па}+0,6K_{пр}+1,0K_{оа} \quad (1)$$

де $K_{об}$ – частка в активах, тобто відношення поточних активів (оборотних коштів) в загальній сумі активів;

$K_{нпа}$ – відношення нерозподіленого прибутку до загальної суми активів (рентабельність активів);

$K_{па}$ – відношення прибутку до сплати відсотків (балансової вартості) до суми активів;

$K_{пр}$ – відношення ринкової вартості власного капіталу (акціонерного капіталу) до короткострокових зобов'язань (коефіцієнт покриття);

$K_{оа}$ – відношення виручки від реалізації до загальної суми активів.

Достовірність банкрутства в моделі п'ятичинника оцінюється залежно від значення Z_A - розрахунку, обчисленого за реальними даними підприємства: до 1,8 - дуже висока; від 1,81 до 2,7 - висока; від 2,71 до 2,99 - можлива; понад 3,0 - дуже низька. Інтервали $1,81 < Z_A < 2,7$ і $2,71 < Z_A < 2,99$ - це «темна зона» (велика достовірність помилки). (Табл. 1).

Таблиця 1

Прогнозування ймовірності банкрутства сільськогосподарського підприємства за п'яти факторною моделлю Альтмана

Показники	Методика розрахунку	2015р.	2 016р.	2 017р.	Прогноз 2019
Частка власних оборотних коштів в активах (X_1)	<u>Власний оборотний капітал</u>	0,515	0,536	-0,350	-0,973
	Загальна вартість активів				
Рентабельність активів розрахована з використанням нерозподіленого прибутку (X_2)	<u>Нерозподілений прибуток(непокритий збиток)</u>	-0,432	-0,372	-0,078	0,261
	Загальна вартість активів				
Рентабельність активів розрахована з використанням чистого прибутку (X_3)	<u>Прибуток до виплати процентів</u>	0,375	0,0423	0,030	0,0165
	Загальна вартість активів				
Коефіцієнт покриття поточних зобов'язань власним капіталом (X_4)	Власний капітал (ринкова вартість)	-	-	0,429	0,331
	Поточні зобов'язання				
Коефіцієнт трансформації (X_5)	<u>Чиста виручка</u>	0,919	0,648	0,363	0,614
	Загальна вартість активів				
Z - показник	$1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 1,0X_5$	-	-	0,191	0,066
Ймовірність банкрутства*				дуже висока	дуже висока

Джерело: власні розрахунки автора

Так як показник в 2017 році $Z_A = 0,191$, що менше за 1,8, тобто вірогідність банкрутства сільськогосподарського підприємства досить висока. Прогнозовані дані показали, що $Z_A = 0,066$, що свідчить про високу вірогідність банкрутства

сільськогосподарського підприємства, однак фінансова ситуація на підприємстві покращилася і вірогідність банкрута скоротилася.

Спираючись на обґрунтовану аналізом необхідність мобілізації фінансової системи сільськогосподарського підприємства, нами запропоновано системний підхід до управління фінансовою діяльністю, сутність якого полягає у всебічному аналізі всієї сукупності бізнес-процесів, що відбуваються на підприємстві з метою забезпечення пропорційного розвитку на основі раціонального використання переваг єдиного управління й наявних фінансових ресурсів. Основою використання системного підходу є стратегічне фінансове планування. Наведена сукупність цілей і заходів відображає найбільш важливі аспекти функціонування і забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

**Заходи та тактичні цілі до забезпечення фінансової стійкості
сільськогосподарського підприємства**

Цілі та заходи	Стратегічні напрями діяльності		
	Фінансова діяльність	Операційна діяльність	Політика розвитку
Основні тактичні цілі	оптимізація структури капіталу підприємства	підвищення ефективності виробничої діяльності	раціональний розподіл прибутку
Заходи щодо реалізації тактичних цілей	залучення довгострокових джерел фінансування за рахунок зменшення залучення короткострокових кредитів і позик; зростання незалежності від зовнішніх джерел фінансування; оптимізація складу запасів.	впровадження інноваційних технологій; зниження собівартості; удосконалення маркетингової підтримки.	реінвестування прибутку; диверсифікація діяльності; організація страхування фінансових та виробничих ризиків.

Впровадження системного підходу формування фінансової стійкості в діяльність підприємства повинно охоплювати усі керуючі системи (табл. 3).

Практична реалізація системного підходу до забезпечення стабільності функціонування й розвитку сільськогосподарського підприємства вимагає вжиття комплексу заходів: організація централізованого контролю за фінансовими потоками; введення ефективної системи бюджетування, перехід на міжнародні стандарти фінансового обліку, автоматизація бюджетних процесів; створення

превентивної системи раннього виявлення кризових явищ і запобігання їм (залучення зовнішніх аудиторських фірм і створення служб внутрішнього аудита фінансово-господарської діяльності); корегування фінансової стратегії агропідприємства в бік скорочення короткострокових джерел фінансування; залучення або підготовка фахівця з ризик-менеджменту (цю функцію може виконувати економіст, фінансист, менеджер), який повинен проводити облік впливу різних видів ризиків (грунтово-кліматичних, виробничих, фінансових, регіональних, політичних, податкових та ін.), визначати розмір потенційних втрат, а також формувати систему антикризових заходів.

Таблиця 3

Системи, завдання та результати забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства

	Системи	Завдання	Результат
Короткостроковий	Система бюджетування	- удосконалення процесів планування, контролю й аналізу показників фінансово-господарської діяльності; - розробка операційних і фінансових бюджетів на основі системи збалансованих показників	бюджет сільськогосподарського підприємства, сформований на основі збалансованої системи показників
	Система фінансового контролінгу	- регулярний моніторинг діяльності, своєчасне виявлення негативних тенденцій розвитку; - аналіз результатів фінансово-господарської діяльності сільськогосподарського підприємства; - аналіз фактичних та запланованих результатів	- корегування цільових фінансових показників; - формування комплексу заходів щодо зниження витрат і видатків.
Середньостроковий	Система бізнес-планування	- бізнес-планування поточної діяльності сільськогосподарського підприємства з урахуванням системи збалансованих показників; - структурування основних напрямів діяльності; - забезпечення прив'язки до системи фінансової відповідальності й обліку.	- бізнес-плани поточної діяльності.
Довгостроковий	Система стратегічного планування	- аналіз бізнес-середовища сільськогосподарського підприємства; - визначення стратегічних цілей функціонування й розвитку підприємства; - розробка стратегічної фінансово-економічної політики розвитку; - формування системи збалансованих показників; - розробка фінансової стратегії розвитку.	- стратегічні орієнтири; - система збалансованих показників; - стратегічна фінансово-економічна політика; - фінансова стратегія стійкого розвитку

З метою підвищення рівня платоспроможності та ліквідності сільськогосподарського підприємства необхідно: скорочувати строки надання комерційного кредиту, підвищувати ліквідність активів шляхом переводу надлишкової частки запасів у грошову форму, організувати пролонгацію та реструктуризацію короткострокових кредитів; за для забезпечення зростання рівня прибутковості слід скорочувати витрати, стимулювати попит на продукцію за рахунок активної маркетингової підтримки, впровадити систему жорсткого фінансового контролю.

Економічно доцільно поряд з одночасним аналізом фінансових кризоутворюючих індикаторів враховувати не фінансові. Вони, як правило, не виражені в грошових одиницях і не стандартизовані як дані з фінансової звітності. В окремих галузях економіки існує стандартний набір не фінансових індикаторів, звіти за якими надаються в наглядові органи.

На базі звітів по не фінансових індикаторах працює система GRI (глобальна ініціатива), яка визначає ступінь фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства відповідно до її здатності протистояння кризі за результатами оцінки не стільки економічних (їх не більше 15%), скільки екологічних, організаційних, гуманізаторських (дотримання прав людини) та інших індикаторів [4, с. 90].

Індикатори системи GRI багато в чому схожі з індикаторами оцінки методу Аргенті. У даному методі насамперед розглядаються стадії розвитку кризових явищ у компанії і на їх основі створюються моделі, в яких представляються сценарії розвитку кризового стану підприємства. Наступ і розвиток можливої кризи неплатоспроможності розраховують і оцінюють за кількістю балів.

Чим більше балів присвоєно тій чи іншій стадії розвитку підприємства, тим імовірніше, за методом Аргенті, настання не платоспроможності. Поряд зі схожими методами оцінки фінансового стану, що використовуються в західній практиці, метод Аргенті найбільш прийнятний для вітчизняних підприємств. Таким чином, у результаті проведеного аналізу наукових досліджень і практики

застосування методів оцінки фінансової стійкості Аргенті, Альтмана вважаємо, що використання змішаного (гібридного) підходу до оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства найдоцільніше, оскільки дає змогу не застосовувати конкретну методику, а використовувати кілька з них з урахуванням зіставлення отриманих результатів.

Подальші дослідження використання змішаного (гібридного) підходу для оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства полягатимуть в стандартизації оцінки фінансової стійкості в процедурах антикризового управління з метою вдосконалення вже наявних методичних підходів, зіставлення отриманих результатів. Особлива увага повинна бути приділена їх адаптації до українських умов з урахуванням досвіду інших країн. Використання змішаного (гібридного) підходу до оцінки фінансової стійкості підприємств найдоцільніше, оскільки дає змогу застосовувати не конкретну методику, а відразу декілька з них з урахуванням зіставлення отриманих результатів. Метою використання гібридного підходу до оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства є аналіз причинно-наслідкових зв'язків раннього банкрутства. При цьому під раннім банкрутством ми маємо на увазі порушення рівноваги в організаційно-економічній структурі підприємства, що виражається в погіршенні його фінансових та не фінансових показників у рамках попередньої діагностики [1, с. 118].

Перехід аграрного сектора економіки до ринкових умов потребує застосування сучасних методів оцінки господарсько-фінансової діяльності кожного сільськогосподарського підприємства. Впровадження світових стандартів організації та ведення бухгалтерського обліку в Україні власне створило всі необхідні умови для всебічного дослідження фінансової стійкості господарюючих суб'єктів як основи успішного та стабільного розвитку аграрного сектора національної економіки.

Як відомо, виділяють чотири типи фінансових ситуацій на підприємстві: абсолютна або нормальна стійкість фінансового стану, нестійкий фінансовий стан, кризовий фінансовий стан [3, с. 239].

Аналіз фінансового стану сільськогосподарського підприємства свідчить, що на сучасному етапі доволі розповсюдженим є явище, коли має місце перевищення суми кредиторської заборгованості за товари (роботи, послуги) та поточних зобов'язань з одержаних авансів над дебіторською заборгованістю.

В сільськогосподарського підприємства велику питому вагу у поточних активах займає готова продукція. Це викликано низкою факторів, таких як конкуренція, низька купівельна спроможність суб'єктів господарювання та населення, висока собівартість продукції, неритмічність випуску та відвантаження тощо.

Збільшення залишків готової продукції на складах сільськогосподарського підприємства також призводить до тривалого заморожування оборотного капіталу, відсутності грошових коштів, потреби у кредитах та оплати процентів по ним, росту кредиторської заборгованості постачальникам, бюджету, робітникам підприємства по оплаті праці тощо.

В нинішній час це одна із основних причин спаду виробництва, зниження його ефективності, низької платоспроможності сільськогосподарського підприємства та високої вірогідності його банкрутства.

Для аналізу складу, тривалості та причин утворення понаднормативних залишків готової продукції по кожному виду використовують дані аналітичного та складського обліку, інвентаризації та відомості відділу збуту, служби маркетингу. З метою розширення та пошуку нових ринків збуту необхідно вивчати шляхи зменшення собівартості продукції, покращення її якості та конкурентоспроможності, структурної перебудови економіки підприємства, організація ефективної реклами тощо.

Одним з основних шляхів покращення фінансового стану сільськогосподарського підприємства до рівня нормального нами вбачається зростання обсягів реалізації сільськогосподарської продукції та підвищення рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва, що дозволить збільшити масу чистого прибутку, як основного джерела поповнення власного капіталу підприємства.

У цій ситуації перед керівником сільськогосподарського підприємства постає проблема пошуку оптимального співвідношення необхідного обсягу реалізації продукції та рівня її рентабельності. Саме з метою вирішення цієї задачі нами пропонується порядок визначення обсягу реалізації продукції та рівня рентабельності продажу, необхідних для підвищення фінансової стійкості підприємства, який базується на рівнянні:

$$\text{ЧД} \cdot P_{n1} = \text{ЧД} \cdot P_{n0} + 1,25 \Pi \quad (2),$$

де ЧД – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

P_{n0} – рівень рентабельності продажу у базисному періоді (відношення прибутку від реалізації продукції до загального обсягу продажу);

P_{n1} – рівень рентабельності продажу, необхідний для досягнення нормального типу фінансової стійкості підприємства ;

Π – мінімально необхідний розмір приросту маси чистого прибутку;

1,25 – коефіцієнт коригування на суму податку на прибуток.

Після розв'язання виразу 1 отримаємо:

$$\text{ЧД} = 1,25 \Pi / (P_{n1} - P_{n0}) \quad (3).$$

Таким чином, враховуючи досягнутий рівень рентабельності продажу, сільськогосподарського підприємства достатньо легко може обрати найбільш прийнятний для себе варіант збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, необхідний для підвищення рівня його фінансової стійкості. Для прикладу: можливі обсяги реалізації продукції, достатні для покращення фінансового стану підприємства, при фактичному (базисному) рівні рентабельності продажу 5%, розраховані на підставі виразу 3, наведено у табл. 4.

Як бачимо, у нашому прикладі фінансова стійкість сільськогосподарського підприємства більшою мірою залежить від рентабельності продажу ніж від зростання обсягів реалізації продукції.

**Розрахунок обсягів реалізації продукції та рівня рентабельності продажу,
необхідних для підвищення фінансової стійкості підприємства**

Показник	Рівень рентабельності продажу (P_{nl}), %						
	7,0	7,5	8,0	8,5	9,0	9,5	10,0
Сума прибутку, необхідна для підвищення рівня фінансової стійкості, тис. грн.	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Обсяг реалізації продукції, тис. грн.	625,0	500,0	416,7	357,1	312,5	277,8	250,0

Джерело: власні розрахунки автора

Так, підвищення рівня рентабельності продажу з 7 до 10 відсотків дає практично ті ж результати, що й збільшення обсягів реалізації продукції у 2,5 раза (625,0:250,0).

Таблиця 5

Залежність обсягів реалізації та рівня рентабельності продажу та їх вплив на фінансову стійкість

Показники	2015р.	2016р.	2017 р.	Відхилення (+/-)
Прибуток від реалізації, тис. грн.	72,1	8,5	18,1	-54,0
Обсяг реалізації продукції, тис. грн.	176,8	130,1	264,5	+87,7
Рентабельність продажу, %	40,8	6,5	6,8	-34,0
Рівень рентабельності підприємства, %	69,4	7,1	7,5	-61,9

Джерело: власні розрахунки автора

Таким чином, можна констатувати, що коефіцієнт фінансової стійкості кращий в 2015 році, тоді коли рентабельність продажу склала 40,8 %, що більше ніж в 2017 році. А обсяг реалізації в 2015 році нижчий за показник 2017 року. Тобто підприємство в 2015 році працювало більш ефективно та мало вищу фінансову стійкість ніж в 2017 році.

Зрозуміло, що наведена вище методика дає лише приблизні результати. При більш поглибленому аналізі слід враховувати можливе зростання як дебіторської заборгованості і запасів, так і кредиторської заборгованості за

отримані від постачальників товари (роботи, послуги) і т. ін. Втім, запропоновані нами підходи повинні допомогти керівникам та фінансовим службам сільськогосподарських підприємств у пошуку найбільш оптимальних варіантів співвідношення обсягів реалізації продукції та рівня рентабельності її продажу.

3.2. ДІАГНОСТИКА, ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ САНАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Хромушина Л.А., к.е.н., доцент кафедри фінансів,
Сумський національний аграрний університет*

Сільськогосподарська діяльність, як і будь-яка інша підприємницька діяльність, перебуває під дією низки ризиків, які при активному прояві можуть здійснити негативний вплив на фінансові результати діяльності. За таких умов власникам та менеджерам сільськогосподарських підприємств важливо не тільки ідентифікувати потенційні ризики, які можуть бути генеровані різноманітними чинниками, а й вжити заходів щодо мінімізації негативного їх впливу.

Ю.М. Бурлака виокремлює чотири групи чинників, які впливають на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств:

– чинники, пов'язані зі специфікою галузі як певного виду економічної діяльності (зокрема, невиконання відповідних заходів щодо охорони земель у зв'язку з нестачею ресурсів, недотримання технології та умов догляду за тваринами та рослинами, залежність від кліматичних особливостей, сезонність сільськогосподарського виробництва, стан екології, вплив географічного розташування на інтенсивність діяльності, недоступність кредитних ресурсів);

– чинники, пов’язані з роллю галузі в економіці країни (рівень ресурсного потенціалу, рівень фінансової спроможності та соціальної захищеності населення, дефіцитність енергоносіїв);

– чинники, викликані соціальними процесами у сільських місцевостях та станом демографії (спосіб життя населення, відносини між працівниками організацій, умови та якість життя в селах);

– чинники, зумовлені особливостями функціонування аграрної економіки України (процедура регулювання прав власності на майно, низький рівень наукового забезпечення) [1, с. 323].

У разі негативного впливу ризиків сільськогосподарське підприємство може опинитися у зоні економічної кризи, у межах якої слід виокремити фінансову кризу, яка характеризується наявністю протиріч в стані фінансових відносин або фінансових можливостей сільськогосподарського підприємства.

Значення діагностики фінансового стану та прогнозування банкрутства полягає у своєчасній розробці контрзаходів, спрямованих на подолання на підприємстві негативних тенденцій, зокрема, проявів та наслідків фінансової кризи.

Діагностика фінансового стану підприємств, що опинилися у фінансовій кризі, може здійснюватися у межах так званого санаційного аудиту, головна мета якого полягає в оцінці санаційної спроможності підприємства на підставі аналізу фінансово-господарської діяльності.

Отже, санаційний аудит – це поглиблений аналіз фінансово-господарського стану підприємств, які потрапили у фінансову кризу.

Вихідні дані про оперативний (фактичний) та стратегічний стан підприємства оцінюються у процесі поглибленого аналізу його фінансово-господарського стану. З цією метою на державному рівні прийняті і діють відповідні нормативні положення, які регламентують та методично упорядковують здійснення такого аналізу [2, 3].

Сутність прогнозування банкрутства полягає у передбаченні та оцінюванні можливих негативних сценаріїв діяльності підприємства, які можуть призвести до його неплатоспроможності і втрати ліквідності.

Існують різноманітні моделі прогнозування банкрутства. Одним притаманний фундаментальний підхід, іншим – технічне вирішення проблеми прогнозування банкрутства.

Одним із найважливіших методів прогнозування є дискримінантний аналіз, зміст якого полягає в тому, що за допомогою математично-статистичних методів будується функція та обчислюється інтегральний показник, на підставі якого з достатньою ймовірністю можна передбачити банкрутство суб'єкта господарювання.

Дискримінантний аналіз базується на емпіричному дослідженні фінансових показників багатьох підприємств, певна частка з яких збанкрутіли, а решта – успішно функціонують і надалі. При цьому добирається сукупність показників-коефіцієнтів, для кожного з яких визначається питома вага в дискримінантній функції. Значення інтегрального показника дає підстави для висновку про належність об'єкта аналізу до підприємств-банкрутів чи підприємств, які успішно функціонують.

Розрізняють однофакторний та багатфакторний дискримінантний аналіз. У світовій та вітчизняній практиці для прогнозування стійкості роботи підприємства та вибору його фінансової політики, визначення ризику банкрутства використовуються різні економіко-математичні моделі: двофакторна модель, моделі Альтмана, система показників У. Бівера та рівняння У. Бівера, модель Таффлера, модель Р. Сайфуліна й Г. Кадикова, модель О. Терещенка, R-модель, модель Г. Савицької та інші.

За умов, коли менеджери підприємства усвідомлюють та визначають кризову ситуацію, яка може зумовити неплатоспроможність та збитковість, слід запроваджувати санаційні заходи, спрямовані на фінансове оздоровлення підприємства.

У Законі України (ст. 28) «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» зазначено: «Під санацією розуміється система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника» [4].

Розрізняють такі типи санаційних заходів:

1. Фінансово-економічні – відображають фінансові відносини, що виникають в процесі мобілізації й використання внутрішніх та зовнішніх фінансових джерел оздоровлення підприємства.

2. Організаційно-правові – спрямовані на вдосконалення організаційної структури підприємства, організаційно правових форм бізнесу, підвищення якості менеджменту, звільнення підприємства від непродуктивних виробничих структур, поліпшення виробничих стосунків між членами трудового колективу тощо.

3. Виробничо-технічні – модернізація та оновлення виробничих фондів, зі зменшенням простоїв та підвищенням ритмічності виробництва, скорочення технічного часу, поліпшення якості продукції та зниженням її собівартості, вдосконаленням асортименту продукції, ще випускається, пошуком та мобілізацією санаційних резервів у сфері виробництва.

4. Соціальні – полягають у проведенні поміркованої політики звільнення у взаємозв'язку із реалізацією соціального плану проекту санації. Тут можуть бути передбачені так і заходи, як створення та фінансування системи перепідготовки кадрів, пошук і пропозиція альтернативних робочих місць, додаткові виплати з безробіття, надання звільнених працівникам позик тощо.

Важлива роль під час здійснення санації сільськогосподарських підприємств належить заходам фінансово-економічного характеру, які полягають у фінансових відносинах, які виникають під час пошуку,

акумулювання та використання фінансових ресурсів для оздоровлення підприємства. Фінансова санація здійснюється для покриття поточних збитків та уникнення їх виникнення в майбутньому, підвищення та збереження ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських підприємств, зменшення обсягу заборгованості, покращення структури оборотного капіталу та створення фінансових фондів для забезпечення здійснення санаційних заходів виробничо-технічного характеру [5, с. 181].

Отже, фінансова санація – це сукупність фінансових заходів щодо відновлення та підвищення ліквідності, платоспроможності та прибутковості відповідно до потреб зовнішнього середовища та соціально-економічних умов. Метою фінансової санації є покриття поточних збитків та усунення причин їх виникнення, поновлення або підвищення платоспроможності та ліквідності підприємства. У свою чергу, фінансову санацію сільськогосподарських підприємств пропонуємо розглядати як відновлення платоспроможності, покриття поточних збитків, формування фінансового потенціалу для розвитку на основі екологізації технологій виробництва, випуску екологічно чистої продукції та збереження якісних параметрів агросистем.

Проведення фінансової санації сільськогосподарських підприємств має враховувати специфічні цілі, зокрема: оцінювання пріоритетів продовольчої безпеки місцевого населення та наповнення місцевих ринків затребуваною сільськогосподарською продукцією; здійснення заходів у сфері захисту ґрунтів та уникнення змін в екологічному балансі регіону; узгодження інтересів працівників підприємства та власників акцій (паїв) під час реструктуризації майна та виробництва [1, с. 323].

За даними Державної служби статистики України, питома вага збиткових сільськогосподарських підприємств у галузі тваринництва становила 29,4% у 2013 р.; 26,6% – 2014 р.; 22,1% – 2015 р.; 27,5% – 2016 р. і 24,2% у 2017 р. (тобто чверть сільгосппідприємств тваринницького напряму працюють неефективно). Частка збиткових сільськогосподарських підприємств, що спеціалізуються на вирощуванні одно- та дворічних культур, є меншою і,

відповідно, становила: 18,2% у 2013 р.; 13,5% – 2014 р.; 9,3% – 2015 р.; 9,7% – 2016 р.; 11,7% у 2017 р. [6]. Наведені дані вказують на необхідність активізації антикризового фінансового менеджменту таких підприємств, а практична реалізація фінансової санації є досить важливою з погляду перспективи подальшого їх функціонування.

Ключовим завданням для сільськогосподарських підприємств у стані фінансової кризи є пошук та акумулювання ресурсів, необхідних для погашення збитків. Досить поширеним методом фінансової санації, зосередженим на подоланні збитковості підприємства та підвищенні ліквідності і платоспроможності, є здійснення санації балансу, тобто формальне покриття відображених у фінансовому балансі збитків та необхідна передумова залучення необхідних фінансових ресурсів, отримання суб'єктом господарювання санаційних кредитів [7].

В умовах незадовільної структури балансу та наявності непокритих збитків для підприємства важливо провести санацію балансу на основі мобілізації різних джерел покриття збитків. Адже покриття відбитих у балансі збитків є неодмінною передумовою залучення коштів (мобілізація із зовнішніх джерел) та одержанням санаційних кредитів. Науковці розглядають санацію балансу як перший етап реалізації антикризової програми (плану санації), який дозволяє у короткий час стабілізувати стан господарських засобів, капіталу та зобов'язань та розпочати процес оздоровлення.

За економічним змістом санація балансу – це оптимізація структури, кількісних та якісних параметрів статей розділів активу і пасиву балансу для формування умов залучення внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування на кризових підприємствах. На меті при цьому ставиться досягнення задовільного співвідношення величини та структури активів і пасивів підприємства, що перебуває у фінансовій кризі.

Завданнями санації балансу є: збільшення інвестиційної привабливості підприємства; покращення ставлення кредиторів; мобілізація додаткових внутрішніх резервів для подальшого розвитку.

Санацію балансу доцільно розпочинати з пошуку відкритих та прихованих резервів з метою їх подальшого спрямування на оптимізацію балансу та на цій основі формування «оновленого» балансу.

Загальновизнано, що баланс після санації має відповідати певним критеріям, зокрема: має бути сформовано достатній обсяг засобів для потреб господарської діяльності та резерв високоліквідних активів; показники платоспроможності та фінансової стійкості мають відповідати нормативним значенням; показники ліквідності також мають бути задовільними.

Санація активів балансу може здійснюватися за такими напрямками:

1. Мобілізація прихованих резервів – частини капіталу підприємства, не відображеної в його балансі. Розмір прихованих резервів визначається як різниця між балансовою вартістю окремих майнових об'єктів підприємства та їх реальною (вищою) вартістю. Приховані резерви можливо мобілізувати за рахунок реалізації окремих об'єктів основних та оборотних засобів, які безпосередньо не пов'язані з процесом виробництва та реалізації продукції (будівлі й споруди не виробничого призначення, корпоративні права інших підприємств, боргові цінні папери, нематеріальні активи, понаднормові запаси сировини й матеріалів тощо).

2. Надання майна, яке не використовується у виробничому процесі, в оренду та використання зворотного лізингу. Використання зворотного лізингу передбачає продаж основних фондів з одночасним зворотним отриманням таких основних фондів в оперативний або фінансовий лізинг.

3. Оптимізація структури розміщення оборотного капіталу: зменшення частки низьколіквідних оборотних засобів, запасів сировини та матеріалів, незавершеного виробництва тощо. Адже надлишкові сировинні запаси зумовлюють не лише зниження ліквідності підприємства, а й потребують додаткові витрати на утримання складських приміщень та матеріальне забезпечення персоналу. Також через тривале зберігання надлишків запасів може бути втрачено їх якісні властивості, як наслідок – відбудеться знецінення запасів.

4. Продаж окремих низькорентабельних структурних підрозділів та об'єктів основних фондів. За рахунок цієї операції підприємство може отримати інвестиційні ресурси.

5. Реструктуризація дебіторської заборгованості (факторинг, форфейтинг, дисконт векселів, примусове стягнення). На нашу думку, даний напрям заслуговує більшої уваги з позиції практичного застосування підприємствами, які мають великі розміри дебіторської заборгованості, особливо, коли дебіторська заборгованість може перейти у ранг простроченої. Загальновідомо, що наявність у підприємства простроченої дебіторської заборгованості призводить до невиконання зобов'язань перед кредиторами, як наслідок, підприємство стає «технічним» банкрутом.

У ході санації активів відбуваються зміни у їх структурі та параметрах, що зумовлює необхідність проведення відповідних змін і у пасивах. Санація пасивів передбачає їх приведення у відповідність до реального стану активів і створення можливостей для залучення коштів для подальшого оздоровлення підприємства. Санація пасивів охоплює санацію власного капіталу підприємства та його боргових зобов'язань.

Санація власного капіталу, перш за все, здійснюється у вигляді формального покриття збитків або «чистої» санації. «Чиста санація» може здійснюватися за рахунок як резервного фонду, так і цільового фінансування, тобто шляхом надання власниками та/або потенційними інвесторами коштів на покриття збитків. У разі, якщо вичерпано усі можливості покриття балансових збитків, то санація балансу може здійснюватися за рахунок санаційного прибутку.

Санаційний прибуток – це прибуток, який виникає внаслідок викупу підприємством власних корпоративних прав (акцій, часток) за курсом, нижчим від номінальної вартості цих прав, у результаті їх безкоштовної передачі до анулювання, зниження номінальної вартості або у разі одержання безповоротної фінансової допомоги від власників корпоративних прав, кредиторів та інших зацікавлених у санації підприємства осіб.

Після формального покриття збитків проводять реструктуризацію власного капіталу, тобто формальний перегляд вартісної оцінки окремих статей та в цілому першого розділу пасиву внаслідок переоцінки активів підприємства, в ході якої виявлено приховані резерви.

Санація позикового капіталу (боргових зобов'язань) передбачає такі заходи:

1. Перепланування боргу, що передбачає взаємні домовленості підприємства та його кредиторів щодо пролонгації строків повернення позик.

2. Реструктуризація боргу, при якій часто застосовують метод «відступного» (обмін активів на поступки з боку кредиторів), конвертацію боргу у власність (кредиторам пропонуються права власності в обмін на борг або його частину), взаємозалік заборгованості, оплата боргів банківським векселем та ін.

3. Скорочення боргу. Як правило, цей захід використовує держава щодо підприємств державної форми власності.

Успішно проведена санація балансу, тобто відповідність балансу критеріям ліквідності, досягнення задовільної структури балансу та відповідність критеріям «оновленого» балансу дозволяє перейти до наступних етапів оздоровлення.

Таким чином, у процесі здійснення санації балансу розглядається та при можливості вирішується проблема пошуку джерел фінансової санації підприємства. Внутрішні джерела фінансової санації мають бути виокремленими та сформованими завдяки реалізації відкритих та прихованих фінансових резервів, задля їх спрямування на оптимізацію балансу в подальшому. Роль внутрішніх джерел фінансового оздоровлення підприємств під час відновлення платоспроможності є суттєвою, оскільки, крім споживання фінансових резервів нині, надається змога в майбутньому підвищувати рентабельність підприємств завдяки економії на витратах. До внутрішніх джерел фінансової санації належать: виручка від реалізації; кошти, вивільнені в процесі зниження витрат на оплату праці (загальновиробничих,

адміністративних, фінансових та витрат на збут тощо). Зокрема, зважаючи на значні суми товарної дебіторської та кредиторської заборгованості, для сільськогосподарських товаровиробників важливим є формування та здійснення комплексу заходів, спрямованих як на зниження обсягу фінансових зобов'язань, так і на збільшення грошових ресурсів, які забезпечують дані зобов'язання. Роль зовнішніх джерел фінансової санації є не менш важливою у здійсненні оздоровчих заходів, проте їх акумулювання не завжди є можливим, оскільки передбачає додаткові витрати на їх залучення. До зовнішніх джерел фінансової санації належать: кошти власників, працівників, кредиторів; пряме та непряме державне фінансування. Одним з інструментів зовнішніх джерел фінансової санації та вагомою передумовою розвитку сільського господарства є державна підтримка [8, с. 291].

Крім санації балансу, у світовій та вітчизняній теорії та практиці одним із поширених засобів фінансового оздоровлення підприємства є реструктуризація.

Під реструктуризацією підприємства розуміється здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, підвищенню ефективності виробництва, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та повному або частковому задоволенню вимог кредиторів [4].

Залежно від характеру застосовуваних заходів розрізняють такі форми реструктуризації:

1. Реструктуризація виробництва – передбачає внесення змін до організаційної та виробничо-господарської сфери підприємства з метою підвищення його рентабельності та конкурентоспроможності.

2. Реструктуризація активів – передбачає продаж частини основних фондів; продаж зайвого обладнання, запасів сировини та матеріалів тощо;

продаж окремих підрозділів підприємства; зворотний лізинг; реалізація окремих видів фінансових вкладень.

3. Фінансова реструктуризація – пов'язана зі зміною структури й розмірів власного та позичкового капіталу, а також її змінами в інвестиційній діяльності підприємства, зокрема: реструктуризація заборгованості перед кредиторами; одержання додаткових кредитів; збільшення зареєстрованого капіталу; заморожування інвестиційних вкладень.

4. Корпоративна реструктуризація (реорганізація) – передбачає повну або часткову зміну власника зареєстрованого капіталу юридичної особи, а також зміна організаційно-правової форми здійснення бізнесу. У межах реорганізації може здійснюватися часткова або повна приватизація (у разі державної форми власності); поділ великих підприємств на частини; виокремлення з великих підприємств тих чи інших підрозділів; приєднання до інших чи злиття з іншими, потужнішими підприємствами.

Перш ніж вдатися до санаційної реорганізації, слід поглиблено проаналізувати фінансово-господарський стан сільськогосподарського підприємства, яке перебуває в кризі, з огляду на основні характеристики його діяльності. На основі результатів аналізу робиться висновок про санаційну спроможність підприємства.

Санаційна спроможність – це наявність у підприємства, яке перебуває у фінансовій кризі, фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей, які визначають його здатність для успішного проведення фінансової санації. Отже, санаційна спроможність визначається здатністю підприємства до виживання. Відповідно, нездатність до виживання, зрештою, призводить до банкрутства. Банкрутство у правовому полі розглядається як визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у законодавчому порядку вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [4].

Оцінка існуючого в Україні інституту банкрутства дає підстави стверджувати, що останній не виконує своїх функцій, зумовлених як недоліками законодавства, так і іншими чинниками, зокрема неврегульованістю відносин власності, відсутністю системи страхування на випадок банкрутства, нестачею бюджетних коштів для мінімізації його негативних соціально-економічних наслідків тощо [9, с. 24].

Процедура банкрутства українських підприємств дуже довготривала. Процес відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом займає у середньому 2,9 року, що на 1,2 року більше, ніж у країн-членів Євросоюзу, хоча на 0,3 року менше, ніж у державах Східної Європи та Середньої Азії [10, с. 277]. Саме тому, за оцінками Всесвітнього банку, Україна за легкістю ведення бізнесу займає 137-е місце, а за ефективністю процедури ліквідації підприємств – 157-е місце із 185 країн світу [11].

Специфіка сільськогосподарської галузі зумовлює наявність певних особливостей проведення процедури банкрутства сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств. Особливості банкрутства сільськогосподарських підприємств передбачені чинним законодавством [4].

Фінансовий стан багатьох сільськогосподарських підприємств на сьогодні є нестабільним як через прояви загальноекономічної кризи, так і недосконалу аграрну політику, яка часто змінює свій вектор залежно від внутрішньополітичної ситуації. Це зумовлює високі ризики настання банкрутства сільськогосподарських підприємств, чинить негативний вплив на рівень життя сільського населення та на економіку переробних, обслуговуючих та інших ланок аграрної економіки, і, насамперед, – несе загрозу продовольчій безпеці країни. Тому здійснення діагностики фінансового стану, прогнозування ймовірності банкрутства, реалізація заходів фінансової санації є невід'ємними складовими сучасного фінансового менеджменту сільськогосподарських підприємств, який має бути спрямований на забезпечення стабільного функціонування та розвиток підприємства.

3.3. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ БЮДЖЕТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

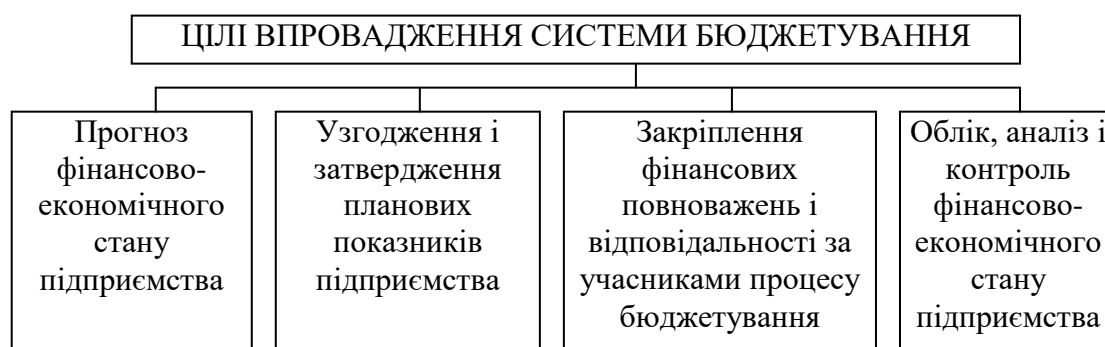
*Рибіна Л.О., к.е.н., доцент кафедри фінансів,
Сумський національний аграрний університет*

Розвиток ринкових відносин висуває нові вимоги до системи управління діяльністю сільськогосподарських підприємств в цілому та фінансовими ресурсами, зокрема. Динамічний розвиток суспільства, глобалізація фінансово-економічних процесів вимагає від керівника підприємства підвищення ефективності використання всіх задіяних у виробництві ресурсів. Задіяти всі можливі резерви підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства допомагає бюджетування. За твердженням Л.Ю. Кучера «за допомогою бюджетів й аналізу їх виконання керівництво підприємства може оперативно одержувати інформацію про прийняття та прогнозування управлінських рішень, впливати на зміну фінансових результатів унесенням змін у складові технологічних процесів виробництва, вести контроль за рівнем витрат» [1].

До бюджетування вітчизняні підприємці відносяться досить скептично і вважають досить громіздкою і централізованою системою планування, якою повинна займатись бухгалтерія. Таке ставлення до системи бюджетування можна пояснити тим, що ця технологія управління в українському бізнесі з'явилась не так давно і її сутність і технологія впровадження для більшості керівників підприємств є не зовсім зрозумілими. У вітчизняних наукових джерелах зустрічаються різні погляди дефініції «бюджетування». На нашу думку, найбільш змістовне визначення бюджетування, яке охоплює основні складові його як системи управління, надає М.Ф. Огійчук. Він розглядає бюджетування як «інтегровану систему складання бюджетів, поточного контролю за їх виконанням, облік відхилень фактичних показників від

бюджетних та аналізу причин суттєвих відхилень на основі чого приймаються своєчасні та виважені управлінські рішення покликані забезпечити стійкий фінансовий стан і поступальний розвиток підприємства відповідно до його головної місії та статутних завдань» [2].

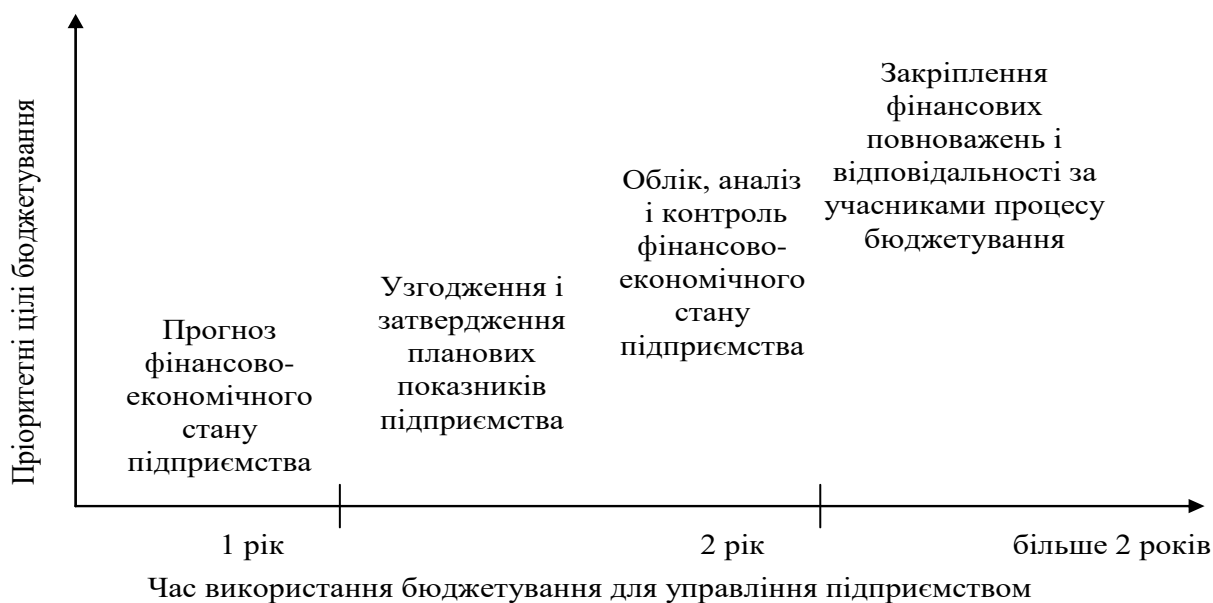
Отже, бюджетування являє собою грамотний розподіл фінансових ресурсів підприємства на підставі планування, відповідальності, інтеграції і координації, мотивації, оцінки і контролю фінансово-економічних показників. Об'єктом його управління є бізнес. Визначення функціональної спрямованості бюджетування дозволяє виділити основні цілі впровадження системи бюджетування на підприємстві (рис. 1).

Рис. 1. Цілі впровадження системи бюджетування діяльності сільськогосподарських підприємств

Кожне підприємство залежно від досвіду роботи в системі бюджетування встановлює для себе пріоритетні цілі (рис. 2).

Як правило, якщо підприємство тільки починає встановлювати дану систему, відповідно, пріоритетними цілями на цьому етапі можуть бути одержання прогнозних даних і збір фактичної інформації про фінансово-економічний стан підприємства. Прогноз фінансово-економічного стану підприємства - це тенденція основних фінансово-економічних показників оптимістичного, песимістичного і найбільш вірогідного розвитку подій на ринку; врахування факторів впливу зовнішнього і внутрішнього середовища; маркетингові звіти та управлінська звітність.

Рис. 2. Пріоритетні цілі підприємства залежно від досвіду роботи в системі бюджетування

Якщо підприємство має вже певний досвід у використанні системи бюджетування в якості пріоритетних цілей можуть бути як узгодження і затвердження планових показників підприємства, тобто постановка фінансово-економічних цілей підприємства, підготовка початкових варіантів операційних, фінансових бюджетів, параметричні розрахунки, побудова фінансової моделі бюджетування і затвердження бюджетів підприємства, так і облік, аналіз і контроль фінансово – економічного стану підприємства, тобто формування облікової політики, підготовка фактичної інформації про виконання бюджетів на основі план - фактного аналізу та коригування бюджетів.

Якщо підприємство просунулось ще далі у системі бюджетування і досягло вище названих цілей, пріоритетною метою для нього стає закріплення фінансових повноважень і відповідальності за учасниками процесу бюджетування, тобто взаємоув'язка бюджетування із системою мотивації, яка спрямовується на підпорядкування інтересів окремих структурних підрозділів інтересам підприємства в цілому і власників капіталу. Останнє є самим найважчим для керівництва.

Ефективне втілення у систему управління фінансовими ресурсами механізму впливу на фінансово-економічні показники підприємства, одержання очікуваних результатів від впровадження системи бюджетування у повній мірі можливе лише за умов досягнення всіх чотирьох цілей, оскільки вони всі взаємозв'язані між собою. Але практичний досвід впровадження системи бюджетування діяльності сільськогосподарських підприємств показує, що деякі цілі можуть вступати у конфлікт одна з одною, що спричиняє певні проблеми в їх досягненні.

Наприклад, планування і мотивація. Конфлікт може з'явитись, коли керівник жорстко ставить для підрозділів, відповідно, закладає в бюджети, дуже амбіційні цілі, досягнення яких неможливо. Відповідно, виникає ситуація демотивації для персоналу. Функції оцінки і мотивації можуть бути в конфлікті. Адже оцінювати і мотивувати необхідно тільки ті рішення, на які менеджери можуть впливати.

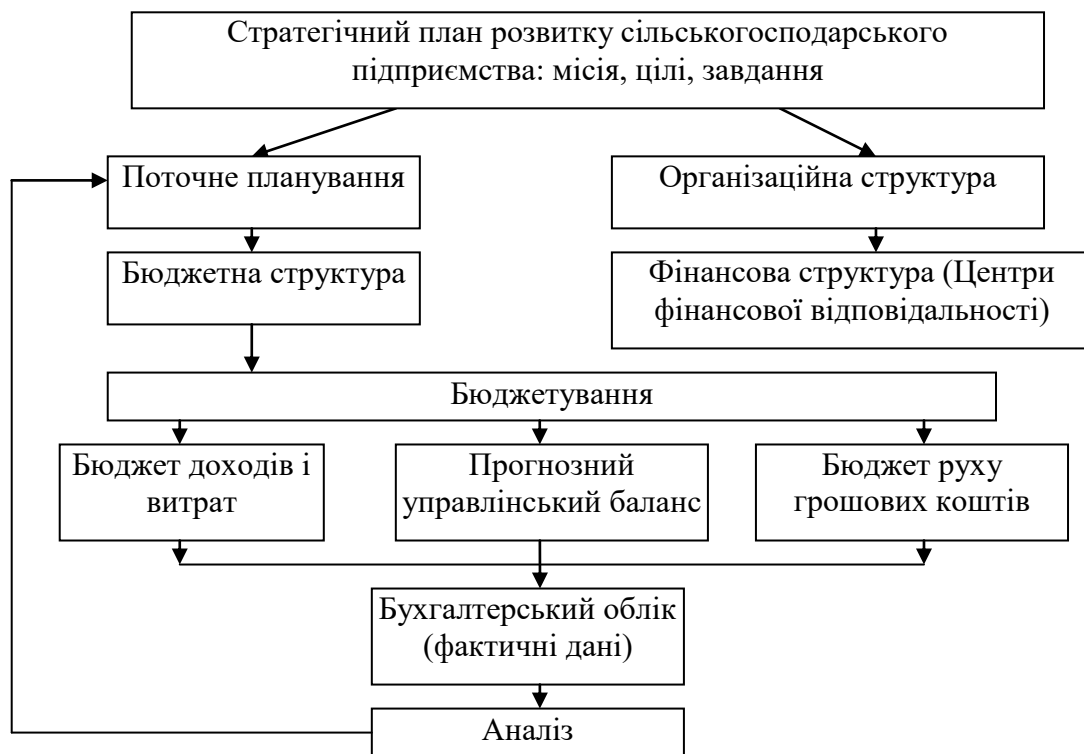
Функції планування і оцінки також можуть вступити в конфлікт, якщо в підприємстві не розділяють фактичні відхилення від плану на операційні та планові. В процесі бюджетування керівництво планує певні показники діяльності і по закінченні бюджетного періоду здійснює їх оцінку. Іншими словами, здійснюються план-фактний аналіз і оцінка відхилень, в результаті якої може виникнути контрольна помилка внаслідок аналізу відхилень і спробі відразу прийняти рішення для їх усунення. Але є відхилення, які є контрольованими, а є, які не можуть контролюватись. Наприклад, у бюджеті продаж є фактори, на які менеджері можуть впливати, а є, на які не мають впливу (наприклад, ціни постачальника). Відповідно, може змінитися маржа. Таким чином, необхідно відхилення розділяти на планові і операційні.

Контроль по факту означає, що після виконання певної операції здійснюється її аналіз: які витрати були зроблені для виконання цієї операції; наскільки ефективні вони були. Якщо аналіз показує, що витрати були неефективними, відповідно, робляться певні висновки для не повторення

здійснених помилок. Контроль по плану означає, що система бюджетування дозволяє попередити неефективні рішення ще до їх реалізації.

Необхідно визначити, що основним завданням системи бюджетування є облік і розробка фінансових рішень. Аналіз поточної ситуації допомагає прийти ефективні рішення у майбутньому, а порівняння плану з фактичними результатами виявляє слабкі і сильні сторони бізнесу.

Сучасні вітчизняні сільськогосподарські підприємства через застарілі системи управління фінансами мають складний фінансовий стан і, відповідно, намагаються знайти вигідну ринкову нішу оперативним способом, тобто без належного формування перспективних цілей вони змінюють свої пріоритети у розвитку своєї продукції (послуг), нібито виходять на ринки з надією отримати високі прибутки, а потім залишають їх. Нетривалий вихід на нові ринки невідомого виробника за умови відсутності реклами через дефіцит фінансових ресурсів також зменшує можливості підвищити свою конкурентоспроможність. Вирішення цих проблем та інших, які визначають ефективне ведення бізнесу забезпечує стратегічне управління у вигляді системи бюджетування (рис. 3).

Рис. 3. Цикл управління фінансовими ресурсами при бюджетуванні

Бюджетування на відміну від звичайного фінансового планування на підприємстві передбачає системний підхід до управління фінансовими ресурсами як сукупності взаємозв'язаних елементів, орієнтованих на визначення і досягнення оперативних завдань в межах загальної стратегії фінансового стану підприємства. Завдяки бюджетування відбувається зв'язок стратегічного управління з оперативним, деталізація стратегічного плану діяльності підприємства за рахунок короткострокових завдань, виконання яких вимагається від конкретних відповідальних осіб (центри фінансової відповідальності) у вигляді складання трьох фінансових бюджетів: бюджету доходів і витрат, бюджету руху грошових коштів і прогнозного управлінського балансу. Кожний з цих бюджетів характеризує різну сторону діяльності підприємства. Так, бюджет доходів і витрат характеризує фінансовий результат, бюджету руху грошових коштів – фінансовий потік, а прогнозний управлінський баланс – фінансовий стан підприємства. Журавльова Т.М. розглядає бюджетування як систему, в якій відбувається тісна інтеграція планування, обліку, контролю, аналізу і регулювання діяльності з позиції забезпечення ефективних фінансових результатів й достатнього рівня платоспроможності [3]. Функції системи бюджетування сільськогосподарського підприємства наведені в табл.1.

Розглядаючи бюджетування як процес планування слід відзначити, що він відрізняється від фінансового планування методологією розробки самих планів. Бюджетування – це процес планування майбутньої діяльності підприємства, результати якого оформлюються системою бюджетів. Основними завданнями бюджетування є: забезпечення поточного планування, забезпечення координації кооперації і комунікації підрозділів підприємства, обґрунтування витрат підприємства, створення бази для оцінки і контролю планів підприємства, дотримання вимог контрактів і законів. Як кінцевий результат в бюджетуванні розглядається не прибуток (збиток), а чистий грошовий потік, який за своєю суттю не може бути відмінним. Останнє визначає суттєву відмінність бюджетування від фінансового планування [4].

Функції системи бюджетування сільськогосподарського підприємства

№	Функції	Процедури системи бюджетування
1	Планування на перспективу	Через попередньо затверджені процедури здійснюється планування діяльності в межах горизонту бюджетування
2	Оперативна координація	Консолідація бюджетів структурних одиниць в бюджет підприємства, і координація оперативної діяльності
3	Авторизація системи	Керівники структурних одиниць, підрозділів и керівників апарату управління наділяються правами і обов'язками, що дозволяють їм управляти процесом складання і затвердження бюджетів.
4	Оцінка діяльності	На підставі результатів виконання бюджетів, визначають базу для оцінки ефективності діяльності керівників структурних одиниць, підрозділів и керівників апарату управління.
5	Мотивація	Залучення великої кількості співробітників у процес планування і контролю дозволяє підвищити їх зацікавленість в результатах своєї праці і результатах фінансово-господарської діяльності підприємства.
6	Аналіз виконання і контроль	Аналіз виконання в рамках системи бюджетування здійснюється завдяки порівнянню планових і фактичних показників, а також шляхом нормування показників; контроль передбачає комплекс процедур, які забезпечують чітке і ефективне оперативне виконання бюджетів

Таким чином, бюджетування як система одночасного планування і контролю спрямована на підвищення економічної ефективності і фінансової стійкості підприємства шляхом координації зусиль всіх його підрозділів на досягнення стратегічної цілі.

В сільськогосподарських підприємствах основними об'єктами управлінського обліку переважно є витрати і результати діяльності як

підприємства в цілому, так і його окремих структурних підрозділів. В табл. 2 представлений приклад бюджетування за виробничими центрами фінансової відповідальності на підприємстві птахівництва.

Таблиця 2

Бюджетування за виробничими центрами, сформованими за функціональним принципом (птахівництво)

№	Бюджетування за центрами відповідальності	Показники бюджетування властиві центру відповідальності
1	Ділянка «Вирощування ремонтного молодняка»	Витрати по ділянці вирощування ремонтного молодняка
2	Ділянка «Утримання батьківського стада»	Витрати по ділянці утримання батьківського стада»
3	Ділянка «Сортування яєць»	Витрати по сортуванню яєць
4	Ділянка «Цех інкубації»	Витрати по цеху інкубації
5	Ділянка «Цех вирощування бройлерів»	Витрати по цеху вирощування бройлерів
6	Ділянка «Комбікормовий цех»	Витрати по цеху комбікорму
7	Ділянка «Забою і патрання»	Витрати по ділянці забою і патрання
8	Ділянка «Санзабій»	Витрати по ділянці санітарного забою
9	Ділянка «Переробка»	Витрати по ділянці первинної і глибокої переробки

Впровадження бюджетування на сільськогосподарських підприємствах дозволяє ефективно розв'язувати проблеми, пов'язані із сезонністю виробництва, яка спричиняє значний лаг між робочим періодом і періодом виробництва продукції і впливає на організацію виробництва, ефективне використання виробничих та трудових ресурсів тощо. Якщо менеджерам промислових підприємств за умов грамотної організації виробництва залишається лише моніторити фактори зовнішнього середовища, які мають

вплив на їх бізнес-процеси, які більш монотонні та регулярні, то менеджери сільськогосподарських підприємств постійно повинні моніторити власне бізнес-процеси, що пов'язано з біологічними властивостями виробничих засобів (рослини, тварини).

Побудова системи бюджетування сільськогосподарськими підприємствами повинна враховувати таку особливість їх роботи, як вплив природних факторів на виробництво. Клімат, погода мають вплив на збільшення чи зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, полегшує чи, навпаки, ускладнює виконання певних видів робіт. Внаслідок змінюється технології виробництва кожного місяця, норми витрат матеріальних, грошових і трудових ресурсів, а також бюджету виробництва продукції.

Виробництво сільськогосподарської продукції також залежать від родючості основного виробничого засобу – землі. Систематичне підвищення родючості ґрунту вимагає додаткових вкладень, в тому числі у збільшенні витрат на добрива. Внаслідок при плануванні виробничих витрат необхідно враховувати особливості земельних ділянок, задіяних у виробництві, оскільки навіть за рівних витрат і однакових погодних умов на різних земельних ділянках може вироблятися різна кількість продукції.

До особливостей сільськогосподарського виробництва, яку необхідно враховувати при впровадженні бюджетування, є тривалість виробничого циклу, період якого іноді може перевищувати рік. Наприклад, в рослинництві тривалість виробничого циклу не дозволяє щомісячно визначати нормативну і фактичну собівартість продукції, а зумовлює накопичення нормативних витрат за окремими видами робіт з різних видів культур рослинництва, за їх нормативною собівартістю. Фактичні витрати, які складаються з нормативних витрат і відхилень від норм, і кінцеві фінансові результати діяльності (прибуток чи збиток) визначаються після закінчення виробничого періоду. Це означає, що звітна калькуляція продукції рослинництва складається раз на рік і тому не потребує щомісячного перерахунку за новими нормами незавершеного

виробництва. Отже, в рослинництві робота по перерахунку незавершеного виробництва за новими нормами взагалі не потрібна.

Можна визначити ще одну особливість сільськогосподарського виробництва, яку необхідно враховувати при бюджетуванні сільськогосподарських підприємств, - це відтворення власними силами і коштами більшої частки необхідних для їх діяльності виробничих засобів. Так, вирощені багаторічні насадження зараховуються до основних засобів, вирощене зерно використовується для висіву, сіно – для годування тварин. Отже, значна частина продукції власного виробництва не приймає товарну форму, а залишається у господарстві для власних виробничих потреб. При цьому деякі витрати однієї галузі переносяться на іншу (наприклад, витрати з вирощування кормів у рослинництві через вартість цих кормів переносяться на вартість продукції тваринництва). Внаслідок, рівень собівартості одного виду продукції залежить від собівартості іншого.

Таким чином, перераховані вище особливості сільськогосподарського виробництва визначають облікову класифікацію витрат, методи планування собівартості продукції, терміни планування і організації поточного бухгалтерського обліку. Вони впливають на структуру витрат, на методи оперативного економічного контролю і аналізу виконання виробничого плану і вимагають здійснення заходів з покращення якісних показників роботи.

На думку Т.В. Глукевич особливості сільськогосподарського виробництва зумовлюють необхідність застосування сільськогосподарськими підприємствами у системі бюджетування гнучких бюджетів, тобто бюджетів, складених на підставі запланованих даних про доходи і витрати підприємства для фактичного обсягу реалізації. Для формування гнучкого бюджету переглядають заплановані дані й розробляють новий бюджет для того обсягу діяльності, якого фактично було досягнуто за звітний період. Величина постійних витрат зазвичай залишається незмінною, а змінні витрати змінюються пропорційно до зміни обсягу діяльності. До гнучких бюджетів він відносить:

- технологічні бюджети - відповідно до технології вирощування сільськогосподарської продукції: рослинництво - різна обробка ґрунту, різна врожайність тощо; тваринництво - натуральні корми та корми з добавками (премікси), різна продуктивність тощо), наприклад:

а) набір культур - для сівозміни (черговість посіву різних сільськогосподарських культур для підвищення якості землі, а отже і врожайності; вибір найоптимальнішої);

б) набір культур для вирощування - вибір варіанта виробництва найбільш доцільної та рентабельної продукції;

- бюджети матеріальних витрат - забезпечення матеріальними ресурсами в розрізі власних і купованих запасів (різні варіанти: витрати насіння, добрив при різних цінах, видах, кількості та залежно від виду продукції);

- бюджети трудових витрат - забезпечення трудовими ресурсами (різні варіанти: штатні працівники, сезонні працівники, порівняння витрат на їх роботи при вирощуванні різних культур) [5].

Основою складання бюджету сільськогосподарського підприємства є визначення тих культур, які найдоцільніше вирощувати, виходячи з ситуації, що склалася на ринку, вимог агротехніки наявних в господарстві ресурсів, техніки та обладнання, а також змоги їх придбання. На вирощування визначених культур у господарстві складаються технологічні карти, в яких відображаються основні параметри виконання робочих процесів: види операцій і технологічні вимоги до них, способи прийому роботи, склад машин і обладнання, виконавці робіт і їх функції, режим праці і відпочинку, вимоги до техніки безпеки тощо [6].

Бюджет діяльності сільськогосподарського підприємства складається на рік, починаючи з розрахунку технологічних карт основного виробництва, формування потоків ТМЦ і грошових коштів на підприємстві і закінчуючи розрахунком потреби в додатковому фінансуванні, плануванням позик і кредитів. Система дозволяє скласти декількох видів бюджету підприємства для того, щоб в подальшому вибрати оптимальний спосіб розвитку підприємства.

Незважаючи на переваги впровадження системи бюджетування в підприємства частка використання таких систем управління на підприємствах сільського господарства дуже мала. Кучер Л.Ю. серед причин негативного ставлення до бюджетування серед керівників аграрних підприємств називає виконання великого обсягу робіт щодо складання бюджету та сприйняття працівниками як засіб для оцінки їхньої діяльності й відстеження помилок. Персонал аграрних структур часто протидіє складанню бюджетів, намагаючись у такий спосіб мінімізувати своє навантаження, що може зумовлювати зниження ефективності власної діяльності й підприємства загалом. Одним зі способів вирішення цієї дилеми може бути застосування мотиваційних інструментів, що ґрунтуються на фінансових і заохочувальних аспектах, пов'язаних із мотивацією персоналу аграрних підприємств до запровадження бюджетування у господарську практику [1].

Однак конкуренція, підвищення динамічності і обсягів інформаційних потоків, нестабільність економічного середовища вимагає внесення прогресивних змін в систему управління фінансовими ресурсами сільськогосподарського підприємства. Такими змінами і є бюджетування, яке сприяє оптимізації фінансових потоків і ресурсів підприємства, дозволяє суттєво знизити їх обсяг і потреби, собівартість і підвищити конкурентоспроможність підприємств.

3.4. ІНДЕКСНЕ СТРАХУВАННЯ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

*Самошкіна І.Д., доцент кафедри фінансів,
Сумський національний аграрний університет*

Серед численних видів сільськогосподарських ризиків ключовими в рослинництві є ризики непередбачених втрат врожаю в результаті несприятливих погодних умов, стихійних лих, хвороб, а також ризики

коливання ринкових цін. Розмір збитку від стихійних лих в рослинництві досить значний.

Одним із загальноприйнятих методів управління такого роду ризиками є страхування, яке може здійснюватися з державною підтримкою або без такої. Страхування в рослинництві зазвичай здійснюється в двох формах: так зване мультиризикове (Multi-Risk Crop Insurance) або індексне страхування (Index-Based Crop Insurance) [1].

Суть мультиризикового страхування полягає у наступному: страхування здійснюється від названих небезпек (стихійне лихо, пожежа тощо); страхове відшкодування виплачується кожному господарству (страхувальнику), виходячи з розміру визначених прямим методом фактичних збитків (втрат врожаю) цього страхувальника [2]. Таке страхування як і раніше найбільш поширене в світі.

Основною причиною появи і розвитку індексного страхування в сільському господарстві слугували проблеми, з якими зіткнулася практика проведення страхування врожаю на традиційних умовах, що обмежує можливості для його розвитку.

Високий рівень ризику, характерний для рослинництва, викликає потребу в наявності ефективного фінансового механізму захисту сільськогосподарських товаровиробників від можливих збитків. На думку ряду фахівців, таким механізмом може бути індексне страхування. Тому воно розглядається в даний час як перспективний альтернативний метод організації страхового захисту, який може використовуватися в тих випадках, коли традиційне страхування з тих чи інших причин виявляється незатребуваним.

За підтримки проекту ІФС «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії» в Україні з 2016 року почало впроваджуватися індексне страхування. Упродовж 2017 року пілотний проект з індексного страхування був реалізований у 9 областях, що свідчить про попит на такий продукт з боку українських виробників. Цей й не дивно, адже індексне страхування добре підходить для малих фермерів. Приміром, в Індії, Африці і

Китаї індексне страхування часто використовують для дрібних фермерів, для яких економічно недоцільно відправляти експертів на поле. Те ж саме і в Україні: відправити експерта, щоб оглянути 2-3 гектари, занадто дорого, тому для малих фермерських господарств цей продукт може бути корисним. Але для цього необхідно, щоб і держава почала просувати цей продукт, тому що на рівні страхових компаній, брокерів, і навіть ІФС недостатньо ресурсів, щоб проінформувати всіх дрібних фермерів. В Україні навіть середні фермери з 3-4 га часто, за твердженням страховиків, не знайомі з механізмом роботи навіть класичного страхування, не кажучи вже про індексне.

Розуміючи це, експерти ІФС вже не перший рік проводять в Україні семінари з індексного страхування, де роз'яснюють основні підходи до розробки індексних страхових продуктів для АПК.

Завдання індексного страхування в сільському господарстві - захист доходів сільськогосподарських товаровиробників від негативного впливу зовнішніх ризиків. Воно засноване на відмові від оцінки збитку, нанесеного конкретному господарству. При цьому єдиною інформацією, яку повинен надати сільськогосподарський товаровиробник для отримання страхового захисту, є відомості про розміри посівних площ, підтвержені відповідними звітами.

Проведення індексного страхування ґрунтується на наступних принципах:

- однакові розміри страхового тарифу в регіоні;
- зазначення в договорі індикатора настання страхового випадку у вигляді певного відсотка від нормального значення індексу, величина якого визначає рівень страхового покриття;
- укладення договорів тільки до моменту, коли інформація про ризик, який приймається на страхування (наприклад, прогноз погоди на майбутній сезон) стає загальнодоступною;
- здійснення страхової виплати в розмірі, пропорційному відсотковій зміні фактичного значення індексу в порівнянні з встановленим показником в межах діапазону значень, або в розмірі повної страхової суми.

Індексне страхування здійснюється на випадок відхилення спеціально розробленого параметра (індексу) від його обумовленого порогового значення. При цьому в якості індексу береться показник, який співвідноситься з ризиком, що прийнятий страхування, наприклад визначає ступінь впливу несприятливої події на рослини, урожай або тварин. Таким показником може бути врожайність сільськогосподарської культури в регіоні, величина опадів за певний період, кількість днів з певною температурою повітря, швидкість вітру, рівень вологості, достатність сонячного світла протягом періоду вегетації. У договорі вказується певне граничне значення індексу, при досягненні якого страховий випадок вважається таким, що відбувся. Таким чином, страхова виплата здійснюється в разі подолання індексом встановленого порога, незалежно від того, понесли страхувальники в дійсності збитки чи ні.

Розрахунок розмірів шкоди, завданої конкретному господарству, також проводиться не за індивідуальними показниками страхувальника, а ґрунтується на величині зміни індексу. Наприклад, при страхуванні сільськогосподарської культури на традиційних умовах для визначення розміру збитку потрібно підрахувати співвідношення загинувших і тих, що вижили рослин, а при індексному страхуванні достатньо лише отримати дані про фактичну температуру за період страхування.

Очевидно, що в такому страхуванні надзвичайно важлива правильність вибору індексу і його порогових значень. Індекс повинен дуже точно показувати, як саме конкретний ризик впливає на результати діяльності сільськогосподарського товаровиробника. Тому розробка індексних програм - складний і трудомісткий процес.

Індексом може бути будь-який цифровий показник за умови, що він відображає природу потенційних збитків сільськогосподарського товаровиробника. Але для цілей страхування він може застосовуватися лише в разі, якщо він регулярно реєструється протягом певного періоду часу в місці проведення страхування за єдиними встановленими правилами.

Індексне страхування здійснюється на базі погодних індексів або індексів врожайності. Ключова відмінність між цими варіантами наступна: в якості індексу виступає або деякий природно-кліматичний фактор (вологість, температура тощо), або врожайність сільськогосподарської культури.

Зупинимося детальніше на теорії страхування на базі індексу регіональної врожайності [4].

Страхові продукти на основі індексу регіональної врожайності можуть бути розроблені для більшості сільськогосподарських культур.

Індексне страхування врожайності проводиться для групи господарств одного регіону або однієї природно-кліматичної зони. Важлива проблема - визначення географічної зони (страховий одиниці), на яку поширюється дія страхування. Вона встановлюється з урахуванням того, що вся ця зона має схожі природно-кліматичні умови і технологію виробництва. При цьому, як правило, чим менше така зона, тим вище репрезентативність результатів.

Для проведення індексного страхування врожайності необхідно мати достовірну інформацію про рівень врожайності сільськогосподарських культур в регіоні за певну кількість років. Для забезпечення ефективності даного страхування важливо також наявність високої кореляції між розмірами врожайності окремих господарств, розташованих в даному регіоні, і індексом врожайності по адміністративній одиниці в цілому.

Індекс врожайності встановлюється виходячи з середнього рівня врожайності в певному регіоні за тривалий період часу. Даний показник зазвичай має більш низький рівень коливання в порівнянні з індивідуальною врожайністю кожного господарства. Мінімальна тривалість періоду для розрахунку індексу - п'ять років, проте нерідко вона вище (10-30 років). При цьому значення індексу зазвичай становить певний відсоток від середньої врожайності (як правило, 50-90%). Співвідношення між цими значеннями нерідко називають рівнем страхового покриття.

Страховим випадком є зниження фактичної регіональної врожайності сільськогосподарської культури в поточному році нижче встановленого значення індексу.

Кожен страхувальник може укласти договір на страхову суму в межах фактичної вартості врожаю сільськогосподарської культури, що вирощується в господарстві.

Розмір страхового відшкодування розраховується шляхом добутку страхової суми на відсоток падіння регіональної врожайності сільськогосподарської культури в поточному році по відношенню до значення індексу.

Таким чином, індексне страхування регіональної врожайності забезпечує страховий захист практично від усіх ризиків, що призводять до зниження врожаю. Вважається, що використання таких страхових продуктів найбільш актуально у випадках наявності небезпеки впливу системних ризиків, особливо в тих районах, де типовими бувають посухи в регіоні. Такі страхові продукти доцільно купувати господарствам, показники врожайності яких дорівнюють або наближаються до регіональних середніх рівнів. Крім того, вони підходять для малих господарств і фермерів-початківців, які не мають багаторічних даних про свою врожайність.

Одною з основних переваг індексного страхування регіональної врожайності - є проста і прозора процедура врегулювання збитків, оскільки відсутня необхідність проводити оцінку збитків на кожне застраховане поле. Однак це реалізується при наявності нормальних організаційних умов.

До інших переваг даного виду страхування можна віднести простоту укладення договору, а також більш низькі в порівнянні зі страхуванням врожаю на традиційних умовах розміри страхових тарифів.

Однак, як і будь-який інший продукт, індексне страхування регіональної врожайності має певні недоліки. Основним з таких є ризик базису. Під ним розуміють ситуацію, коли фактичне значення індексу, що відображає часові коливання розмірів врожайності в масштабі відносно великої територіальної

одиниці, не збігається з реальними результатами конкретного сільськогосподарського підприємства. Це пов'язано з тим, що страхові виплати в даному страхуванні здійснюються, як правило, при настанні подій, що охоплюють більшість сільськогосподарських угідь регіону, оскільки локальні збитки зазвичай відображаються лише на врожаї окремих сільськогосподарських угідь, а не на узагальненій регіональній врожайності. В результаті є частими випадки, коли виникнення збитків в окремому господарстві не тягне за собою здійснення страхової виплати, оскільки рівень регіональної врожайності перевищує значення встановленого індексу, і навпаки, страхувальник отримує страхове відшкодування, не дивлячись на відсутність у нього реальних збитків.

Інша проблема - тривалий період очікування виплати страхового відшкодування.

Це пов'язано з тим, що терміни здійснення страхових виплат залежать від дати публікації офіційного статистичного звіту про рівень врожайності в регіоні, яка зазвичай проводиться на початку наступного року після збору врожаю.

Говорячи про переваги й особливості впровадження індексного страхування в Україні треба зазначити, що індексне страхування на інших ринках існує вже багато років, де воно досить розвинене. На даний момент цей вид страхування розвивається в багатьох сферах, таких як енергетика, готельний бізнес, ресторанний бізнес, - тобто у всіх тих сферах економіки, які залежать від погоди.

В Україні цей вид продукту з'явився зовсім недавно. Продукти індексного страхування добре підходять для агрохолдингів. У них великі площі, і за традиційного страхування для оцінки ризиків страховику слід було б щонайменше три рази виїжджати в поле: один раз до укладення договору страхування, потім ще раз, потім кожен раз, коли є страховий випадок. Це досить трудомісткий і затратний процес, і не завжди він достатньо прозорий для сторін. В індексному страхуванні питання прозорості не існує, тому що там всі

дані відкриті, публічні, й виплати залежать від певних параметрів (індексів), розрахованих на основі цих даних.

На сьогодні більшість фермерів не розуміють, як працює цей продукт. Є й інший аспект - довіра до даних, які використовуються для розрахунку індексу. Статистичні дані по врожайності зараз отримати дуже важко. Про що йде мова: для побудови індексу в середньому страхова компанія запрошує деталізовані дані по врожайності за 10, а то й за 15 років на рівні району, а не області. Але в Україні у відкритих джерелах можна знайти історичну врожайність тільки по областях. Для отримання даних по районах потрібно звертатися до держструктур, або ж залучати їх на платній основі.

І в кожному випадку, коли клієнт запитує кодування з того чи іншого регіону, доводиться звертатися за запитом в міністерство, часто це займає досить тривалий час. І це теж не викликає довіру клієнта. Тому питання доступності даних державної статистики врожайності на рівні району є одним з чинників, який гальмує розвиток індексного страхування.

Якщо використовуються інші індекси, наприклад, рівень опадів, тоді ці дані вже легше отримати від державних метеостанцій, але й ця інформація все ще не дуже прозора і доступна для всіх. Є й інші джерела даних, наприклад, супутникові дані, тоді страхова компанія може надати клієнтові доступ до системи, щоб він бачив, які дані у нього є, і які дані використовуються для розрахунку відшкодування.

У будь-якому випадку загальною є теза, що якщо індексне страхування вводиться, то в тестовому режимі і на додаток до класичного мультиризикового, а не як єдина альтернатива останньому.

Крім того, дослідники відзначають, що для розвитку індексного страхування буде потрібно впровадження масштабних інфраструктурних систем, що спричинить за собою великі фінансові вливання, будуть необхідні суттєві зміни в податковому та страховому законодавстві держави.

Для України найбільш прийнятним варіантом індексного страхування може виявитися страхування на основі регіонального індексу врожайності. Основні аргументи, на яких заснований даний висновок, наводяться нижче.

1. Фактор принципової застосовності для сільського господарства: відсутні будь-які фундаментальні моменти, що перешкоджають застосуванню даного індексу. Так, з міжнародної практики випливає, що існує досвід застосування індексу врожайності в страхуванні багатьох культур - зернових, олійних та інших [2,3], тому необхідна методологія може бути розроблена в розрахунку на ключові для держави сільськогосподарські культури.

2. Фактор витрат держави на впровадження методу. В основі індексу врожайності є показник, розрахунок якого може бути здійснений з використанням існуючої інфраструктури при її певній модернізації. У поточній моделі сільськогосподарського страхування з державною підтримкою розрахунок середніх цін і середньої п'ятирічної врожайності покладено на службу державної статистики, яка має розвинену мережу регіональних підрозділів, аналітичні центри та референсну статистичну базу. Крім того, методологія індексу регіональної врожайності найбільш близька до діючої методології збору інформації і розрахунку показників врожайності.

3. Фактор витрат сільськогосподарських виробників та страховиків на впровадження індексного страхування. На відміну, наприклад, від страхування на базі NDVI, страхування на основі регіонального індексу врожайності не потребує від учасників ринку витрат за оплату послуг організацій, що здійснюють супутникове спостереження за ростом і продуктивністю сільськогосподарських культур.

Пропонуються наступні концептуальні засади впровадження страхування на основі індексу врожайності (включаючи варіанти з державною підтримкою і без такої).

1. Сільськогосподарські культури: пшениця, жито, соняшник, цукрові буряки.

2. Період первинного накопичення статистичної інформації та період, за який розраховується середня врожайність: п'ять років.

3. Відповідальні за розробку методології: Міністерство аграрної політики та продовольства і Міністерство фінансів, а також Національний банк.

4. Орган виконавчої влади, відповідальний за формування статистичної бази: державна служба статистики.

5. Розмір індексу (варіанти тригерів для виплати): 90%, 70%, менше 70% від середньої п'ятирічної врожайності по територіальній одиниці. Поріг індексу в 70% апелює до стандартів СОТ, відповідно до яких субсидування витрат сільськогосподарських виробників на сплату страхової премії за договорами страхування від стихійних лих можливо в межах так званих заходів "зеленої скриньки", якщо розмір непокритих втрат виробника дорівнює або більше 30%.

6. Ціни, які використовуються для розрахунку суми пошкоджень: середня ціна реалізації одного центнера сільськогосподарської продукції, що склалася за суб'єктами за рік, що передує року укладення договору страхування, за даними державної служби статистики.

7. Принцип ціноутворення: актуарне обґрунтування страхових тарифів, встановлення коридору значень ставок страхової премії в прив'язці до культури і значенню індексу, що обирається для територіальної одиниці, де розташовані сільськогосподарські землі виробника.

8. Страховики не наділяються правом застосовувати ставки страхової премії, відмінні від зазначених у коридорі. Передбачуваний розкид значень всередині коридору, обумовлений розміром витрат на ведення справи страховиків: не більше 10%.

9. Для страховиків, що беруть участь в програмі, розробляються мінімальні вимоги за абсолютним розміром власних коштів і підвищені показники платоспроможності. Дана вимога важлива, тому що окремі страховики працюють на межі фінансової стійкості, для них агрострахування, для якого характерна висока частота настання випадків, заподіяння істотних збитків, може виявитися причиною банкрутства.

Також відзначимо, що в практиці страхування на основі регіонального індексу врожайності в США (Group Risk Protection - GRP) використовуються значення даного індексу від 90 до 70% з кроком в 5% [5]. При цьому США є країною з найрозвиненішою сільськогосподарським страхуванням в світі.

10. Укладення договору індексного страхування є добровільним для страхувальника.

11. Страховики самостійно вибирають перелік регіонів, в яких в плановому році будуть здійснювати індексне страхування. У регіонах, в яких не готовий працювати жоден страховик, індексне страхування не здійснюється. Страховики у встановлені терміни повідомляють відповідальні органи влади про перелік регіонів, де будуть працювати, і протягом календарного року не мають права припинити надання послуг в зазначених регіонах.

12. Встановлюється єдиний і обов'язковий для всіх страховиків перелік підстав для відмови страхувальнику в укладенні договору індексного страхування.

Передбачається, що приймати участь у програмах індексного страхування зможуть тільки господарства, які мають не менш як п'ятирічний досвід безперервного обробітку відповідних культур. Також буде розумним законодавчо закріпити право страховика відмовити в укладенні договору страхування виробнику, у якого всі п'ять років, що передують року звернення за укладенням договору страхування, фактична врожайність перевищувала середню п'ятирічну по територіальній одиниці. З урахуванням даної тези досить імовірно, що індексне страхування виявиться популярним переважно в великих агрохолдингах або у досвідчених професійних фермерів з ключових аграрних регіонів країни.

Методологія індексного страхування з державною підтримкою повинна бути максимально деталізованою і єдиною для всіх учасників ринку. Розробкою такої методології (правил страхування і перестраховування, типового договору страхування та перестраховування) може займатися Міністерство фінансів із залученням всіх зацікавлених сторін, а саме професійних об'єднань

сільськогосподарських виробників і постачальників страхових послуг. При цьому пропонується побудувати відповідні правила за принципом мінімального обов'язкового стандарту послуг, що надаються, а в типових формах договорів відобразити незмінні і змінні розділи / параметри.

У багатьох виробників може виникнути питання щодо виплат: чи виставить на всіх коштів? Адже якщо трапляється посуха, то вона стосується всіх. У такому разі здійснюється перестраховування ризику - 5% від загальної суми страховики утримують в Україні, а решта суми, 95%, перестраховується в Європі, адже посуха не може охопити всі країни. Таким чином здійснюється розподіл ризику, і для індексних програм страхування це надзвичайно важливо.

Окремо слід зупинитися на питаннях перестраховування при індексному страхуванні з державною підтримкою.

На наш погляд, для підвищення гарантії здійснення страхових виплат сільськогосподарським виробникам треба:

- ввести обов'язкове пропорційне перестраховування на базі ексцедента сум для договорів страхування зі страховою сумою, що перевищує 10% власних коштів страховика на дату укладення договору страхування. Так можна буде нейтралізувати можливі прагнення страховиків завищувати розмір власного утримання за договорами страхування;

- встановити диференційовану частку обов'язкового перестраховування в залежності від розміру страхової суми. Конкретні параметри розрахунку обов'язкової до передачі частки ризику можуть бути визначені тільки за підсумками збору статистичних даних по регіональній врожайності, динаміці цін на сільськогосподарську продукцію і з урахуванням фінансового становища страховиків.

У сукупності зазначені заходи призведуть до того, що страховики не зможуть необґрунтовано занижувати тарифи і / або вводити підвищені агентські винагороди, особливо по найбажанішим для них договорами з великими преміями. Одночасно на ринку перестраховування збережеться цінова конкуренція. Така модель не буде суперечити принципу актуарної

обґрунтованості [5] страхових тарифів, тому що страхові тарифи завжди розраховуються з використанням так званої ризикової надбавки, що є поправкою на неточність вихідних даних і залежить від величини довірчого інтервалу. Наприклад, в умовах «м'якого» ринку (коли попит на перестраховування нижче пропозиції) зарубіжні перестраховальники можуть з будь-яких об'єктів підвищувати свій так званий «апетит до ризику». В цьому випадку тариф в перестраховування може бути розумно знижений (імовірно, на 5-10%), і таке закордонне перестраховування не буде економічно необґрунтованим відтоком грошових коштів з держави.

Отже, в умовах глобальних кліматичних змін, коли погодний чинник з року в рік щораз більше впливає на результати сільгоспвиробників, саме індексне страхування стає оптимальним рішенням для АПК, оскільки забезпечує сталість та прибутковість аграрного сектора.

3.5. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

*Полятикiна Л.І., к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Сумський національний аграрний університет*

В результаті проведеного дослідження проаналізовано стан, проблеми та можливі перспективи кредитування в аграрній сфері України. Виявлено особливості кредитних відносин агропромислових підприємств із комерційними банками, проаналізовано їх стан і тенденції розвитку, а також сучасні умови банківського кредитування аграрних підприємств. Визначено необхідність державної підтримки в забезпеченні даної галузі доступними довгостроковими кредитними ресурсами та запровадження механізмів пільгового кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

Агропромисловий сектор економіки є базовим в структурі народного господарства України. Задля ефективного функціонування аграрних

підприємств необхідні значні інвестиційні ресурси, що в першу чергу стосується значного кредитування.

Функціонування агропідприємств неможливе без залучення кредитних ресурсів, оскільки сільське господарство є кредитомісткою галуззю. Агропідприємства потребують залучення довгострокових фінансових ресурсів для оновлення техніки, будівництва нових об'єктів, упровадження інноваційних технологій. Але високий рівень ризиковості агробізнесу, низьку кредитоспроможність підприємств, низьку якість і ліквідність застави, яку підприємства можуть запропонувати банкам, відсутність механізмів іпотечного кредитування в галузі, а також через недосконалість законодавчих механізмів отримати ці кредити буває досить проблематично.

Питання інвестиційного кредитування та кредитування агропромислового комплексу розглядали у своїх працях А. С. Криклій, О. Д. Вовчак, А. А. Пересада, І. П. Борейко, С. М. Колотуха, Т. В. Майорова, П. Саблук та інші. Ученими-економістами досліджено основну частину теоретичних, методологічних та прикладних аспектів проблеми забезпечення агропромислових товаровиробників банківськими фінансовими ресурсами, проте проблема розвитку банківського кредитування агроформувань досі залишається невирішеною та продовжує загострюватися.

Дане коло питань має дискусійний характер та потребує подальших розробок у напрямку вдосконалення механізму організації банківського інвестиційного кредитування сільськогосподарських підприємств в країні.

Нажаль проблематиці самого кредитування агропромислової галузі в сучасній науковій літературі розглянуто недостатньо. Саме тому ці питання потребують подальшого всебічного дослідження з метою виявлення дієвих шляхів в вирішенні існуючих проблем.

Аграрний сектор є однією з головних складових частин економіки України. Стан галузі сільського господарства залежить від обсягів коштів, вкладених в його розвиток [1].

Проблема щодо кредитного забезпечення комплексу є однією з найбільш актуальних на даному етапі розвитку економіки держави. Агропромисловий комплекс країни має необхідні передумови для широкого залучення іноземних інвестицій та кредитування, а саме: родючі чорноземні ґрунти, розвинуту транспортну інфраструктуру, вигідне географічне розташування, наявність робочої сили, не насиченість продовольчого і ресурсного ринків. Та на жаль стан кредитування агропромислового сектору досить проблемний. Це зумовлено незадовільним фінансовим станом банків, низькою якістю кредитних ресурсів банків через зростання кількості проблемних позик, інвестиційна непривабливість та підвищена ризиковість кредитування агропромислового сектору економіки. Ситуація ускладнюється тим, що за останні роки відбулася низка банкрутств комерційних банків України, що в свою чергу підірвало довіру до банків від потенційних вкладників та інвесторів, а це в свою чергу зменшило ліквідність фінансових установ та їх можливість в кредитуванні економіки.

Так за останні роки ліквідовано: ПАТ «Банк «Юнісон», АТ «Родовід Банк», АТ «Банк Богуслав», ПАТ «Комерційний Банк «Гефест», АКБ «Новий», ПАТ «Платинум Банк», ПАТ «Банк Михайлівський», ПАТ «КБ «Хрещатик», АТ «Банк «Фінанси та Кредит», АТ «Банк «Національні інвестиції», ПАТ АБ «Столичний», ПАТ «Банк Форум» та багато інших комерційних банків, що за різними причинами не змогли продовжувати свою діяльність в Україні.

Таблиця 1

Наявність комерційних банків в Україні з 2008 по 2018 рр.

Дата	Кількість діючих банків, одиниць	З них з іноземним капіталом	В т.ч. зі 100% іноземним капіталом
на 1.01.2008	175	47	17
на 1.01.2009	184	53	17
на 1.01.2010	182	51	18
на 1.01.2011	176	55	20
на 1.01.2012	176	53	22

на 1.01.2013	176	53	22
на 1.01.2014	180	49	19
на 1.01.2015	163	51	19
на 1.01.2016	117	41	17
на 1.01.2017	96	38	17
на 1.01.2018	82	38	18

Джерело: за даними Національного банку України, фінансового порталу Мінфін.иа

З таблиці видно, що за період з 2008 р. по 2018 р. ліквідовано 93 фінансових установи, при чому саме комерційних банків з українським капіталом, оскільки кількість банків з іноземним капіталом залишалась фактично сталою.

Значна кількість банкрутств банків визначних розмірах вплинула на кредитну спроможність існуючих банків.

Таблиця 2

Сумарні активи комерційних банків України на 01.08.18 (млн. грн.)

Активи (всього)	1314586	15569	1.2%
Активи в іноземній валюті	476194	8485	+1.8%
Загальні активи (не скореговані на резерви)	1875565	22053	+1.2%
Загальні активи (не скореговані на резерви) в іноземній валюті	760277	13891	+1.9%
готівкові кошти	2012	-8	-0.4%
банківські метали	268	19	+7.6%
Кошти в НБУ	2024	-3	-0.1%
Коррахунки, відкриті в інших банках	99354	3817	+4.0%
Строкові вклади в інших банках і кредити іншим банкам	1981	4	+0.2%
Цінні папери	465977	4529	+1.0%
Видані кредити	1077904	20532	+1.9%
кредити державним органам	1830	221	13.7%

кредити суб'єктам господарювання	892722	16546	+1.9%
кредити фізичним особам	183341	3794	+2.1%
кредити небанківським фінустановам	11	-28	-71%
Резерви по активним операціям банків	566243	6547	+1.2%

Джерело: за даними Національного банку України, фінансового порталу Мінфін.иа

На даний момент умови, що склались в площині взаємодій банківських установ із підприємствами реального сектору, вже зараз вимагають прийняття комплексу заходів щодо активізації участі банків у формуванні фінансових ресурсів підприємств для забезпечення необхідних темпів зростання національної економіки.

Таблиця 3

Сумарні пасиви комерційних банків на 01.08.2018 (млн. грн.)

Пасиви (всього)	1314586	15569	1.2%
Капітал	145116	2317	+1.6%
уставний капітал	506987	702	+0.1%
Зобов'язання банків	1169470	13252	+1.1%
Зобов'язання банків в іноземній валюті	570438	8477	+1.5%
кошти суб'єктів господарювання	397832	15220	+4.0%
в т.ч. короткострокові кошти суб'єктів господарювання	105250	-238	-0.2%
кошти фізичних осіб	490649	-854	-0.2%
в т.ч. короткострокові	319251	3282	+1.0%
кошти небанківських фінустанов	21635	-234	-1.1%
в т.ч. короткострокові	13946	-37	-0.3%

Джерело: за даними Національного банку України, фінансового порталу Мінфін.иа

В умовах, коли головну частку активів банку становлять кредитні операції, ефективність банківської справи, її прибутковість безпосередньо пов'язана з

результативністю функціонування позичальників на ринку товарів та послуг. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває подальше удосконалення функціонування банківської системи, підвищення ролі та значення банківського кредиту у процесах формування фінансових ресурсів підприємств реального сектора економіки, запровадження прогресивних методів кредитування, дослідження впливу кредитних продуктів та важелів на стан вітчизняного виробництва.

Кредит для агропідприємства є одним із найважливіших зовнішніх джерел інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств поряд із бюджетним фінансуванням.

У сфері агрокомплексу кредитні ресурси відіграють вирішальну роль: сезонний розрив між вкладенням і надходженням коштів, безперервність процесів відтворення, значна потреба в обігових засобах перетворюють кредит в основне джерело поповнення фінансових ресурсів [1].

Важливим при встановленні кредитних відносин є узгодження інтересів як кредитора, так і позичальника. Лише за цієї умови кредит буде надаватись банком та ефективно використовуватись позичальником.

В наукових працях взаємодія агропідприємств і фінансових установ зображується як взаємовигідна: зростання обсягів кредитних вкладень для комерційних банків збільшує дохідність активних операцій у вигляді відсотків за користування кредитами, а для суб'єктів господарювання – дає змогу фінансувати виробничі витрати з метою безперервності відтворювального процесу, будучи стимулом ефективного використання банківських позик як джерела інвестиційних ресурсів [2, с. 94].

В умовах ринкових перетворень в Україні необхідно, щоб між фінансовим і реальним секторами економіки утримувалась раціональна пропорція: розвиток фінансового сектора повинен відповідати і підкріплюватись розвитком реального сектора економіки. Пропорційний розвиток всіх економічних підсистем забезпечить найкращі можливості для структурної перебудови економіки, активного розвитку інституту підприємництва та удосконалення

банківської діяльності, яка власне і має сприяти нормальному функціонуванню даного інституту.

Але нажалі цієї пропорції не відслідковується. У структурі залучених коштів найбільша частка (70%) припадає на короткострокові (до 12 місяців) кредити, і лише 30% становлять середньострокові (до 36 місяців) та довгострокові (до 60 місяців) кредити [7]. До того ж й виданих кредитних коштів катастрофічно не вистачає.

Так в лютому 2017 року кредити, видані сільськогосподарським підприємствам, становили 50,9 млрд. грн. або 6,4% від усієї суми позик, отриманої підприємствами реального сектору. В той же час, підприємствам оптової та роздрібної торгівлі банки видали 263,9 млрд. грн. кредитів, підприємствам переробної промисловості – 201,3 млрд. грн.

Майже 40% кредитних коштів, а це 9,6 млрд. грн., видані терміном до року, що дозволяє зрозуміти їх цільове призначення: фінансування касових розривів, притаманних сільському господарству. Водночас, довгострокові кредити (понад п'ять років), які видаються на інвестиційні проекти, для переоснащення фондів і розширення виробництва, становлять 11,2 млрд. грн., що біля 20% від загального числа виданих кредитів агропідприємствам.

Вважалось, що кожний суб'єкт господарювання може придбавати кредитні ресурси на кредитному ринку за ринковою ціною. Рівновага (цінова) мала досягатися через механізм попиту і пропозиції. Але практика показала не життєздатним такий підхід. Реальні відносини на кредитному ринку склалися на багато складнішими і така універсальна модель не спрацювала. Переважна кількість сільськогосподарських товаровиробників на таких умовах, на кредитному ринку не можуть отримати кредитні ресурси навіть теоретично. На це звертав свою увагу Д. Рікардо, коли стверджував, що звернення до банку за позиками залежить від співвідношення норми прибутку, яку можна отримати за допомогою цих грошей, і норми відсотка, під який банк позичає свої гроші [3].

Практично це означає, що кредити можуть залучатися за умов, коли:

$$PN \geq BN \quad \text{або} \quad PN/BN \geq 1 \quad (1),$$

де PN – норма рентабельності (прибутку);

BN – норма відсотків за кредит.

Таким вимогам більшість сільськогосподарських підприємств не задовольняє.

В умовах нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції інвестиційна активність у сільському господарстві України залишається низькою.

За офіційною статистикою, у 2014 році в галузь було залучено 8,6% капітальних інвестицій від загальних вкладень в економіці України. В умовах експортної орієнтації сільського господарства галузі вкрай не вистачало фінансових ресурсів, що позначалося на технічному оснащенні виробництва, обсязі внесених добрив, використанні засобів захисту рослин та загалом на дотриманні норм технологічного процесу.

Таблиця 4

Умови кредитних програм банків України для агропромислових підприємств

Параметр	Поповнення обігових коштів			Запровадження інвестиційних проектів	Купівля с.-г. техніки
	овердрафт	кредитний ліміт	строковий кредит		
Сума, грн.	Ліміт 30-40%	До 500 тис.	10 тис. – 30 млн.	50 тис. – 50 млн.	До 75% ринкової вартості, 50 тис. – 50 млн.
Строк	1 день – 1 місяць	До 1 року	1 місяць – 3 роки	1 міс. – 5 років	1 місяць – 5 років
% ставка	26-28	30-34	22-32	19-26	21-29 (спеці програми – до 17,0)
Комісія, %	1,0 – разова	0,9 щомісяця та 0,3 – за кожен переказ	0-1 – разова та/або 0,1-0,5 – щомісячно	0,5-1,0 разова	0,5-1,0 разова

Забезпечення	Бланковий	Порука	Застава	Застава	Застава
Страховання застави, %	-	-	0,3	0,3	0,3

Джерело: за даними з сайтів банків України

Серед найвпливовіших факторів, що перешкоджають веденню бізнесу в Україні, є доступ до фінансування сільськогосподарських підприємств (15,3%), корупція (14,0) та податкові правила (13,6%) [4]. Глибока політична та економічна криза, воєнні дії, нестабільна, не прогнозована та непрозора державна політика, незахищеність прав кредиторів та землевласників, неефективність реформ, пов'язаних із оподаткуванням і використанням землі, недостатнє фінансування сільського господарства та інші чинники об'єктивно не сприяють залученню зовнішнього фінансування.

Лише одиниці банків у нинішніх умовах продовжують фінансувати аграріїв. Незважаючи на те, що банки мають ліквідні кошти, вони не поспішають спрямовувати їх у надто ризиковий аграрний сектор.

Аналіз даних сайтів банків та оперативної інформації дає можливість визначити кредитні програми, що пропонують банки у сфері фінансування [5]:

- на поповнення обігових коштів – програма спрямована на фінансування обігового капіталу, а саме придбання добрив, ремонт техніки та виплату заробітної плати (овердрафт, кредитна лінія, строковий кредит);

- на впровадження інвестиційних проектів – програма спрямована на фінансування інвестиційних проектів з будівництва основних фондів, таких як елеватори, склади тощо, а також закупівлю обладнання для облаштування цих об'єктів;

- на купівлю сільськогосподарської техніки – програма кредитування на придбання техніки іноземного, вітчизняного виробництва.

Банки досить глибоко оцінюють кредитоспроможності позичальників. Тож взагалі відсутнє кредитування агропідприємств без застави.

Найкращою заставою для більшості банків є ліквідне майно.

Проте в якості кредитної застави можуть використовуватися складські свідоцтва та інші товаророзпорядчі документи на сільськогосподарську продукцію.

Інвестиційне кредитування аграрних підприємств базується на тих принципах, що й кредитування підприємств інших секторів економіки, але має суттєві особливості [6]:

- чітка періодизацію процесу виробництва, що унеможлиблює перерви в ньому і викликає потребу в забезпеченні надання кредитів для товаровиробників галузі в чітко визначений час і в повному обсязі;

- уповільнений оборот капіталу потребує збільшення термінів залучення кредитних ресурсів;

- нееквівалентність обміну та низький рівень прибутковості сільськогосподарського виробництва потребує зниження плати за кредит;

- низький рівень технічної оснащеності виробництва при високому рівні зносу техніки та використанні застарілої технології вимагає значного обсягу кредитного забезпечення;

- підвищений рівень ризикованості галузі, що потребує застосування адекватного рівня страхового захисту.

Банківське ж кредитування в агропромисловому комплексі України здійснюється переважно за кількома ключовими напрямками і вкрай не вигідно вітчизняним аграріям. Існує кілька основних кредитних програм: кредитування для поповнення обігових коштів, спрямоване на фінансування оборотного капіталу, а саме придбання добрив і худоби, ремонт техніки та виплату заробітної плати; кредитування на впровадження інвестиційних проектів спрямоване на фінансування інвестиційних проектів із будівництва основних фондів, таких як елеватори, склади та ін., а також закупівлю обладнання для облаштування даної нерухомості; лізингові кредити, або кредити на покупку

сільськогосподарської техніки. При цьому всі ці кредитні програми видаються переважно під 25–30% річних, якщо взагалі видаються.

З 2014 року агровиробники, що мали кредити в іноземній валюті, були змушені повертати вже втричі більшу суму в гривневому еквіваленті. Саме девальвація гривні в 2014 р. по теперішній час вкрай негативно відбилася на багатьох українських сільгоспвиробниках, які були загнані державою в дуже складну ситуацію [7].

Аналіз ресурсної бази багатьох підприємств показує, що без капіталовкладень, без допомоги фінансових установ, без притоку коштів в економіку не можливо досягнути економічного зростання. Дослідивши структуру джерел фінансування капітальних інвестицій, можна відмітити, що підприємства фінансують свій розвиток переважно за рахунок власних коштів, частка яких за період 2010-2017 років складала 56-60 %. На другому місці – банківські кредити із часткою 14-18 % [8].

Таким чином, має місце деяке протиріччя: з одного боку, спостерігається позитивна динаміка щодо нарощування загальних об'ємів кредитування, а з іншого – більшість підприємств і надалі потребує залучення фінансових ресурсів. В основному кредитуються підприємства лише певних галузей, інші підприємства як і раніше продовжують потребувати кредитних ресурсів. Очевидно, що політика кредитування АПК України потребує кардинального перегляду. Облікова ставка НБУ, або ставка рефінансування – процентна ставка, що стягується Національним банком України під час рефінансування комерційних банків. Це монетарний інструмент, за допомогою якого Нацбанк встановлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових ресурсів.

Таблиця 5

Величина облікової ставки НБУ

Період	Облікова ставка, %	
с 14.04.2017 по 25.05.2017	13,00	-1.00
с 26.05.2017 по 06.07.2017	12,50	-0.50
с 07.07.2017 по 02.08.2017	12,50	0.00

с 03.08.2017 по 13.09.2017	12,50	0.00
с 14.09.2017 по 26.10.2017	12,50	0.00
с 27.10.2017 по 14.12.2017	13,50	+1.00
с 15.12.2017 по 25.01.2018	14,50	+1.00
с 26.01.2018 по 01.03.2018	16,00	+1.50
с 02.03.2018 по 11.04.2018	17,00	+1.00
с 12.04.2018 по 23.05.2018	17,00	0.00
с 24.05.2018 по 12.07.2018	17,00	0.00
с 13.07.2018 по 06.09.2018	17,50	+0.50
с 07.09.2018	18,00	+0.50

Джерело: за даними Національного банку України

Для розвитку та забезпечення кредитування з боку комерційних банків агропідприємств важливе місце має як фінансова, так і не фінансова підтримка держави. Нефінансова підтримка є своєрідним інструментом мінімізації ризиків при інвестиційному кредитуванні банками сільськогосподарських підприємств, за якого держава не надає кредитів або іншої прямої допомоги самотійно. Для покращення процесу інвестиційного кредитування аграрної галузі важливим є участь у цьому процесі самих виробників агропромислового комплексу, банків та держави.

Сільськогосподарські виробники повинні робити все можливе, щоб їхня діяльність була ефективною та прибутковою. Значними перевагами для підвищення забезпеченості інвестиційними ресурсами сільськогосподарських товаровиробників є також проведення регіональної і галузевої диверсифікації діяльності, використання системи сівозмін, потужної сільськогосподарської техніки та сучасних технологій.

Завдяки реалізації запропонованих заходів у сфері фінансово-кредитної політики покращиться стан фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, зокрема підвищиться рівень задоволення їх потреб у кредитних ресурсах. Нині відсутність дієвого механізму застави майна стримує розвиток банківського кредитування агропідприємств, але якщо врахувати перспективність агропромислового комплексу України, його постійне зростання

та нарощування темпів розвитку , то відповідне кредитування дасть змогу залучити значні грошові ресурси і стане потужним важелем розвитку даного сектору.

Проведений аналіз показує, що інвестиційний клімат для агропромислового комплексу є сприятливим, але ризики для інвесторів залишаються високими. Поліпшити ситуацію може лише вдосконалення законодавства з питань аграрної політики, регулювання кредитних операцій, раціонального розподілу коштів, їх ефективного використання і вчасного повернення боргу та відповідна політика держави.

3.6. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Конєва І.І., к.е.н., доцент кафедри фінансів,
Сумський національний аграрний університет*

Сільське господарство є однією із сфер господарювання, де виробничо-господарська діяльність безпосередньо пов'язана з використанням природних ресурсів. Водночас її здійснення суттєво зумовлене зворотним впливом навколишнього середовища. Адже основним засобом сільськогосподарського виробництва є земельні ділянки сільськогосподарського призначення, а також водні та лісові природні ресурси. На сучасному етапі розвитку економіки країни вкрай актуальними стають проблеми охорони і збереження навколишнього середовища в процесі здійснення сільськогосподарської виробничої діяльності, а також забезпечення якості і безпечності сільськогосподарської продукції. Це зумовлюється такими чинниками, як: триваюча екологічна криза на нашій планеті, коли навколишнє природне середовище зазнає величезного техногенного навантаження від діяльності людини; широке застосування у процесі аграрного виробництва різноманітних хімічних речовин; застосування

складної сільськогосподарської техніки, а отже, і паливно-мастильних матеріалів; використання при виробництві сільськогосподарської продукції генетично-модифікованих організмів. Також це пов'язано з необхідністю забезпечення продовольчої безпеки нашої держави, що передбачає забезпечення населення держави необхідною кількістю продовольства, за умови належної якості та безпечності цього продовольства.

У сільському господарстві України існує низка проблем екологічного характеру до яких слід віднести втрату ґрунтами природної родючості, їх деградацію, виснаження, поширення вітрової та водної ерозії, забруднення довкілля засобами хімізації, радіонуклідами, важкими металами, відходами тваринництва тощо. Поступово погіршується якісний стан сільськогосподарських земель.

З огляду на це, необхідність у екологізації сільськогосподарського виробництва є очевидною та потребує негайного пошуку радикальних шляхів її широкомасштабного запровадження.

Нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції вимагає відповідного розвитку матеріально-технічної бази галузі. Збільшення розмірів виробничих фондів здійснюється за рахунок додаткових вкладень матеріальних і грошових засобів, направлених на розширення виробничого потенціалу сільського господарства. Стійкий розвиток галузей агропромислового комплексу в умовах становлення ринкових відносин потребує інвестиційної активності, в наданні підприємствам необхідних грошових і матеріальних ресурсів.

Екологізація сільськогосподарського виробництва – це концептуально цілісна сукупність видів і форм суспільної діяльності, спрямованої на збереження природного середовища існування людини, гармонізацію взаємовпливів суспільства і довкілля, формування відношення суспільства до природи з метою її захисту і розвитку. Застосування традиційних фінансових механізмів екологізації та управління процесами охорони довкілля свідчить

прозначне зниження їх ефективності, що стримує природозберігаючу діяльність, застосування інноваційних екологоорієнтованих технологій тощо.

Екологізація сільськогосподарського виробництва, у першу чергу, має спрямовуватись на використання таких методів і способів господарювання, які не призводять до розвитку негативних екологобезпечних явищ у агроекосистемах або запобігають їх виникненню. У цьому має полягати основна місія екологізації. Якщо процеси деградації довкілля уже мають місце, тоді необхідно розробляти комплекси заходів, які включатимуть екологоспрямовані організаційні, технологічні, управлінські та адміністративні рішення щодо їх усунення, нейтралізації та забезпечуватимуть відтворення навколишнього природного середовища в цілому або окремих його складових. Значно підвищити ефективність екологізації сільськогосподарського виробництва можна за рахунок впровадження новітніх екологобезпечних, ресурсо-та енергоощадних технік і технологій, інноваційних розробок, досягнень науки і техніки з одночасною екологізацією освіти і виховання та суспільного мислення в цілому.

Перехід до ринкових відносин вимагає вироблення нових підходів щодо екологізації сільськогосподарського виробництва, які полягаються в наступному:

- створення теоретичної, методологічної і методичної бази екологізації сільськогосподарського виробництва в умовах різних форм власності, узагальнення досягнень практики;

- створення можливостей для екологізації виробничого потенціалу сільськогосподарського виробництва, вивчення передумов переміщення центру господарських навантажень із природних компонентів на техногенні та економічні;

- формування функціонування економічного механізму й фінансування охорони навколишнього середовища;

- раціоналізація розміщення продуктивних сил в сільськогосподарське виробництво з урахуванням можливостей для самовідновлення природного стану навколишнього середовища;

- створення передумов для функціонування соціально-екологічної стабільності території та соціально-екологічного захисту населення від інтенсивного впливу сільськогосподарського виробництва ;

- організація ефективної системи екологічного всеобучу як для працівників сільськогосподарського виробництва, так і для людей, що бажають займатися сільськогосподарською діяльністю відповідно до вимог нових форм господарювання.

Важливого значення за сучасних ринкових умов набуває визначення та вирішення проблем раціонального використання природно-ресурсного потенціалу території, досягнення екологічної рівноваги між виробництвом і ступенем безпеки навколишнього середовища, упровадження заходів щодо екологізації агропромислового виробництва. Екологізація агропромислового виробництва передбачає використання певного набору чинників, які сприяють приведенню в екологічну рівновагу природного середовища і збереження здоров'я і працездатності населення. Економічна сутність екологізації агропромислового виробництва полягає у раціоналізації виробничо-економічних відносин у галузі використання, відтворення продуктивних сил у межах, безпечних для навколишнього середовища. При цьому навколишнє середовище сприймається у стані, що не спричиняє шкоди життєдіяльності людей.

Проблема вибору пріоритетів фінансових механізмів екологізації сільськогосподарського виробництва має відповідати вимогам інноваційного спрямування подальшого розвитку, ресурсним та технологічним обмеженням, передбачати кардинальне покращання організаційної та фінансової роботи на всіх рівнях державного управління виробництвом сільськогосподарської продукції.

Орієнтація на збалансований еколого-економічний інноваційний розвиток у сучасних умовах розвитку сільськогосподарського виробництва стримується низкою чинників, до яких слід віднести: рівень ефективності державної екологічної політики в АПВ та ступінь її імплементації в усі сфери залишається недостатнім, що гальмує процеси запровадження та реалізацію принципів раціонального природокористування та мінімізацію негативного впливу на довкілля при здійсненні господарської діяльності; проблемними залишаються питання якості та стабільності інформаційного забезпечення екологічною інформацією, що ускладнює процес реалізації послідовної державної політики у сфері природокористування, охорони та відновлення навколишнього природного середовища та гарантування екологічної безпеки держави; збереження сировинного характеру економіки АПВ з переважанням

природно-ресурсного характеру експорту в умовах виснаження багатьох видів природних ресурсів; високий рівень ресурсоемності агропромислового виробництва, який має тенденцію до постійного збільшення; відсутність помітних структурних зрушень в агропромисловому виробництві, які б сприяли зниженню частки ресурсоексплуатуючих та екологічно брудних галузей; практична відсутність економічних та юридичних бар'єрів для функціонування брудних технологій, що пов'язано передусім із незадовільними фінансовими механізмами держави, примітивними економічними механізмами регулювання у сфері охорони довкілля; значна фізична та моральна зношеність обладнання, що оцінюється на рівні 60-80 %, що є передумовою зростання ризиків виникнення техногенних та природно-техногенних надзвичайних ситуацій; недостатня увага приділяється питанням екологізації суспільної свідомості та моралі, культури та освіти, що передбачає формування принципово нових цінностей, пріоритетів та світоглядних орієнтирів соціально-економічного розвитку, націленого на раціональне використання природних ресурсів і збереження та гармонійне відтворення усіх екосистем[7].

Національні інтереси України у сфері агропродовольчого виробництва та експорту полягають у повноцінному і стабільному насиченні внутрішнього

продовольчого ринку якісною і доступною продукцією, а також у вивезенні її надлишків у випадку достатньо високої економічної виправданості цього.

Основною ж передумовою тривалого збереження високих рівнів національної продовольчої безпеки і зазначених експортних позицій є дотримання екологічних обмежень сільськогосподарського виробництва, без чого його розвиток уже в недалекому майбутньому не зможе здійснюватися в належних масштабах через деградацію й виснаження основних ресурсів – ґрунту і води.

Наведемо дані щодо використання природних ресурсів аграрного виробництва: сільськогосподарська освоєність території – понад 70%; розораність земель – майже 54% (науково обґрунтований рівень: до 35–40%); екологічно нестійке землекористування, усталена тенденція погіршення якісного стану ґрунтів: їх підкислення (14%), засолення та осолонцювання (4%), переущільнення (близько 39%), дегуміфікація (43%); щорічне від’ємне сальдо балансу всіх елементів живлення; приблизно 1/3 орних земель перебуває під загрозою водної й вітрової ерозії; вододефіцитність господарювання.

Таблиця 1

**Витрати на охорону навколишнього природного середовища в
Україні, за 2015-2017 рр, млн. грн.**

Види витрат	Рік			Відхилення (+:-) 2017/2015
	2015	2016	2017	
Сукупні витрати на охорону навколишнього природного середовища (у фактичних цінах), млн.грн	21925,6	24591,1	32488,7	10563,1
Капітальні інвестиції .	7959,9	7675,6	13390,5	5430,6
Поточні витрати	13965,7	16915,5	19098,2	5132,5
Частка сукупних витрат на охорону навколишнього природного середовища у загальному обсязі ВВП, %	0,6	0,5	0,5	-0,1
Видатки бюджету на охорону навколишнього природного середовища, млн.грн	3481,7	5529,7	6255,4	2773,7
Частка видатків бюджету на охорону навколишнього природного середовища у загальному обсязі видатків бюджету, % ¹	0,7	0,8	0,7	0,0

Джерело: складено за [2]

Одним із шляхів змінити існуючу ситуацію на краще є підвищення ролі фінансового забезпечення екологізації, яке потребує не стільки розробки нових методів і підходів, скільки удосконалення існуючих регуляторів, адаптованих до нових викликів та запитів сьогодення і поєднання регуляторів примусово-обмежувального та стимулюючо-компенсаційного характеру.

В Україні фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснюється за рахунок Державного бюджету України та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших.

У розвинутих країнах аналогічні затрати складають 1,5-4% ВВП, що визначається досягнутим ступенем якості навколишнього природного середовища. Здавалося б, Україна вписується у вказаний діапазон. Але необхідно мати на увазі те, що розвинуті країни Європи, США, Канада і Японія в основному несуть затрати на підтримання досягнутого рівня якості навколишнього середовища, в той час як Україна повинна витратити на це величезні кошти.

Фінансові ресурси інвестиційної діяльності мають своїм джерелом амортизацію, залучені кошти (іноземні та вітчизняні), прибуток. Інвестиційним фінансовим ресурсом є іноземні інвестиції в економіку України. Втрата території, воєнні дії значно зменшили іноземний капітал, зокрема в сільському господарстві, більш ніж на третину.

В цьому випадку подальший розвиток інвестування екологізації сільськогосподарського виробництва можливий лише за умов дієвості фінансового механізму та застосуванні відповідного фінансового інструментарію (рис. 1).

Рис. 1. Фінансові інструменти інвестування екологізації сільськогосподарського виробництва

Джерело: розроблено автором

Серед наведених інструментів перспективним для подальшого розвитку є фінансове стимулювання при здійсненні інвестування в екологізацію сільськогосподарського виробництва шляхом встановлення системи податкових пільг та створення інших додаткових сприятливих умов для інвестування в екологізацію агропромислового виробництва.

У радянський період максимум кредитної банківської активності припадав на 1985 р., коли сільськогосподарські підприємства отримали за тривідсотковою ставкою 25% від кредитів, наданих підприємствам усіх галузей (68% до вартості своїх оборотних коштів).

Кризові явища значно зменшили реальні кредитні ресурси галузі, її державна підтримка у вигляді пільг з ПДВ з 2017 р. скасована, а обсяг встановлених бюджетних дотацій є відносно малим. Рівень амортизаційних

нараховань унаслідок існуючої недооцінки вартості основних засобів галузі є недостатнім [8].

Малою є й питома вага сільського господарства в інвестиціях іноземного капіталу. Водночас значне зростання прибутків сільськогосподарських підприємств у 2015 р. і 2016 р. забезпечило швидке збільшення власних інвестицій. Такі інвестиційні джерела фінансових ресурсів, як довготермінове кредитування інвестиційних проєктів галузі у співпраці банків і підприємств, а також у поєднанні вітчизняних та іноземних інвестицій з 2013 р. взагалі припинилися. Несуттєвими є й фінансові надходження за каналом іноземних грантів.

Наразі вирішальним у формуванні фінансових ресурсів вітчизняних агровиробників є динаміка виручки (чистого доходу) від реалізації продукції, що дозволяє стверджувати, що головною проблемою фінансового забезпечення агровиробництва (й, відповідно, його розвитку) є недостатня платоспроможність населення.

Тому усвідомлення цих проблем і необхідності розробки нових основ принципово нових фінансових механізмів екологізації сільськогосподарського виробництва має стати стратегічним пріоритетом державної політики.

Існуючі фінансові механізми екологізації сільськогосподарського виробництва створені у контурі колишніх уявлень та вимог економічного простору, а тому їм притаманні недоліки. Основними недоліками фінансових механізмів екологізації сільськогосподарського виробництва є наступні:

- не координоване витрачання обмежених коштів із різноманітних фондів, призначених для фінансування пріоритетних екологічних заходів та робіт на території регіону ;

- фінансування поточних витрат екологізації виробництва, а не на стратегічних капітальних видатків.

Державний бюджет є вагомим інвестором природоохоронних програм. Для фінансування природоохоронних витрат, пов'язаних з відтворенням та підтриманням природних ресурсів у належному стані, в видатках Державного

бюджету створено окремий розділ «Охорона навколишнього природного середовища». Розділом передбачені видатки на охорону та раціональне використання природних ресурсів, утилізацію відходів, збереження природно-заповідного фонду, фундаментальні та прикладні дослідження та розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також іншу діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища. Питома вага видатків на охорону навколишнього природного середовища у видатках державного бюджету за досліджуваний період є низькою і становить приблизно 1% [10].

Таблиця 2

Витрати на охорону навколишнього природного середовища в сільському, лісовому та рибному господарстві України, за 2015-2017 рр, млн. грн.

Види витрат	Рік						Відхилення 2017/2015	
	2015		2016		2017		+;-	%
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%		
Усього, у т.ч.:	192,4	100,0	367,2	100,0	429,0	100,0	236,6	123,0
Капітальні інвестиції, у т.ч.:	18,4	9,6	43,8	11,9	50,4	11,7	32,0	173,4
в основний капітал	15,1	7,8	43,5	11,8	44,7	10,4	29,6	196,0
на капітальний ремонт	3,3	1,8	0,3	0,1	5,7	1,3	2,4	72,7
Поточні витрати	174,0	90,4	323,4	88,1	378,6	88,3	204,6	117,6

Джерело: складено за [6]

Протягом 2016 р. на охорону навколишнього природного середовища в сільському, лісовому та рибному господарстві України було витрачено 31491,9 млн. грн., що на 28,1 % більше порівняно з 2014 р. Із загальної кількості витрат на охорону навколишнього природного середовища 20466,4 млн. грн., або 65,0%, становлять поточні витрати, 11025,5 млн. грн., або 35,0%, – капітальні інвестиції, у тому числі 9882,9 млн. грн. – інвестиції в основний капітал, 1142,6 млн. грн. – витрати на капітальний ремонт природоохоронного обладнання.

Кошти державного та місцевого бюджетів формуються за рахунок екологічного податку, а також штрафів та позовів на відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення природоохоронного законодавства та цільових та інших добровільних внесків підприємств, установ, організацій та громадян. У 2016 р. підприємствам, організаціям і установам країни за забруднення навколишнього природного середовища та порушення природоохоронного законодавства пред'явлено екологічних платежів на загальну суму 3095,0 млн.грн., з них 3050,6 млн.грн. становить екологічний податок та 44,4 млн. грн. – штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства. Понад 70% екологічного податку країни становлять платежі за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин від стаціонарних та пересувних джерел забруднення, 25% – за розміщення відходів, 4% – за скиди забруднюючих речовин у водойми.

Підприємствами, організаціями, установами країни фактично сплачено протягом 2016 р. 2709,7 млн. грн. екологічних платежів (з урахуванням погашення заборгованості за попередні роки), що становить 88,8% від загальної суми пред'явлених екологічних платежів [6].

Таблиця 3

Витрати на охорону навколишнього природного середовища в Сумській області, за 2014-2016 рр, млн. грн.

Види витрат	Рік						Відхилення 2016/2014	
	2014		2015		2016		+;-	%
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%		
Усього, в т.ч.	191,5	100,0	304,0	100,0	356,6	100,0	165,1	186,2
Капітальні інвестиції	14,9	7,8	52,5	17,3	48,6	13,6	33,7	326,2
Поточні витрати	176,6	92,2	251,5	82,7	308,0	86,4	131,4	174,4

Джерело: складено за [6]

Розрахунки свідчать, що сума витрат на охорону навколишнього природного середовища в Сумській області, за 2014-2016 роки збільшується на 86,2 %. Частка поточних витрат значно перевищує частку капітальних інвестицій – від 92,2 % до 86,4 % за період дослідження.

Загальні витрати на охорону навколишнього природного середовища за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів у середньому за період з 2007 по 2016 рр. складають 4046,683 млн. грн.

Незважаючи на збільшення обсягів фінансування цієї сфери, на наш погляд, фінансування за рахунок бюджетних коштів недостатнє та потребує збільшення, про що свідчить питома вага витрат на охорону навколишнього природного середовища у ВВП. Таке співвідношення є показником екологічної безпеки країни, середнє значення якого у зарубіжних країнах коливається від 3% до 7% [5].

Одним з напрямів збільшення витрат на охорону навколишнього природного середовища за рахунок бюджетних коштів є цільове використання природно-ресурсних платежів. Оскільки динаміка коефіцієнта покриття надходженнями від природно-ресурсних платежів України витрат на охорону навколишнього природного середовища свідчить, що кошти, зібрані в цій сфері, значно перевищують витрати, які спрямовуються на охорону навколишнього природного середовища.

Характер використання надходжень природно-ресурсних платежів: цільова спрямованість на охорону та відтворення природно-ресурсного потенціалу України. У разі, якщо всі отримані природно-ресурсні платежі надходять до спеціальних фондів відповідних бюджетів, і, як наслідок, будуть використовуватися на природоохоронні заходи, рівень екологічної безпеки країни значно підвищиться.

Можна стверджувати, що подальший розвиток сільськогосподарського виробництва відбуватиметься під все зростаючим впливом природно-ресурсних обмежень, екологічно та інновативно орієнтованої конкуренції, необхідності виконувати зобов'язання за підписаними та ратифікованими протоколами, конвенціями, угодами, а також в умовах появи нових фінансових механізмів вирішення проблем екологізації.

Все це повинно знайти відображення у пріоритетах фінансових механізмів та інструментів екологізації сільськогосподарського виробництва, яке знаходиться на порозі створення нової Стратегії її екологізації.

Для створення нової системи управління аграрним і сільським розвитком України необхідно орієнтуватися на досвід ЄС, а саме Спільної аграрної політики. 2014-2020 рр. – це новий етап у розвитку САП, у якому передбачена реалізація наступних екологічних заходів :

1. Спрямування 30% суми прямої (незв'язаної) підтримки сільгоспвиробників на заходи, які сприяють захисту клімату і навколишнього середовища – схема «зелених» платежів, так званий грінінг (greening).

2. Виділення з 2015 р. сільськогосподарськими підприємствами 5% площі під землі особливого використання для екологічних цілей (екологічно пріоритетні землі).

3. Розширення можливостей реалізації агроекологічних заходів за рахунок перерозподілених коштів на користь сільського розвитку.

4. Застосування «обмежувальних» інструментів САП ЄС щодо максимальної площі угідь господарства, максимального ліміту суми прямої підтримки для великих сільськогосподарських підприємств [11].

Заплановані суми на охорону та відтворення навколишнього середовища значно менші за аналогічні показники у розвинених країнах. Відмітимо, що у середньому коефіцієнт покриття надходженнями від природно-ресурсних платежів витрат на охорону навколишнього природного середовища України перевищує аналогічний показник Норвегії у 2,98 разів, Німеччини — у 3,83 рази. Лише Швеція має такий показник на рівні 8,4, який майже такий, як в середньому за останні десять років в Україні (8,149). Разом з тим, абсолютні суми, які спрямовуються на охорону навколишнього природного середовища в Україні, є значно меншими.

У Німеччині застосовується перерозподільна державна підтримка для перших гектарів з метою посилення позицій малих і середніх підприємств (як

варіант інструменту «обмеження максимального ліміту для великих підприємств»). (табл. 4).

Таблиця 4

Розміри прямого субсидування аграріїв у Німеччині з 2015 року

Вид субсидії	Обсяг виплат, євро/га
Базова погектарна виплата	180,6 (2015 р.) 176,2 (2019 р.)
Доплата за екологізацію за схемою «Грінінг»	85
Субсидії молодим фермерам	44
Додаткові платежі за «перші гектари»	50 (за 30 га) і 30 (за наступні 16га)
Субсидування в період переходу на екологічне сільське господарство / для продовження екологічного господарювання в залежності від типу угідь:	
- овочівництво	590 / 360
- рілля і лукопасовищні угіддя	250 / 210
- багаторічні насадження	950 / 750

Джерело: [1]

Отже, внесені пропозиції щодо закріплення природно-ресурсних платежів за спеціальними фондами Державного і місцевих бюджетів та зміни напрямів використання їх надходжень, сприятимуть збільшенню обсягів фінансування природоохоронних заходів, підвищенню рівня екологічної безпеки країни, підвищенню ефективності використання надходжень від природно ресурсних платежів, розширенню повноважень місцевих органів влади у природоохоронній діяльності, розв'язанню проблем, пов'язаних з необхідністю відновлення природно-ресурсного потенціалу кожного регіону відповідно до тих збитків, що було нанесено у результаті споживання природних ресурсів.

Також, аграрна політика ЄС повинна орієнтувати сільськогосподарських виробників України впроваджувати ефективні зміни та застосовувати якісні реформи для покращення стану аграрного сектора економіки.

ВИСНОВКИ

Ринкове середовище функціонування сільськогосподарських підприємств диктує жорсткі умови конкуренції, вижити й стати лідером в яких можливо лише на основі своєчасної реалізації програм розвитку, з урахуванням їх інноваційного аспекту. Тому в сучасних умовах економіки України все більшої актуальності набувають питання розвитку підприємств, їх спроможності достатньо швидко й з мінімально необхідними витратами реагувати на потреби ринку та зміни зовнішнього і внутрішнього середовища. Сучасний стан сільського господарства дає можливість передбачати у розвитку сільськогосподарських підприємств один із шляхів його майбутнього перспективного розвитку. Активна динаміка економічних та політичних змін, що відбуваються в українському суспільстві вимагає активної та адекватної реакції.

Аграрний сектор є одним із найбільш пріоритетних та перспективних векторів розвитку економіки держави. Сільськогосподарський потенціал нашої держави має можливості бути підґрунтям для зміцнення економічної ситуації країни. Для раціоналізації використання ресурсного потенціалу аграрного сектору першочергово визначають пріоритетні напрями розвитку. Для цього необхідно застосувати вже отриманий досвід ведення сільського господарства та статистичну систему показників виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції в країні.

Концептуальні положення монографії можуть бути використані у навчальному процесі в рамках навчальних курсів для студентів, аспірантів та викладачів, а також широкого кола читачів, яких цікавлять проблеми розвитку сільськогосподарських підприємств.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Leonid M. Taraniuk, Denys S. Kobyzskyi and Mark Thomson (2018). Estimation of the marketing potential of industrial enterprises in the period of re-engineering of business processes. *Problems and Perspectives in Management*, 16(2), 412-423.
2. gu yu: on enterprise logistics information system [J], mall modernization, 2005. P. 79
3. James A. Larson, Tun Hsiang Yu, Burton C. English, Daniel F. Mooney, Chenguang Wang, (2010) "Cost evaluation of alternative switch grass producing, harvesting, storing, and transporting systems and their logistics in the Southeastern USA", *Agricultural Finance Review*, Vol. 70 Issue: 2, pp.184-200, <https://doi.org/10.1108/00021461011064950>
4. huang fuhua: development strategy of logistics of famous enterprises in developed countries, 2005. P41
5. zhang li: modern enterprise logistics management [M], China water resources and hydropower press, 2005.23
6. Chen wenruo, third-party logistics, university of international business and economics press, 2004. P17-18
7. li tengwei, si Lin, cooperative economy and technology, 2009, p.5.
8. China logistics information center, 2008. P. 5.
9. li xiuli, strategies to reduce enterprise logistics costs, logistics research, 2015. P. 61
- Адизес И. Стили менеджмента – эффективные и неэффективные / Ицхак Калдерон Адизес; [пер. с англ.]. М.: Альпина Бизнес Букс, 2009.- 199 с.
10. Бехтер Л.А. Сутність та роль безготівкових розрахунків в господарській діяльності підприємства. *Економічний простір*. 2011. № 54. С. 151-155.
11. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. М.: Книжный мир, 1999. 895 с.

12. Виговська Н. Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація: монографія / Н. Г. Виговська. Житомир.: ЖДТУ, 2008. -532 с.
13. Войнаренко М.П., Пономарьова Н. А., Замазій О. В. Міжнародні стандарти фінансової звітності та аудиту: навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
14. Грінчук М. Місце оперативного контролю в системі управління підприємством / М. Грінчук. Економічний аналіз. -2012.- Випуск 11. - Частина 2.- С.155-158.
15. Гнатенко Є.П., Гикава А.О. Проблеми обліку грошових коштів на підприємстві. Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство Випуск № 5. 2016. С. 421-424.
16. Дянів Р.П. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. Київ:, 2002. 704 с.
17. Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О. Словник економічних термінів: Менеджмент. Маркетинг, підприємництво. навч. – метод. посібник – Житомир: ЖІТІ, 1999. 444 с.
18. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 2-ге видання, виправлене та доповнене. Львів: Видавництво «Центр Європи», 1997. 576 с.
19. Золотогоров В.Г. Энциклопедический словарь по экономике: Полымя, 1997.-571с.
20. Єрмоленко О. Безготівкова революція. Українці зможуть зняти готівку з картки на касі супермаркета. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/442536/bezgotivkova-revolyutsiya-ukrayintsi-zmozhut-znyaty-gotivku-z-kartky-na-kasi-supermarketa>.
21. Інструкція Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті затвердженою Постановою Національного банку України інструкцією № 22 від 21.01.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>
22. Кащенко О.І. Проблеми практики обліку, контролю та аналізу грошових розрахунків URL: <http://ven.ztu.edu.ua/article/viewFile/82704/86069>.

23. Косенко Т.Г. Удосконалення безготівкових розрахунків у господарській діяльності підприємства. *Международный научный журнал «Интернаука»*. № 12 (22). 2 т. 2016. С.77-79.

24. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Основи аудиту: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. К.: «Каравела», Львів: «Новий світ – 2000».- 2002.- 504 с.

25. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління.: монографія / Є.В. Калюга. К.: Ельга, Ніка-центр, 2002.- 360 с.

26. Косовиць Л. Облік основних засобів за МСФЗ // *Головбух*. – 2008. – № 35. – С. 17 – 23.

27. Карапозюк А. Електронний документообіг – запорука ефективної роботи з документами та їх зберігання / А. Карапозюк // *Діловодство та документообіг*. – 2016. – № 10(65). – URL : https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/pages/vumogu_1.pdf

28. Лімська декларація керівних принципів контролю. Міжнародний документ від 01 січня 1977 р. [Електронний режим] - Режим доступу: URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/140217>

29. Мескон Майкл Х., Альберт Майкл, Хедоури Франклин. Основи менеджмента. /Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф.; [пер. с англ.]. – [3-е изд.]. М.: ООО «И.Д. Вильямс». - 2008. - 672 с.

30. Мельник К. Оперативний контроль на сторінках історії бухгалтерського обліку. / К. Мельник. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. - 2016. - №3. - С. 122-127.

31. Мельник К.П. Оперативний контроль як функція антикризового управління сільськогосподарським підприємством.: монографія. / І.І. Бабич, К.П. Мельник. Луцьк.: Редакційно-видавничий відділ ЛНТУ, 2014. - 304 с.

32. Озеран А. В. Гармонізація вимог П(С)БО України із МСФЗ щодо обліку основних засобів / А.В Озеран, Р.С. Коршикова // *Науково-практичне видання «Незалежний АУДИТОР»* –№15 (I) 2016. – С. 54-61.

33. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

34. Про Національний банк України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

35. Партин Г.О., Загородній А.Г. Фінанси підприємств: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2006. 379 с.

36. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92 // Все про бухгалтерський облік. – № 8 – 9. – 27 січня 2012. – С. 42 – 47.

37. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. із змінами і доповненнями // Все про бухгалтерський облік. – № 8 – 9. – 27 січня 2012. – С. 5 – 10.

38. Пирець Н.М. Порівняльний аналіз національних та міжнародних стандартів обліку основних засобів / Н.М. Пирець Ю.А. Псюк // Всеукраїнський науково-виробничий журнал Інноваційна економіка, 2013. – № 6. – С. 325-330. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Mather/Downloads/inek_2013_6_79%20\(1\)](file:///C:/Users/Mather/Downloads/inek_2013_6_79%20(1)).

39. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

40. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>.

41. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

42. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання: Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2014 р. № 1886/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14>

43. Пронь Н.О. Вимоги до електронних документів: міжнародна практика та досвід України / Н.О. Пронь // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 356-366.

44. Роз'яснення Національного банку України щодо правомірності використання в Україні “віртуальної валюти/криптовалюти” Bitcoin. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14>.

45. Рябокінь І. В. Удосконалення організації і методики обліку, аудиту і аналізу операцій на поточних рахунках у банку. Питання сучасної науки і освіти (14-16.07.2015 р.) URL: <http://int-konf.org/ru/2015/pitannya-suchasnoji-nauki-i-osviti-14-16-07-2015-r/1099-ryabokin-i-v-udoskonalennya-organizatsiji-i-metodiki-obliku-auditu-i-analizu-operatsij-na-potochnikh-rakhunkakh-u-banku>

46. Сухарський В.С. Економічний словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. 328 с.

47. Слободянюк О.Е. Управління системою безготівкових розрахунків підприємств. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/11307>.

48. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. К.: Довіра. 2000.- 1018 с.

49. Тлумачний словник української мови: За ред. д-ра філологічних наук, проф. В.С. Калашника. Х.: Прапор. -2002.- 992 с.

50. Тищенко Н.Л. Особливості оперативного обліку та контролю у системі управління підприємством. / Н.Л. Тищенко, Р.В. Котковський. Інноваційна економіка. 2013. -№2. -С. 331-334.

51. Фінанси підприємств: навч. посіб. / Н. Б. Ярошевич. К.: Знання, 2012. 341 с.

52. Шредер Г. А. Руководитъ сообразно ситуации: [пер. с немец.]. - М.: СП «Интерэксперт», 1994.- 160 с.

53. Щетинін А.І. Гроші та кредит: Підручник: Вид. 2-ге, перероб. та доп. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 432 с.